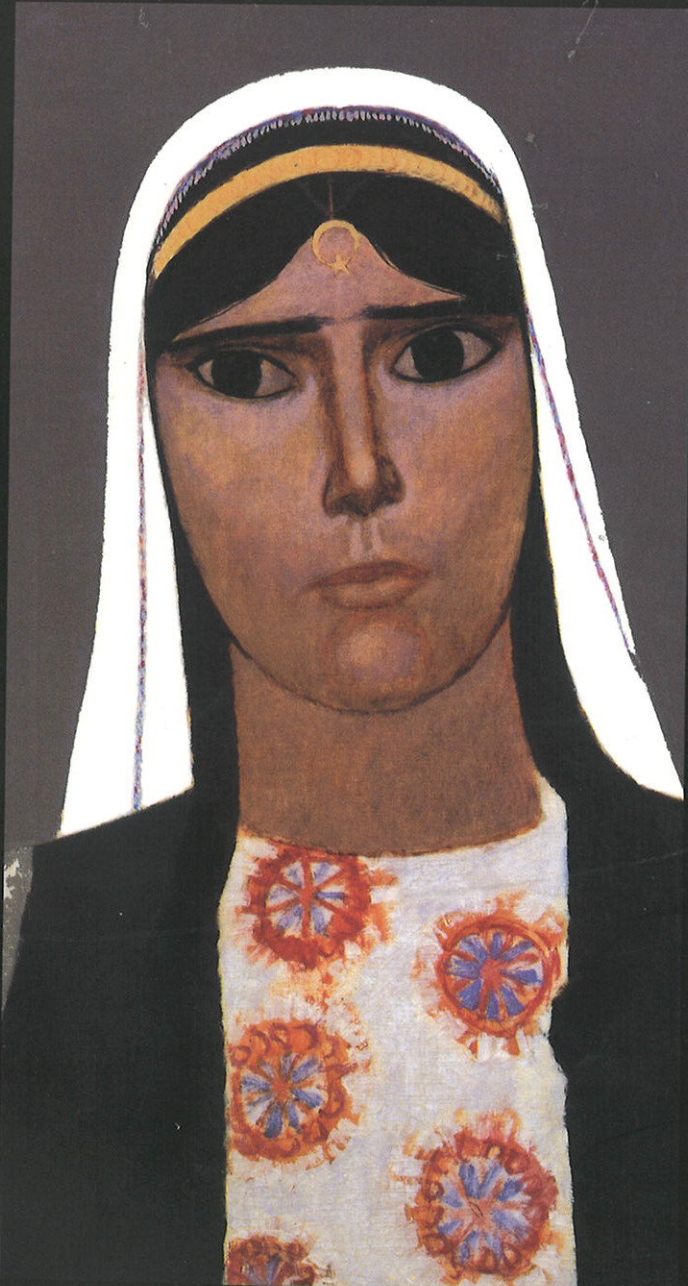

İKİ AYLIK SOSYALİST SİYASİ KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI 5 YTL

KIZILCIK

2005 EKİM
KASIM

25

Nuri İyem

Ayfer Coşkun

Özelleştirme Üzerine

İzzettin Önder

Ha şunu bileydiniz!

Tektaş Ağaoğlu

Serbest Piyasa Masalı

Tevfik Çavdar

AB ve Türkler

Hüseyin Hasağcebi

Ulus-devlet

olmanın bedeli

Yavuz Alogan

Almanya'da Sol

Engin Erkiner

Büyü ve Din

İ. Barut

İslam Dünyasında Tıp

Dr. Erdem Aydın

Türban, Şimdi de Don

Nuri İyem

Cemil Eren

20. Yüzyıl'ın

Mimari Mirası

Ersen Gürsel

Selahattin Hilav İçin

Kenan Somer

İlhan Berk Şiiri

Konur Ertop

1855'den 2005'e Jules Verne

Abdullah Cevdet'in

Rüyası

Bu sayıda

Kapak ve iç sayfalarda:
Nuri İyem

- 6** Hayat Ağacı
- 10** Özelleştirmeye ilgili hedef saptırıcı tartışmalar
İzzettin Önder
- 15** "Ha şunu bileydin!" demeden olmaz
Tektaş Ağaoğlu
Özelleştirmeye karşı tek tek mevzileri savunmak için kavgaya tutuşmak, kavgayı baştan kaybetmektir.
- 18** Serbest piyasa masalı
Tevfik Çavdar
- 21** AB ve Türkler
Hüseyin Hasançebi
- 24** Kürt meselesi
"Çözüm" denilen şeyin adını koyarak düşünmek gerekiyor.
- 29** Boşluk Alanı
Yavuz Alogan
- 34** ABD'nin stratejik ortakları
- 37** Ahlâkî İmparatorluk
Priyamvada Gopal
- 41** Almanya'da sol nihayet yükselirken
Engin Erkiner
- 47** Büyü ve din
İ. Barut
- 51** İslam dünyasında tıp
Dr. Erdem Aydın
- 56** Çocuk eğitimi üzerine
Yeşim Özakınsel
- 58** Kapitalizmde sosyal güven(siz)lik
Osman Şengül
- 62** Türban, şimdi de don!
Ömer Bedri Canatan
"Tartışmanın arka planı, kabzımalların 'kanaat önderi' olduğu hâli gösteriyor."
- 65** Demokratikleşmiştik
"Ar sınırının aşıldığı yerde arsızlığa dur demenin zamanıdır."
- 68** Onun kadın yüzleri
Ayfer Coşkun
- 71** Nuri İyem
Cemil Eren
- 74** Yirminci Yüzyıl'dan aklımızda ne kaldı?
Ersen Gürsel
Mimarlar sorumluluklarının ne kadar farkındalar?
- 78** Felsefe ve edebiyat arasında Selahattin Hilav
Kenan Somer
- 85** İlhan Berk
Konur Ertop
- 89** 1855'den 2005'e Jules Verne
- 94** Abdullah Cevdet'in rüyası

Gaza'yı sahiplerine bırakmak Şaron'un başına iş açtı. Siyonizm öyle bir gayya kuyusu ki, kendi en has adamını da yemeden doymuyor...

Afganistan'ın dörtte üçü Taliban'ın elinde. "Hükümet yok, ordu yok, polis yok, yargı yok, tesis yok." (Radikal, 31 Temmuz 2005.) Uyuşturucu ticareti dışında ekonomi de yok. Yalnız "Başkent" Kâbil ve orda NATO var. NATO'nun da sözde başında bizim Hikmet Çetin var!

Amerika ve yandaşları Afganistan'ı Sovyetler'e "yar" etmemek için yapmadıklarını bırakmadılar. Bunun için değildiyse ne içindi?

Alın Afganistan'ınızı çalın şimdi başınıza der misiniz, demez misiniz?

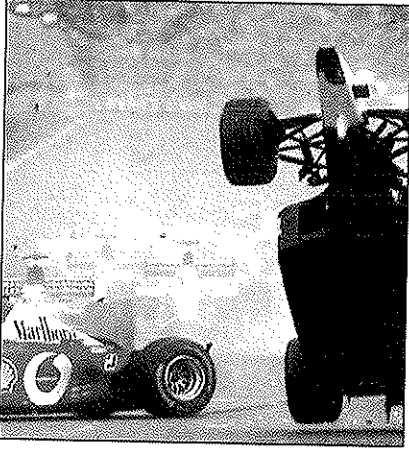

Temmuz ayında Hindistan'ın bir eyaletinde bir fabrikada işten atılan birkaç işçiyle dayanışma eylemine girişen binlerce işçiden 700'ünü polis döve döve hastanelik etti. Hindistan'a "Dünyanın en büyük demokrasisi" diyorlar. Çin'den sonra ekonomisi en hızlı büyüyen ülke de o.

"Dünyanın en büyük demokrasisi"nde hızlı ekonomik büyüme ile polis vahşetinin bundan sonra atbaşı ilerlediğini göreceksiniz. Sakın şaşmayın!

YAYIN KURULU: Ali Rıza Tura, Cahit Mete, Can Kayabal, Hüseyin Hasançebi, Kaan Toker, Mehmet Özgen, Tektaş Ağaoğlu, Zekiye Arıkel

Sahibi ve Sorumlu Yazışları Müdürü: Can Kayabal **İrtibat Adresi:** Moda Cad. No:6/57 Kadıköy-İST. Tel: (0216) 338 23 04, Fax: 0212 243 32 57 **Posta Çeki Hesap No:** 1052647-Züleyha Yıldız. **Grafik:** Kızılcık. **e-posta:** kizilcik2004@yahoo.com **Basım:** Engin Yayıncılık.

Formula 1 dedikleri otomobil yarışı, tescilli seri cinayet suçlusu uluslararası tütün/sigara tekel-lerinin reklam operasyonu değil mi? Bunu bilmeyen gazeteci/spor yazarına gazeteci/spor yazarı, kamu yöneticisine de kamu yöneticisi denilmez.

Rezalet boyutuna ulaşan o Formula 1 yalakalığı neydi öyle?

CUMHURİYETÇİYMİŞ!

Âhir ömründe adı (T. Özakman) büyük yazara çıkarıldı. Az şey mi? (40-50 bin baskı!)

Vahidettin haindi ama, "Osmanlı hânedanı çok önemli, saygım var," diyor. (Fazladan bir 10-20 bin baskı daha eder!)

İnsanlara, "kulum", "tebaam", "benim"! diyen, astığı astık, kestiği kestik adamlara saygı! Sevgisi de vardır, muhakkak...

Cumhuriyetçiymiş..!

KIZILCIK

Almanya'nın Seçimi

Avrupa'da sınıf çatışması şiddetleniyor.

Sosyalizmin yıkılışından sonraki Avrupa diye bakmak lazım. Avrupa'nın çalışan sınıflarının kaybettiği, tekeli sermayesinin kazandığı bir yirmi yıl yaşandı.

Reel sosyalizmin basıncı kalkınca, Avrupa sermayesi ilk hamlede sosyal devlet bukağısından kurtulmak istedi ve Avrupa işçi sınıfından ve emekçilerden gidişatı durduracak bir toplu direniş görmeden bunu büyük ölçüde başardı. Tekelci Avrupa sermayesi "sosyal devlet"i gömen bu dönüşümü İngiltere ve Almanya'da bütünüyle, Fransa ve İtalya'da kısmen sosyal demokrat partilere ya doğrudan, ya da onların yeni politik çizgilerine dayanarak gerçekleştirdi. Aynı şey, Avrupa'ya ağır "sosyal yük"lerle geri dönen eski sosyalist ülkelerde "yeni sosyal demokrat" politik çizgiyi benimseyen komünist partilerine yaptırıldı, hâlâ daha yaptırılıyor.

Klasik sosyal devlet fikrinin menşei olan Almanya'da, siyaseten çok riskli olan bu işin, yani işçi, emekçi ve emekli haklarını budama sürecinin devam ettirilmesi Almanya'da demokrasiye yeni bir takla atırılmasını gerektiriyordu. Kırk katırdan bıktırılan halka kırk satır seçtirilecekti. Alman tekelci sermayesi seçim stratejisini buna göre hazırlamıştı. Ya Hür Demokratlar'ı da içine alan bir sağ koalisyon, ya da en kötü ihtimalle CDU-CSU ile solculuğundan eser kalmamış SPD arasında bir millî koalisyon.

Planı SPD'nin sol kanadı bozdu. Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS) ile birlikte bir seçim bloku oluşturdular. Sol Parti adını alan blok, seçimde yüzde 8.7 oy alarak Parlamento'ya altmışa yakın temsilci soktu.

Bu olay Almanya ve bütün Avrupa için sınıf mücadelesinde neredeyse "devrim" niteliğinde önemli bir aşamaya işaret ediyor. (Seçim sonrası gelişmelerde sanki hiç olmamış gibi sözde "kaale" alınmaması bundandır.) Yıllardır, "Olmaz, artık geçti..." denilen şey olmuştur. Kendiliğinden, durup dururken mi olmuştur? Sınıf mücadelesini ciddiye alan, hakkını veren bir siyasetin öne çıkmasıyla olmuştur. Ne ki bu başarı henüz başlıbaşına fazla bir şey ifade etmemektedir. Sol Parti ancak bundan sonra, elde edeceği siyasal etkinlikle, seçmenini kazanıp konsolide olma şansını yakalayabilecektir. Eğer başarabilirse.

Nasıl?

Almanya'da emek hareketi bir süredir hızlanıyor. Klasik sol siyasetlerde ve sendikalarda "çaresiz"liği ve atâleti gündemde tutan *irâde eksikliği* tabanın hareketlenmesiyle giderilmeye başlıyor. Emek kategorisinin, ortadan kalkması bile etkinliğini iyice yitirdiği ve söyleyecek sözü, görece işi kalmadığı savı son yılların "moda sol" görüşü olup çıkmıştır. Oysa SPD'ye erken seçim kararı aldırarak sınıf tokadı "ağır sanayi işçisi"nin hâlâ nüfus çoğunluğunu oluşturduğu, Demir-çelik ve Madencilik sektörlerinin merkezi olan Kuzey Ren bölgesinden geldi. Emek hareketinin hareketlenmesinin öncülleri onlar oldular.

Almanya'da sağ veya sol ya da "millî" bir büyük koalisyon kurulur veya kurulmaz, sonuç değişmeyecektir. Gerçek muhalefet olan sınıf muhalefeti ve siyaseti, hayli uzun süren bir şok ve şaşkınlık döneminden sonra yeniden ve çok açık biçimde, emek-sermaye çelişkisi temelinde toparlanmaya başlamıştır. Bunu şimdi Almanya'da, yarı bütün Avrupa'da görebileceğiz. Çünkü sorunun, temelde, yanlış algılanan bir "nesnel koşullar" sorunu değil, nesnel koşullar bağlamında örgütlü siyasal dinamikleri tetikleyecek siyasî *irâde* sorunu olduğu giderek bilinçlere dank ediyor.

Londra Kriterleri!

“Barbarlar yine masum insanları öldürdüler!”

Londrada patlayan bombalar için de böyle dediler. “Barbarlar”, yüksek duvarlar, telörgüler, on bin kişilik atlı/yaya polis koruması, vb. ardında bir araya gelip iş çeviren asıl suçlulara ulaşamıyor, onların yerine sıradan, masum insanlar ölüyor...

Bunu mu demek istiyorlardı?

Asıl suçlular dünyanın her bucağında masum insanlara ulaşip tepelerine ölüm yağdırmakta hiç zorluk çekmiyorlar. Londra’daki kıyametten bir hafta önce Buş’un uçakları Afganistan dağlarında bir köyü füze yağmuruna tutup on beş çobanı aileleriyle birlikte cayır cayır yakmış, sonra da, bir yanlışlık oldu, çok üzgünüz, özür dileriz deyip kapatmışlardı olayı. İki yıldanberi Irak’ta, ondan önce Afganistan’da yaşanan sayısız olaydan sadece bir tanesi!

Bir o olayların, bir de Londra’da olanların dünyaya takdimine bakın! Hangisi tarihe geçecek? Nasıl geçecek?

Asıl suçlular masum insanların ülkelerine yalanla, dolanla, olur olmaz bahanelerle babalarının malıymış gibi girip hayatlarını işlerine geldiği gibi değiştirmeyi, orada ellerinin ulaştığı her değere — doğal kaynaklara, fabrikalara, üç sefil kuruş karşılığı polis/asker yazdırdıkları garibanların canına, Saddam Hüseyin’in ambargolu günlerini arar hallerle düşürdükleri ahalinin işgücüne, beş bin yıllık sanat ve tarih birikimine, vb., vb... — el koymayı kendilerine hak biliyorlar. Her durumda kuralları kendileri yazıp bildiklerini okuyorlar.

Blair, asıl suçlular çetesini yanına, ardına alıp, ne olsa yolundan dönmeyeceğini, asla yılmayacağını söyleyince hemen ardından Bay Buş yalan söylemekten kaşarlanmış ağılamaklı suratıyla katıldı nakarata: “Teröristler bizim başarıya ulaşmakta kararlı olduğumuz şeyleri engelleyemeyecek, değerlerimizi asla yok edemeyecekler, buna izin vermeyeceğiz!”. Yani, bir kere daha, tanklarının, uçaklarının, silahlı adamlarının ulaştığı her yerde masum insanları öldürmeyi, hayatlarını köreltmeyi sürdüreceklerini ilan ettiler.

Sürdürecekler, evet. Çünkü ne yapsalar — kendi insanların başına da o yüzden ne gelirse gelsin — bundan vazgeçemezler.

Amerikan kongresinin önde gelen Cumhuriyetçi üyelerinden biri Irak’ta ABD’li asker ölümleri ve savaş masraflarında artıştan şikayetçi. (*International Herald Tribune*, 30 Ağustos 2005.) “Irak için yaptığımız onca şey karşılığında ne alıyoruz?” diye soruyor.

Böyle bir “tek kutuplu” dünyada yaşıyoruz!

Böyle bir dünyada Londra’da, sonradan Mı-

sır’da, daha önce başka yerlerde olanlar ve bundan sonra olacak olanlar nedir?

Barbarlık, vahşet, ilkelik değil mi?

Elbette öyle! Öyle de, barbarlık demekle ne söylenmiş oluyor? Teknoloji hârikası uçaklarınızla onca masum insanın ölümüne neden olmak da barbarlığın daniskasıdır diye haykırın istediğiniz kadar. Ertesi gün, o uçakları gönderenlerle insanlığın bilmem hangi acil sorununu görüşmeye oturmayacak mısınız? Oturanlara tahammül göstermeyecek misiniz?

Masum insanların kanı Irak’ta, Afganistan’da olduğu gibi Londra’nın göbeğinde, Kızıldeniz sahilinde de, bütün dünyada, Blair ve G8 çetesinden sorulmayacaksa kimlerden sorulacak? “Başarılı olmakta kararlı oldukları şeyler”in ne olduğuna tarih de, bugünün dünyası da tanıklıktır. Sahip olduklarını iddia ettikleri değerler adına işledikleri ve işleyecekleri suçlara pabuç bırakılmadığını gördükçe o değerleri nasıl ayaklar altına aldıklarını dünya bundan önce çok gördü, şimdi yine görüyor. Daha da görülecek.

“Değerlerini çiğnetmeyecekler”miş! Irak’ta iki yılda öldürdükleri çoğu sivil yüz bin insan... Guantanamo’da hukukun, adaletin, uluslararası kuralların kör kör parmağın gözüne çiğnenmesi... Açık denizlerde seyreden savaş gemilerinde, satılmış diktatörlerin gizli mahfellerinde işkence altında sorgulanan insanlar... Bağdat hapisanesinde akla hayale gelmedik işkence sahneleri... Ve bütün bunların, kendi ülkelerinde kendi insanların hayatına yansıması: Afganistan’a, Irak’a reva görülen belanın izdüşümü... Londra sokaklarında insan avına zumlanmış TV kameraları. Her köşe başında silahlı adamlar, ceza hukukunun yıllanmış usûl hükümlerinin üç yüz yıl öncesine geri çekilmesi. Sınırsız gözaltı süresi, gizli yargı, vur emri, sokak ortasında masum insanların sonradan uydurulan sahte gerekçelerle infaz edilmesi... Kapitalist demokraside insan hakları ve hukuk devletinin bedelini ele veren “işgal hukuku”... Kopenhag kriterleri, Kopenhag kriterleri! denile denile en ileri AB ülkelerini bizimkilerin Türkiye’sine çeviren Londra kriterleri!

“Değer”lerini böyle koruyacaklar, başka çareleri yok.

Bundan sonra da olmayacak.

Korkunun ecele faydası var mıdır?

Kapitalizm, 20. Yüzyıl sosyalizm atılımının boşa çıkarıldığı koşullarda, tarihin yeni bir yansarmasını insanlığın başına sarıyor:

Emperyalist Saldırı/

Terör/

Kontr-terör!

Irak çıkmazı

Irak'ta direniş artık kim kime, dum duma değil. Direniş başlangıçta "Saddam'ı -bile- arar" boşluğundaydı. Şimdi geliyor, yerleşiyor, hedef netleştiriyor ve "yaşam biçimi" hâline geliyor. Yaşam biçimi olması, aynı zamanda Irak'ın geleceğinin — gözük-mese bile — şimdiden anlaşılması anlamına geliyor.

Şiiler ve Kürtler üzerindeki hâkimiyetini işgalle birlikte yitirdiği için direnişi başlatan Sunniler, artık sebebinden kopan ve kendi için hâle gelen bir direnişe yöneldiler. İçinde Baas da var ama o bu direnişin aynı zamanda zaafını, demek ki o halde aynı zamanda düşman için avantajını oluşturuyor. Direniş artık, Baas kalıbı içine girmeyecek kadar, halklaştı. Saddam'ın defteri — eğer dürüldüyse — Sunni direnişin bu niteliğinden dürüldü; işgalci tarafından değil.

Kürtlerde durum biraz karışık. Direnen Kürtler var, hayallerini aşan hedefe kilitlenmiş Kürtler de var. Barzani ve Talabani Sunni hâkimiyetinden kurtulmaktan daha çoğunu, Şii-Sunni Arap halk üzerinde görece hâkimiyet de bahşeden bir işgalci himayesi talep ediyorlar. Bu ağır, çok ağır, Ortadoğu'nun herhangi bir gelecek tasarımıyla yer bulunması imkânsız bir düş.

Şiiler ise, adına ister demokrasi deyin, ister diktatörlük, farketmez, çoğunluk hakkı ne ise, onu istiyorlar. Direnmemelerine bakarak anlayamazlar. Oturup beklemleri bile Irak'ta işgalcinin uykusunu kaçıran bir direniş demektir. Şia, için için, homurdana homurdana direnmektedir. Onca iktidar beklentisi, onca sabır dahi işgalciye direnç ve direnme demektir. Şia, Ağustos sonunda kendinden bin kişinin ayaklar altında ya da Dicle'ye dökülerek can vermesini ABD'nin korsan koalisyonundan sorulacak hesaba yazmadıysa kimlere yazdı?

Besbelli ki Irak bölünecek. Çünkü bölünmek, kolay ve makul olandır. Birlik güç hâle gelmiştir. Dünyada da eğilim, kolayına kaçmak yönünde geliyor. Gevşek bir Irak federasyonu, Ortadoğu'yu bir daha toplanması imkânsız biçimde dağıtmamak için en mâkûl çıkış yolu gibi görünüyor. Demek ki madalyonun arkasına bakmak boşuna kayıptır.

Evet ama madalyonun bu yüzü, aynı zamanda en tehlikeli yüzü. Bölünmüş birlik, yani "Irak federasyonu" fikri Suriye, İran ve Türkiye'nin çivisini yerinden oynatıyor. Bu üç ülke, Kürtlerin Irak'ta devlet gibi bir devlet sahibi olmalarına dehşetle karşı çıkıyor, bunu kendi devlet olarak varoluşlarının sonu gibi algılıyorlar. Son derece yalın ve yersiz bir algılama. Nedeni: "bölünme" korkusunun gerçek birliği tahayyül edebilmeyi acze uğratması.

Şimdi bu ülke'nin (Irak'ın) ABD tarafından atanmış devleti bir anayasa yapmaya, böylelikle Irak'ın sentezi olma iddiasında yeni bir devlet kurmaya çalışıyor. Bu, devlet-toplum denklemi açısından hiç mümkün değil. Değil, çünkü Irak'ın geçerli olacak olan anayasası Talabani'nin sarayında değil, Bağdat'ın, Felluce'nin, Telafer'in sokaklarında yazılıyor ya da yazılacak. "Barışçı" yaklaşım hangisini desteklememizi gerekli kılar? Sokağı mı, Sarayı mı?

Biz sokağı destekliyoruz. Çünkü direnen sokak işgale karşı özgürleşmiş demektir ve "bütün" de kalsa, bileşenlerine de ayrılrsa özgür bir Irak tahayyülü ancak orada temellendirilebilir. Savaş sokakta ise, "barış" da oradan çıkacaktır. Bu her yerde böyledir.

Irak'ta çözümü, yani barışı ve özgürlüğü geciktiren faktörlerin başında Türkiye gelmektedir. Türkiye'nin sadece kendi "yurttaş"ı Kürtlere karşı değil, genel olarak Kürtlere karşı izlediği geleneksel devlet siyasetinin sonucudur bu. Türkiye devleti ve hükümeti Irak'daki işgali desteklemekte ve güçlendirmektedir. Hangi Iraklıya sorsanız söyler; en sevmediği ülke devleti Türkiye'dir. Türkiye, çıkış noktası ne olursa olsun, Irak halklarının kaderine ambargo koyan ülkelerden biri ve başlıcası durumundadır. Türk devletini ve hükümetini bu siyasetten caydırmak — boşuna gayret olsa bile — barışa hizmet eder.

Irak'ın Kürt meselesinin Türkiye'nin Kürt meselesini de kısıktırdığı doğrudur. Ancak bunlar, dinamikleri yüzde yüz örtüşen sorunlar değil. Irak kendi Kürt meselesini kendi, Türkiye kendi Kürt meselesini gene kendi çözebilir. Çözmeli.

Türk devleti — ve hükümeti — bütünü ve parçaları bağlamında Kürtlerin sorununu kendisi için çözümsüz gördüğü — ya da çözümünü göze alamadığı — için çözümsüz kılmaya çalışıyor. Oysa nesnel koşullar çözümü zorluyor. Bu nedenle Türk devlet ve hükümetinin "politika" diye ileleri sürdüğü her şey ânında paramparça oluyor. Bu konuda devlet ideolojisinin en sağlam kaynağı durumundaki askerî cihette dahi her kafadan bir ses çıktığı izlenimi veren en son durum, dikkatten kaçmıyor.

Şu da anlaşıldı: ABD Ortadoğu'da dilediği gibi barınamayacak. Temelli yerleşmeye geldi ama, eski günlerini arayarak çekip gidecek. O zaman bölgede kartlar yeniden karılacak ve bölgenin kendi dinamiklerinin önü açılacak. O da herkese ve her topluma, kendini — ve siyasî sentezini — yeniden kurma imkânını verecek.

Bunda korkacak ne var?

Korkanlar ABD hep kalsın isteyenlerdir.

“Şerh” hayata konulur

Hükümet memur sendikalarını dize getirdi. Baştan belliydi. Nerden belliydi? Hükümet IMF'den bağlı, kimin hükümetiyse ve ne için hükümetse oradan bağlı. Sendikalar ise ne yaptıkları ve niçin yaptıkları, dolayısıyla ne işe yaradıkları belli olmayan, örgüt olmaktan çıkmış birer protokol figürü hâline gelmişlerdir. Ama bu sendikaların, üye kitlelerinin bir "sentez"i olduğu da unutulmamalıdır..

İki sendika hükümetle anlaşmışlar, KESK güya "şerh" koymuş. Hakem heyetine gidecekmiş. Bu da "muhalefet" olacakmış.

Böyle "memur"luk da olmaz, "sendika" cılık da. "Muhalefet" hiç olmaz!

Oysa sendikalaşmak için mücadele edilirken memur hareketi bugünkünden daha dişliydi. Mücadele toplumun diğer emekçi kesimlerinin sempatisini ve desteğini kazanmıştı. Memur eylemleri emekçi sınıf mücadelesine renk ve güç katabiliyordu. "Emekçi olunduğu" bilinci, özel geleneğinden dolayı eğitim emekçilerinde zaten vardı, bu bilinç diğer memur kesimlerine de yayılıyor. Buradan giderek, Türkiye'de sol siyaset de görece canlanıyordu.

E peki, madem sendika sendika gibi mücadele etmeyecekti, sendikalaşma mücadelesinin anlamı neydi? Sendika olmak için sendika olunduğu nerde görülmüştü?

Memur sendikalarının grev hakkı yok denilirse, bu doğru mudur? Grev hakedilir! Bu da "irade"yi gerekli kılar. Bizdeki memur sendikalarında iradenin zerresi yok!

Sendika, emekçinin nizamdan — ve intizamdan — saptığı ilk somut örgütlenmedir. Doğası gereği böyle olmak zorundadır. Bu bilince varılmamışsa irade de oluşmaz, sendika da.

Sendikalar elbette uzlaşırlar ama "uzlaşma" örgütleri değildirler. Uzlaşmazlık yaratmak ve sonuna kadar götürmek amacıyla kurulmuşlardır. Uzlaşmazlık yaratmadan "hak" mı alınmış?

"Memur militanlaşmamış!" Bir gerekçe de bu. Nasıl militanlaşmamış? Ek ders veya paralı ders peşinde koşan öğretmen, geçim için ek işle iş gününü ikiye katlayan memur "militan" değil midir? Militanlık nedir? Demek ki memur varlık-yokluk mücadelesi içindedir. Uyuşukluk "zihin"de ise, bunun aşılabacağı tek yer işverenle girilmiş amansız bir pazarlık sürecidir. Sendika bu fırsatı kaçırır mı? Sınıf bilinci zayıfladı, yok oldu diye solda genel bir yakınma var. Sınıfın sınıf gibi duracağı yerde sendika sendika gibi durmazsa, yok oldu denilen bilinç nasıl geri

gelecek?

Üstelik memurlar için bu kaçınıcı ve bu hükümet döneminde kaçınıcı? Bundan önceki pazarlıkta da hükümet vermem demiş, memur sendikaları diz çökmüştü. Kendi eyleminden sonuç çıkarmayan sendika kimin sendikasıdır, ne içindir?

Sendikalar çöktü diyoruz. Tamam da, işlevinden kaçan sendika çökmez mi? Sendikalar gerçekten çöktüyse, o zaman "irade"yi başka yerde aramak lazım. İrade kimdedir?

İrade emekçinin kendisindedir.

Sendikaların tepesindeki zevata bakıyorsunuz, politik ihtiraslı sonsuz. Evet ama politikanın tam sırası gelmişken kaçtılar. İşverenleri olan hükümet her yönden darda. Siyasî olarak darda, ekonomik olarak darda. Fena mı? Üstüne gidilse, o kaçacak!

Pazarlıkta işveren her zaman "param yok" der. Gerçekten de yoktur. Hiç bir zaman yoktur. Çünkü emekçi işveren için insan değil, maliyettir.

Sorun bu hükümetten kurtulmakla çözülür. Yerine kim gelecek? Kim gelirse gelsin, işçi-emekçi için çözüm, gelenden ve ondan da sonrakinden kurtulmaktır. Kurtulmaksızın mesele, kurtulmak budur.

Bir mesele daha var: "şeytanın ayağını kırmak!" Altı yıldır IMF hükümetleri, işçileri, emekçileri sürekli yoksullaştırıyorlar. Gelir dağılımı bozuktur, daha da bozuyorlar. Bunu nasıl beceriyorlar? Sendikalar sayesinde. Hükümetlere — ve özel işverenlere — karşı dişe dokunur bir başarı kazanılamadı. Bir yerde, bir biçimde bir şeyler kazanılsa, canına tak demiş emekçi sınıf dizginlerinden boşalacak. Bu durumda her sendika kendi işlevini sınıfın bütünü adına kavramak ve üstlenmek zorundadır. Hükümet sırası gelen sendikanın boynuna ipi geçiriyor. Boynunu korumak da mı yok?

Bu sendikaları ve genel olarak sendikal hareketi kim canlandıracak? Oralarda sınıf iradesinin somutlanması nasıl olacak? Bu iş doğrudan emekçilere düşer. Emekçi kendi işinin görülmesini başkasına bırakmışsa, daha çok bekler.

İşvereninden ders alsın. Az buz değil, beş yüz bin memuru karşısına alıyor, ama bana mısın demiyor. İradesi var, kullanıyor. "Milletten" diyor ama, yalan. Sınıfından! Varsa iraden, sen de kullan, sınıfına yakıştırabiliyorsan!

Grev hakkı mı?

Ne hakkı..?

İşte grev!

Müstehtecen

Blair müstehtecen bir söylem tutturdu. Aslında yeni değil de, yaz ortasında Londra'da olanlardan sonra vurgusu yeniydi.

Bomba eylemlerini kendi deyişiyle "çarpık İslam anlayışı"na malederek, İslam böyle eylemleri kaldırmaz diye ahkâm kesti, sonra da İngiltere'nin kalabalık şehirlerinde, her gün bir başka sözlü/eylemli saldırıyla yüzyüze yaşayan Müslüman nüfus bu ahkâma ortak olmaya zorlandı.

İşgale direnme, talana, soyguna karşı çıkma, cinayet, küstahlık, aşağılama karşısında öfke, isyan, kinlenme gibi şeyler hiç yok, "Çarpık İslam" anlayışı ya da "İslam'ı yozlaştıran kötücül bir ideoloji ('evil ideology'))" var. Bununla savaşıyorlarmış!

11 Eylül'de Newyork'da ölen üç bin kişinin intikamını — "intikam" söyleminin altı çizile çizile — Afganistan'da yirmi bin kişiyi öldürerek almışlardı. Daha önce, Irak'a uyguladıkları ambargo ile beş yüz bin çocuğun ölmesine neden olanlar da onlar değil miydi?

Kendi müstehtecen çıkarlarına meydan okundukça zıvanadan çıkıyorlar. Onlarla dalaşmayı göze almak "kötücül" ideoloji takıntısı oluyor. Bir zamanlar Sovyetler Birliği'ne de "kötücül imparatorluk" adını takmışlardı...

Emperyalist saldırganlığa eskiden olduğu gibi meskenet ve tevekkülle boyun eğmemenin adını "kötücül İslam"a çıkarmak taktik midir, strateji midir?

Dini siyasete âlet etmek değilse nedir?

Ne menem

Dünyanın Kıbrıs Cumhuriyeti diye tanıdığı Güney Kıbrıs Rum yönetimi neyse ne ama, bizimkilerin 3 Ekim'den sonra "hayırlısıyla" tek tek görüşmeye oturacağı Birlik üyeleri arasında o da yok mu?

Var olanı göz göre göre yok saymak, yok saymasan bile, "Yok sayıyorum diyorum, anlayın işte!" demek nedir?

Her şeyin bir usûlü, âdabı vardır. Bizimkilerin öyle usûlsüz âdâbsız da olsa AB'ye duhul etme isteklerinin kimi AB ricâline ciddiye alınıyor olması bile, bizatihi, AB'nin nemenem bir Birlik olduğunu göstermiyor mu?

Meslek ve usûl

"Bu çocukları ne yapacağız?" diye düşünüp durmaktaymış. "Hani Amerikalı askerler şeker dağıtırken bir bombalı eyleme hedef olarak can veren 24 minicik canı...?" Kahrolsun işgalciler! demek yetmiyormuş. "Bence yetmiyor," diyordu, "sonunda kendi çocuklarını vuran bir süreci sorgulamalıyız." (Ahmet Taşgetiren, *Yeni Şafak*, 15 Temmuz 2005.)

Albayraklar'ın gazetesinde akıllar satıyor, ABD ile "stratejik ortak" olduklarını iftiharla ilan edenleri destekliyordu. Böyle bir kalemden başka ne beklenirdi? Akıl satmayı biraz fazla ileri götürünce işinden oldu.

Dişlerinin, tırnaklarının köküne kadar silahlı Amerikan askerleri çocuklara şeker dağıtmak için mi gelmişlerdi Irak'a? Orada şeker dağıtma hakkını nereden alıyorlardı? (Dağıttıkları şeker acaba Türkiye'den mi satın alınmıştı diye de sorulabilir!)

Bunlar böyledir.

İşgalcinin suçunu direnişçinin sırtına yıkmak için vicak vicak duygu sömürüsü...

Meşreplerinin tarzı, mesleklerinin usûlü.

ÇİN'MİŞ!

Şimdi moda bu:

ÇİN!

Dünyanın ufkunda Amerika'ya karşı yükselen DEV!

"Çin bir çığ gibi düşmüş dünya ekonomisine. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda geri kalmış, yoksul bir ülke iken, bugün bu noktaya nasıl gelmiş? Bağımsızlığını koruyarak! Böyle gelişmiş, böyle geliyormuş... Peki Türkiye ne yapmalıymış? Asya'da önde koşan ülkeler, devletçi, güdümlü ekonomilerle hızlı kalkınma sağlayan ülkelermiş. IMF reçeteleri kullanmamışlar. Bu yol Türkiye için olanaksız değilmiş." (S.Tanilli, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz, 2005.)

Attan inip eşeğe binmek mi desek?

"Denize düşen yılana sarılır" mı?

Bu Çin meselesi ne zaman açılrsa kimi kıdemli "Marksist"lerimizin bastırılmış içgüdüleri ne güzel serpilip çiçekleniyor!

IMF reçeteleri kullanmayan, devletçi, güdümlü ekonomisiyle hızla kalkınan Türkiye!

Çin gibi, değil mi?

Hangi Çin? Hangi "Türkiye"?

Kalkınma ne? Ne için?

Nereden nereye!

Süleyman Bey

Şu hainlik ve Vahidettin efendi üzerine durupdururken (mi?) patlayan tartışmaya bir müdahale nedense arada kaynayıp güme gider gibi oldu: Süleyman Bey'inki. "Ecevit haklı bile olsa, hedef aslında Atatürk'tür. Bu ülke bundan sonra da, belki 80 yıl daha, Atatürk'e muhtaç olacaktır. Onsuz yapamaz," mealinde bir beyan.

Süleyman Bey'in hiç bir sözü/lâfı/kelâmı yabana atılmamalıdır. Kendisi nerdeyse İsmet Paşa kadar uzun bir süre politikanın (ülke insanların kaderinin) merkezinde yer tutmuştur. İsmet Paşa genç ve taze TC'nin "muhyayyel" geleceğinin temsilcisiydi; Süleyman Bey dünden bugüne ve bugünden yarına varolan TC gerçekliğinin müşahhas timsalidir. Her dediğine — hele de Atatürk ve Atatürkçülük üzerineyse — kulak verilmelidir.

ÖDP ne için kurulmuştu?

Birgün gazetesinin Mayıs sonuna doğru bir sayısında bir köşe yazarı, baskı ve tehditler sonucu yapılamayan Ermeni Soykırımı Konferansı öncesinde Adalet Bakanı'nın Meclis'te sarfettiği müthiş (tedhiş saçan) sözler üzerine, "AKP'liler 'onlarla' uzlaşıyor, işbirliği yapıyor, demokrasiyi hançerliyorlar. AKP kendini jiletliyor!" demez mi?

Aferin!

"Onlar" kim..? AKP ne..? Nasıl bir jiletli kendine attığı?

Kimdi bu arkadaş?

Saruhan Oluç... Kurulduğundanberi ÖDP'nin önde gelen yöneticilerinden. Kırk yıllık sosyalist. Dostumuz, yoldaşımız... Marksist!

ÖDP kurulalı on yıl oldu.

Bunun için mi kurulmuştu?

Bu da bir "Aydınlanma" Prof.'u işte!

8 Ağustos 2005 tarihli *Cumhuriyet*'te Emre

Kongar imzalı yazının başlığı:

"Canlı bomba yapım ve kullanım kılavuzu!"

Boşuna, "Üslûp aynıyla insandır," dememişler!

Kasıt

Amerika'nın (Birleşik Devletleri) en eski, en tarihî, en güzel, mütesna şehriydi.

Caz'ın doğup büyüdüğü diyar.

En de yoksul...

Zenci beldesi!

Bir rüzgâr esti, "Amerika"nın öbür yüzü çıktı ortaya: Dante'nin cehenneminden sahneler!

Kaatil kasırgaların kol gezdiği bilinen bir coğrafyada, arazinin %90'ının deniz seviyesi altında olduğu dillere destan böyle bir şehrin bunca zaman bunca savunmasız bırakılmış olmasında kasıt yok mudur?

Bizce vardır.

Kastın ne kastı olduğunu bilip söylemek size kalmış.

Bizden abartması...

Jest

Gazeteci-yazar Mine Kırıkkanat, Ağustos ayı başında — deniz mevsiminin tam ortası — birtakım özelliklerini sayıp döktüğü halkımıza yakınlığı her hâlinden (örnekse, sövgü sözleri dağarcığından) belli, bir parça delimsirik ama yüreği pek bir bayan değil mi?

Yeni yetme bir medya fırladağının dolduruşuna gelen onca yıllık meslektaşlarının gazabına kurban gitti denilebilir.

Onu *Radikal*'den apar topar kovanların derdi neydi acaba? Özgürlükçü, demokrat tıynetleri konusunda burunlarından kıl aldırmayan bayların hangi içgüdüleri harekete geçmişti de nereye, kimlere, ne gibi bir "jest" ikram edilmek istenmişti, bilen var mı?

İyi iş

"Ermeni Konferansı"nı her şeye rağmen toplayıp çalıştırmakta direnenler övülesi iyi bir iş gördüler.

Konferansı bu defa da iptal ettirmeye kalkanların tescilli neci oldukları paçalarından akıyordu. Onlara uyup hüküm kesen yargı da ne yargıydı ama..!

Olsun!muş, yargı yargıymış, hükmüne uymak gerekirmiş!

Laf!

Elin işe yarasın istiyorsan, parmağını şeriata kaptırmayacaksın!

İstanbul'un vapurları

Bu adamlar İstanbullu'nun elinden almak istedikleri vapurları *almamaya* ikna edilemezler. Ne deseniz, nasıl deseniz boşunadır. O vapurları illa iptal edecekler. İptal edecekler ki yer açılsın, onların yerine ne alıncaksa ondan nemalansınlar. İşleri, maişetleri, görgüleri ve merakları buna kilitlenmiştir. Her biri, on yıl önceki devri iktidarlarında, İstanbul'un Bizans'tan kalma surlarını yıkıp yerine "halka ucuz" apartman siteleri inşa ettirmeye kalkan hem Oğuz, hem Han, hem Asil, hem Türk sıfatlı insanların yetiştirmesidir. Hepsinden bu kabil her şey beklenir.

Sorun, İstanbul'un vapurlarının İstanbullu'nun elinden "alınmaması"yla çözülemez. İstanbullu'ların bunca yıllık vapurlarını VERMEMELERİYLE çözümler.

Nasıl vermezsiniz vapurlarınızı?

Vermeyeceğinize hazretleri ikna ederek!

Ondan önce de kendiniz ikna olarak.

Nasıl mı?

İş bilen, kılınç kuşananın...

Hele bir davranın!

(NOT: *Kızılçık*'ın sık sık dile getirdiği "her beldede paralel — kalıcı — hemşeri örgütlenmesi" önerisini yabana atmayın!)

Kriz

Seçmen oy verince çıkıyor...

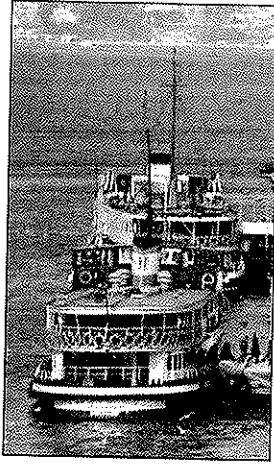
Almanya'da SPD'nin işinin bittiğine karar verilmişti. Şröder'in uğraşıp uğraşıp da yapamadığını Merkel gelip yapacak, milletin canına tam okunacaktı. Düşük ücret... Kolaycacık işten atma... Sosyal haklara daha bir tırpan... vb., vb... Öyle gerekiyordu! Ulusal ve uluslararası medya, bankalar, AB ileri gelenleri filan hep öyle olmasını uygun, gerekli ve kaçınılmaz görüyorlardı.

Olmadı. Almanya'da halk popülizm yaptı!

Seçimden Hayır! çıkınca... kriz!

Boşuna mı, demokrasi kötülerin en az kötüsüdür denilerek insanlar, demokrasiye bağladıkları umudu ciddiye almamaları için önceden uyarılıyor?

Bu arada Türk medyasının, "Türkler kazandı/kazandırdı" mavrasıyla yine kendi kendine gelin güvey olması da sizi bir hayli eğlendirmedir mi?

Galataport

İstanbul, bunlar için, imanına kadar pazarlanıp satılacak mal, "marka" değil midir?

Tefeci bezirgân imândan döner, bazar-dan vazgeçmez. Kanına, iliğine, en mahrem dualarına işlemiştir.

Asıl acı olan nedir ama, bilir misiniz?

Kimse bu işe ne şaşıyor, ne kızıyor. Herkes boş gözlerle yağmayı seyrediyor...

Sorun

Kürt sorunudur ve olsa olsa demokrasiyle çözülür dendi ve Kürt dostu Türkler rahat bir nefes aldılar.

Oysa Kürt sorunu var, Kürt sorunu var... Hangisi?

Bu Kürtleri ne yapmalı? Nereye koymalı? Azmasınlar diye hangi müsekkine yatırmalı? — Dost/düşman Beyaz Türkler'in Kürt sorunu.

Biz neyiz, kimiz ("in miyiz, cin miyiz")? Hâlimizin, geleceğimizin ne kadar sahibiyiz? — Kürtlerin Kürt sorunu.

"Kürt sorunu" demokrasiyle çözülecek demek bu iki sorunu birbirine karıştırıp Kürt sorununun içini boşaltmaktır. Beyaz Türkler'e emanet demokrasinin altından, çıksa çıksa, "Kürt Memet nöbeti!" çıkar...

Makro yalan

Ekonomi iyi mi kötü mü?

Faizler biraz ve enflasyon bir hayli düştüğüne, borsa hep yükseldiğine, ihracat arttığına ve faiz dışı fazla sağlanıp kamunun borçlanma kapasitesi sürdürülebildiğine, IMF borçları ödendiğine göre ekonomi "iyi"dir.

Ekonominin "iyi" olduğuna inanmak masumiyettir ama, "Madem ekonomi iyi, halka niye yansımıyor, ne zaman yansıyor?" diye sormak dangalaklıktan başka bir şey midir? "İyi"likler halka niçin — ve de nasıl — yansıyor ki?

Halk kim? Alım gücü sürekli düşen işçi ve memur. Her gün yenileri eklenen 6 milyon açık, tarımda 15 milyon gizli işsiz. Ekim alanı daraltılıp taban fiyat desteği kesilen milyonlarca fındıkçı, pancarcı, tütüncü, vb. ve aileleri... Kim kaldı halktan geriye?

"İyi"leşme kime nasıl yansıyor ki "ne zaman"ı sorulsun?

"İyi"ye giden ekonominin iyiye gitmesi ve bunu sürdürebilmesi için alım gücüne ihtiyaç vardır, doğru. Alım gücü olmadan olmaz. Ne ki, o alım gücü *halkın* alım gücü olmaktan çıkıyor, ekonomi "iyi"ye gittikçe. "Halk" denilen — neyse o? — çarşıda, pazarda habire bir şeyler alıyor ama ne aldığına bakan var mı? Önüne sadaka niyetine ne atılıyorsa onu alıyor. Çürük üzüm. Bozuk zeytin!

Bütün mesele burada.

İran halkı işini bilir

İran'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini adı "mâkul" reformcuya çıkarılmak istenen eski C. Başkanı Rafsancani kaybetti, "koyu şeriatçı" olduğu söylenen Tahran Belediye Başkanı Ahmedinecad kazandı. Bundan şu çıkmaz mıydı? "İran halkı özgürleşmek istemiyor!"

Çıkardılar da.

"Çüş!" dememek için şunu demek lazım: "Hiç özgürlük istemeyen halk olabilir mi?"

Kim, reformcular? Hele de bu Rafsancani kim?

Almanya'nın adamı. Kendisi kapitalist. İran kapitalizmi, reformcu olmayacak da ne olacak? Tahran Çarşısı ondan soruluyor. İnşaat sektörü ondan soruluyor. En büyük ticarî dağıtım şirketleri, kamu ihaleleri ağırlıkla onun kontrolünde. Nasıl "reformcu" olmayacakmış?

"Reformcular" seçimi değil, seçimden önceki kavgayı kaybettiler. Bu kavga sokaktaydı, "halk" ideolojik bağlantılarıyla kavganın içindeydi. "Reform"lar geliştikçe halkın durumu daha da zorlaştı. Tahran belediye başkanı (seçimi kazanan Ahmedinecad) tıpkı bir zaman Allende'nin yaptığı gibi, çocuklara süt, açlara erzak yetiştirmekten, yapacak başka iş bulamıyordu. İran halkı, bir adı da "reform" olan böyle bir yoksullaşma sürecinin önünü kesmek için her halkın göstermesi gereken tepkiyi gösterdi.

Türkiye'de de, her gün bir kaç "reform" yaşanırken halkın durumu günden güne daha da kötüye gidiyor ama, İran halkı işini bilirken bizimkisi ne kadar biliyor?

İşte ideoloji!

"...Katrina yüzünden petrol fiyatları 70 dolar sınırını zorluyor. Bunun sadece Amerikan ekonomisine değil, petrol ithal eden tüm ülkelere yansımaları var... Doğanın öfkesi hepimizi birden etkiliyor. bunun farkına varırsak belki biz de çevre konusunu daha ciddiye alırız." (Zeynep Göğüş. *Hürriyet*, 3 Eylül 2005.)

Akıl bu ya...

İşte sorun, işte çözüm!

Petrolün varilinin 70 dolara nerede ve neden dayandığı hiç aklının kenarından geçiyor mu? "Serbest piyasa" canavarını gözü görmüyor. (Görmez. Çünkü Piyasa Katrina gibidir, ona göre: doğal afet!)

ABD yönetimi zorda kalıp dünyadan Allah rızası için petrol dilenmeye çıkınca, her zaman ki yar-ı vefâkârı İngiltere'nin dış bakanı ne dedi?

"Petrolün piyasası var!"

Eğitim

Milli Eğitim Bakanlığı okula gitmeyip orda burda çalışan yoksul aile çocuklarına "yerinde eğitim" götürecekmiş!

Türkiye'de 4 milyona yakın çocuk çalışıyor. %50'den fazlası kırsal bölgelerden şehirlere göç eden ailelerin çocukları. Zorunlu eğitim çağında olduğu halde okula gönderilmediği bilinen kız çocuğu sayısı 1 milyona yakın.

Kısacası Türkiye'de çocuk emeği sömürüsü çok ileri boyutlarda. Millî Eğitim Bakanlığı "yerinde eğitim" yapmayı öngördüğüne göre, demek ki vazgeçilebilmesi de söz konusu değil!

İyi de, bu ülkede eğitim çağında çocukları çalıştırmak yasak değil mi?

Yasak!

O halde?

Devletin eğitim bakanlığı kayıt dışı çalışacak!

Çalışır.

Burası Türkiye.

Başka büyük var mı?

Yok!

Enerji

Yatağan'da zehirli linyit yakarak elektrik üreten meşhur fabrika (termik santral) yıllardır insanları zehirleyip duruyor. Geçen ay, fabrika bacalarına duman arıtma tesisatı kurulması kesinkes karara bağlandı. İşin bitmesi 9 ay alacak denildi.

Çok güzel!

Bundan 11 (yazıyla, on bir!) yıl önce de böyle bir proje kesin, kesinkes, nihaî, vb... karara bağlanmış ve hemen çalışmalara başlanmıştı!

Burası neresi?

Türkiye!

Başka büyük...

...var mı?

Kızılçık okurlarının dikkatine

Yeni Ceza Yasası'nın kişilik haklarına tecavüz, iftira ve hakaret fiilleriyle ilgili hükümlerini göz önünde bulundurarak, bundan böyle E. Özkök (nâmi diğer Özköşk) isimli yazarın gazetesinde yazıp çiziktirdiği şeyler, ülke siyasetinde çevirdiği işler üzerine hiç bir yorum yapmayacağız...

Özelleştirmeye İlgili Hedef Saptırıcı Tartışmalar

İzzettin Önder

Özelleştirme, kamusal birikim ve potansiyel kârı özelleştirme operasyonudur

Her sistem dereceli olarak tartışmaya ve eleştiriye açıktır; ancak sistem, kendisini koruma refleksi ile, tartışma ve eleştiriye işin özüne inmekten uzaklaşır ve bazı uygulama konularına ve yan meselelere yönelir. Sistemi ya da politikaları koruma açısından böylesi göstermelik tartışmaların ya da eleştirilerin iki ayrı işlevi vardır. Bir defa, tartışma ve eleştiri toplumda sistemin ya da uygulanan politikaların demokratik ve eleştiriye açık olduğu fikrini uyandırarak, güven ortamı oluşturur. Özden yoksun ve salt demokratik görüntü oluşturmak amacıyla yapılan eleştiriler daha ileri düzey ve gerçekçi eleştirilerin de önünü keserek, yürürlükteki sistemin ve ya politikanın genel kabul görmesini sağlar. Tartışmanın veya eleştirinin ikinci yararı ise, sistemde öze dokunmadan bazı düzeltmelere ya da rötuşa olanak sağlayarak, toplumun gözünde sistemin ya da politikaların iyileştirilmesine yönelik gerekli düzeltmelerin yapıldığı görüntüsü oluşturarak, ana dokunun temel niteliğini korumaktır. Bu yolla, genel olarak toplum, özelde de bazı karşıtlar tatmin edilmiş ve uygulama ya da sistem genel kabul görür hâle gelmiş olur. Bunun en güzel örneğini, geçtiğimiz yıllarda küreselleşme karşıtlarının yoğun eleştirisine bir tür yanıt olarak, Dünya Bankası yetkililerinin Bankanın kuruluşundan beri uzun yılların geçmiş olduğunu ve kurumda bazı düzeltmelerin yapılması gerektiğini kabul ettikleri, hatta bu konuda gelecek eleştirileri de alabilecekleri yönündeki açıklamaları oluşturmuştur.

ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARININ ARDNIYETLİ "ELEŞTİRİ"Sİ

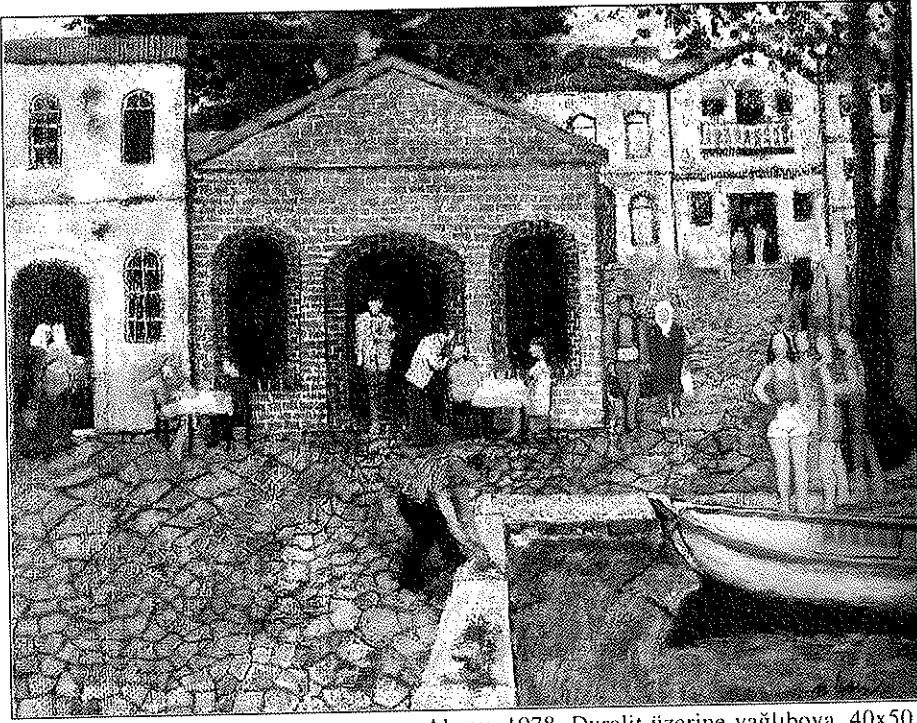
Türkiye'de özelleştirmelere hız verilip, TELEKOM, TÜPRAŞ, ERDEMİR, TEKEL, THY, vb... gibi temel kuruluşlar rampaya koyuldukça, gerçek anlamda ve cepheden özelleştirmeye karşı olanların doğal olarak geliştirdikleri yoğun eleştirileri yanında, bu kez ilke olarak özelleştirmeye taraf olanların da bazı eleştiriler yükselttiğine tanık olmaktadır. Özelleştirmelerin peşkeşe dönüştüğü, yabancılara satışın sakıncalı olduğu, blok satışa yönelme ve satış işlemi esnasında yasalara uyulmadığı, vb. gibi bazı uygulama kurallarına riayet edilmediği savlarını içeren göstermelik eleştiriler özde tümüyle geçersiz olduğu gibi, içinde bulunduğumuz toz-duman ortamında kasıtlı olarak kafaları iyice karıştırmaktan öte bir işleve de sahip

değildir. Eleştirilerin içeriğinin ve özelleştirme felsefesi açısından anlamsızlığının çözümlemesini yazının ileri aşamalarına bırakarak, önce böylesi sudan göstermelik eleştirilerin politik işlevi üzerinde birkaç söz söylemek istiyorum.

Açıktır ki, özelleştirmelerin bir tür peşkeşe dönüşmesi, güçlü kamu kuruluşlarının yabancılara satışı ve satış işlemlerinde bazı hukuk usûl hataları yapıyor olması ya da blok satışa yönelme gibi uygulamalar, küreselleşme ve özelleştirme politikalarının tarihsel misyonunu anlayamayan ve bu politikaların politik ekonomi açıdan anlamını yorumlayamayan halkın bir bölümünü bizzat özelleştirmenin kendisinden daha da ciddi olarak kuşkulandırıyor ve tedirgin ediyor. Sistemin suhuletle işleyebilmesi açısından, toplumda oluşan bu kuşku ve tedirginlik havasının ciddi bir kalkışa dönüşmeden yumuşatılması ve dağıtılması gerekir. İşte böyle bir ortamda oluşan toplumsal tedirginliği ilgili makamlara yönelik makul düzeyde eleştiriye dönüştürmek, sistemi koruyucu bir işlev olarak ortaya çıkmakta ve bu işlev de, açıktır ki, sistem karşıtlarına değil, sistem yandaşlarına düşmektedir. Bu görevi üstlenen, özelleştirmeye karşı olmayan sistem yandaşları, toplumun huzursuzluğuna tercüman olma görüntüsü altında, uygulama ile ilgili eleştiriler geliştirir ve bunu kamuoyu ile paylaşır. Söz konusu eleştirilerin özelleştirme yandaşları tarafından denetimli olarak yapıyor olması, olayları ve gidişatı yorumlayamayan toplum kesimine, özelleştirme karşıtlarının gerçek eleştirilerinden çok daha fazla güven verir ve toplumdaki tedirginlik ortamını psikolojik olarak geriletir.

Diğer taraftan, demokratik görüntü sergilercesine özelleştirme uygulamasına bu tür yüzeysel eleştiriler yönelmek, zımnî olarak, özelleştirmenin kabul edilmesi ve eleştirilerin sadece bazı uygulama aksaklıklarına hapsedilmesi anlamına gelir. Diğer bir deyişle, özelleştirmelere yöneltilen bu tür sudan eleştirilerle, özelleştirmenin halkın ve ekonominin yararına olumlu bir uygulama olduğu, ancak özelleştirme yapılırken bazı kurallara uymanın gerekli olduğu kanısı uyandırılmaya çalışılır. Böylece, hem halkın bilincinde demokratik bir görüntü oluşturulmuş, hem de özelleştirme özde aklanmış ve meşrulaştırılmış olur.

İşin başından beri özelleştirme yandaşları tarafından sürdürülen tartışmalar ve eleştiriler, özden uzak tutularak, özelleştirmeyi meşrulaştırıcı bir havaya bü-

Akçay, 1978. Duralit üzerine yağlıboya, 40x50.

ründürülmüştür. Nitekim, ilk uygulama yıllarında özelleştirme politikaları genel tartışmaya açılırken, konu daima, "Özelleştirme nedir; niçin yapılmaktadır; halkın bu uygulamada bir çıkarı var mıdır?" sorusu üzerine değil de, "Özelleştirmenin nasıl ve hangi yöntemle yapılması uygundur?" sorusu üzerine oturtulmuştur. Kaldı ki, bu sorgulamada da "Neye göre uygunluk?" konusu hiç bir şekilde tartışmaya açılmamıştır. Uluslararası yazında da daima özelleştirmenin yapılış yöntemi ve özelleştirmede uygulanacak esaslar öne çıkarılmış, buna karşın özelleştirmenin nedeni ve bu politika ve uygulamanın topluma yararı üzerinde duran konular daha kısıtlı kalmıştır. Başka bir deyişle, Türkiye'de olduğu gibi, tüm ülkelerde de büyük halk kitleleri özelleştirmenin niteliği üzerinde tartışmalardan uzak tutulmuş, dikkatlerin sadece bazı usul ve uygulama hataları gibi tâli konular üzerinde yoğunlaştırılmasına özen gösterilmiş ve özelleştirme operasyonunu toplumlara kabul ettirebilmek için baştan beri yanlış ve geçersiz gerekçeler ileri sürülmüştür.

* * *

Özelleştirmeye yöneltilen eleştirilerin öze ya da uygulamaya yönelik olmasının farklılığı ve bu farklılığın toplumsal yarar açısından çözümlenmesi, önce kısaca özelleştirmenin ne olduğunun, özelleştirme politikalarının nasıl oluştuğunun ve neye hizmet ettiğinin irdelenmesini gerektirmektedir.

Sermaye birikim süreci canlı bir varlık gibi zaman içinde devinerek gelişirken, aynı anda bazı sonuçların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Birikim sonucunda giderek sermaye-yoğun üretim tekniğine yönelen ileri kapitalist merkezlerde bir yan-

dan sömürü havzaları daralırken, diğer yandan da satış hasılatı görece gerilediğinden, kâr ve birikim oranı küçülür. Sermayenin birikim ve kâr oranının küçülmesi, yatırım kararlarını olumsuz etkilediğinden işsizlik ve gelir dağılımı bozukluğu biçiminde sistem krizi olarak topluma yansır. Aşırı birikim modeli çerçevesinde oluşan sermaye krizinin toplumsal krize dönüşmesi, sermaye yanında, kamu otoritelerini de bazı önlemler almaya yöneltir.

Birikim krizine giren ve kâr oranı küçülen sermaye bu krizini aşabilmek için sistemik reflektör geliştirir. Bu bağlamda sermayenin geliştirdiği ilk reflektör emek ve kamu kesimi üzerinde baskı kurarak birikim kanallarını genişletmektir. Sendikalarda örgütlülüğün çözülmesi, ücretler üzerine uygulanan baskı sonucunda reel ücretlerin geriletilmesi ve çalışma sürelerinin uzatılması gibi emek üzerinde yoğunlaştırılan sömürü yanında, kamu hizmetlerinin yükünden olabildiğince kaçınmak ve kamusal fonlardan daha geniş çapta yarar sağlama politikaları da, sermayenin krizini aşabilmesi için baş vurduğu ilk kademe ve ulusal ekonomi içi önlemlerdir.

KÜRESELLEŞME/YENİ DÜNYA DÜZENİ VE ÖZELLEŞTİRMELER

Kâr haddinin sıkışması biçiminde oluşan sermaye krizinin aşılmasının en etkin yolu, sermaye için yeni faaliyet ve kâr alanlarının açılması ve rekabetçi güçlerin ortadan kaldırılmasıdır. Başka bir ifade ile, sıkışan sermaye sadece emekçilerle değil, aynı zamanda karşıt sermaye ve özel üretim alanında faaliyet gösteren devletle de çatışmaya girer. Bu cümleden olarak, özel kesimde karşıt sermaye kadar, ka-

mu iktisadî kuruluşlarını da kendisine güçlü rakip olarak gören özel sermaye, bu kuruluşları da ortadan kaldırmaya yönelir. Ancak, aşırı derecede olgunlaşan ve teknolojik boyutunu yükselten sermaye, ulus-devletler içinde alabileceği tüm bu ve benzeri önlemlerle yetinmeyip, ulus ötesi piyasalara açılma ve benzer politikaları tüm bu alanlara da yayma refleksi geliştirir.

Krizini aşmak için ulus ötesi piyasalara açılan sermayenin başlatmış olduğu ve "küreselleşme" ya da daha farklı bir açıdan "Yeni Dünya Düzeni" olarak anılan bu yeni dönemin eski dönemlerden farkı, sadece reel ve/veya finansal sermayenin büyük miktarlarda ve olağanüstü hızda yerküreyi dolaşması olmayıp, ondan da öte, ulusların kendi ulusal politikalarını terk etmeye zorlanması ve hâkim merkez sermayelerin kararlarının diğer ulusal ekonomiler içinde de uygulanması gerektiği dayatmasının yapıyor olmasıdır. Böyle bir uygulama çerçevesinde, gelişmekte olan ulusal ekonomilerin dış rekabete karşı korunması ya da dış sermayeye ulusal koşullara uygun bazı kurallar getirilmesi gibi, merkez ülkeler sermayesinin önünü tıkayıcı ve onun serbest hareketini kısıtlayıcı tüm engellerin kaldırılması da Yeni Dünya Düzeni politikalarının vazgeçilmez gereğidir. Başka bir ifade ile, merkez konumlu sermayenin yerküre üzerinde uygun gördüğü alanlarda yayılabilmesi için, tüm ülkelerin kapitalist üretim modeli çerçevesinde "tek-tipleştirilmesi" dayatması, Yeni Dünya Düzeni'nin ana hedefidir. Tek-tipleştirme hedefinin amacı ise, tüm ekonomileri piyasa hakimiyeti altında serbestleştirip dışa açarak, sıkışan merkez konumlu sermayeye yeni faaliyet ve kâr alanları oluşturmaktır. Ya da daha siyasi bir ifade ile, tüm ekonomilerin tek-tipleştirilmesi operasyonu, tüm yerküreye yeni emperyalizmin işleyiş raylarının döşenmesi işleminden başka bir şey değildir.

Sıkışan merkez sermayeye yeni faaliyet ve kâr alanları oluşturarak, yaşanan derin krizin aşılmasına çalışıldığı Yeni Dünya Düzeni'nde, piyasa çerçevesinde hâkim konumda bulunan sermayenin önündeki piyasa dışı engellerin kaldırılması politikaları dizisi, devletin küçültülmesinden özelleştirmelere dek bir dizi ekonomik uygulamaları içermektedir. Bu politikalar kümesi nedeniyle, ülkeye gelen yabancı sermaye, piyasa gücüyle o ülke sermayesinin üretim alanını ele geçirebileceği gibi, kamu kesiminin üretim alanlarına da girerek kendi fiili üretim ve pazarlama alanlarını genişletebilecektir. Görüldüğü gibi, söz konusu küreselleşme politikaları çerçevesinde krizini aşmaya çalışan merkez sermayenin yeni piyasa ve faaliyet alanları, çevresel konumlu ekonomilerde cılız özel sermayenin olduğu kadar, kamu kesiminin de üretim ve faaliyet alanlarının kısılması pahasına genişletilmektedir.

* * *

Merkezde gelişmiş kapitalist ekonomilerde uygulanan özelleştirme politikası, birikim krizi yaşayan sermayeye yeni faaliyet ve kâr alanı açmak olduğu

halde, Türkiye gibi çevresel konumlu gelişmekte olan ekonomilere gelişmiş merkezlerce ya da onların adına IMF veya Dünya Bankası'na dayatılan özelleştirme politikalarının amacı, söz konusu ekonomilerdeki güçlü kuruluşların uluslararası sermaye tarafından ele geçirilerek, kendi faaliyet ve piyasa alanlarını genişletmektir. Bu ülkelerde burjuvazinin özelleştirmeye destek vermesinin nedeni ise, kamu kesimi açıklarının kapatılması ve burjuvazinin vergi yükünün hafifletilmesi, siyasal iktidara geçici bir süre için nefes aldirmek ve ekonomiye giren yeni para ile özel sermayenin finansal sıkışıklığına bir nebze de olsa çare bulmaktır. Bu acı ve çaresiz tablo, özelleştirmede gelişmiş sermaye dokusu ile gelişmekte olan ekonomilerdeki ikinci sınıf verimsiz sermayeyi aynı paralele sokmaktadır. Bu paralel ortamda, açıktır ki, güçlü güçsüze galip gelmektedir. Bu nedenle, ileri ülkelerin oligopolistik sermayesinin gelişmekte olan ekonomilerin kârlı dev kamu kuruluşlarına tâlip olması hiç şaşırtıcı değildir. Çünkü, söz konusu politikaların dayatılmasında güçlü uluslararası sermayenin hedefleri şöylece özetlenebilir: Kendilerine yeni faaliyet ve kâr alanı açmak; piyasa hâkimiyetini genişletmek; Erdemir örneğinde olduğu gibi, rakip firmaları ele geçirip, rekabeti ortadan kaldırarak monopolist konuma geçmek; emek ve diğer girdiler piyasasında sermayeyi başat kılarak monopsonist konuma geçmek; kamusal kararlarda sermaye hâkimiyetini pekiştirmek, vb... Şu hale göre, özelleştirme, gelişmiş uluslararası sermayenin emeğe, tüketiciye ve tüm insanlığa saldırısıdır. Hal böyle olunca önemli olan, detaylara takılmadan, özelleştirmeye karşı çıkmaktır. Çünkü özelleştirme; kamusal birikimi ve potansiyel kârı özelleştirme operasyonudur.

* * *

Bu açıklamaların ışığı altında özelleştirme politikasının topluma kabul ettirilmesi için ileri sürülen yanlış ve göstermelik yüzeysel gerekçelerle, özelleştirmenin arkasındaki asıl gerekçeleri şu şekilde özetlemek olasıdır:

— Özelleştirme ile, mülkiyet devri yanında, ekonomik faaliyetler de kamu kesiminden özel kesime aktarılmış olacağından, piyasa dürtüleri ve artan rekabet nedeniyle verimliliğin artacağı ve ekonomik refahın yükseleceği iddia edilmiştir. Bu iddiaya göre, kamu kesimindeki işletmeler kâr dürtüsü ile çalışmadığından ve oluşan zararlardan fazla etkilenmediğinden dolayı, ekonomik faaliyetlerde etkinlik kuralları riayet etmez. Kamu bütçesinden sağlayabilecekleri finansman olanaklarına güvenen kamu iktisadî teşebbüsleri, zarar ettiklerinde iflâs etmediklerinden, ekonomik etkinlik kurallarına riayet etmeye gerek duymazlar. Oysa, özel kuruluşlar, zarar ettiklerinde iflâsla karşı karşıya gelmiş olacaklarından, ekonomik etkinlik kurallarına uyarak, daima kâr amacı güderler. Kâr, ekonomide kaynak dağılımında önemli bir gösterge olarak alındığında, özel kesimde kamu kesimine göre daha etkin bir kaynak dağılımı sağlandığı sonucuna ulaşılabılır. Bu görüşe göre, özelleştirme sonucunda tüm ekonomik faaliyet-

ler kâr göstergesi alanına çekileceğinden, kaynak dağılımının etkinleştirilebileceği savunulmaktadır.

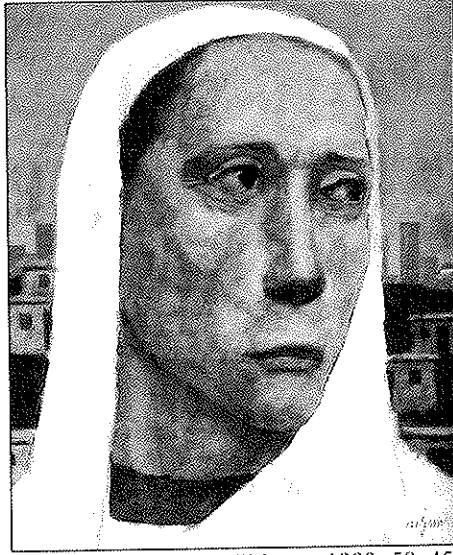
Bu sav, teorik olarak geçerli olmadığı gibi, ampirik olarak da kanıtlanmamıştır. Bir işletmenin kârlı olması, aynı anda verimli olması anlamına gelmediği gibi, verimlilik de işletme mülkiyeti ile belirlenen bir olgu değildir. İkinci Paylaşım Savaşı ertesinde hemen tüm kapitalist ekonomilerde kurulmuş olan kamu iktisadî teşebbüsleri verimli, hatta kârlı çalışmışlardır. Batılı yazarlar tarafından da doğrulanan bu sav merkez kapitalist ülkelerde olduğu gibi (örneğin, İngiltere'de Millward ve ABD'de Stiglitz), Türkiye'de de kanıtlanmıştır (örneğin, Boratav).

Son dönemlerde özel kamu politikalarıyla KİT'lerin zarar ettirilmesi, özelleştirme konusunda halkı ikna amacıyla kasıtlı olarak gerçekleştirilen bir sonuçtur. Kaldı ki, kârlı olduğu bilinen özel sektör kuruluşlarının 1980'lerde dış açılma politikalarında başarısız olduğu ve gereği biçimde dış satıma yönelemediği de açık bir gerçektir. Ekonominin içinde yüzdüğü borç havuzu, emeğin üzerindeki sömürünün artması ve sosyal hakların tırpanlanması özel kesim kuruluşlarının verimsizliğinin açık bir göstergesidir. Buna karşın, İstanbul Sanayi Odası'nın her yıl yaptığı "500 Büyük Firma" araştırmasında, üretimden satış ve ihracat konularında ön sıralarda daima kamu iktisadî teşebbüsleri yer almaktadır.

— Özelleştirmenin lehinde ileri sürülen diğer bir gerekçe de, özelleştirme yoluyla mülkiyetin tabana yayılacağı ve böylece gelir ve servet dağılımında göreceli düzelmeye olacağıdır. Bu görüşe göre, özelleştirilen kurumların hisse senetleri borsada halka sunulurken, hem borsa hacmi genişletilmiş, hem de mülkiyetin tabana yayılmasında önemli bir adım atılmış olur. Bu amaca yönelik olarak, özelleştirmelerde genellikle blok satışlar yerine, ufak hisseler halinde satışlara gidilmesinin gerektiği ileri sürülmüştür.

YALNIZ KİTLER DEĞİL, TÜM SOSYAL HİZMETLER ÖZELLEŞTİRİLMEKTEDİR

Oysa, gelir dağılımı bir ekonomide borsanın işler olması ya da özelleştirilen kamu kuruluşlarının hisselerinin ufak bölümler halinde tüm bireylere dağıtılması ile ilgili olmayıp, faktör piyasasındaki koşullara bağlı olarak faktör getiri payları ile belirlenir. İlk aşamada, blok satış yerine hisseli satışa gidilmesi ve hisselerin tüm bireylere eşit olarak dağıtılması halinde dahî, zaman içinde, zor durumda kalanlar ellerindeki hisseleri varsıl kesimdekilere satmak zorunda kalacağından, son kerte de hisselerin belirli ellerde toplanması sistemin işleyiş kuralları çerçevesinde

Tuval üzerine yağlıboya, 1989, 50x45.

kaçınılmazdır. Bu yöntem bizzat varsıl kesim tarafından da blok satışa tercih ediliyor olabilir, çünkü bu yolla varsıl kesim, zor koşuldaki halktan hisseleri çok ucuz bedelle toplayabilir. Bu nedenle, özelleştirmeye doğrudan karşı çıkmadan, sadece satış biçimine karşı çıkmak hiç bir anlam ifade etmediği gibi, salt bir aldatmacadan da öte bir davranış değildir. Halka sunuşun bir müddet sonra hisselerin belirli ellerde toplanmasına yol açtığı, İngiltere gibi gelir düzeyi yüksek ve gelir dağılımının çok daha düzgün olduğu ülkede dahi görülmüştür.

— Özelleştirme lehine ileri sürülen bütçe ile ilgili iddiaya göre de, kamu iktisadî teşebbüslerinin özel kesime devri

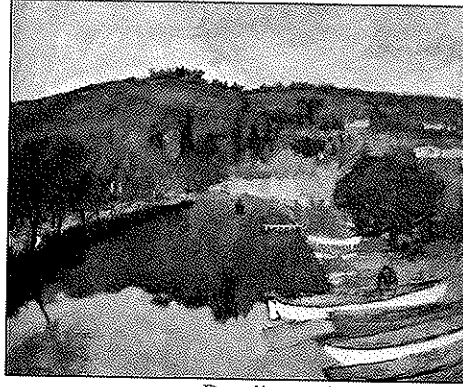
ile, bu kurumların bütçe üzerine yığıldığı yük ortadan kalkmış, hatta satış bedelleri nedeniyle bütçeye gelir sağlanmış, böylece rahatlamış olan kamu kesiminde, asıl devlet hizmetleri olarak nitelenen eğitim, sağlık, ulaştırma vb gibi alanlara daha etkili olarak ağırlık verilmiş olur.

Bu sav da, külliyen yanlış ve bir aldatmacadan ibarettir. Nitekim, kamu kuruluşları özelleştirilirken halkı kandırmak için ileri sürülmüş olan bu iddianın gerçek yüzü son uygulamalarla Türkiye'de de açıkça ortaya çıkmış bulunmaktadır. Son hükümetlerin uygulamalarında da görüldüğü üzere, sadece KİT'lerin özelleştirmesi yoluna gidilmemekte, aynı zamanda kamu kesiminin küçültülmesi sloganı ile, piyasada sunumu yapılabilecek eğitim, sağlık ve sair sosyal hizmetler de özel kesime devredilmektedir. Zaten, Vaşington Uzlaşması (Washington Consensus) olarak bilinen uluslararası anlaşma gereğince, özelleştirmelerle birlikte kamu kesiminin küçültülmesi projesinin de devreye sokulması gerekmektedir. Dolayısıyla, özelleştirmelere toplumsal destek sağlamak için ileri sürülen, devletin diğer sosyal hizmetleri daha güçlü yapacağı söyleminin gerçeğe ve Yeni Dünya Düzeni politikaları ile uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Tam tersine, hükümetler sadece özelleştirmeye gitmemekte, aynı zamanda kamu sektörünü ve bütçeyi de küçülterek halkı sömürücü sermayenin insafına terk etmektedir. Bunun nedeni, Yeni Dünya Düzeni koşulları çerçevesinde devletlerin görevinin, sermaye üzerindeki vergi yükünü hafifletmek ve sermayenin girip üretim yapabileceği alanlardan çekilmek olmasıdır.

KİMİ ÖZELLEŞTİRME ELEŞTİRİLERİNİN ANLAMSIZLIĞI

Özelleştirmelerin uygun bedelle yapılması gerektiği savı da tam bir aldatmacadan ibarettir. Çünkü özelleştirmenin mantığı; birinci aşamada ve kısa dö-

nemde mülkiyet devri esnasında rant sağlamak, ikinci aşamada ve uzun dönemde de üretim araçları mülkiyetine el koyma sonucunda üretim alanlarını ve toplumsal karar alanlarını genişletmek ve bunun meyvelerini toplamaktır. Özelleştirme, halkların veya ulusların genel ekonomik çıkarları için geliştirilmiş bir politika olmayıp, uluslararası sermayenin krizini aşabilmek için tüm ekonomilere yaptığı dayatmadır. Bu dayatmanın temel

Duralit üzerine yağlıboya, 37x45. 1970'li yıllar.

amacı, ulusal ve/veya uluslararası düzeyde oluşturulmuş toplumsal birikime el koyarak, sermayenin önündeki ürün piyasalarını genişleterek tüketiciyi hâkimiyet altına almak, faktör piyasalarını genişleterek emekçileri baskı altına almak ve üretim gücünü yükselterek kamusal kararlarda toplumsal çıkar aleyhine sermayenin ağırlığını artırmaktır. Hal böyle olunca, özelleştirme fiyatının çok düşük olmasına, kurumların yabancılara satılmasına, blok satış sisteminin uygulanmasına ve yasalara uyulmasına karşı çıkmanın bir anlamı olmadığı gibi, tüm bu tür itirazların halkı aldatmaktan öte bir işlevi de yoktur. Yukarıda da sözü edildiği gibi, özelleştirme değerinin çok düşük olması, hattâ güçlü kamu kuruluşlarının sıfır bedelle özel kesime devredilmesi sistem mantığına uygundur. Buna karşın, kamu kuruluşlarının gerçek değerinden (kapitalize değeri), hatta, diyelim ki, daha yüksek değerden özel kesime devri, özel kesimin yukarıda sayılan tüm avantajlara biraz daha yüksek maliyetle kavuşması, tersinden bakarsak, toplumun yukarıda sayılan üstünlükleri sermaye kesimine biraz daha yüksek bedelle devretmesi anlamına gelir. Özelleştirme değerinin yüksek veya düşük olması, sadece ilk sömürü derecesi üzerinde görece etkili olur, mülkiyeti ve üretim gücünü ele geçiren sermayenin ileri aşamalarında toplum aleyhine sağlayacağı avantaj ve kozlar üzerinde hiçbir etki oluşturmaz.

— Özellikle küreselleşme bağlamında özelleştirme lehine ileri sürülen diğer bir iddia da, bir yandan borsanın genişliyor olması, diğer yandan da bazı büyük kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi sonucunda ekonomiye sermaye girişinin kolaylaşması ve böylece işsizlik, teknolojik atılım ya da ihracat vb gibi kronik sorunlara çözüm olanaklarının ortaya çıkmasıdır. Aynı mantıkla, bazı çevreler, özelleştirmelerle iç tasarrufların da değerlendirilebileceği bir açılımın ortaya çıkmış olabileceğini iddia etmektedirler.

Yabancı sermayenin bir ülkeye gelişi ne teknoloji transferi sağlar, ne ek istihdam olanakları yaratır, ne de carî açığın kapatılmasına katkı yapar. Yabancı sermayenin bir ülkeye gelişi, diğer ülkelerden daha yüksek kâr oranına ulaşması amacına yöneliktir.

Diğer ülkelere göre daha yüksek kâr oranı ise, diğer ülkelere göre çok daha yüksek sömürü oranı anlamına gelir.

Özelleştirmenin yabancı ve yerli sermayeye yapılması, “kamu kesimi-özel kesim” ilişkisi açısından fazla bir değişik anlam ifade etmez. Ancak, yabancı sermayeye yapılan özelleştirmelerde, yabancı sermayenin kendi merkezine kâr transferi nedeniyle, ülke dışına kaynak çıkışı gerçekleşmiş olur. Bunun dışında, iç sermayeye yapılan

satışlarda da kamu kesimi karşısında özel sermayenin güçlenmesi yaşanmış olacağından, bu durumda da kamusal politikaların yıpranması söz konusu olur. Nitekim, ulusal sermaye de(!) vergi avantajı sağlayabilmek için yatırımlarını yurt dışında yapmakta ve çoğu durumda ülkeye kâr transferi yapmayıp, birikimlerini yurt dışında tutabilmektedir.

— Özelleştirmenin yasalara uygun yapılması gerektiği yolundaki iddialar da gerçekte ve özelleştirme felsefesi ile bağdaşmamaktadır. Zira, güçlü uluslararası sermaye iç burjuvazi ile birleşerek yasaları değiştirebilmekte ve yeni durumu kendi amaçlarına uygun olarak tanzim etme doğrultusunda hükümetler üzerinde baskı yapabilmektedir. Türkiye’de IMF dayatması ile Anayasa’nın üç maddesi değiştirilerek, “kamu yararı” ilkesinin yasadan çıkarılması ve “tahkim” hükmünün kabul edilmesi bunun tipik örneğidir. Aynı şekilde, Anayasa’ya “özelleştirme” hükmü yerleştirilerek, özelleştirmenin anayasaya aykırılığının önüne geçildiği de görülmüştür. Varolan özelleştirme yasasına göre, eski, verimsiz ve zarar eden kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi gerektiği halde, uygulamada tam tersi yapılmakta, güçlü, verimli ve kârlı kamu kuruluşları özelleştirilmektedir. Bu tür yasalara aykırılıkları ileri sürerek özelleştirmelere karşı çıkmak, kısa dönemli ve zaman kazanıcı bir mücadele olarak görülebilir. Ancak, kapitalist sistemlerde “yasaların yapımı esnasında eşitlik” ilkesi değil, tam bir aldatmaca olarak, sermaye yandaşları tarafından yapılmış olan “yasalar karşısında eşitlik” ilkesi, o da aksak-topal bir şekilde uygulanmaktadır. Uluslararası ve ulusal sermaye kamusal kararlarda etkili ve başat olmaktadır ve özelleştirmelerle üretimde ve üretim araçları alanındaki artan gücüyle bu gücünü daha da pekiştirmektedir.

Bu nedenlerle, özelleştirmeler konusunda sudan nedenlerle halkın aldatılması yoluna gidilmeden, doğrudan özelleştirmeye karşı çıkılmalı ve toplumsal ve yöresel gelir dağılımını görece düzeltebilmek, ekonomiye teknolojik boyut kazandırılabilen, yaratılan katma değeri ve artığı ekonomi içinde tutabilmek için, hiç yan yollara sapmadan ve halkı aldatmadan, özelleştirmeye karşı çıkmak, hattâ kamulaştırmayı savunmak gerekmektedir.

“Ha Şunu Bileydin!” Demeden Olmaz

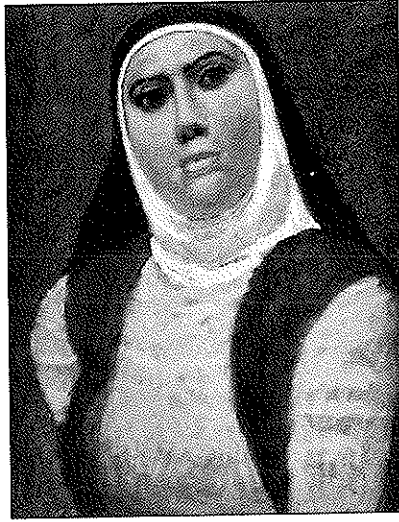
Tektaş Ağaoğlu

Her özelleştirme bir mülksüzleştirmedir. Kamu (devlet) hukukunda bir değişim görünümü altında, fiilen, kişi kişiye ilişki (yurtdaşlık) hukukuna müdahaledir

Özelleştirme dedikleri düpedüz bir gasp, soygun, yağma yöntemi değilse ne? Tarihte çok örneği var. İlk akla gelenlerden biri, 16. Yüzyıl Reformasyon hareketinde bütün Kıt’a Avrupası ve İngiltere’de Kilise mallarının el değiştirmesi. Yüz yıllardır ordan burdan bağış, hediye, vasiyet, vb. adı altında büyüklü küçüklü kiliselerin, manastırların, keşişhanelerin mal varlığına katılıp biriken muazzam menkûl/gayri menkûl değerler bir iki on yıl içinde özel ellerin (prenslerin, asker/sivil iktidar yâranının, şehir, kasaba eşrafının) mülkiyetine geçivermişti...

Bunun bir benzeri, Fransız Devrimi sırasında Fransa’nın taşrasında yaşandı. Bir sürü kilise emlak ve emvaline el konularak pusuda bekleyen burjuva “yurtdaş”lara haraç mezat satıldı. En yakın, çarpıcı örnek, 1990 sonrası Sovyetler Birliği ve Sosyalist Sistem ülkelerinde estirilen “özelleştirme” fırtınasıdır: hâlen Rusya’da günlerini hapiste geçiren Hadarkovski türünden süper zengin (oligark) yaratıkların zuhuru. (Bu Hadarkovski, Yeltsin öncesi Konsomol — Parti Gençlik örgütü — en üst yöneticilerindenmiş, biliyor muydunuz?)

Evet, gasp, soygun, yağma yöntemi... Daha “akıllı uslu” bir deyişle, yalnız geçmiş birikimi değil, geleceği de sermayenin doğrudan denetim ve “yönetişim”ine bağlama operasyonu. Bütün dünyada — bizde de — sözde “ekonomik rasyonallite”sinin ipliği çoktan pazara çıkarıldı. Korkut Boratav ve daha birçok bilim insanı özelleştirmeci iddiaların tümünü somut ekonomik verilere dayanarak yıllar önce çürüttüler. Buna rağmen özelleştirme mitosu güçlenerek sürüyor. Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlarla içli dışlı başbakanlar ve sair devlet ricali bir yandan, gözleri global ekonomi eşkiyasının günlük emri

Duralit üzerine yağlıboya, 46x36.5. 1973.

vâkilerinden başka bir şey görmeyen neo-liberal mollalar öbür yandan, göğüslerini döve döve özelleştirme nutukları atıyorlar. En pesperdeden bir itiraz edebikit engizisyon yargıcı ağzıyla afaroz ediliyor. Sözde “devlet karşıtı” ideolojik dogma — devletin ve onunla birlikte devletçi ekonominin çağımızda ıskartaya çıkmakta olduğu söylene söylene — devlet zoruyla dayatılıyor.

Bizde KİT kavramını karalamak ve gözden düşürmek için hep söylenir durur: devlet mendil, çorap yapar mıymış! Peynir üretir miymiş..! Böyle diyenlere, “Niçin üretmezmiş?”

diye niye şöyle zihin ve gönül ferahlığıyla hiç sorulmuyor? Devlet tank, mitralyöz üretecek de niye peynir üretmeyecek? Ya da çocuklara oynacak? Devlet tank da üretmesin! Tamam, tank üretmesin elbette de, özel girişimci sermaye devlet kredisi ve teşviki ile tank üretip devletin ordusuna niçin satsın?

Devlet mendil, vb, üretmez, üretmesin diyenler cazgırlaştıkça, özelleştirme karşıtları sus pus olup siniyorlar. Neden? Mendille filan uğraşmak devlet kavramı ya da olgusunun yüceliğine mi yakıştırılmıyor? Devlet mendil üretmesin demek, devletin iplik, bez, boya, vb. fabrikaları, işletmeleri olmasın demekle birdir. Onlar da devletin olmasın... Kimin olsun? Kimin parası varsa, kim nereden kimin parasını bulup getirirse onun olsun!

Şimdiki hükümetin magazin editörü ağzıyla konuşmaya pek meraklı mâliye bakanının aklına göre, devletin (yani kamunun) ne işi var bu “iş”lerde? İki kere iki dört eder der gibi esip gürliyor. Ona bunu yaptıran akıl ne kadar akıl? Kimin akli? Yerli sermayenin uluslararası ağababalarının akli. Dünyanın çalışan halklarının — 5 milyar nüfusun — hâline, geleceğine kastetmeye mevzilenmiş çıkarların akli... Bir turp sıkımlık akıl!

Bu bir siyasettir. Siyasete siyasetle karşı çıkılır, özelleştirmeci argümanların içyüzü sergilenerek ya da boşa, havaya ahlâk dersi verilerek, yurtseverlik şarkıları okunarak değil. Özelleştirme karşıtlığı yıllardır hâlâ doğru dürüst bir siyaset boyutu edinemedi bu ülkede. Yeri geldikçe, sık sık, özelleştirme karşıtı söylemden geçilmezken, özelleştirmelere karşı gerçekte ne yapılıyor? Yargı yoluyla direnmeye çalışan tek tük sendikanın ardında ne kadar sendikal dayanışma, siyaset, kitle desteği var... laftan öte? İşçi “direnişleri” neden o kadar cılız, neden geniş ve aktif destekten yoksun? Sabah işe gider gibi protesto yürüyüşüne çıkıp birkaç halay çektikten sonra akşama doğru polisle üç beş dalaşıp tıpış tıpış eve dönmekle neyin mücadelesi veriliyor? Bu atâlet nedendir? Vaktiyle bu ülkede benzer durumlarda büyük grevler yapılmaz, yaygın direnişler örgütlenmez miydi? Direniş denildiğinde sahiden direnilmez, dayatmacılara anladıkları dilden karşılık verilmez miydi? Bugün yapılanlarla — yapıldığı kadarıyla — nereye varılır ya da nereye varılacağı sanılıyor? Yoksa biz, sözgelimi, birkaç ay önce doğalgaz kaynaklarının uluslararası yağmacılara satılmasını engelleyen Bolivya halkından daha mı akıllıyız? Daha uslu olduğumuz muhakkak ama, daha akıllı mıyız?

Bu atâlet nedendir denildiğinde söylenen, söylenene söylene artık bıkkınlık veren çok şey var ama, dikkat edin, hiç biri o atâleti yenmeye, aşmaya yönelik değil; tersine, hepsi, yenilip aşılmasının niçin mümkün olmadığının açıklanmasına yönelik. Bu gidişle — bu akılla — hiç bir yere varılamaz. Varılamayacak. KİT’ler, kamu malları, işletmeleri (geriye ne kaldıysa) birer birer satılacak; tekeli sermaye ile “Yeşil” sermaye arasında paylaşılacak... araya uluslararası büyük sermaye girecek, nicel ve nitel olarak arslan payına sahip çıkacak. En son örneği gözler önünde: TELEKOM! Sonra da TÜPRAŞ! İstenildiği kadar, Hayır! Olmaz, Satılamaz, Sattırmayız! denilsin, pekâlâ oluyor işte.

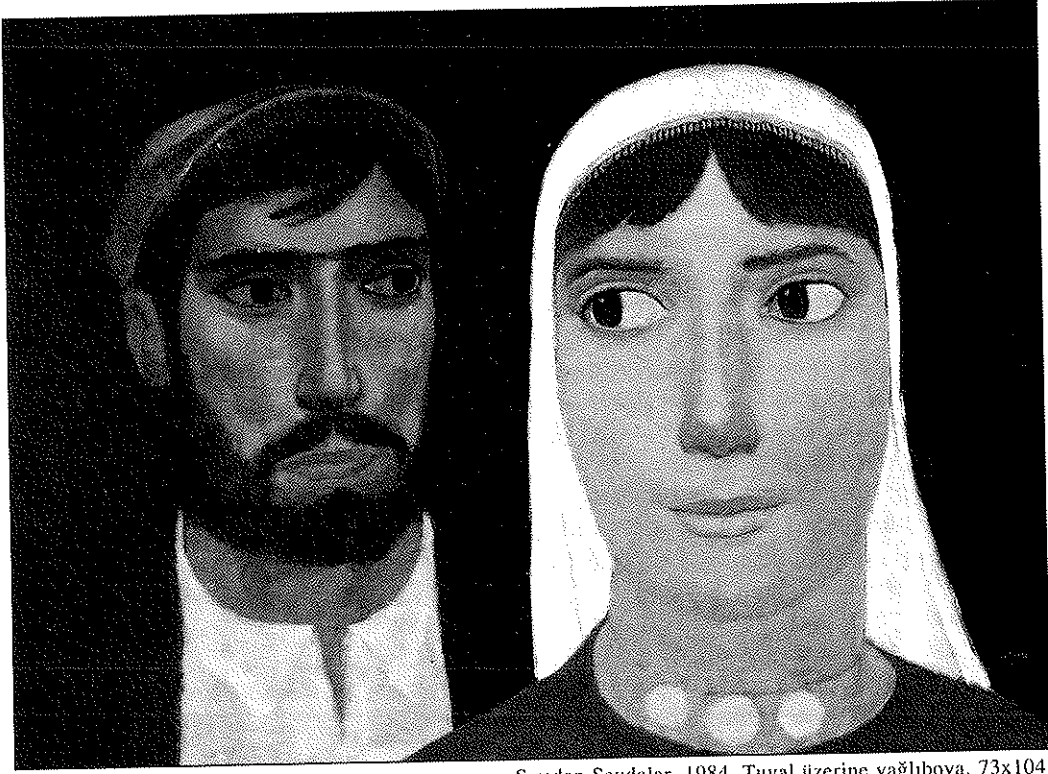
Oluyor, çünkü ne oluyorsa ona o “olmasın!” denilerek karşı çıkılamaz; onun alternatif karşıtı “olsun!” denilerek de değil, “olacak!” denilerek karşı çıkılır. Özelleştirmeci ideoloji ve pratiğe, enine boyuna düşünülüp oluşturulmuş, ardında aktif siyasî irade yığılması olan, çok yönlü, kapsamlı bir KAMULAŞTIRMA programı bağlamında karşı çıkılırsa karşı çıkılmış olur. Tüpraş’ı sattırmayacaksın, ne için sattırmayacaksın? Değerinin altında, ucuza mı sattırmayacaksın? Ne kadar pahalı (“değeri”ne) sattıracaksın? Ona buna değilse kimlere, “öyle” değil de “böyle” sattıracaksın? Nasıl? En bilgili, bilinçli, ne de-

diğini bilir bildiğimiz özelleştirme karşıtı aydınlar dahi “KİT’leri yok pahasına satıyorlar!” ya da “Özelleştirme özelleştirme olmaktan çıktı, yağmaya dönüştü!” diyen cümleler kurmaktan kendilerini alamıyorlar. Sınıf solcusu olduğu söylenen gazetelerde, Başbakan falanca “KİT’i kötülüyor, fiyatını düşürüyor!” diye manşetler atılıyor. “Kâr eden” işletmelerin satıldığından şikayet edenler, “En hayatî, stratejik sektörler yabancılar gidiyor,” diye ağlaşanlar, “Tüpraş vatanıdır, satılamaz!” diye celallenenler var. Neye yarıyor? Bu tür yaklaşımlar şimdiye kadar hiç bir işe yaramadı, bundan sonra da yaramayacaktır. En azından, bir malın pekâlâ değerine satıldığına filan seni değilse bile başkalarını — hattâ herkesi — ikna edebilirler. Ya da senin vatanı satıyorlar dediğin yerde satılanın vatan olmadığına, onu satmanın bilakis vatanın hayrına olduğuna... Kaldı ki, illa ikna etmek isteyen mi var? Kimin umuru?

Kamu mülkiyeti kavramı, sınıf mücadelesinde taazzuv edecek kesin siyasî irade doğrultusunda önü ardı örgütlü ve aktif kitle desteği ile mücehhez, ayağı yere basan, geçmiş deneylerini tekrarlamaktan korkmayan, ama onunla da yetinmeyen, yeni deneylere, yaratıcı perspektiflere açık bir siyasî platformda somutlanmadıkça işe yarar bir anlam ifade etmez. Kamulaştırmadan da kasıt, toplumsal işbölümü ve üretim sürecinin temelden ve kökten değişmesiyle üretim araçları mülkiyetinin topluma aidiyetinin fiilen gerçeklik kazanmasıdır. Bu bir siyasî iktidar sorunudur. İktidarın kazanılması ve sürdürülebilirliğinin teminat altına alınması hedefine bağlanmayan bir kamulaştırma siyasetinin de nâfile siyaset olduğunu bilmek gerekir.

Üretim araçlarının kamusal mülkiyetinin gerçeklik kazanması, kim ne derse desin “devlet mülkiyeti” dolayısıyla mümkün olabilir ancak. Devlet mülkiyeti denilince en solcumuzun bile beti benzi atıyor. Devlet mülkiyetinin uygulamada taşıdığı vahim sorunları inkâr ya da görmezden gelmeye hiç gerek yok ama, o sorunlara devletin ve devlet mülkiyetinin taşıdığı ve taşıyabileceği kimi sakıncalarla bilhassa uğraşarak çözüm bulunabilir ancak. Bizde olduğu gibi, TC’nin erken yıllarından menkûl Altı Ok devletçiliği ve pratiği ile koşullanmış çözüm arayışlarından hayır gelmeyecek olması, “Bu devletle olmuyor, o halde devletle olmasın da neyle, nasıl olursa olsun!” denilerek özelleştirmeciliğin şu ya da bu biçimine savrulmayı gerektirmez.

Kamu mülkiyeti kavramını burjuva ulus-devlet anlayış ve pratiğinin ideolojik paslarından — stratejik olan/olmayan, yurtseverliğe sığın/sığma-

Sıradan Sevdalar, 1984. Tuval üzerine yağlıboya. 73x104.

yan türünden milliyetçi, yani sapına kadar özel mülkiyetçi pozisyonlardan — arındırmadan özelleştirme saldırısının karşısına çıkaramazsınız. Devletle olmuyor diye düşünmeden önce devletin de, olmayanın da ne olduğunu iyi kavramanız gerekir. Her devletle her şey yapılamaz, her şey de her devlette olmaz.

Her özelleştirme bir mülksüzleştirmedir. Kamu (devlet) hukukunda bir değişim görünümü altında, fiilen, kişi kişiye ilişki (yurtdaşlık) hukukuna müdahaledir. İster bez fabrikası olsun özelleştirilen, ister tank fabrikası, farketmez. Mülkiyet, bireyler arası ilişkidir. Bugün ekmek parası için nerede, nasıl olursa olsun çalışmaya muhtaç birkaç kişiyi kendine ait mendil imalathanesinde çalıştıran bir "yurtdaş", yarın kapısının üstünde kendi ismi yazılı tank fabrikasında birkaç bin kişiyi "istihdam" edecektir. Ekonomik süreç ilerledikçe o ilişkiyi kendiliğinden, kaçınılmaz olarak, küçük bir azınlığın yararı, büyük çoğunluğun ise zararına değiştiren, kapitalizmin topluma zorla, siyasî baskı ve şiddetle dayatılan kendi iç yasasından başka bir şey değildir. Dünün Komsomol yöneticisi nasıl oldu da bugünün oligarkı olabilir? 1991 yılı güzünde Yeltsin Moskova'da Parlamento binası önünde duran tankın tepesine ne için, kimlere ne gibi bir gelecek vaadi ve hangi destekle çıkmıştı?

Bu baskıyı direnerek altetmenin yolu, üretim araçlarının kamulaştırılmasının açık ve somut,

aktif siyaset boyutunda toplumun ve ülke insanların gündemini işgal etmesinden geçer. O zaman kişi, işçiye eğer, salt işinden olacak ya da ücreti azalacak diye, ya da başkaları, kamu işletmeleri veya stratejik hizmet sektörleri yok hasasına yabancılardan eline geçiyor diye sözde direnmeye kalkmaz, herkes kendini topyekûn bir hayat memet mücadelesi içinde bulur. Tek tek mevzileri *savunmak* için kavga veriyor olmak, kavgayı baştan kaybetmiş olmak demektir. Kavga, mevzi korumak için değil, mevzi kazanmak için veriliyorsa kavgadır; şu ya da bu dayatma "protesto" edilerek değil, birbirini izleyen âcil ve ısrarlı taleplerin ardından yürünerek kazanılır. Kavga verilecekse mülksüzleştirilenlere direnmek için değil, *mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesi* hedefine doğru ilerlemek için ve bilfiil ilerleyerek verilmelidir. Bunu mümkün kılacak donanım ve imkânlardan yoksun olmamanın gerekleri de önceden üstlenilmiş ve yerine getirilmiş olmalıdır.

Başımızdaki özelleştirmecibaşı, ikide birde, özelleştirme karşıtlığı komünistliktir demiyor mu? Ona, HA ŞUNU BİLEYDİN! demekten başka çare yoktur. Sık sık yakınıp durduğumuz, dünyanın efendilerine yalakalığı meslek edinmiş kalem ve kelam erbabının da hep başımıza kaktığı "marjinallik" ancak böyle aşılar. Dâvayı daha dünden kaybetmiş olduklarına kendileri de ikna olmuş olanları kim dinler?

Serbest Piyasa Masalı

Tevfik Cavdar

Serbest rekabet piyasası denilen masal olmasa sermaye hegemonyasını yaşama geçiremez

On Dokuzuncu Yüzyıl'ın acımasız kapitalizminden günümüzün küreselleşmiş yeni emperyalizmine kadar, liberal ekonominin savunucuları hiç bir biçimde kapitalizmi ve uzantısı olan emperyalizmi öne çıkarmamış, her fırsatta liberal ve serbest rekabet yanlısı olduklarını ileri sürmüşlerdir. Kapitalizm öylesine bir sömürü düzenidir ki ondan nemalananlar, tıpkı mafya üyeleri gibi içinde bulundukları düzenin üyesi olduklarını inkâr ederler.

Serbest rekabet piyasası masalı bir uyutmadır, gerçeği gözlerden saklayan bir saptırmadır. Günümüzdeki geçerli nitelemeye kapitalizmin bir takiyesidir. Ve iktisat bilimine ilişkin en küçük bir bilgisi olanlar, böyle bir piyasanın asla tarihte var olmadığını, bundan sonra da var olamayacağını bilirler.

Önce bazı bilinçli yanıltmalara değinmemiz de yarar vardır. Kapitalist ekonomi politığının önde gelen yapıtları serbest rekabet piyasası olgusunun tarih boyunca varlığına "piyasa" sözcüğüne özel bir ağırlık vererek değinirler. Bu sav "piyasa" kavramı açısından geçerlidir. İlkel toplumlarda bireylerin ellerindeki neni birbirleriyle değiş tokuş etmeleri, yani trampa, basit anlamında bir piyasanın varlığına işaret eder. Tarih boyunca gelişmelere uygun olarak ürün ve hizmet değişimlerinin yapıldığı piyasaların ortaya çıktığını görmekteyiz. Böylece değişim aracı olarak gide gide para ortaya çıkmış, banknot ile kağıt ve kaydi paraya uzanan evrimini tamamlamıştır. Bu piyasalarda değişim oranı da malların fiyatlarıyla belirlenmiştir. Sermaye birikiminin bireysel sömürü, kolonizasyon, vb. gibi etkilerle çoğaldığı ve egemenleştiği dönemde piyasa değişik bir yorumla algılanmaya başlanmıştır. Kapitalizmin, düşün yönünden kurucu ataları olan Adam Smith, Ricardo ve diğerleri piyasayı serbest rekabetin mabedi haline getirerek yorumlamışlar ve de ekonominin merkezine yerleştirmişlerdir. Ona "görünmeyen, düzenleyici bir el" gibi bakmışlar ve bakılması için 200 yıldır harcanan çabanın temelini oluşturmuşlardır. Bilimde büyük aşamaların geçildiği, sanayi devriminin gerçekleştiği, trenle, buharlı gemilerle dünya-

nın ticaret olanakları açısından küçüldüğü 19. Yüzyıl'da serbest rekabetçi piyasa, âdeta acımasız bir seçim mekanizmasını andırmaktadır. Kuvvetlinin zayıfı koşulsuz çökerttiği bir ortamdır.

Bu piyasa büyük sermayeye şu olanakları sağlamaktadır.

i- Kârını maksimize edecek bir fiyatı sağlamayı hedefleyen bir arz stratejisi.

ii- Gene kârın makzimizasyonu için, üretim araçlarının en düşük maliyetle sağlanacağı bir optimizasyon stratejisi.

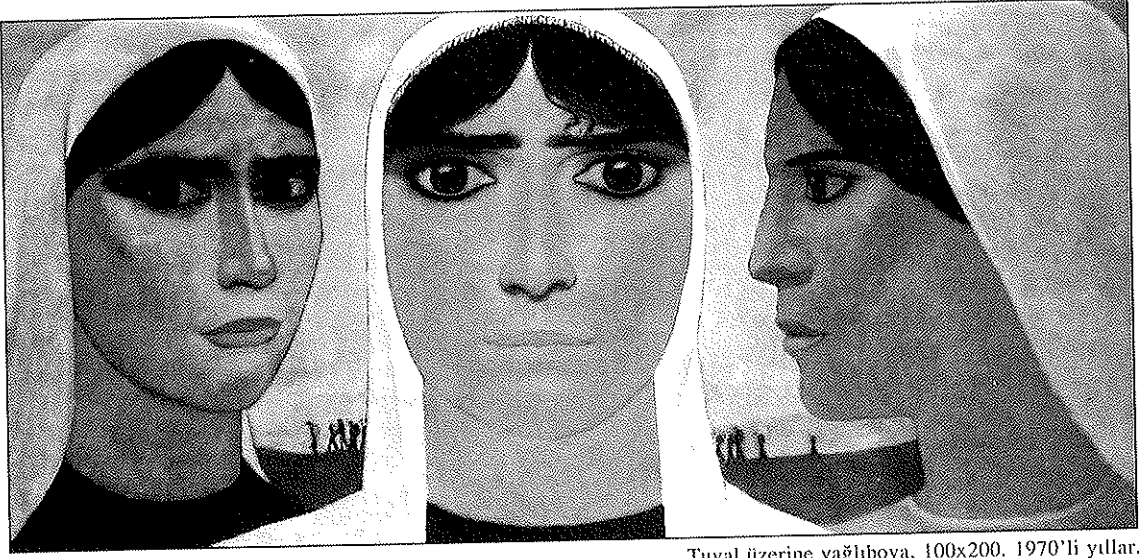
Bu noktada, Adam Smith'den bu yana süregelen kapitalist liberal ekonomi öğretisinin temel varsayımlarını hatırlamakta yarar var. Bu varsayımlar genel söylemleriyle şöyledir:

Varsayım 1: İktisadî faaliyetlerin incelendiği ortamda kişiler ya da karar organlarının "rasyonel (akılcı)" davrandıkları kabul edilmektedir. Bu rasyonel davranış tüketiciler açısından "faydanın maksimum kılınması", üreticiler açısından "kârın maksimum kılınması" biçiminde görülmür.

Varsayım 2: Tam ve mükemmel piyasaların var olduğu kabul edilir. Tam ve mükemmel piyasadan, rekabet şartlarının noksansız var olduğu bir piyasa anlaşılmalıdır.

Varsayım 3: İkinci varsayımın, yani tam ve mükemmel piyasaların varlığı "ölçeğe göre değişmeyen getiri" varsayımını da kabul ettirmektedir. Firmaların büyümelerine rağmen "per capita" (ünite başına) verimin değişmemesi bu varsayımın temel yargısıdır. Eğer verim o firma ölçeği ile doğru oranlı artarsa, piyasada tekelleşmeler başlayacaktır. Bu durum mükemmel piyasanın varlığı varsayımına terstir. Aynı şekilde teknolojinin de belirli dönemlerde değişmediği yine bir ön kabul olarak "mükemmel piyasa"yı oluşturan şartlardan biri gibi kabul edilmelidir.

Dikkat edilirse bütün bu varsayım ve kabul-ler serbest rekabet piyasasının var olduğu iktisadî ortamın gerekli ve yeter şartlarından başka bir şey değildir. Bu varsayımların oluşturduğu iktisadî ortamın varoluş koşulları şu noktalar çerçevesinde belirlenebilir.

Tuval üzerine yağlıboya, 100x200, 1970'li yıllar.

— piyasaya ve iktisadi faaliyetlere Adam Smith'den bu yana üzerinde durulan "doğal düzen" düşüncesi egemendir. Bu düşünce, çağımızda, önemli sarsıntılar geçirmişse de yine de kapitalist düzenin varoluş koşullarından biri sayılmalıdır.

— Bireyin bu davranışlar içinde seçtiği iktisadî faaliyet kendi açısından en yararlı faaliyet olduğu için iş bölümü otomatik bir biçimde sağlanmaktadır.

— Bencilliğin gerçekleştiği kişi yararı, sonuçta, "toplumun yararı" olarak bir dengeye erişmektedir. Yani toplumun bütün üyelerinin kendi açılarından en yararlı noktaya eriştikleri bir toplumda, "genel yarar" da sözde sağlanmış olmaktadır.

Bu unsurlar göz önünde tutulduğunda insan (birey) bir "homo economicus"dur. Böyle bir iktisadî ortamda bencillik evrensel bir yaşam tarzıdır.

Akılcı ve bencil olmak... bu nitelikler hareketli bir ortam ister. Seçim (iktisadi anlamda karar alma, alternatif seçme) ve üretim özgürlüğü, akılcı ve bencil davranışın gerçekleşmesi için zorunlu şartlardan yalnızca ikisidir. Varoluşuna ilişkin temel nitelikleri özetlenen bu ortam ancak tek bir iktisadî düzen içinde gerçekleşebilir: kapitalizm. Bu düzen kendine özgü kurumlarıyla belirlenmektedir. Bu kurumlar:

- özel mülkiyet,
- kâr güdüsüyle hareket eden girişim özgürlüğü,

- fiyat mekanizmasıdır.

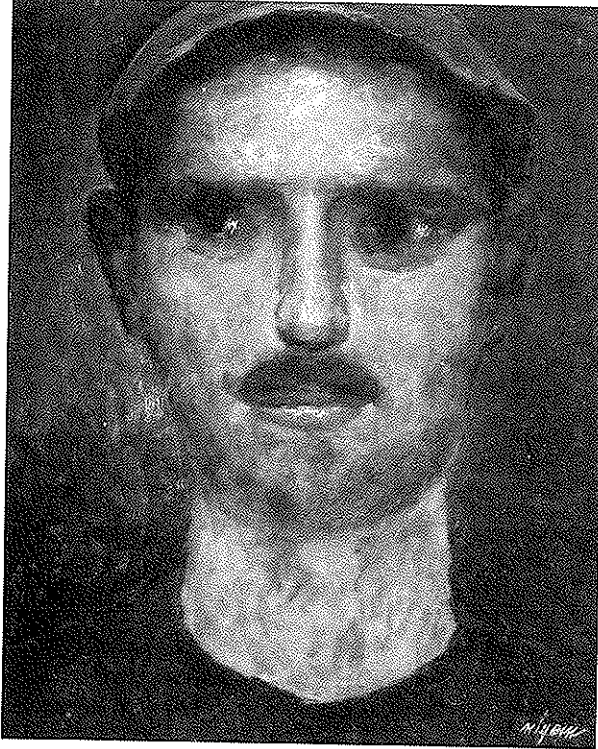
Bunları piyasa oluşturur. Kapitalist düzen içersinde piyasa ve piyasa ortamında oluşan fiyat, iktisadi faaliyeti düzenleyen bir pusula görevini görür. Piyasa ortamında fiyatlar üretimi düzenler, üretim faktörlerinin maliyeti minimize edecek en uygun bileşimini sağlar, millî gelirin paylaşılmasında ana rolü oynar. Fiyat, piyasadaki düzenleyici ve denge bulucu öğe olma niteliği ile — kapitalist bir düzende — iş bölümünün, üretimin, ve gelir oluşumunun "nâzımı" olduğu gibi, tüketimin de düzenlenmesini ve yönlendirilmesini sağlar; aynı zamanda mübaledeleyi de gerçekleştiren bir araçtır. Bugün, kapitalist düzenin özünü (ruhunu) yansıtan piyasalar tam rekabet, noksan rekabet ve tekel'ci piyasa olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Tam rekabet piyasası hiç bir zaman bir düş olmaktan ileri gidememiştir. Küreselleşen kapitalizmde egemen olan, tekelci piyasadır.

Kapitalist düzenin ve onun kaçınılmaz uzantısı emperyalizmin temelindeki motivasyon öğesi olan piyasa kavramı ve bunun üzerine inşa edilen iktisat öğretisi 1870'li tarihlerden bu yana üniversite ve yüksek okullarımızda kullanılmaktadır. Sakızlı Ohannes'in "İlmi servet" kitabından bu yana ülkemizde "ekonomi politik" (iktisat) eğitimine kapitalizmin ana ilkeleri ve koşullara göre ürettiği yeni öğretiler egemen olmuştur. Bugün ODTÜ, İstanbul İktisat Fakültesi, Özel Vakıf Üniversiteleri, Bilkent, Boğaziçi ve nice iktisat fakültelerinde ekonomi eğitimi hep bu doğrultudadır. Bu eğitimin temel-

lerini Cavid Bey (İttihat ve Terakki'nin Maliye Nâzırı) ve onun izinden gidenler pekiştirmişlerdir. 1929 dünya ekonomik bunalımı ve onu izleyen 1930'lu yıllardan sonra önce faşizmin ve silahlanmanın sonra savaşın tedavi ettiği, güçlendirdiği kapitalizm kendi isterleri doğrultusunda yeni aşılımlar peşinde koşarken, Türkiye 1946'dan sonra ABD ve yandaşlarının safında Sovyetlere, komünizme karşı cephe alırken, "serbesti" eğilimleri de hızlandı. Özel girişim ve serbest piyasa ekonomisi tarafını Demokrat Parti tek doğru imişçesine savunuyordu. CHP ise iktidarının son yıllarında liberal ekonominin politikalarına tutunarak Devletçilik ilkesini ağır ağır rafa kaldırıyordu. Türkiye emperyalizmin büyük kuşatmasının kapılarını böyle açıyordu.

İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey'in yerine Celal Bayar'ın atanmasını devletçilik ilkesindeki ilk çözülme olarak (Boratav) nitelediğimizde, Dr. Refik Saydam'ın ânî ölümü üzerine Başvekil olan Şükrü Saraçoğlu'nun, savaşın kötü ekonomik koşullarına karşın, serbest piyasayı yeğlemesi Boratav'ın değindiği çözülme daha bir pekiştirmiştir. 1950'den sonra devletçilik politikası özel kesimin sermaye birikimini sağlayan ve de pekiştiren bir araç olma işlevini yeni bir vuruyla sürdürmüştür. 1950 ve daha sonrası kamu öncülüğünde yapılan yatırımlar bu işlev doğrultusundadır. Böyle bir politikayı destekleyen iktisat bilimciler ise yazdıkları ve söylemleriyle piyasayı tek çözümleyici araç olarak yüceltmişlerdir.

Serbest rekabet piyasası, doğası gereği, bireyler ve bölgeler arası eşitsiz gelişimin kökenini oluşturmuştur. Sınıflar arasındaki servet dağılımı kat kat bozulurken, piyasa sınıflar arası servet transferinin temel aracı olmuştur. İşgücü, emek piyasasının gereği sonucu, git-tikçe ucuzlanmış, düşük ücretin sağlanabilmesi

Tuval üzerine yağlıboya. 50x45. 1998.

için işsizlik artmıştır. Türkiye'de planlı dönemde bile açık ve gizli işsizlik %20'ler dolayında seyretmiştir. Küçük sanayi, piyasada bir yer edinebilmek için kayıt dışı istihdam yolunu seçmiştir. Gelir dağılımı da (servet dağılımı) gibi âdil olmayan bir biçimde bozulmuştur. Türkiye'de bugün yoksulluktan, sağlığa, eğitime kadar herşey piyasanın olumsuz etkilerini yansıtmaktadır. Piyasanın varlığı insanoğluna ilişkin tüm değerlerin metalaşmasını sağlar. Piyasa emredicidir. Tüketimden politikaya kadar tüm alanlarda

sermayenin hegemonyasını gerçekleştirir. Bu nokta çok önemlidir. Serbest rekabet piyasası denen masal olmasa sermaye hegemonyasını yaşama geçiremez.

Piyasa emperyalizmin de yaratıcısıdır. Ticarî serbestlik, finansal akımların serbest dolaşımı ve nihayet emeğin özgür dolaşımının engellenmesi günümüz kapitalizminin kâr maksimizasyonu için bulduğu en güçlü yoldur. Küresel finans kesiminin gelişmekte olan ülkelerin yarattığı fonları bir emme basma tulumba gibi kendi öz varlığına katması, bu ülkelerdeki ucuz emeğin, uluslararası firmalarca sömürülmesi emperyalizmin en çarpıcı örnekleridir. Bugün ihracatımızın motoru olan tekstil ve otomotiv sektörlerinin kullandığı ucuz emeğin nasıl sağlandığını TV'lerde boy gösteren Televole iktisatçılarımız hiç anlatmıyorlar.

Küreselleşen piyasa temel irdeleme hedefimiz olmalı. Eski bir sosyalist dostum, neo-liberal ekonomiyi savunurken, piyasanın tek seçenek olduğunu, onu düzenleyerek bazı toplumsal hedeflere ulaşılabilineceğini söyleyerek, dönklüğünü mazur göstermeğe çalışırken, sermaye egemenliğinin sözcülüğünü yaptığını unutmaktaydı. Piyasa, büyüyle, onu da esir almıştı.

Piyasa, kapitalizmi yaratan ölümcül bir virüstür. Birinin kanına bulaşmaya görsün...

AB ve Türkler

Hüseyin Hasançebi

AB karşısında Avrupalı emekçiyle aynı konumda olan Türkiyeli emekçi sınıf(lar), AB'ye karşı mücadeleye sınıf konumundan giremiyor, ama bu Kızıl Elma denilen "şey"den dolayı değil, kendi sınıf siyasetinden yoksun kaldığı için giremiyor

Türkiye'de halk sırrını henüz çözmemiş olmasa bile galiba meseleyi sezdi. AB ile yatıp kalkmaktan vazgeçti. Derdi başından aşkındı zaten, kendi derdine döndü.

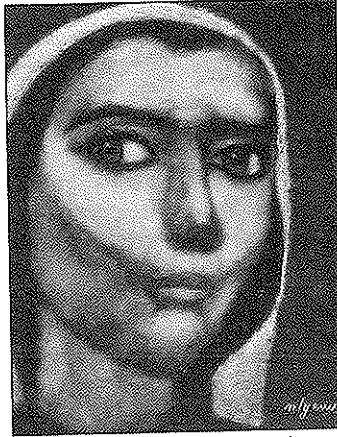
Halk kendi tecrübesinden öğrenir derlerler, doğruymuş. Bakarak da öğrenir, tabii, dinleyerek de. Bir ara kılıkuyruk sağcı-solcu küçük burjuva aydın takımının medya bombardımanından bir biçimde etkilenmiş gözüküyordu. "Şu anlatılan AB'ye bir girsek de talihimiz değişse!" diyesi gelmişti. Küçük burjuva takımı da, bu işin büyük sermayenin işi olduğunu gizlemeyi başardık ve halkı ikna ettik galiba diyerek sevinçlerden havaya uçar olmuştu. Şimdi sevinçleri kursaklarında, yutkunuyorlar, gelişmenin kendi gerçek mecrasına doğru kaymasından öfkeye kapılıyorlar. AB elden gitti gidecek paniğini yaşıyorlar.

İstemedikleri gelişme de nedir ki? Fransızların ve Hollandalıların, önlerine konulan AB anayasasına "si..tir" çekmeleri. AB'nin yüzünü şeytan görsün demeleri.

Bu nasıl olur? Yetmiş milyonluk Türkiye'nin kaderini bağladığı bir hadiseye, kendilerini de bu düzeye getiren ve zaten de kendilerinin olan bir uygarlık atılımına Fransız ve Hollandalı gibi zeki ve akıllı adamlar nasıl "Hayır!" demiş olabilirler? Besselli ki kandırıldılar.

Kim kandırdı? Bizimkilere göre, bu iki ülkenin sağcıları ve solcuları, bizdeki 'Kızıl Elma' var ya, tıpkı onun gibi, birleştiler ve kendi halklarını AB'ye — ve bu arada, her halde öyle olmalı, Türkiye'nin üyeliğine — karşı kandırdılar. "Halkı kandırmak!..." Bu nasıl bir şey? Bizimki kendinden bilir!

Kendini bilmez ama. Hele bu küçük burjuva aydınının solcusu... Avrupalı emekçiler AB'ye karşı olumsuz tavırlıydılar. Olmaması için elli yıllık bir mücadeleleri vardır. Bütün komünist ve çoğu sosyalist partiler, bir iki kıytırık istisna dışında, bu mücadeleyi her aşamasında sahiplenmişlerdir. Yani solun AB'ye karşı çıkması yeni bir şey değildir ve anlamı vardır. Emek kategorisine bağlı bir zihin ve ya siyaset olacaksınız da, AB'ye karşı çıkmayacaksınız... Bu, olsa olsa, dumura uğramış küçük burjuva kafasında filizlenebilecek bir fantazidir. (Böyle

Duralit üzerine yağlıboya.
43.5x39. 1980'li yıllar.

durup durup "küçük burjuva," diyerekten eski ezberimize geri mi dönüyoruz? Yeni ezberleri bozmakta bir referans noktası olarak bazen gerekiyor. Özür dileyerekten de olsa... Gerekliği yerde, gerektiği kadar sürdüreceğiz.)

Beş yıl önce *Kızılçık*'ta Türkiye'nin AB üyeliğine, gerekçesini de açıkça ortaya koyan bir kaç yazı ile karşı çıkıldı. Moral gerekçe, "yerinde durmak"tı. Çünkü Dergi duygu ve düşünce evrenini klasik komünist geleneğin bir parçası olarak konumlandırmıştı. Komünistler, oldum olası AB'ye karşı idiler. İnatçı oldukları için mi? Değil.

Karşı olmalarının "moral gerekçe"si havada oluşmamıştı. Binlerce somut gerekçeye, on milyonlarca Avrupalı emekçinin yarım asırdan fazla süren mücadelesine dayanıyordu. Üç yüz en büyük Avrupalı tekelin çatışan çıkarlarını ortak bir konsept içinde birleştirmek isteyen beş ulus-devletin başlattıkları AB projesi, içine giren ülkenin sermayesini abad ediyor, çalışanlarına yıkım getiriyordu. Karşı çıkanlar, zarar gören toplumsal sınıflardı. Komünistler bu mücadeleyi sahiplendiler.

Dikkat buyurulsun; AB konsepti üç yüz en büyük tekelin çatışan —ve savaş(lar) yaratan— birbirine karşıt çıkarlarını yontarak uyumlaştıran ve birleştiren bir konsept değildi(r). Kapitalizmde tekeli çıkarı rekabetten arındırmak olanaksızdır. Çünkü tekel rekabetin ürünü olduğu için "kendinde rekabet"tir.

O zaman tekeli kapitalist çıkarı aynen koruyan ve geliştiren bir tekeli birlik nasıl ve kime karşı olabilir? İşte sorun bu ve "sorunlu AB" de budur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dünya hâli, Avrupalı tekelleri yeni bir konsept arayışına zorlamıştı. Sosyalist sistemin artan gücü Avrupa tekeli sermayesini, önce sömürgelerinde ulusalcı akımlarla, ardından Bloksuzlar hareketi ile dünyanın her köşesinde, ve nihayet işçi hareketi aracılığıyla Avrupa'nın kendisinde sıkıştırmıştı. AB buradan doğmuş bir tekeli regülasyondur. Ortak bir Avrupa devletine doğru aşamalarla gelişen düzgün mantıksal bir süreçmiş gibi algılanması yanıltıcıdır. Değişik biçimlere bürünerek gelmesi, temellendirdiği

işçi düşmanı tekelci çıkarın dünya ve Avrupa durumuna göre değişiklik göstermesiyle ilgilidir.

Komünistlerin elli yıldır her aşamasına ve her şekline karşı mücadele ettikleri tekelci Avrupa konseptine "Tekelci Devlet Kapitalizmi" deniyor. 1960-80 döneminde, "anti-tekel" komünist Avrupa — ya da Avrupa komünizmi — programlarıyla tasfiye edilmek isteniyordu. Bu programlarda tekelci Avrupa Birliği'nin tasfiyesi, kapitalist Avrupa'nın, tekel dışı demokrasi uğrağından geçen "dolambaçlı" bir yoldan tasfiyesi olarak çözümlenmişti. Bu komünist hedef ve mücadelenin isabeti ve başarısı ayrı bir tartışma konusu olsa bile üstüne oturduğu tekelci Avrupa gerçekliği tartışmasıdır.

Bugüne gelirsek.

Üç yüz en büyük Avrupa tekelinin çatışan çıkarını birleştirmek yeni ve ortak bir devlet inşasını gerektirmez. Bir "pazar" (Ortak Pazar) ya da "topluluk" (AT) düzenlemesi olarak geçmişteki biçimlerinden daha kompakt bir "birlik" (AB) denemesi ile karşı karşıya olduğumuz açıktır. Anayasası reddedildi diye tekelci Avrupa sermayesi arayışından vaz mı geçecek? Ne yapacak, nasıl yapacak, bu işin içinden nasıl çıkacak? Bu soruya biraz yakından bakmak, sadece Avrupa'nın değil, aynı zamanda dünyanın — ve bu arada Türkiye'nin — geleceğine bakmaktır. Sol küçük burjuva darlığını burada aşmak gerekir.

Tekelci Avrupa sermayesi 80'li yıllardan itibaren dardadır. Keynesyen dönemden monetarist döneme geçişte çuvalamıştır. Duvarın yıkılması bir imdat imkânı gibi görünmüşse de, çöken sosyalist sistemden boşalan yere, önce siyaseten giremediği için, girememiştir. Buralara siyaseten girmek artık 2. Enternasyonal harcı olmaktan çıkıp militer baskı ve askerî baskın sorunu hâline geldiği için girememiştir. ABD ve Japon sermayesinin arasında rekabet gücünden çok şey kaybetmiştir. Görece geri teknolojisinden kurtulamamıştır. Tarihen elinde tuttuğu Avrasya ve Ortadoğudaki insiyatifini kaptırmıştır. Çıkıp gelen Çin hâdisesi karşısında paniğe kapılmıştır. Veri olarak zaten bloklardan bir blok olduğu halde kendini blok olarak geliştirme stratejileri dahi tutmamaktadır.

İçerde sosyal haklardan kurtularak nefes almak istemiştir, bu da yetmemiştir. Çığ gibi büyüyen işsizliğe çare bulamamıştır. Petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık tekelci Avrupa sermayesinin belini bükmeye bundan sonra da devam edecektir. Tek tek ülke ekonomileri durgunluktan çıkamamışlardır. İhracatın yüzde 50'sinin, ticaretin yüzde 80'inin dolarla yapıldığı, rezervlerin yüzde 60'ının dolarda tutulduğu bir dünyada güven veren, önü açık bir Euro alanı kurulamamıştır. Askerî bakımdan ise AB, zaten muhtaç olduğu ABD'ye dünyanın yeni durumunda çok daha muhtaç hâle gelmiştir.

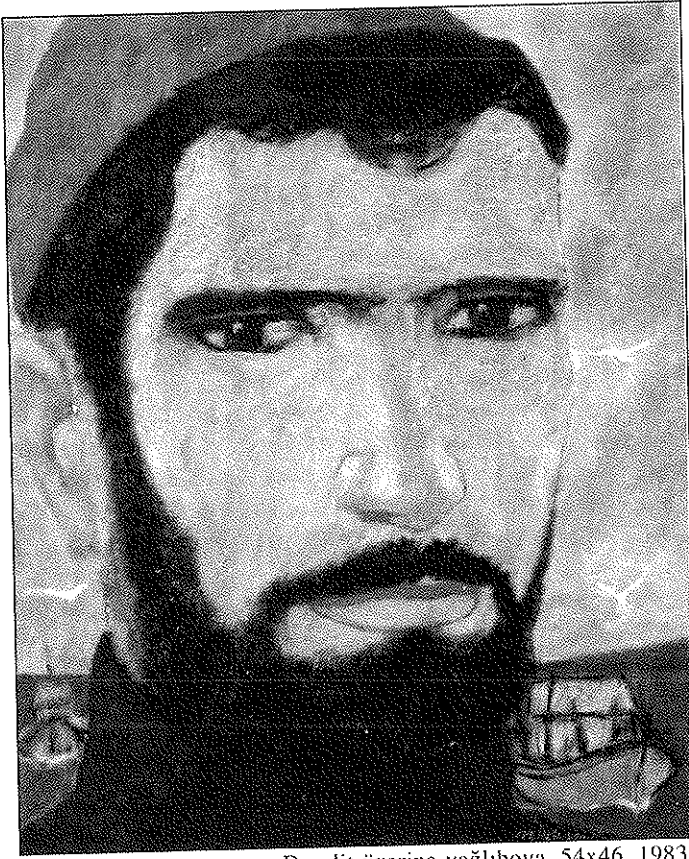
Tekelci Avrupa sermayesi Fransız veya Hollandalı "halk" reddetti diye kendi konseptinden vazgeçmez. Bu AB olmazsa başka bir AB inşa et-

mek zorundadır. Ulus-devletlerin sınırları içindeki siyasî gelişmeler bu ulus-devletlerin üstüne çıkmış tekel için önem taşısa bile, "çok önemli" değil. Sonuçta Avrupa sermayesi zaten veri olan bölgesel bloklardan bir blok durumunu korumak için bile AB gibi organizasyonlara muhtaçtır.

Bu demektir ki Avrupa'da sınıf gerilimi önümüzdeki yıllarda görülmemiş biçimde artacaktır. Bir AB demokrasisi elbette yok ama bir "ortak vasat" veren ulusal demokrasisi var ki bu demokrasisi de her an kopmaya veya kırılmaya açık bir daralma süreci içine girmişlerdir. Sınıflar arası gerilim buradan da ısınmaktadır. Tekelci Avrupa, işçi sınıfının sendikal mücadelesini de törpülemeyi başarmıştır ama, Avrupa işçi sınıfı, sendikal kalıpların dışında yollar aramaktan ve denemekten geri durmamaktadır. Klasik mücadele araçları bakımından işçi sınıfının gerilediği her durum, onun aynı zamanda kendi sınıf doğasını her defasında yeniden keşfettiği bir durumdur. Nasıl regüle edileceğini kapitalizmin asla bilemediği, işçi sınıfının bu "doğal durumu"dur. Bu niteliğiyle işçi sınıfı, varsayımsal tarih düzleminde bir batıp bir çıkmaktadır. Ancak gününbirlik düşünen burjuvanın göremediği, bu sınıfın batıp çıkarken bile bir köstebek hüneriyle ilerlediğidir. Avrupa'da henüz değil ama, bu köstebeğin ansızın güneşe çıkması, beklenmelidir.

Türkiye bu tekelci organizasyona, kendindeki cılız tekelci sermayenin zorlamasıyla girmek istemektedir. Türk tekelci sermayesinin başka seçeneği de yoktur. Aslında TÜSİAD, AB'ye girmekle bir belirsizliğe girdiğini herkesten iyi bilmektedir. Sosyal devlet(ler) olmaktan çıkan bir Avrupa için Türkiye kendiliğinden değer kazanmaktadır. Bu fırsat Türk tekelci sermayesi için kaçırılmayacak fırsattır. Hem de dünya öngörülmesi olanaksız bir gelişmeye hâmileyken. Ne olur ne olmaz!

Avrupa tekelci sermayesinin, besbelli ki, ABD ile işbölümü içinde ama artık taşeron, sökülük diken bir rolle, elinde kalanı kurtarmaktan öte bir şansı yok. Gelişmek için nereyi sömürgeleştirecek? AB genişlemesi denilen şey bu sorunu çözmek içindir. Avrupa tekelci sermayesi siyasal ve bürokratik genişlemeyi "iç sömürge(ler)" oluşturmak için kullanıyor. Türkiye'de küçük burjuva solculuğu dahil hemen herkes ve her görüşün yüreği ağzında beklediği "Müzakere süreçleri" denilen şey sömürge düzenlemesinden başka bir anlama gelmiyor. Türkiye için "İmtiyazlı Ortak" fikri bir yanlış tefsirden üretilmedi, Avrupa tekelci sermayesinin konseptine bağlı olarak gündeme geldi. Küçümsenmeyecek kadar parlak bir buluştur. "İç sömürge" oluşturmanın güçlüklerinin pek çoğu bununla aşılmaktadır. Türkiye ilk örnek ama, bu ilk örnek üzerinden, dış sömürge de olmayan, daha geniş bir "imtiyazlı ortak"lık (ara sömürge) alanı oluşturmak ve genişletmek imkân dahiline girecektir. Üç kuzey Afrika ülkesi, ülke olabilirse Filistin, Yugoslavya'nın parçaları ve Arnavutluk, "devrim(!)"leri

Duralit üzerine yağlıboya, 54x46. 1983.

ni yaptıkça Ukrayna, Gürcistan yarın Azerbaycan gibi ülkeler bu özel sömürge tipleri olarak Avrupa'ya bağlanmak bakımından, ama elbette ABD'nin tanıdığı sınırdan taşmamak koşuluyla olgun hâle gelmiş sayılabilirler.

Görmemek için kör ya da huyca küçük burjuva olmak gerekir ki tekerci Avrupa sermayesinin, şekillenmekte olan yakın gelecek içinde bundan daha fazla bir şansı yoktur. Ve bu alanda, yani Avrupa'nın "içi" de dahil muhtemel "Avrupa Alanı"nda, emekçilerin can derdine düştükleri bir gelecek bekleniyor.

Böyle olacağını herkesten iyi bildiği halde Türk tekerci sermayesinden ve hepten onun belirlediği siyaset ve devletten böyle bir Avrupa çözümlemesi beklenemez. Okkanın altına kim gidecekse, onlar düşünsün! İşte solcu küçük burjuva, böyle bir kritik dönemde ve olayda, hükümetin (devletin) yanında yer alıyor.

Türkiye-AB ilişkilerinin gelişmesinden yarar görecektir sınıflarımız da belli, zarar görecektir sınıflarımız da. Yarar, topu topu seksen holdingin cebine girecek olandır. Zararsa, işçilerin, emekçilerin, işsizlerin, işsizliğe bugünden mahkûm olanların zararları olacaktır. Yani AB karşısında Türkiye'de somut "iki taraf" vardır. Küçük burjuva solcusu ters tarafta duruyor.

Ancak bu "iki taraf"tan biri siyasete yansırken çarpılıyor. Ortaya kırık dökük bir "ulusalcılık" çı-

yor. İçinde "milliyetçilik", "ulusalcılık" "yurt-vatanseverlik", vb... her şey var, ama "halk" yok. Küçük burjuva solcusu/liberali, "Kızıl Elma" diye buna diyor.

Tamam, AB karşısında Avrupalı emekçiyle aynı konumda olan Türkiyeli emekçi sınıf(lar), AB'ye karşı mücadeleye sınıf konumundan giremiyor, ama bu Kızıl Elma denilen "şey"den dolayı değil, kendi sınıf siyasetinden yoksun kaldığı için giremiyor.

"Milliyetçilik", "ulusalcılık" "yurt-vatanseverlik", vb. diye çıkıp gelişen şey, alternatif olmadığı şeye karşıdır, ya da karşı olduğu şeye alternatif değildir. Bunlar, ister bir çıkarı ifade eden siyasî kalıp olarak, ister birikmiş bir kültür, ideoloji veya moral bağlama olarak, bugünkü dünya ilişkilerinden bütünü silinmiş değerlerdir. Bunlar AB'ye karşı tutum ve tavır hareketi geçiriyor da olabilirler. Ancak, unutulması emekçi sınıfların çıkarı ve perspektifi açısından vahim sakınca yaratan nokta, bu kavramların kapsam alanının burjuva niteliğidir. Elbette burjuva olan her şeyi tu kaka edecek durumda değiliz. Ancak hem AB, hem de AB-Türkiye ilişkileri dediğimiz zaman yakın ve orta vadeli bir kaderden söz ettiğimiz de farkında olmalıyız. Tamam, farkında olarak söz ediyorsak, o zaman şu da gelir: Bu gibi geçitlerde aynı toplumun — ve ülkenin — bütün sınıflarını

nın çıkarları birbirinden çözülür, bağımsızlaşır. Artık ortaklık ne "vatan"dır, ne "millet", ne de bunlardan tecessüm etmiş devlet. Bu gibi durumlarda — ve bugünkü durumda — tek ortaklık, sınıfsallıktır; buradan yeni bir millet-devlet çıkarı türetilmez. Herkes başının çaresine bakacaktır. İşçi ve emekçilerin çaresi nedir? Solcuya, sosyaliste düşen bunu çözümlemektir. Solcu küçük burjuva bu konuya ilgi duymuyor. O ya AB'ci, ya da "Kızıl Elma"cı. Ha biri, ha öbürü... fakatmıyor.

Fabrikada millet-devlet kadar, millet-devlet'in kökünü kurutan ortam da yeşerir. Orada emek-sermaye çatışmasının dili yürürlüktedir. Oraya milliyetçiliği, vatanseverliği, patriotizmi önerdiğinizde sizi anlayan elbette bulunur, ama bu emek cephesi değil, karşıdaki taraftır. Webben'in dediği olur: Irak'ta kan yalanan emperyalist müsvettesi bir Türk yılanı (Doğan Holding) "Türkiye'ye üç kuruş dolar getirdim!" diye yurtseverliği markalaştırır. Diyecek söz yoktur artık.

Başka nerede kurulur bugün Türkiye'de vatansever bir yelpaze? AB'nin "Türkiye'yi bölme" hesaplarının nüksettiği yerde. "Her kökenden yurttaşlarımızı birbirine düşürdüğü" yerde. Kürtlere karşı yani. Tutar, hem de iyi tutar!

Hal bu ise, sol için perspektif, AB'ye karşı Türkiye değil, emperyalizme karşı ulus-vatan değil, "ulus-yurt"severliğine karşı AB'cilik hiç değil, sınıfa karşı SINIF olmalıdır.

Meseleyi Çözmek ya da Ortadan Kaldırmak

Madem ki mesele "Kürt" meselesidir, yani bir "etnik kimlik" sorunudur, çözümünü de buradadır. Somut çözüm önerisi bu çerçeveye içine giren, meselenin özüne değen çözümdür. Bundan sonrası biçim-şekil meselesidir

Türkiye'nin, Başbakan da kabul ettiğine göre, demek ki bir "Kürt meselesi" vardır. Çözülmesi istenmektedir. Herkes çözümden yanadır. Devlet, ordu, hükümet, halk... Bu mesele bir an önce çözülsün istenmektedir. Aslında yetmiş yıldır herkes meseleyi çözme-ye çalışmaktadır.

Devletin meseleyi çözmekten yana olmadığı ima edilmektedir. Külliye yanlıştır. Kuruldu kurulalı çözmek peşindedir. Ordunun çözüme direndiği söylenmektedir. Bu da "mesele"den ve "çözüm"den bîhaber olmaktır. Dağ taş boşuna mı yakılmıştır? Onca faili meçhul, oyun muydu? Kim bilir kaç bin insan iş olsun diye mi yok edilmiştir?

Bazı hükümetlerin meseleyi çözmek istediği, bazılarının istemediği söylenir. Amaç kafa karıştırmaktır. Bütün Cumhuriyet hükümetleri, istisnasız, Kürt meselesini çözmek için uğraşmışlardır. Bayar başbakanken, şefinin gözlerine bakmış, "tenkil" okumuştur. Uygulamıştır. Çözmek için elinden geleni yapmıştır. Öncesi de var. Bütün memleket, Kürt meselesi çözülsün diye sükûna zorlanmış, susturulmuştur. Kenan Evren cuntasının da hakkını yememek lâzım. O da Kürt meselesini çözmek için az adam asıp kesmedi. Ya sonrakiler? Demirel, Çiller, Karayalçın, Yılmaz, Ecevit hükümetleri? Bütün bu hükümetler, MHP, DYP, SHP ve diğer cümle siyasî partiler, Türkiye'nin Kürt meselesini çözmek için hiç bir fedakârlıktan kaçınmadılar. Besbelli ki Türkiye meseleyi çözmek için bütün imkânlarını seferber etmiştir. Çözememiş ise, bu ayrı bir "mesele"dir.

Bugünkü AKP hükümeti de meseleyi çözmek için uğraşmaktadır. Aydınların bildirisini cebine koyup Diyarbakır'a gitmemiş midir? Onlara, "Aramızda hiç bir fark yoktur," demiş midir? Diyarbakırlılara lütfunda bulunur gibi, Edirne bizim için ne ise Diyarbakır da odur diye buyurmamış mıdır?

Devlet ve siyaset meseleyi çözmek ister de halk istemez mi? Halk çözümünü herkesten çok istemektedir. Hattâ çözüm geciktikçe "halk"ın sabırsızlığı "galeyan"a dönüşmektedir. Halkımızın "ulusalcı", "milliyetçi" ve "yurtsever" nitelikli siyasî temsilcileri ise vasatın üzerine çıkan bir enerjiyle Kürt meselesini bir an önce ortadan kaldırmak için yarışmaktadırlar. Bunun sonu "iç savaş"a kadar varır denilerek Kürtlere aba üstünden sopa gösterenler de vardır.

Liberal ve demokrat, hattâ bazıları sosyalist, Marksist aydınlarımız, yazar-çizer ve sanatçılarımız Kürt meselesini çözmek için tek veya gruplar ve ekoller hâlinde Kürt halkının gözünü açmaya çalışmaktadırlar. Kürtleri, yükselttikleri "mikro" ölçekli Kürt milliyetçiliğine karşı uyarıp bilinçlendirmektedirler. Kürtlüğü ve Kürtçülüğü bırakırlarsa meselenin çözülüp biteceğine onları inandırmak istemektedirler. Mikro milliyetçilik kötüdür, makrosu — Büyük Türk şovenizmi — iyi. Gelin altına sığın! Ama Kürde lâf anlatmak o kadar zor ki! Bütün Türk toplumu, sivil ve siyasal varlığı ile yüzünü ve aklını tümünden AB'ye çevirmiş, işçisi, emeklisi, kapitalisti, Babil'in asma bahçeleriyle bezenmiş bir gelecek tasavvuru içine girmişken, Kürt mesele çıkarıp toplumun hayallerine limon sıkmıştır.

Yeniden "Kürt meselesi"ne dönmüştür. Sırası mıydı? Bir iç savaştan, Filistin'e dönüşmekten, bölünmekten, öyleyse bütün bunlara bağlı olarak daha da yoksullaşmaktan ve bir kaosa sürüklenmekten korkulmaktadır.

Bu Türkiye tablosu basiretsiz bir toplumun, doğrusunu ve doğrultusunu uzun zamandır kaybetmiş olan bir toplumun, sağa sola akarak bulunduğu tarihsel duruma sığmadığını gösteren bir toplumun, önü felaket ve imkânlarla birlikte açılan bir toplumun, sabah cin gibi kurnaz, akşam ahmak bir toplumun, dili sürekli tarihinin çürüklerinde

dolaşan bir toplumun görüntüsüdür.

Bir tesbitten başlasak:

Türkiye'de "herkes", evet herkes "Kürt Meselesi" çözülsün istiyor dedik. Bakkal çırağına sorun, görürsünüz, aynen böyledir. Çözülsün isteyenler çoğaldıkça "Mesele" daha da içinden çıkılmaz hale geliyor. Düğümleniyor. Şiddete dönüşüyor. Toplumsal basiret alanı dışına kayıyor. Şuursuzlaşıyor. Yabanileşiyor. Anlaşılmaz bir hâdiseye, ya da kolayından, artık minibus diline inmiş bir "derin devlet planı"na dönüşüyor: Türkiye'yi bölecekler, Türkiye'den toprak koparacaklar, Lozan'ı yırtıp Sevr'i yürürlüğe koyacaklar..!

Demek ki ya "mesele"de bir şey var, ya da bizde. İkisine birden, ama şizofren korkularla değil, "zaman"a basarak bakmak lâzım.

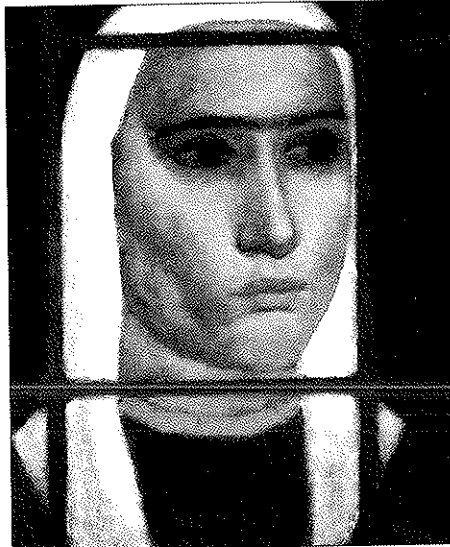
Hepimiz çözüm istiyoruz. Güzel. Fakat çözüm ne? Hiç birimiz bilmiyoruz, söylemiyoruz. Herkesin çözümü kafasının arkasında. Çözüm öneren, planını göstermeli ve gücünü ortaya koymalıdır. Çözülsün! Kim çözecek? Çözüm için çözecek gücün, engelleyen gücün üstüne çıkması lâzım. ABD mi engelliyor, onu aşan gücü bulman, toplamam lâzım. Bu var mı, yok mu, anlamak için çözüm isteklerini düzeltmek, ayıklamak, netleştirmek lazım. Niçin? Çünkü görüldü ve görülecek: Kürt meselesi bu devlet-bu toplum bağlamında çözümsüzdür. Meselenin çözümü devlet-toplum denkleminin yeniden kurulmasını şart koşturmaktadır. Kürt Meselesi, sivil-siyasî, bütün Türk toplumunun devletten koparıp bağımsızlaştıramadığı, bu nedenle herkesin devlet alanında kalarak hakkında düşünüp konuştuğu bir kaç meseleden biridir. Entelektüel sahada bunun yol açtığı en büyük yanılgı, Kürt meselesinin bir demokrasi ya da insan hakları meselesi olduğu, buradan genişletilerek gidilirse çözüleceğidir. Kimi sivri akıllı ya da çakal kurnazına göre de mesele ekonomiktir; yatırımla, işsizliğin, bölgesel eşitsiz gelişmişliğin ortadan kaldırılmasıyla çözülür. Bunlar, kendilerine ait sandıkları, ancak devletten devralınmış görüşlerdir. Kürt meselesinin çözümünde sorun DEVLET'tir.

Devlet ve siyaset alanında "çözüm"den kasıt, ister şiddet içersin, ister barış, meseleyi çözmek değil, "ortadan kaldırmak"tır. Tamam, kaldıralım da, bu bir "Kürt" meselesi olduğuna göre "Kürt"leri ortadan kaldırmak lâzım! Söylenen ve yetmiş yıldır yapılmak istenen de bu zaten: Ah, şu Kürtler olmasa! O zaman mesele hakikaten ortadan kalkar. Bunu böyle söyleyen herkes elbette keselim-asalım demiş olmuyor. Öyle diyen de var, demokrasi yapalım, onları kendimize "kardeş" yapalım, üstte, altta yeni bir kimlik yaratalım, Diyarbakır, Edirne, Rize'yi eşit yapalım diyen de.

Meseleyi "çözmek" değil, "ortadan kaldırmak" olan bu devlet ve siyaset kavrayışı, sol aydınların önemli bir kesiminde Türkiye-AB ilişkilerine yedirilmiş biçimiyle hâkimdir. Bu kavrayışta sorun bir yandan demokrasi, insan hakları, kültürel özgürlük ya da özerklik ve eşit yurttaşlık sorunudur, en düşük AB vasa-tı bile böyle bir sorunu çözecektir. Mesele bir yanıyla da ekonomiktir, bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmaya matuf AB fonları daha şimdiden işletilmeye başlanmıştır, her Kürdün cebine yılda on bin Avro girmeye başladığı zaman ne Kürtlük kalacaktır, ne Kürt. İstenen, sadece sabırdır! Kürtler sabırsız. Türkler AB'ye girmek için elli yıl sabrettiler. Şurda kaldı 15-20 yıl. Kürtler de, ne yani, Amerika gelip komşuları oldu diye alevlenmediler mi?

Aydınlarımız genel kavrayışı bu yöne çekmek için "mikro milliyetçilik" kavramına saldırmaktadırlar. Tam da insanlık — ve AB ile birlikte biz Türkiye — evrenselliğin sırrını keşfetmişken ne oluyor bu Çeçen, Hersek, İnguş türünden Kürt milliyetçiliği? Büyük düşünün, büyük!..

Kürtlerin itirazı tam da buna iken, "Mesele" tam da bundan türemişken, bu nasıl bir "çözüm"culüktür? "Biz Kürdüz!" diyorlar. Sözlerine, yüzlerine bak, başka bir şey dedikleri mi var? Biz kimlik eşitliği isteriz diyorlar. Açlığa, işsizliğe vurgu yaptıklarını işittiniz mi? Onların da bizim gibi işçileri var, kapitalistleri var. Sağcıları, solcuları, İslamcıları var.

Tuval üzerine yağlıboya, 35x27. 1987.

Dükkanları, okulları var. Umutları acıları var. Birbirimize benziyoruz. Ama benzemediklerimiz de var. Onların vurgusu benzemezliğidir, eşitlenmez olanadır. Bunu diyorlar. Bunu "sorun" yapıyorlar. Yapmayanı da var yapanı da. Zaten uğraştığın da yapanıdır, ona ne diyorsun? Sorduğu budur: "Bana ne diyorsun?" Kart-kurt, kem küm, insan... "İnsan" diye bir şey yoktur, somut insan(lar) vardır.

Bu meselede "mahiyeti"ne uygun olmayan çözüm, çözüm sayılmaz. Çözülmesinde samimi olanların devletin bildiğini bilmesi, meselenin demokrasiyle bir ilgisinin bulunmadığını anlaması gerekir. Doğru düşünce, ancak bu düzeltmeden sonra mümkündür. Çözümün engelinin devlet olduğu ancak o zaman anlaşılır. Sayısız örnekten ikisini alalım:

Vaktiyle düzenlenen bir "Demokrasi Konferansı"na (1987) Süleyman Demirel devletten kovulmuş ve siyasetten yasaklanmışken katılmış, sosyalist solun o günkü en ileri demokratik talepleriyle birlikte olduğunu söylemişti. Tek şerhi "Kürt meselesi"neydi. "O bir devlet meselesidir, demokrasi meselesi değil," demişti.

Devletten DYP'ye gönderilmiş Mehmet Ağar ise, başkan seçildiği kongrede, üstündeki "derin devlet" yükünü atmak için "derin devlet" in bizzat kendisine açıklık getirmek zorunda kalmış, "'Derin devlet' Kerkük ve Musul'un kay-bından sonra geriye kalandır," demişti.

İsterseniz son bir örnek daha:

Başkanı olduğu partinin (SBP) programı "Kürtler nasıl istiyorsa öyle yaşayacak" diye vaadettiği için açılan kapatma dâvasında Anayasa Mahkemesi başkanı, Sadun Aren'e, "Ya ayrılarak yaşamak isterlerse?" diye sormuştu. Aren de, "Kendileri bilir," demişti. Başkan biraz şaşırılmış, merakla ve soluksuz, "Ya Lazlar, ya Çerkezler, ya Gürcüler, ya Abazalar, onlar da ayrılmak isterse?" diye sormuştu. Sadun Aren, hepsine, "Kendileri bilir," diyerek cevap vermişti. Başkan Özden korkmuş, en masum devlet refleksini göstermiş, "Bize ne kaldı ki?" demişti.

Devletin derini veya başkası yoktur. Devlet, devlettir.

Madem ki mesele "Kürt" meselesidir, yani bir "etnik kimlik" sorunudur, çözümünü de burdadır. Somut çözüm önerisi bu çerçeveye içine giren, meselenin özüne değen çözümdür. Bundan sonrası biçim-şekil meselesidir, uzlaşmadır. Alacak, verecek muhasebesidir. Üzerinde tartışmaya bile değmez. Kaldı ki iş o mecrağa girdiğinde kavrnamalar kökten de-

ğışir. Bakarsınız o zaman Türk kapitalisti Kürdüyle, Kürt işçisi Türküyle "başka şeyler" konuşur olmuştur. Ama bunlar henüz olgunlaşmamıştır. Ama şimdi mesele, "öbür" boyutunda neşter vurulmayı zorunlu kılacak kadar olgunlaşmıştır.

Ne diyordu Aydınlar Bildirisi: "Şiddetsiz çözüm", "barışçı çözüm", "siyasî çözüm". Evet, öyle olsun. Ama hangi çözüm, çözümlerin hangisi? Çoğu solcu bu 150 aydının hepsi de bilir devletin bildiğini. Eksik, devletten bağımsız düşünüp söyleme noktasındadır. Hükümet "Aydınlar Bildirisi"ni cebine koyup Diyarbakır'a gitmiştir. Niçin? Gizlisi saklısı yoktur. Niyeti açıktır. Türkiye'nin içinde bir "Çin" yaratmaktan söz etmektedir. Türk sermayesi, büyüme sıkıntısını bu yoldan aşacağını hesaplamaktadır. Önerilen "Bölgesel asgari ücret" budur. Çin olmak da zaten ayda 60 dolara çalışmaktır. Güneydoğu bunun için biçilmiş kaptandır. Ama orada havanın "normalleşmesi" lâzım. AKP'nin "mesele" ya da "çözüm" dediği bundan ibarettir. Devletten ya da hükümetten daha fazlasını beklemek olsa olsa küçük burjuva hayalciliğidir.

Meselenin hep bir bölme/bölünme, ayrılıkçılık, "toprak" meselesiymiş gibi vaz edilmesinin temelinde sermayenin ülke bütününe yönelik tekelci tavrı yatıyor. Sık sık tekrarlanan, "Tek bir çakıl vermeyiz!" lafları "ulus" pazarının tamamını sahiplenme refleksinin dile gelmesinden başka bir şey değil. Bu refleksin sahibinin Türk ya da Kürt sermayesi olması önemli değil, farketmiyor.

Devlet yönünden çözüm bu nedenle imkânsızdır. Demokratikleşirse! çözermiş. Çözemez! Çünkü kastedilen anlamda demokratikleşemez. Faşistleşse de çözemez. Sorunu "terör" olarak gördüğü için çözemez. Bu devlet, bildiğimiz klasik ulus-devletlere benzemediği için çöze-
mez. Ne diyor Baykal: "Kürt meselesi, Türkiye yeteri kadar ulusallaşmamış olduğu için hassas meseledir, kaşınmamalıdır." Aynen katılmamız. Doğrudur çünkü. Ama ulusallaşmaz da. Devletin hamurundadır Türkiye'nin eşit yurttaşlık üzerinden uluslaşmasının engeli. Türk devleti bir "çoğunluk" devleti olarak doğmamıştır. On yılda on beş milyon genç yarattıktan sonra bile çoğunluk devleti olamamıştır, çünkü olmak istememiştir. İstemiş olsaydı belki bugüne kadar olurdu. 85 yıl sonunda nüfus 75 milyon olduğu halde durum değişmemiştir. Yüz milyon olsa da değişmeyecektir. Kürtleri asimile ederek uluslaşmaksa

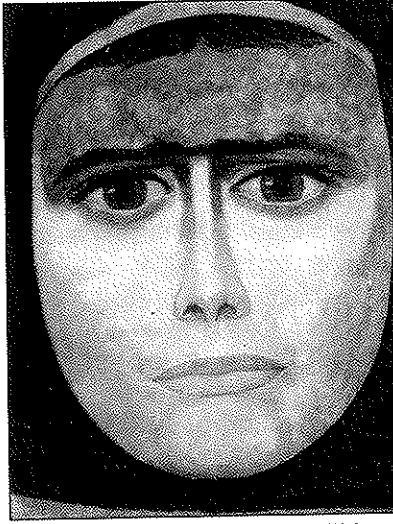
kasıt, olmayacak. Kürtleri dışlayan bir uluslaşmadan söz ediliyorsa, bu zaten olmuş gibi bir şey. Ama "mesele", hassasiyetinden hiç bir kaybetmemiş. O zaman kimin "ulus"laşmasını bekleyeceğiz, belli değil.

Türk devleti "mesele"yi bugüne kadar dünya dengeleri içinde, KDP ile uzlaşarak götürmeyi başarmıştı. Dengeler, özellikle bölgede, Kürt meselesini üstelik daha etkin bir figür hâline getirecek biçimde kökten değişti. ABD'nin Irak'ı işgal edip yerleşmesinden sonra Türkiye'nin Kürt meselesi de başka bir mecraya girdi. Irak'ın bütünlüğü artık temenniden ibaret hâle geldi. Orda "bağımsız" bir Kürt devleti, Türkiye ne derse desin kurulacak. Bu Kürt devleti, bölge halklarının ya da Kürtlerin hayrına kurulmuyor. Ama devlet kurma perspektifine sıkışmış Kürtlerin bundan daha ilerisini görececek halleri ya da gerçekleştirecek mecalleri yok. Ortadoğu eskiye dönmeyeceği için Kürt meselesi de eskiye döndürülemez.

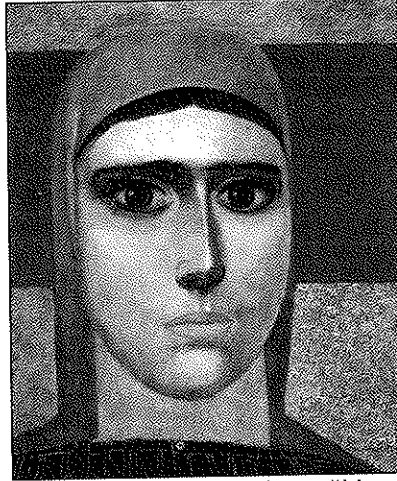
Nereye akacak? Bunun yanıtı, bütün bölge halklarını kapsayan müthiş bir mücadele içinde belirlenecek. Ya ABD'nin bölgeye ilişkin genel planı ve hesapları hâkim olacak, ya da bölge hiç hesapta olmayan başka biçimlerde şekillenecek.

Türkiye, ABD'nin bölge hakkındaki plan ve hesabının bir parçasıdır ve bu plana hizmet etmekle mükelleftir. Bunu ABD ile olan ilişkileri tayin etmiyor, NATO üyesi olarak buna mahkûm. NATO bölgede ABD planına geçerlik kazandırmaya nezaret görevini üstlenmiş bulunuyor. Türkiye ile ABD arasında tek açık farkı, Kürt meselesinden kaynaklanıyor. Ancak ABD bu farkı, kâh sopa, kâh havuç gösterip Türkiye'yi ikna ederek kapatmak istiyor. Kapatacaktır da. Türkiye Kürt politikasını değiştirecektir.

Yeni Kürt politikasının ABD Kürt politi-

Tuval üzerine yağlıboya,
114x89. 1975.

Tuval üzerine yağlıboya,
113x95. 1968.

kası ile uyumlu hâle getirilmesi için Türkiye'nin bastırıldığı nokta "Kandil Dağı", yani PKK idi. Türkiye PKK ile Kürt meselesini birbirinden ayrı tutmak istiyordu. Bunda başarılı olamadı. PKK ile Kürt meselesinin birbirinden koparılamaz hâle geldiğini kabullenmek istemese bile, gerçeğin farkedildiği devletin en tepelerinden çıkan seslerden anlaşıyor. Kara kuvvetleri komutanı, "Türkiye'yi Filistin'e çevirmek istiyorlar," derken Kandil Dağı boşalırsa işin nereye varacağını da söylemiş olmaktadır.

Türkiye değil belki ama Güneydoğu Filistin'e dönebilir. Zaten bölge halkı devletten ve hükümetten çözüme götüren bir açılım beklememektedir. Bölgede Türk halkının "haklı galeyanı" olmadığı için linç girişimleri tertipleyerek gelişmenin önünü kesmek de mümkün değildir. Binlerin, on binlerin sokağa silahsız — ve hattâ örgütsüz — çıkıp Kürt kimliği istemesine karşı ne özel tim bir işe yarar, ne jandarma, ne korucu.

Bunu bilen ve gören devlet gidişatın önünü kesmek için, belki biraz da yeniden on beş

yirmi yıl sürecektir bir "düşük yoğunluklu" iç savaş riskini göze alamadığından, ABD'ye asılmaktadır. PKK ile konuşmayan devlet PKK'yi ABD ile konuşuyor. Bu yeni bir mecraya girildiğine delildir.

ABD himayesinin PKK'yi kapsamaması Türkiye'nin Kürt meselesini de kapsar. Bu nesnel olarak böyledir. "Filistin'e benzetecekler" demek zaten kapsadığını söylemektir. Ertuğrul Özkök gibisi ise o zaman "Türkiye kendi ülkesinde İsrail — işgalci — olur" diyerek gidişatı resmediyor.

Bunları devlet ve holdingler konuştuğu için önemli şeylerdir ve Türkiye'nin Kürt meselesi açısından yeni şeylerdir. Özellikle şu sıra, dünyanın neresinde ve hangi konuda olursa olsun, ABD'nin arkasında veya içinde veya

önünde olduğu her meseleye gelişme, dönüşme, patlama istidadı olan mesele diye bakmak yararlıdır. Çünkü ABD'nin bir bütün olarak ekonomik, askerî ve politik eylemi yapısal sorunların bam teline yönelmektedir. ABD ile, gerek işbirliği yapanların, gerekse ona karşı mücadele edenlerin bu gerçekliği mutlaka kavramış olmaları gerekir. İran-Türkiye-Irak-Suriye gibi, kapsamı geniş Kürt meselesine ABD derinden el attığına, bütün Kürtleri yavaş yavaş kendi ağzına bakar hâle getirdiğine göre Türkiye'de biz, -hepimiz- Kürt meselesine bu yeni çehresi içinde bakmayı öğrenmeliyiz.

Türkiye'nin Kürt meselesi konusunda en çok lâf eden, bunun üzerinden siyasî varlık olmaya heveslenen, imza kampanyaları, konferanslar, seminerler düzenleyen, bitmez tükenmez ve hemen hepsi spekülâtif, "ulusal sorun" tartışmalarının içinden çıkamayan, yani görünürde meseleyi çözmekten yana olan, yakın tarih Kürt solunu da içeren "Türkiye solu"dur. Kürt meselesini ya kendi özgün konseptinin içine alarak bastırılmış, ya da Kürt meselesinin peşine takılarak kendini silikleştirmiş sol-sosyalist yaklaşımları — bunların değerini Kürtlerin özgürleşmesine katkısını külliyen çöpe atmak anlamında değil ama, bugünkü duruma somut bir çözüm perspektifi üretebilmek için — terketmek şarttır.

Lâf buraya gelince sol söyleme devlet de sızmaktadır, AB tutkunluğu da; liberalleştikçe talihinin açıldığını keşfeden solculuk da, dogmatizm de. Bunlardan ayıklanmış yeni bir sol yaklaşıma gereksinme vardır.

Özal'ın gecelik düşlerine, emperyalist fantazilerine bu yeni durumda hiç mi hiç mahal yoktur. "Kürtlerimizle bir federasyonda birleşelim, ardından bunun beşeri sınırlarına yayılalım..!" Ne Türkiye budur, ne de dünya. Emperyalist çekirdek Avrupa öteki Avrupa'yı, yeni lokması Doğu Avrupa'yı, bu arada "özel statü" adı altında Türkiye'yi ve Kuzey Afrika'yı, eğer şartlar olgunlaşırsa Ukrayna'yı bir

global Avrupa planı içinde sömürgeleştirmeye çalışırken Türkiye'ye sömürge ikram edileceğini düşünmek akıl sağlığına zarar verir.

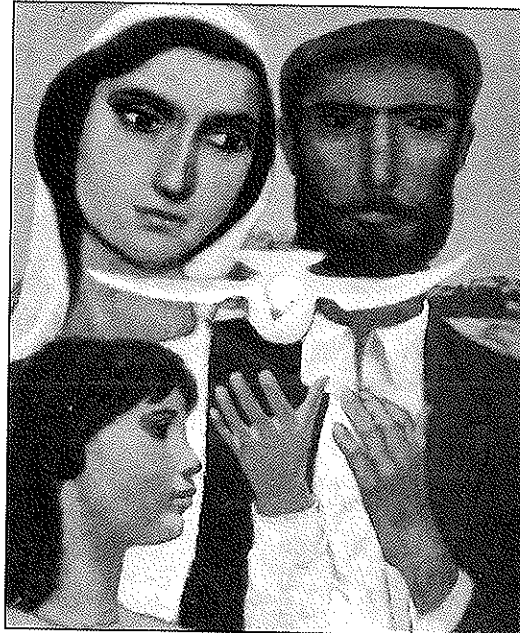
O zaman geriye, Türkiye'nin kendi Kürt meselesini İran'daki, Irak ve Suriye'deki Kürtlerden, onların — ABD'ye bağlanmış — düşlerinden ve beklentilerinden koparabileceği yeni, yepyeni bir açılım oluşturmaya kalıyor. Türkiye kendi Kürtlerinin beklentisini öteki Kürtler'den koparıp kendi perspektifine nasıl bağlar?

Bunu, devletin ve siyasetin kendi kendine sormadığını mı sanıyorsunuz? "Çankaya" denilen devlet sahasında gece gündüz konuşulan budur. Budur da niye bir açılım işareti olacak küçük bir ses çıkmıyor ordan? Çıkamaz da ondan.

Yukarıda değindik. Kürt meselesini ABD'nin planı dışına çıkarmak için Türkiye'nin bu plandan kopması ve dışına çıkması gerek. NATO bu planın şemsiyesi olmayı üstlendiğine göre Türkiye'nin NATO dışında düşünüp hareket edebilmesi gerekiyor. Ne arıyor Hikmet Çetin Afganistan'da, kim atadı onu oraya? Onu oraya atayan güç, nereden "atama makamı" olabiliyor? NATO'nun dışında düşünüp davranabilmek, dışında olmakla mümkündür.

O zaman "çözüm" denilen şeyin adını koyarak düşünmeye başlamak lâzım. Demokrasi Türkiye'yi böler, bunu unutmamak lâzım. Bölünecek bir Türkiye demokratikleşemez, bunu da bilmek lâzım. Bölünmesin istiyorsan çıkıp "kendi demokrasi"ni kurman lâzım. Kendi demokrasisini kurmaya niyetin ve gücün elvermiyorsa bu gücü nerde ve nasıl bulurum diye siyaset yapman lâzım. Yeni durum MHP'yi mi güçlendirecektir, yoksa Mehmet Ağarı mı? Linç tertipleri iç savaşa varır mı ya da Türkiye Filistin'e döner mi? PKK'den bağımsız bir Kürt siyasî hareketi doğar da açmazdaki devlet mal bulmuş mağribi gibi buna sarılır mı? ve ilh... Solun kendi işini unutup yeniden bunları konuşmaya başlama riski de var.

Konuşsun konuşmasına da, o zaman "ABD'nin dediği olacak!"

Tuval üzerine yağlıboya, 55x47. 1982

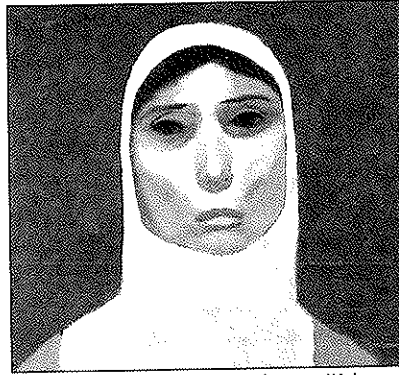
“Boşluk Alanı”

Yavuz Alogan

II. Dünya Savaşı'ndan sonra “tam bağımsızlık” ilkesini terk etmenin ve hemen her konuda gecikmenin yakın gelecekte ödenecek bedelinin bir ulus-devlet olarak TC için çok ağır olacağı anlaşılıyor

Her şey geçen Ocak ayında BBC'nin yaptırdığı bir anketle başladı. Buna göre Türklerin % 82'si ABD'nin dış politikasına karşıydı. Hemen ardından ABD basınında AKP hükümetine yönelik saldırılar başladı. Saldırının ilk atışı, Robert Pollock'un *Wall Street Journal*'da yer alan (16 Şubat 2005) “Avrupa'nın Hasta Adamı” başlıklı yazısıyla geldi. Pollock, AKP hükümetinin “kurnaz ve fırsatçı” olduğunu yazdı. Türkiye, “Atatürk'ün mirası”nı kaybetme riskiyle yüz yüzeydi. Eğer böyle giderse, Türkiye “dar kafalı, paranoyak, marjinal, ABD'yle dostluğu bitmiş ve Avrupa'da sevilmeyen bir ülke” hâline gelecekti. Türkiye, “önemsiz işler”le uğraşıyordu ve Başbakan “iki yüzlü”ydü. Halk arasında Yahudi ve ABD karşıtlığı yayılıyordu. Bu durumun devamı halinde Türkiye ile ABD arasındaki ilişki tamamen kopacaktı.

Türkiye'nin büyük medya kuruluşlarının Amerikancı ve AB'ci köşe yazarları kelimenin tam anlamıyla afalladılar. Bazıları bu saldırıyı ünlü “Johnson mektubu”yla karşılaştırdılar. Ancak İsmet İnönü gibi, “Yeni bir dünya kurulur, biz de içinde yer alırız,” diyen çıkmadı. Ne olmuştu da, “stratejik müttefik” ABD, daha başbakan olmadan Oval Ofis'te kabul edilerek taltif edilen, kendi ülkesinin askerleriyle ilişki kurmak için Donald Rumsfeld'den aracı olmasını rica eden R.T. Erdoğan'a saldırmaya başlamıştı? Daha İstanbul Belediye Başkanı'ya en Amerikalıların yakından ilgilendikleri, şiir okuyup “damdan düştüğü” zaman İstanbul'daki ABD konsolosluğundan cezaevinde ziyaret edilen, her adımında desteklenen, *Time* ve *Newsweek* dergilerine kapak olup liderlik kabiliyetleriyle övülen, bin bir beladan kurtarıp başbakanlık koltuğuna oturtulan bu güzide dev-

Duralit üzerine yağlıboya, 62x68. 1999.

let adamına en yakın müttefiklerinin en kritik anda saldırıya geçmelerinin sebebi ne olabilirdi? ABD'nin devlete yakın yayın organlarından AKP'nin ekonomiyi “yeşil sermaye”yle ayakta tuttuğu, Başbakan'ın yakın danışmanı Cüneyt Zapsu'nun ortak olduğu şirketlerden birinin El Kaide'yle bağlantılı olduğu gibi tehlikeli haberler yayılıyor, sanki bir iktidar alternatifi aranıyordu.

Bazı yorumcular, olayı 1 Mart tezkeresine gecikmiş bir tepkiye yordular. Rumsfeld'in sözleriyle, ABD bu olayın yarattığı “hayal kırıklığı”nı üzerinden atamamıştı. Tezkerenin nasıl olsa Meclis'ten geçeceği umuduna kapılan ABD, Antep'ten Çukurca'ya kadar mevzilendirmeye başladığı destek kitalarını çekmek zorunda kalmış, toprak ve bina satın almak, havaalanlarını restore etmek için harcadığı paralar boşa gitmiş, 4. Amerikan Tümeni'nin taa Teksas'tan gelip Mersin açıklarına demirleyen gemilerinde sıkışıp kalan Coniler açık denizde “tezkere” beklemekten helâk olmuşlardı. Yankeeler kuzeyden cephe açamayınca bütün kuvvetlerini güneye yığmak zorunda kalmışlar, bu da Irak halkına direnme ve toparlanma fırsatı vermiş, istila ordusunun kayıplarını arttırmıştı. Gerçi daha sonra TBMM hükümete asker gönderme yetkisi vermiş ve TSK “çuval geçirme” olayının etkisini silmek ve Türkiye'nin Irak'ın siyasal yapılanmasında söz sahibi olmasını temin maksadıyla sınırı geçmek için yığınak yapmaya başlamış, lakin bu kez de Kürtler karşı çıkmışlar ya da ABD'yle yapılan siyasal pazarlıklar sonuç vermemişti. İşte şimdi, aylar sonra Donald Rumsfeld, Irak'taki ABD kayıplarının “günah keçisi”ni bulmuştu: AKP hükümeti ve TBMM! Tabii askerler de bu süreçte “liderlik yapamamışlar” idi.

ABD şimdi bir kısım medyayı, hatta bazı araştırma kuruluşlarını uzun menzilli bir top gi-

bi kullanıyor, AKP hükümetini “çizerek” işte bu olayın intikamını alıyordu. Nitekim Süleyman Demirel de bir vesileyle (meâlen), gayet kindar bir millet olan Amerikalıların kendilerine yapılanı asla unutmayıp fırsat bulduklarında intikam almaya meyyal olduklarını ifade etmemiş miydi?

“DURUM ÇOK KÖTÜ”

Büyük Medya’nın Amerikancı köşe yazarları böyle bir gelişmeyi asla beklemiyorlardı. ABD’nin salvoları bitmek bilmiyor, üstelik koroza AB ülkeleri de katılıyorlardı. Türkiye AB üyeliği konusunda üstüne düşenleri yapmıyordu. Hükümet “rehavet” içindeydi; ileride “imtiyazlı ortaklık” düşünülebilirdi, vb...

Yaşanan panik duygusunu en iyi ifade eden yazı Mehmet Ali Birand imzasını taşıyordu (*Hürriyet*, 29 Mart 2005). Birand, bir arkadaşına ya da akrabasına yazar gibi büyük bir içtenlikle kaleme aldığı fevkalâde dramatik makalesine, “Amerika’da bir hafta geçirdim ve yeni döndüm,” sözleriyle başlıyor. “Durum çok kötü,” diyor. “ABD’de giderek yaygınlaşan bir Türkiye aleyhtarlığı rüzgârı esiyor. Tezkere olayı Amerikalılara iki yıl aradan sonra şimdi dokunmaya başlamış.”

Demek ki bir tepki gecikmesi ya da sürat-i intikal yetersizliği söz konusu. Amerika iki yıl bekliyor ve sonra birden hassasiyet gösteriyor. M. Ali Birand, “Durum kötü değil, kötünün de ötesinde,” diye devam ediyor. “Bu gerçeği AKP de biliyor... [Fakat] Ankara durumun vehametinin farkında değil ... Eğer [Türkiye] işi ciddiye almaz ve Başbakan’ın duruma müdahale edeceği günler beklenirse, birgün öylesine sert bir tepki görür ki, bu defa bütün ülke olarak bizler de zarar görürüz.” Birand acaba Başbakan’ın müdahalesini beklemeyelim, ABD onu “çizdi” mi demek istiyor? Birand, yazısının ilerleyen bölümünde, 1980’li yıllarda Anderas Papandreu’nun anti-Amerikancılığını örnek gösteriyor: “Söylediklerine dikkat etmez, kitlelerin hoşuna gidiyor diye, kenarından köşesinden Amerika’yı eleştirirdi.”

Bu sözlerle herhalde AKP içinden birilerinin Felluce’de ABD’yi “soykırım”la suçlamasını, Başbakan’ın Irak seçimlerinin demokratik olmadığına işaret etmesini, partisinin grup toplantısında “zalime ortak olmayız” demesini; İran’a gidip, burada nükleer enerji barışçı amaçlarla kullanılıyor gibi sözler sarfetmesini kastediyor ve uyarıyor: “...inanılmaz bir krizle karşı karşıya kalacağız alttan alta bir şeyler kaynıyor.”

Korku filmi gibi: canavar ormandan çıktı, üstümüze doğru geliyor! Derhal yatıştırmazsak halimiz harap!

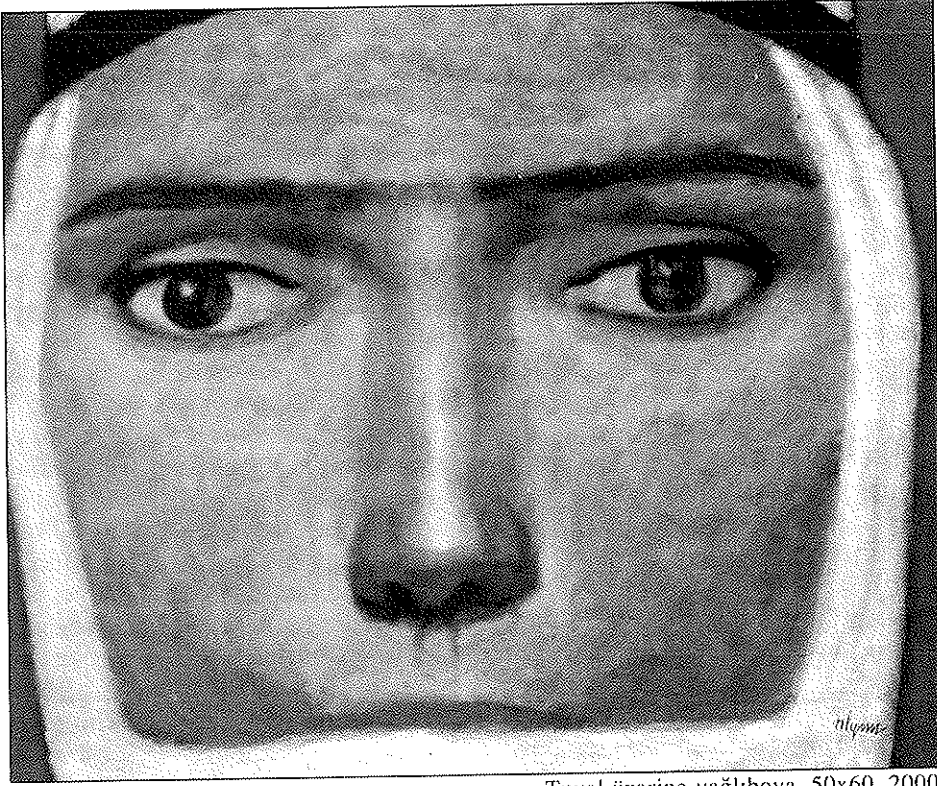
“OVAL OFİS’TE “ÖVGÜ VE SOĞUKLUK”

ABD’nin korkutarak hizaya getirme hamlesi derhal etkisini gösterdi. Ekonomiyi sıcak para trafiğine ve IMF’ye, dış politikayı Pentagon’a ve Büyük Ortadoğu Projesi’ne, halkın umutlarını ise AB üyeliğine bağlayan hükümet, Suriye ve İran’a sıcak mesajlar vererek, Filistin konusunda inisiyatif almaya çalışarak, anti-Amerikancılığa kayıtsız kalarak; özetle, bağımsız bir dış politikaya sahip egemen bir devletin hükümetiymiş gibi davranarak yanlış bir izlenim verdiğini anladı.

Kızının mezuniyet töreni vesilesiyle ABD’ye giden Türkiye Başbakanı’nın Oval Ofis’te ağır lanması bir dönüm noktası oldu. 8 Haziran’da gerçekleşen bu buluşmada, Beyaz Saray Basın Bülteni’nde yazılanlara göre, Başkan, Türkiye ile ABD arasında önemli bir stratejik ilişki (ortaklık ya da ittifak değil!) olduğunu, Türkiye’deki demokrasinin geniş Ortadoğu halkları için önemli bir örnek oluşturduğunu, Başbakan’ın Afganistan gezisi izlenimlerinden çok etkilendiğini, Türkiye’nin oradaki askeri varlığının Afgan çocuklarının hayatlarını kolaylaştırdığını, Türkiye’nin güzel bir ülke ve Amerikan yatırımları için uygun bir yer olduğunu belirtirken; R. T. Erdoğan da toplantıda ABD ile Türkiye arasındaki “siyasal ortaklık”ı değerlendirdiklerini, Ortadoğu’daki bölgesel gelişmeler ve Kıbrıs sorunu hakkında görüştüklerini, Türkiye’ye Amerikan yatırımları konusunda Başkan’ın olumlu görüşlerinin kendisini ziyadesiyle memnun ettiğini belirtti.

ABD’yle ilişkilerde böylece yeni bir sayfa açılmış, Birand’ın “inanılmaz kriz”i şimdilik ertelenmişti.

Her zaman olduğu gibi, yerli ve yabancı basın, yarım saat olarak kararlaştırılıp bir saati bulan görüşmelerin gerçek gündemini çok geçmeden sızdırdı. ABD tarafı, Başbakan’ın Türkiye’deki ABD karşıtı eğilimlerle mücadelede bizzat önderlik etmesini istemişti. Türkiye’nin Ortadoğu ve Kafkaslar’da demokrasinin geliştirilmesi için yapılan harekâtlara ilişkin “vizyon”unun ne olduğunu açıkça belirtmesi ve bu konuda yakın işbirliği yapmak için ortak çalışma gruplarının kurulması gerekiyordu. W. Bush, Türkiye’nin Suriye ve İran’la yakınlaşma siyasetini eleştirmiş ve AKP hükümetinin bu iki ülkeyle ya-

Tuval üzerine yağlıboya, 50x60. 2000.

kın ilişkilerinin BOP projesine zarar verdiğini açıkça dile getirmişti.

Türk tarafının esas amacı ABD basınının başlattığı ve yerli basının da aynen aksettirdiği salıvoların olumsuz etkisini silmekti. Oval Ofis'te boy göstermek bu yönde atılmış önemli bir adımdı. Bunun yanı sıra, W. Bush'un bir önceki Oval Ofis buluşmasında bizzat ricacı olduğu önemli bir sorun da halledilmiş, Amerikan şirketi Cargill'in Bursa Orhangazi'deki tesislerinin yüz yüze geldiği zorluklar şirket arazisi bakanlar kurulu kararıyla "Özel Endüstri Bölgesi" ilân edilerek çözülmüştü. Türk tarafı her zamanki gibi Kuzey Kıbrıs'ın statüsü için ABD desteğinin artmasını istemiş, BOP'a kayıtsız şartsız destek vaadini tekrarlamıştı.

Ocak ayındaki Davos Toplantısı çıkışında "Irak'taki zulme ortak olmadık, olmayacağız," diyen Başbakan, Haziran ayındaki Oval Ofis toplantısı çıkışında "Irak vizyonumuz ABD ile örtüşüyor," diyebilirdi. ABD Başkanı'na bir de şikâyetinde bulundu: "Talihsizlik CHP'nin anti-Amerikancı çizgide olması." ABD medyasının Türk medyasında yankılanan atışları hedefini bulmuştu.

Ancak Oval Ofis'te dile getirilen esas kritik sorun Kuzey Irak'taki PKK varlığının ABD'nin bölgedeki askerî gücüne rağmen gerek teknik, gerekse Türkiye'nin içlerine doğru askeri harekât kabiliyeti bakımından gittikçe gelişme kay-

detmesiydi. Başbakan'ın bu soruna ilişkin taleplerinin ABD tarafından kesin bir dille reddedildiği anlaşıyor. *Washington Times*'tan Frank Carlucci, son aylarda öldürülen Türk askeri sayısının aynı dönemde öldürülen ABD askerlerinin sayısından fazla olmasına rağmen, W.Bush'un PKK konusunda Türkiye'ye yardım etmek niyetinde olmadığını açıkça yazdı. *Washington Post*, R.T. Erdoğan'ın ABD'ye Kongra Gel'e karşı destek istemek için gittiğini ve eli boş döndüğünü yazarken, Fransız *Le Figaro*, W.Bush'un Kürt bölgesinde güvenliğin sağlanması konusunda R. T. Erdoğan'ı eli boş gönderdiğini yazdı.

International Herald Tribune'un Türkiye'ye "övgü ve soğukluk" olarak nitelendirdiği görüşmelerin ardından ABD basınındaki saldırılar yatıştıysa da Oval Ofis buluşmasından sonra kafası iyice karışan Türk medyasında AKP hükümetine ilişkin kuşklar daha düşük yoğunluklu olmakla birlikte devam etti. Örnek olarak gene Mehmet Ali Birand'ı alalım.

"KÜRT SORUNU" VE ABD

Değerli köşe yazarı, bu kez Kürt sorununa ilişkin hükümet politikalarını irdeliyor. Yazısının (*Hürriyet*, 4 Ağustos 2005) bir yerine gene âlâmet-i fârikası olan cümleyi yerleştirmiş: "Birkaç aydır çeşitli fırsatlar yakaladım; Washington'un

nabzını tutabildim." Yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Vaşington'un nabızı Kürt sorununda hızlı atmaya başlamış. Kürt sorununun 80'li ve 90'lı yıllarla kıyaslanamayacak kadar "dramatik" bir değişim sürecine girdiğini vurgulayan yazar, "Artık karşımızda, Kürtlük bilinci yerleşmiş, ağırlıklı, siyasi-sosyal-ekonomik ve kültürel haklarını korkmadan arayan dev bir kesim var," diyor; askerinin tavrının değişmediğini ima ederken, hükümetin kararsızlığına yükleniyor ve ABD'nin nabzını (ya da Türkiye'ye kabul ettirmeye çalıştığı bir dizi siyaseti) soru cümleleri hâlinde açıkça ortaya koyuyor:

"Gelelim Başbakana... Kıbrıs konusunda tutumuyla Devletin ezberini değiştirmiş. Reform yasalarını çıkararak, ülkede devrim rüzgârları estirmiş bir liderden ne beklenir? Kürtler arasındaki demokratik akımları güçlendirmeyi, cesaretlendirmeyi, onlara Meclis'in kapılarını aralamayı düşünmez mi? Örneğin, Kuzey Irak'a nasıl bakar? Sünni'lerle Şii'ler arasındaki bir iç savaşın, Türkiye'yi etkilememesi için Kuzey Irak Kürtlerini bir kalkan gibi mi görür? Şii veya Sunni'lerin hâkim olacağı veya üç parçaya bölünebilecek bir Irak'ta, Kuzey Irak Kürtlerini bir sigorta gibi mi değerlendirir? Kuzey Irak Kürtlerini yanına çekip, bölgedeki Kürt sorununu ve Irak'taki gelişmelerde söz sahibi olmayı mı tercih eder, yoksa Kürtlere karşı büyük mücadele mi açar?"

Birand, bu soruların yanıtlarını aradığını, hem kendisine hem de etrafındakilere (?) sorduğunu yazıyor. Peki sonuç ne? "Sonuç, Başbakan, T.C. Devletin bakışını aynen paylaşıyor. TSK ile bu açıdan, arasında pek görüş farkı yok..." Aslında arada çok büyük bir görüş farkı olduğunu yazar da gayet iyi biliyor, ancak bu farkın Washington'dan bakıldığında görülmediğini anlatmaya çalışıyor.

Bizler de ABD'nin Kuzey Irak'ta Türkiye'den ne beklediğini öğrenmiş oluyoruz. AKP hükümetinin ABD'nin beklentileri ile TSK'nın talep ve yorumları arasında sıkışıp kaldığını anlıyoruz. Sorun şu: Hükümet, askerleri kızdırmadan, kendi seçmenlerinin ulusal duygularını incitmeden ABD'nin Kuzey Irak siyasetini nasıl uygulayacak?

Kuzey Irak'ta kurulan Kürt Devleti'nin ABD ve İsrail'in bir sonraki hedefini oluşturan İran ve Suriye'den toprak ve nüfus talep ederek güçlendirilmesi ve İsrail ile birlikte petrol bölgesine hâkim olarak Kafkasları ve Orta Asya'yı kontrol eden, ABD'nin askerî hâkimiyetini kuran stratejik bir köprübaşı oluşturma ödene

beri Büyük Ortadoğu Projesi'nin önemli unsurlarından birini oluşturuyor. Güçlendirilmiş bir Kürt devletinin yaratacağı "Şırnak/Şaklava sendromu" (sınırın iki yakasındaki refah farkı) Güneydoğu'daki Kürt orta sınıflarının daha şimdiden ilgisini çekiyor. Bu durumda, Barzani'nin Türkiye'deki PKK gerillasını önlemeye çalışması ya da ABD'nin Irak'ta üniter devlet isteyen ve Kerkük üzerinde zımnen hak talep eden Türkiye'nin sınırlarını PKK gerillasından koruması için hiçbir sebep kalmıyor.

Üstelik anti-Amerikancılık devletin bazı kesimlerine de bulaşmaya başlamış. TSK'nın neredeyse bütün emekli generalleri tv. ekranlarında ve gazete köşelerinde ABD'nin son zamanlarda PKK'yi el altından desteklediğini (ya da faaliyetlerini görmezden geldiğini), aslında bunun yeni bir şey de olmadığını, ABD'nin 1. Körfez Savaşı ve Çekiç Güç'ün kurulmasından bu yana PKK'ye lojistik destek sağladığını (mesela Conilerin helikopterden ikmal maddesi attıklarını) uzun süredir yazıp söylüyorlar. Genel Kurmay Başkanı hükümet uygulamaları yüzünden TSK'nın yetkilerinin kısıtlandığını ima ediyor.

R.T. ERDOĞAN YA DA ABRAHAM LINCOLN

Fakat hükümet M. A. Birand'ı yalancı çıkarcak cesur adımlar atmakta gecikmiyor. Başbakan, kendi parti tabanının ve yönetmekte olduğu ülkede yaşayan seçmenlerin % 82'sinin anti-Amerikancı olmasına rağmen, 150 kişilik karma-aydın heyetinin bildirisine tutunmayı, biraz zorlanarak da olsa dümeni Kürt meselesinde ABD'nin telkin, tavsiye ve dayatmaları yönünde kırmayı başarıyor. Ne de olsa fırtınalı denizlerin dümencisi!

Bu "jest" in karşılıksız kalması elbette düşünülemezdi. Nitekim *Washington Times*'de (18 Ağustos 2005) derhal "Türkiye'nin Kürt Sorunu" başlıklı bir yazı yayımlandı. Yazıda, R. T. Erdoğan büyük sorunlar karşısındaki liderlik kabiliyeti bakımından Abraham Lincoln ile kıyaslanıyordu. R. T. Erdoğan, Diyarbakır gezisi sırasında "Kürt sorunu hepimizin sorunudur, ama her şeyden önce benim sorunumdur," demişti. Bu sözler tarih bilincinden yoksun, dar kafalı Amerikalıya Abraham Lincoln'un bundan 200 yıl önce sarfettiği şu sözleri hatırlatmıştı: "Kölelik sadece Güney'in değil tüm ülkenin suçudur." Bu durumda Kürtler köle, Türkiye'nin Güneydoğusu da Amerikan İç Savaşı (1861-65) sırasındaki Güney Eyaletleri oluyor.

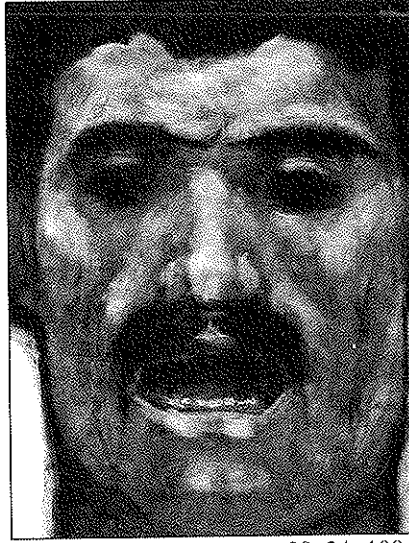
Ancak hükümetin netice alıncaya kadar dümeni kırmadan tutabilmesi, hem ABD'yi, hem askerleri hem de kendi parti tabanını ve seçmenlerini tatmin edebilmesi çok zor. Aslında dümenci, başından beri geminin rotasını ABD ve AB istikametinde tutuyor. Ancak asker cenazelerinin dalgalandırdığı kitlelerin umutsuz şaşkınlığı; özelleştirmeler yüzünden işsiz kalan, sendikaları birer derneğe dönmüş işçilerin öfkesi; açlığa itildikçe ayrışan, dağılan alt orta sınıfların kızgınlığı; Allah'ın ve hükümetin ipine sarılmış tarikatların emperyalizmin Müslüman katliamı karşısında duydukları vicdan azabı; geleneksel büyük burjuvazinin üzerine vurmaya başlayan İslami sermaye gölgesi; Ermeni katliamının utancı; Patrikhane'nin talepleri; aydınların ulusalcı ve işbirlikçi olarak ayrışması; *Şu Çılgın Türkler*, *Kavgam* ve *Nutuk* gibi kitapların rekor satışa ulaşması; "Her şey yolunda, eğlenin!" diyen tv. programlarının kör edici ışığı; rastgele patlayan bombalar ve bütün bunların yarattığı cinnet ve karnaval ortamı, geminin bordasını zorluyor; Türkiye kendisini küreselleşmenin kırıdığı aynanın parçalarında seyreliyor. Marc Grossman, *Milliyet*'in Washington muhabirine verdiği mülâkatta (*Milliyet*, 11 Ağustos 2005), AKP iktidarının alternatifsiz olduğunu açıkça söyledikten sonra, "Türkiye laik, demokratik ve aynı zamanda Müslüman olabilir deneyini başaracak," diyor; üzülmeyin, "AB size olan ilgisini yitirirse görev ABD'ye düşer."

Geleceğin tarihçileri, bu inanılmaz kedi-fare oyununun Amerikan emperyalizminin yarı-sömürge ülkelerle yaşadığı bütün deneyimleri gölgede bırakacak kadar utanç verici ve ahlâk dışı olduğunu saptayacaklardır desek, acaba abartmış olur muyuz?

STRATEJİK "BOŞLUK ALANI"

Soğuk Savaş döneminden farklı olarak günümüzde devletlerin ve blokların izledikleri strateji ve taktikler gizlilik gerektirmiyor. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde yer aldığı coğrafi bölge, yağmalanması ve kullanılması gereken bir stratejik "boşluk alanı" olarak tanımlandı.

Bu "boşluk alanı"nda yer alan stratejik/as-

Tuval üzerine yağlı boya, 30x24. 1984.

kerî noktaların ve NATO standartlarına göre yetiştirilmiş ve donatılmış silahlı kuvvetlerin ABD emperyalizminin Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde kullanılması kararlaştırıldı.

Gene bu "boşluk alanı"nda yaşayan, genç ve eğitimsiz nüfusun, yaşlanmakta olan AB ülkelerine ayak işlerini gören ucuz işgücü olarak hizmet etmesi; kalifiye ve yetiştirilmiş işgücünün ise bu "boşluk alanı"nda iki kibrit çöpünü bile çatamayacak kadar işlevsizleştirilerek çekilip alınması, yüksek ücretle emperyalist ülkelerde istihdam edilmesi ya da bu ülkelerin aja-

nı/acentası olarak gene aynı "boşluk alanı" içinde kullanılması kararlaştırıldı.

Bu "boşluk alanı"nda yaşayan insanlara, bir ulus olmadıkları, tesadüfen bir araya gelmiş 27 etnik gruptan müteşekkil heterojen bir kütle oldukları; çoğunluğu oluşturan etnik grubun sürekli tekrarlanan kardeş katli ve bir de jenositenden sabıkalı olduğu için medenî âlem tarafından cezalandırılması gerektiği anlatıldı.

Bu "boşluk alanı"ndaki havaalanlarının, limanların, telekomünikasyon şirketlerinin, enerji kuruluşlarının, şeker fabrikalarının, Sümerbank'ının, zirai donatım, köy işleri ve bayındırlık kuruluşlarının, eğitim ve öğretim kurumlarının, üniversitelerinin, laboratuvarlarının, hattâ barajlarının ve ilerde belki ırmak ve su yollarının özelleştirme marifetiyle yabancı kuruluşlar ve sermaye ortaklıkları tarafından satın alınması kararlaştırıldı.

Bu "boşluk alanı"ndaki bütün iktisadî faaliyetlerin IMF tarafından, dış ilişkilerin ise Pentagon ve AB Parlamentosu tarafından yönetilmesi; ülkede AB fonlarından yararlanmayan hiçbir sosyal araştırma ve incelemenin ciddiye alınmaması ve yapılamaması, yapılsa da kimseye duyurulmaması kararlaştırıldı.

Bu kararları uygulayamayacak "kabiliyetsizler" iktidardan indirilerek yerlerine global kabiliteye sahip olanlar getirildi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra "tam bağımsızlık" ilkesini terk etmenin ve hemen her konuda gecikmenin yakın gelecekte ödenecek bedelinin bir ulus-devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti için çok ağır olacağı anlaşıyor.

ABD'nin Stratejik Ortakları

"Stratejik ortaklık", ABD'nin dümen suyunda sürüklenip yeri, günü geldikçe üzerine düşeni yerine getirmeye hazır olmaktan başka bir anlamı olmayan, esas itibariyle iç politika işlevli bir tarz-ı siyasettir

ABD'nin stratejik ortağı olmak ne demektir? Kavramın kendisi de, üzerine kurulu söylem de dikkate değer tuhaf kokular taşıyor.

Kastedilen NATO ittifakı mıdır? Yarım yüzyıldır sürmekte olan İncirlik merkezli "Ortak Savunma Anlaşması" mıdır? Böyle bir "ortaklık" söylemi eskiden yoktu; bir süredir, özellikle AKP hükümet olduktan sonra dillere düştü.

ABD'nin stratejik ortağı olmak NATO'da müttefiki olmaktan da öte bir "mazhariyet" mi? Öyleyse ne gibi bir mazhariyet? Kime, kimlere ne sağlıyor, ne kazandırıyor? Destek... koruma... meşrûiyet?

Belli bir ihtiyacı karşıladığı görülüyor. Yalnız dışarıda değil, içeride de... İçeride, yıllar sonra nihayet "istikrar" sağlamış bir hükümet olarak tarihe geçmeye hevesli bir heyet belli ki o istikrarın kendisine uzun erimde ne kazandırdığından ya da kazandıracığından pek o kadar emin değil. Her an değişebilecek dengeler üzerinde oturduğunu görüyor. O dengelere o kadar güvenmiyor ki, sözgelimi erken ya da vaktinde gündeme gelecek bir genel seçimde meşhur % 10 barajına dokunmayacağını ve kimseyi de dokundurtmayacağını ilan etti Başbakan geçen yaz başı; ardından da, erken seçim sözü etmenin millete ve devlete "ihamet" olduğunu söyledi... söyleminde derin asabiyet titreşimleriyle.

Stratejik ortaklık yoksa... ne olur? O durumda % 25 seçmen oyu ile "istikrar" müteahhitliğinden sağlanan politiko-ekonomik rant ne gibi ve ne kadar bir değer ifade eder? Asabiyet titreşimleri boşuna değil. "İstikrar" sürdükçe ve semeresi alındıkça, "istikrar"a koşullu emrivâkiler yoluyla birileri ekonomi ve maliye politikasından, teşviklerden, özelleştirme fırsatlarından, vb. koparabildiğini kopardıkça "istikrar"a duyulan ihtiyaç ve istek azalmaz mı? % 10 barajı iki yanı da kesen kılıncıdır. Gelecek seçimde — er ya da geç, gelecek! — 2002 seçiminde kıl payı baraj altında kalan en azından iki parti, ekonomide dillere destan "mucize büyüme"nin geniş kesimlerin çıkarlarına teğet geçip gittiği koşullarda barajı aşarsa? Türban ve İmam Hatip Okulları sorunlarındaki "mutabakat" açmazlarını istismar edip belden aşağı vurup duran Saadet Partisi Millî Görüşçü tabanının sözgelimi % 4 ya da 5 daha çok oyuna el koyarsa? TBMM konu manke-

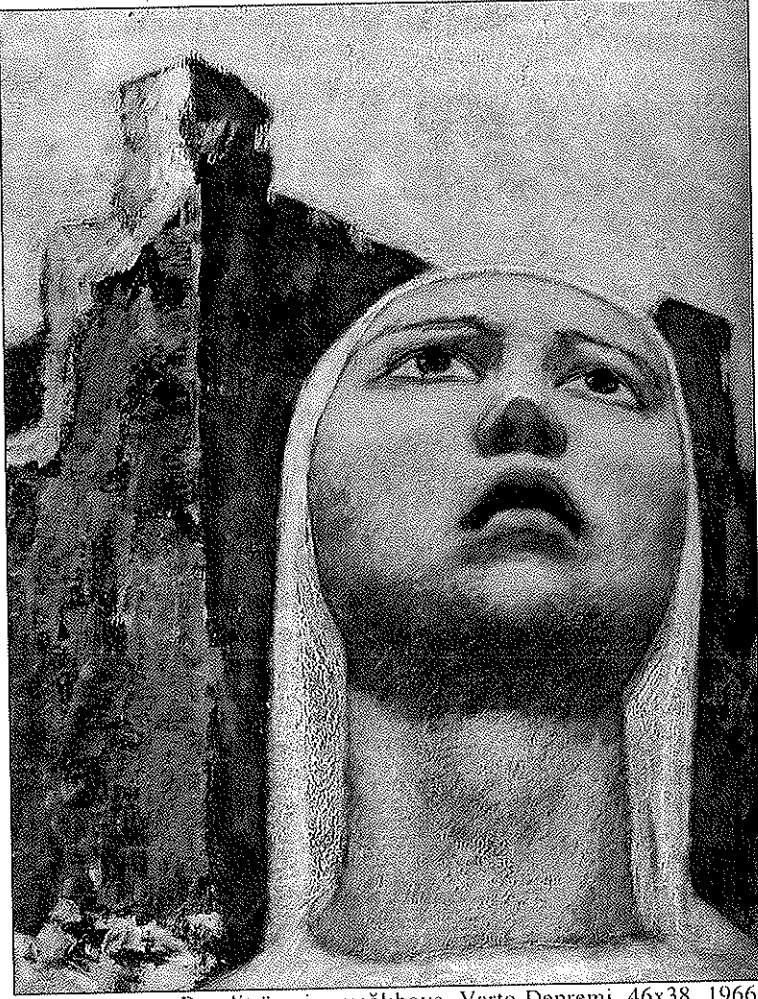
nine çevrilerek ardarda çıkarılan reformlar da çıkarıla çıkarıla artık çıkarılmaya değer bir reform neredeyse hiç kalmaz, ya da büyük ölçekli özelleştirmelerin paylaşımında çingar kopar ve Doğan Holding medyasında bir süredir orda burda görünür olan gedikler büyüyecek olursa?.. Ya da üç yıl önce uğradığı ihanetin acısını içinden atamadığı besbelli. B. Ecevit'in "durup dururken" başlattığı Vahidettin/hayinlik tartışmasının ardında — olur a! — gelecek seçime yönelik bir tarikat manevrası yatıyorsa..?

Attıkları "millî irade" nutuklarının kaç para ettiğini bu heyet herkesten iyi biliyor. Millî irade!, Millî irade!.. nereye kadar? Nutku para etmeyen "irade"nin kendisiyle sağlanacak çıkarlar ne için, kimin için? "Seçilmişler"e şimdiden meydan okuyan seslerin arkasında, "Millî irade buraya kadar!" denilecek olursa "atanmışlar"ı tercih edecek çıkarlar yok mudur? (Şu an için önemli olan, "... buraya kadar!" denilip denilmeyeceği değil, "... tercih edecek çıkarlar"dır.)

Kaldı ki, ülke insanlarının gündeminde seçilmişler/atanmışlar çelişkisi, çatışması, dalaşması filan diye bir sorun da yok. "Büyüme" dedikleri şeyden halkın cebine bir şey giriyor mu? Enflasyon düştü, düşüyor denildikçe hayat ucuzluyor mu? Halkın sağlığı, çocuklarının eğitimi? IMF'ye faiz dışı fazla adı altında ödenen haraçtan arta kalandan çalışanlara bugün ve gelecek için düşen pay? Ülke insanlarının gündeminde bunlar var. Bunlar olunca, tabii, RTE ve adamları ordan burdan işitilmeye başlayan "Erken seçim!" seslerine ifrit oluyorlar...

Bir başka dertleri daha var: Sıcak para... Ne olduğunu tiryakisi bilir! Fünyesinin nerede, kimin elinde olduğu bilinmez saatli bomba! Onca âcıl dış borç ödemesi ve cârî açık ortamında geçen dönem Meclis mesaisine yetiştirilemeyen Sosyal Güvenlik "reform"u yüzünden IMF'in mızıkçılık yapacağı tutarsa..? Bütün dengelerin bir gecede altı üstüne gelip hayatın AKP'liler için cehenneme dönmesi işten bile değil, eğer... ABD ile Türkiye'nin NATO'da müttefik olmanın anlam yükünü de aşan bir yüklemde "stratejik ortaklığı" diye bir şey yoksa, ya da... artık olmayacak olursa.

ABD'nin stratejik ortağı olmanın ve bunu ne yapıp edip sürdürmenin içeriye dönük yanı, yönü

Duralit üzerine yağlıboya, Varto Depremi, 46x38. 1966.

böyle. Bir iktidar stratejisi, sizin anlayacağınız. IMF, Dünya Bankası ile ilişkiler, dış borçlanma imkânları, sıcak para akışı, vb., vb... Ve de, tabii, "üst kimlik/alt kimlik", "mikro etnisite", "anayasal vatandaşlık", vb... tartışmalarıyla haşır neşir düşük yoğunluklu çatışma koşullarında Atatürk'çü Türkiye/Müslüman Türkiye tartışmasının muhtemel uç verişlerinin geri plana itilmesi ve herkesin olduğu yerde durmaya ikna edilmesi...

ABD ile stratejik ortaklığın bir de dışa dönük yanı ve yönü var gibi görünüyor ama acaba öyle mi? Ya da ne kadar, nereye kadar var?

ABD'nin stratejik hedeflerinin ne olduğu, dünyada ve bölgede neler eylediği, nasıl eylediği, işine geldiği gibi ne suçlar işlediği oportada. Stratejik "ortak" (Türkiye) bu suçlara da ortak mıdır? Onları suç saymamakta mıdır? Ya da ortak olmadan ortakmış gibi değerlendirilmek, ortak muamelesi görmek işine mi gelmektedir? Hem böyle bir "ortaklık", hem de bölgede kendi adına, "bağımsız" bir duruş, sözcelimi Suriye ve İran ile iyi ilişkiler, Irak halkının çıkarlarıyla bağdaşır politikalar, girişimler... Nasıl oluyor?

Hangi biri yalan?

ABD'nin İran'a yönelik niyet ve hesapları onun global stratejik hedefleri çerçevesinde pekâlâ yerine oturuyor ve herkesin malûmu. ABD'nin — dolayısıyla İsrail'in de — stratejik ortağı olduğu söylenen Türkiye'nin bölge ve geleceğe dair niyet ve hesaplarında ise İran'ın yeri ne? Bir başka deyişle, ABD-İran ilişkisinde her ne bahasına olursa olsun ABD'nin yanında (onun ortağı) olmaktan başka Türkiye'nin İran'a yönelik kısa, orta, uzun vaadeli bir niyeti, hesabı, hazırlığı filan var mı? İran'ın petrolünde gözü mü var? İran'dan toprak mı talep ediyor? İran Azerbaycanı üzerinde gizli/açık emeller mi besliyor? Orta Asya'nın geleceği bağlamında İran'ı kendisine raking mi görüyor? Kısacası, nedir ABD ile "ortak"laşa belirlenen — ya da onu ABD ile stratejik ortaklığa götüren — İran'a yönelik "stratejik" hedefleri Türkiye'nin?

ABD yönetimi İran'ın kendi nükleer enerji üretimini geliştirmesine yasak koymaya kalkıyor. Türkiye ne yapıyor? "Çok doğru, İran nükleer enerji üretimini asla geliştirmemeli!" demekten başka bir şey diyor mu? İran niçin geliştirmeyecekmiş nükleer enerji üretimini? Çünkü sonradan, bir fırsatını bulunca açıktan açığa ya da gizlice nükleer silah üretimine geçebilirmiş. Bu da bölge ve bütün dünya için tehlikeli sonuçlar doğurmuş.

Bölge de, dünya da her an felakete yol açabilecek nükleer silah fiçileri üzerinde dönüp duruyor nicedir. Hinihacette kimlerin ilk füyeyi tutuşturacağını da herkes tahmin edebiliyor. İkisi de Türkiye'nin "stratejik ortağı". İran, Kuzey Kore gibi davranıp da, evet nükleer silah üretiyorum ya da üreteceğim de demiyor üstelik. Sivil amaçlar için nükleer enerji üretme çalışmalarını yöneten uluslararası kurallara harfi harfine uyuyor. Dünyanın bu hâlinde, "Ya uymuyorsan? Ya ileride uymazsan!" diye komşunun ensesinde boza pişirmeye kalkmanın ABD'nin global çıkar ve hedeflerine uygunluk dışında elle tutulur bir anlamı var mı?

İran'ın nükleer enerji üretimini — ardından nükleer silah üretimine geçme ihtimali de olsa — geliştirmeye pekâlâ hakkı vardır. İsrail nice yıllar önce geliştirdi. Hindistan, Pakistan keza... "Ama İran başka!" Nasıl "başka"? "Niçin başka"? Çünkü ABD öyle diyor demekten başka söyleyecekleri bir

şey var mı Türkiye adına sözde “dış politika belirleyen” devlet ve siyaset ricalinin? İran — olur a — yarın öbür gün nükleer silahlarıyla Türkiye ya da bölge için bir tehlike olabilirse, İsrail neden olmaz... hattâ hâlen değil? Türkiye’nin ABD gibi elindeki nükleer potansiyelle her suçu işleyebilecek bir emperyalist gücün ortağı ve şaşmaz müttefiki olması da mı bölge için hâlen tehlike oluşturmuyor da İran’ın muhtemel niyetleri oluşturmuyor?

Geçen yaz başında Newyork’dayken “Dış Politika Derneği” denilen bir heyette kendisini dinleyen muhattaplarına Türkiye’nin başbakanı şöyle sesleniyordu: “Öngörülebilir gelecekte en etkili küresel güç olma konumunu sürdürecektir olan ABD ile *evrensel değerler ve ortak çıkarlar* (italikler **Kızılçık**’tan) etrafında kurduğumuz ortaklık küçümsenmemelidir... ABD’nin küresel düzeydeki konumu ve gücü... dünya için bir fırsattır... ABD’nin küresel barış ve hürriyetin güçlendirilmesiyle tehlikelerin önlenmesi için ortaya koyduğu stratejik hedeflerin Türkiye’nin hedefleriyle örtüşmesi, paylaşılan ortak değerlerin bir tezahürüdür.” (Hürriyet, 11 Haziran 2005.)

Yalnız kendi adına değil, bütün dünya adına da Düveli Muazzama’ya ubudiyet arzı, biliyorsunuz, Orta Doğu’nun devlet geleneğinin evrensel değerlerindendir...

Türkiye’ye döndükten sonra da, bir ara yeri geldi, “Bizden önce de her hükümet ABD yanlısı olmuştur,” mealinde bir söz etti Başbakan. Haksız mıydı? Türkiye bir NATO ülkesi. Geçmiş hükümetlerin hepsi Türkiye’yi Batı âlemiyle aynı safta ve son elli şu kadar yıldanberi de Batıyla özdeşleşmiş NATO’da tutma yanlısı olmakla kalmamış, özellikle NATO’cu olmuştur. Hiç birisi Türkiye’ye NATO dışında, Batı âleminden bağımsız bir “varoluş” vizyonu yakıştıramamıştır; yakıştırmaya kalkmayı “sorumlu devlet adamlığı” ile bağdaşmaz bir cürretkârlık saymayanı da hiç çıkmamıştır. Bu olgu emperyalizmin ekonomik, askerî, siyasî baskısı altındaki bölge ülkeleri ve halkları karşısında Türkiye’yi nesnel olarak “düşman” konumuna sokmuş ve orada tutmuştur. (Kimi Müslüman sözde düşünür/yazarlar bu gerçeği ikide bir dillerine dolarlar ama, aynı tavrın en âlâsını sergileyen şimdiki AKP’li ekibi canla başla desteklemekten de geri durmazlar. O kadar belkemicsizdirler!) Bugün de ekonomik/toplumsal gelişme dinamikleri bağlamında “Türkiye’nin bölgeye yönelik yayılmacı bir potansiyel taşıdığı görülmekte, ama bir yandan dünya ve bölge dengeleri, öbür yandan yönetici sınıfın o tür maceralara iltifat etmekten her şeye rağmen uzak durmaya yatkın devlet geleneği nedeniyle, o yönde önü alınamaz somut niyetler beslemediği de bilinmektedir. Bu durumda nesnel düşmanlık konumunun öznel tecellisi, şu sıra, ABD-Türkiye “stratejik ortaklığı” adı altında suça fer’i (ikincil) iştirakte so-

mutlanıyor. Amerika Birleşik Devletleri’nin uzun menzilli ağır bombardıman uçakları on yıl Irak semalarında ve topraklarında terör estirmek için Türkiye’nin İncirlik üssünden havalandılar. Yine on yıl süren ve Irak halkını muazzam sefaletle dışar eden BM ambargosuna da Türkiye NATO’nun bölgedeki kilit taşı olarak en başta taraf oldu. Sözümona “savunma amaçlı” İncirlik’in Ortadoğu ve Avrasya’ya yönelik yeni ABD operasyonlarında göreceği işlevler şimdilerde yine gündemdeyken Irak’ta işlenen suçlara aynı bağlamda sağlanan lojistik destek de, İskenderun’da ne zamandan beri neler olup bittiğini gösteren en son haberlerden de görüldüğü gibi, açık ya da gizli kapaklı yöntemlerle hâlen sürüyor. Ama işte o kadar. Bundan öte bir “emperyalist” misyonu bahusus Türkiye adına üstlenmek, iç ve dış güç/iktidar dengelerinde ABD’nin şimdiki “stratejik ortakları”nın boyunu bir hayli aşacak yeni gelişmelere kapı açılmadan mümkün değildir. Bu yeni gelişmelerin öyle bir misyonu üstlenecek bambaşka aktörleri de gündeme getireceği muhakkaktır. Bu nedenle, bir süredir söz gelimi *Hürriyet* gazetesinde C. Ülsever isimli “kanaat önderi”nin Amerika’dan kimseye bir hayır gelmeyeceği kanaatini izhar ettikten sonra, Türkiye’yi Irak’ı doğrudan işgal ederek ardından tüm bölgeye yeniden nizamata vermeye çağıran savaş çığırtkanı “stratejik öngörü”lerini bugün ya da yakın gelecek için ciddiye almamak, ama yine de, olur a! diyerekten buzdolabına koymakta yarar var. (Bakın: *Hürriyet*, 22 Eylül 2005.)

Bunlar hep şu anlama gelmiyor mu? “Stratejik ortaklık”, dış politika işlevi ABD’nin dümen suyunda sürüklenip yeri, günü geldikçe üzerine düşeni yerine getirmekten başka bir anlamı olmayan, esas itibarıyla *iç politika* işlevli bir tarz-ı siyasettir. Öyle olmadığını — hattâ olmayabileceğini — düşünmek, TC’yi de, bölgeyi de, dünyayı da doğru ve sâlim algılamamaktan gelir.

26 Temmuz 2005 tarihli *Cumhuriyet*’te Korkut Boratav şunları yazıyordu:

“ANKA Ekonomi Bülteni geçen hafta içinde IMF kaynaklarından derlediği bir dökümü yayınladı ve IMF’nin en ayrıcalıklı “müşterisi”nin Türkiye olduğunu gösterdi. Şu anda IMF ile çeşitli kredi anlaşmaları sürdüren kırk ülkeye verilen IMF kaynaklarının yüzde 45’i Türkiye’ye tahsis edilmiştir... O zaman sormak gerekmez mi: Türkiye’nin IMF ile ilişkilerindeki ayrıcalıklı konumu nereden kaynaklanıyor?

Bu soruyu IMF’nin en büyük hissedarı, fiilen de patronu olan ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerin perde arkasını izlemeyen yanıtlamak mümkün değildir. Bana gelince, “komplo teorileri” alanına giren böyle bir tartışmayı sürdürme bilgi ve becerisinden yoksun olduğunu itiraf etmekle yetineceğim.”

Ahlâkî İmparatorluk

Vicdan Politikaları

Priyamvada Gopal* —

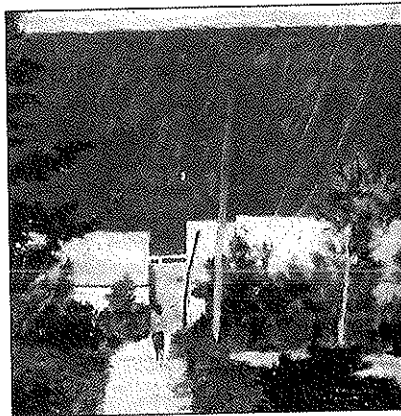
"Batı kapitalizminin kendine sömürgecilik ve köle ticaretiyle açtığı yolları düşünürsek (Barclay kardeşlerin, Lloyds Bank ve Royal Bank of Scotland'ı kuran ailelerin köle tacirleri, kölelerin de sermaye olduğunu anımsayalım), "yardım" dediğimiz şeyin, aslında, geniş halk yığınlarına erişmesi dışında hiç bir koşul eklenmeden "tazminat" olarak adlandırılması gerekmektedir"

Afrika, bu yılın yaz aylarından itibaren "küresel" gündemde kendisine verilen yeri korudu. Bir önceki yazda¹ değindiğimiz gibi, Blair, kurduğu Afrika Komisyonu'nun önerilerini Temmuz ayında ev sahibi olduğu G8 Gleneagles zirvesine taşırken, dışarıda Komisyon üyesi rock yıldızı Bob Geldof'un öncülük ettiği geniş katılımlı Live 8 konserleri ve yürüyüşler düzenleniyordu. Eylül ayında, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) yeni yöneticisi Kemal Derviş'in² de yorumlarıyla yayınlanan 2005 İnsani Gelişme Raporu'nda ve BM'nin 60. yılı dolayısıyla New York'ta bir araya gelen 170 devlet ve hükümet başkanının toplantısında Afrika önemli bir yer tuttu. Ardından, Dünya Bankası ve IMF, G8 kararına uyarak 18 (14'ü Afrika'da) en yoksul ülkenin 55 milyar dolar borcunu silinmesini onayladı. Dünyadaki zenginliğin üçte ikisini paylaşan (zaman zaman Rusya'yı finansal toplantılardan dışlasalar da) ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Japonya ve Rusya, G8 zirveleri ve öncesi yapılan temaslara "küresel" politikaları belirliyor, DB ve IMF'deki (kalan 176 ülke karşısında) yarıya yakın oy sayılarıyla kararlarını onaylatıyor. Böylece G8'in el atmasıyla Afrika'nın sorunlarına, eski sömürgeci güçlerin "vicdanlarındaki yaraya" nihayet derman bulunuyor mu? Mandela'nın dediği gibi, "dünyanın bilimde, teknolojiye, sanayiye ve zenginlik birikiminde nefes kesici ilerlemeler gösterdiği çağımızda, kitlesel yoksulluk ve ahlak dışı eşitsizlik, diğer toplumsal felaketlerin, kölelik ve apartheid'in yanına" gidecek mi? Sömürge dönemi ve sonrası edebiyatı konusunda araştırmaları olan Priyamvada Gopal, Kızılçık'ın bu sayısında "Ahlaki İmparatorluk" yazısında son gelişmeleri işliyor— ZY

66 Bir kaç yıl önce Tony Blair Afrika'nın durumu için "dünyanın vicdanında bir yara" demişti. Kıtaya, ahlaki bir denek taşı olmanın kuşkulu onuru ilk defa verilmiyordu. Afrika, 19 yüzyılın sonlarında da, bir yandan başlıca Avrupalı güçler yerkürenin geniş topraklarında sömürgeci rejimleri güçlendirmekle meşgulken Avrupa'daki bir çok vicdani krizin ölçütüydü. Adam Hochschild, dikkate değer kitabı "Kral Leopold'ün Hayaleti"nde (1999) Belçika kralının Kongo'daki satılmış saltanatındaki zalimlikleri sıralarken, "başka yerdeki" aşırı çürümeye karşı Britanya halkının öfkesinin, kendi evindeki ve Britanya'nın sömürgelerindeki adaletsizlikleri dengelemeye hizmet edebileceğini göstermişti. İlginçtir ki, Leopold Kongo'nun toprağını ve doğal kaynaklarını zorbalıkla mülküne geçirirken "Uluslararası Afrika Birliği" gibi insancıl kurumlar oluşturmuş, dürist Avrupalının öfkesini "Arap köle tacirleri"nin suratına çarpmıştı. Leopold'ün sözde insancıl rejiminin "bilgelik ve iyiliğini" öven kaşif Henry Morton Stanley gibi ünlü mütte-

fikleri vardı. O rejim ki, Avrupa'nın yeni keşfedilen malzemelere olan açlığını gidermek için binlerce Afrikalının köleliğe zorlandığı, sakat bırakıldığı ve öldürüldüğü "kaçuk terörü"yle biliniyordu.

Yalnız kendini düşünen bir ahlakçılık eğilimi ve Irak'ta kefil olduğu ve şimdi (çoğu işgale karşı olan) İngiliz sivililere de sıçrayan insafsız katliama rağmen Tony Blair, Leopold değil. Gene de iki tarihi anın ortak bir yanı var. Zira bu sefer modern

Duralit üzerine yağlıboya.
29x29, 1963

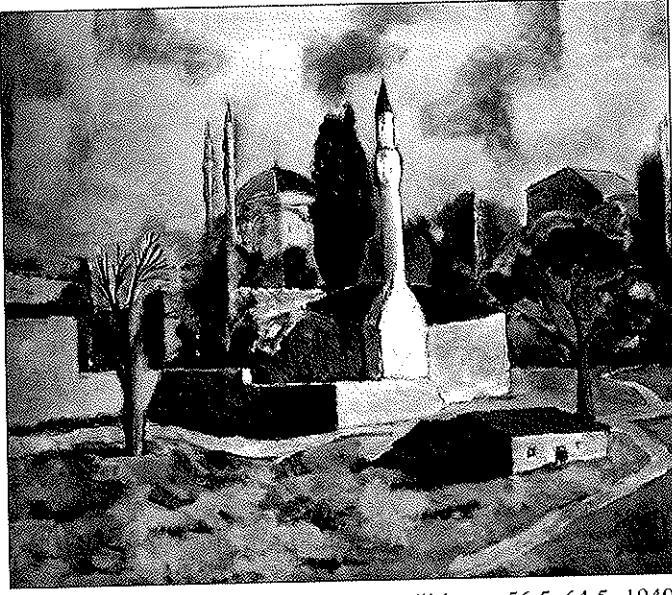
savaş teknolojisi, "uygarlığın barbarlığı yenmesine" yardım için kullanıldı. O zaman da uluslararası insancıl seferler farklı siyasi amaçları bulunuyordu. Bir kere Afrika ve Asyanın muazzam toprakları ve kaynakları yardımsever ülkelerin doğrudan hakimiyeti altına girdi. Aynı derecede önemli, ancak daha az göze çarpan bir olgu ise, aşırı çürümüş örneklerden söz etmenin, ilerici çevrelerde bile, başka kötü idareleri ya da uygulanan şiddeti gözden kaçırarak bir etki yapmasıydı. Örneğin Leopold'ün bölgedeki canice hükümlarlığını teşhir etmek için son derece önemli Kongo Reform Hareketini kuran E.D. Morel gibi cesur ve kayda değer eylemciler, aynı şekilde kaynakları gasp eden, insanları zorla çalıştıran Britanya'nın sömürgeci uygulamalarını eleştirmeyi reddetmişti. Hochschild'e göre, başka yerlerdeki kötülükler dikkatle mercek altına alınırken, Britanya yeni ve farklı bir "Ahlaki İmparatorluk" işlevi görebilecekti.

Irak'ın işgaline karşı milyonların protestolarından bir yıl sonra, 2004 Şubatında Afrika Komisyonunun kurulmasıyla ilan edilen Blair'in Afrika girişimlerinde de öyle oldu. Blair'in insancıl seferi Bono ve Bod Geldof gibileri tarafından desteklenirken 2005 Martında komisyon "Ortak Çıkarımız: Bir Tez" adıyla bir rapor yayınladı (Penguin). Aynı tarihlerde "Yoksulluğu Tarihe Gömün" (Make Poverty History) kampanyasında bir araya gelen Oxfam, Christian Aid gibi kar amacı gütmeyen örgütler ve yardım kuruluşları Trafalgar Meydanındaki dev mitingdeki medyatik sahnede Nelson Mandela'nın yanında yer aldı. Mandela, G8 liderlerini "dünyanın lafa değil, eyleme aç" olduğunu görmeye çağırdı. Sonra hepsi, liderler ve kabul görmüş "protestocular", bu yılın Temmuz ayı başında Edinburgh'da bir dizi koreografik protesto ve aynı ölçüde törensel karşılıklar için toplanmaya gittiler. Marka giysiler ve pahalı güneş gözlükleriyle çok sayıda ünlü, takıştırdıkları moda aksesuarları, beyaz "Yoksulluğu Tarihe Gömün" bileklikleriyle, kalabalığa Afrika'da ve başka yerlerde yoksulluğun sihirli bir dokunuşla yokolmasını istemeleri öğüdünü vermek üzere yürüdüler.

Bu girişimler Irak'ta süren kargaşayla ilgili yaygın siyasi öfkeyi Afrika hakkında kişisel vicdani acılara yöneltecek gibi göründüyse de, 7 Temmuz'da Londra'da intihar bombacılarının neden olduğu sersemce yıkım araya girdi. Ancak ne bombacıların, ne de G8'in

şaşırtmayan zayıf karşılıklarının yoksulluk hakkındaki tartışmayı söndürmesine asla izin vermemeliyiz (Oxfam bu arada taraftarlarına etkisiz bir mektup göndererek, "tüm ülke halla şoktayken" yazdıkları için özür diledi. Buna göre, G8 Gleneagles zirvesinin yardımlar ve borçların hafifletilmesiyle ilgili attığı önemsiz adımlar, "milyonlarca insana yardımcı olacak"tı, gerçi "bunlar yalnızca bir başlangıç olarak görülmeliydi"; G8 "işini yarım bırakmamalıydı"). Fakat elbette mesele yalnızca önemsiz vizyonu olan G8 değil. "Yoksulluğu Tarihe Gömün" kampanyasının öncüleri de, şirketler küreselleşmesine karşı tüm dünyadaki taban hareketlerinin eylemcilerince, Seattle, Cenova, Davos ve Dünya Sosyal Forumu protestolarında seslendirilen karmaşık eleştiriyi bir dizi yüzeysel noktaya ve "kolay" çözüme indirgeyen minimalizmle suçlanmayı haketti. Sanki yoksulluğa "son verme" çağrılarıyla, bu kapsamlı tartışma da olgunlaşmadan, basit bir biçimde son bulacak. İşleri böyle yürütmeyi eleştirmek ise, "pragmatik" olamamakla, ya da daha kötüsü, tamamen lafta kalan bir alaycılıkla (kinizm) suçlanagelmıştır.

Halkçı minimalizm karşısında, Dünya Bankası eski baş ekonomisti ve "Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı"nın (Globalization and its Discontents) yazarı Joseph Stiglitz'in uygun bulduğu "insani yüzlü küreselleşme" retoriğini sorgulamak kolay olmamıştır. Irak yüzünden eleştirel enerjisini akıtacak yapıcı bir kanal bulma konusunda umutsuzluğa kapılan solun geniş kesimleri için bile bu böyle. Sol, borçların silinmesi, son derece adaletsiz ticaret koşullarının iyileştirilmesi ve yardımların arttırılması gibi temel gereksinimler konusundaki ısrarını sürdürmeli, ama asla bunları kendi içinde "son" a erdirmemeli, küresel ekonomide geniş kapsamlı dönüşümlere yönelik küçük hareket noktaları olarak görmelidir. Aksi takdirde, dönüşüm projesi, buna en az yatırım yapan, bazıları dünyanın son zamanlarda gördüğü en kinik ve sorumsuz siyasi liderlerine, şimdi ikonlaşan "bir odadaki sekiz adama" bırakmak demektir. Bu adamların dünyadaki son on yıllık protestolar ve taban hareketlerinin eylemleri karşısında fazla sinirli olmaları ve şimdi karşılık verir görünmek istemeleri açıktır. Gerçekten de ekonomik adalet ve demokratik katılım sözlerinin bu değerleri uygulama konusuna en uzak çevrelerden yükselmesi sol için bir çeşit zaferdir. Örneğin Afrika Komisyo-

Hoş Kadem Camii. Tuval üzerine yağlıboya. 56.5x64.5. 1949.

nu, sorumluluk hisseden her türlü bireyi bir araya getirmekten çok, "çoğunluğu Afrikalı, ama dünyanın en zengin ülkelerinden kişileri de kapsayan", esas olarak politikacılar ve özel sektör girişimlerinin başkanlarından oluşur. Blair, Geldof, Gordon Brown, Nancy Baker (eski bir Cumhuriyetçi senatör) ve Kanada maliye bakanı Ralph Goodale'den başka, bazıları ülkelerinde kararlı bir özelleştirme yanlısı olmuş (Güney Afrikalı Trevor Manuel gibi), diğerleri demokratik haklar konusunda güvenilir bir geçmişe sahip (geçenlerde Bob Geldof'un "büyümesi"ni öğütlediği -ki müzisyene göre bu emir tüm kıtaya uygun gözüküyor- Etyopyalı Meles Zanawi gibi) bir dizi güçlü Afrikalı politikacı var. Ancak ilerici gündemlerin, tam da karşı çıkmaya çalıştıkları güçler tarafından kullanılmasının belki de en yalın göstergesi, IMF eski direktörü ve bazı en sıkı IMF Yapısal Uyum Programlarının gözlemcisi Michel Camdessus'un komisyondaki varlığı. Dediklerine göre bir zamanlar "İnsan hakları için Birleşmiş Milletlere gidin" diye dalga geçermiş.

Bu şekilde bile Blair'in Afrika girişimine ve "Yoksulluğu Tarihe Gömün" kampanyasının resmi onayına eleştirel bir mesafeye yaklaşma, yalnızca güçlü çıkar gruplarına muhalefet meselesi değil. Komisyon'un yoksulluk analizi de sorunlu. Analizde son derece sınırlı bir sorumluluk alan sözcüklerle Afrika'nın yoksulluğu, talihsiz bir kaza, hatta açıkça karşılaştırıldığı Hint Okyanusundaki tsunami gibi doğal bir felaket olarak yer alıyor. Afrika'nın

durumunun, onlarca yıllık köle ticareti ve sömürgecilikle, hatta yoğunlukla ve esas olarak -gene benimsetici bir deyimle- "zengin ülkeler" lehine dönük küresel ekonomik düzenle pek alakası olmadığı anlaşıyor. Anlaşılan dünya "zenginlik içinde yüzüyorsa", bunu sonsuz faydalarıyla (her ne kadar küresel kapitalizm kapalı, yani sonlu bir sistem de olsa) küreselleşmeye borçlu. Raporla göre sömürgeciliğin en büyük hatası, Hindistan'a sağladığı olağanüstü demiryolu sistemini ve idari hizmetleri Afrika'ya vermemesi. Hindistan sık sık özendirilecek, görünüşe göre küresel ekonomik düzende (sağ kanat BJP hükümetinin gung-ho küreselleşme programıyla iyice yoksullaşan milyonlarca kır yoksulu tarafından defedilmeden önce öğündüğü gibi) "parlayan" bir kardeş olarak anılmakta.

"Yoksulluğu Tarihe Gömün" kampanyasının farklı güçlerden oluşan koalisyonunu Afrika Komisyonu ile karıştırmamak önemliyse de, Komisyonun "Üçüncü Yol"cu gündeminin arkasındaki aynı sorunlu varsayımların bir çoğunu kampanyanın sürdürmekte karar kılması talihsiz bir gerçektir. Altbaşlığı "Dünyadaki Yoksulluğu Yenmeye Yardım Etmeniz İçin Yedi Basit Adım" (ilk adım, bu kitabı almak) olan bildirileri, dikkat çekici biçimde "zengin dünya"nın yurttaşları için bir "kendine yardım" kılavuzu olarak tanımlanmış. Ne var ki görünüşe bakılırsa yaralı bir vicdanın, bu durumda içine düşülebilecek durumları illa kabullenmesi gerekmiyor. "Zengin dünya"daki bir çok şey gibi, dünya değiştiren eylemcilik de "şaşırtıcı biçimde kolay" olmalı: bir kitap almak, bir metin göndermek, bir konsere katılmak ve milletvekiline (hani şu 2003 Şubatında bir kaç milyon sokaklardayken anlaşmaz biçimde sağır kalan) bir kart göndermek. Afrika'nın kendi geleceğine katılımıyla ilgili herhangi bir tartışmanın, Afrikalı müzisyenlerin Live 8'te çalıp çalmaması gibi hararetili ve anlamsız bir tartışmaya indirgenmesi durumu gösteriyor. Aslında gerçekten can sıkıcı olan, tartışmada, kampanya kılavuzunda cömertçe alıntı yapılan Bono gibilerden çıkan yüzeysel seslerden çok daha derin ve karmaşık analizleriyle Frantz Fanon, Walter Rodney ya da Ngũgĩ wa Thiong'O gibi Afrikalı düşünürlerin ve eylemcilerin yokluğu. Bu düşünürler yalnızca sömürgecilik ve köleciliği suçlamak-

la kalmadılar. Afrika'nın durumunu, Afrikalı elitlerin hırsı, görevlerini kötüye kullanmaları ve sömürgecilikten kurtulan ülkelerin içine düştükleri küresel ekonomik düzenin de sıralandığı birbirine bağlı bir dizi karmaşık etkene bağladılar. Zaman zaman keskince ortaya atılan "serbest" ticaret ve özelleştirme'nin kuşkulu faydalarıyla ilgili sorulara rağmen, "Yoksulluğu Tarihe Gömün" broşürünün yükü, ortak sorumluktan ziyade Batılı iyi niyetin sırtında. Sonuçta o da, biraz yalpala-yıp G8 gündeminini yönlendiren vizyona,

Duralit üzerine yağlıboya. 46x38. 1980'li yıllar.

küreselleşmenin tarafına indirgeniyor. Böylece küresel kapitalizmin en sevdiği asılsız haberlerinden birini dinlemek zorunda kalıyoruz: "İktisatçılar bize daima, zenginlik toplamı sıfır çıkan bir oyun değildir, derler; başka bir deyişle, zengin bir dünyanın parçası olmanız, fakir bir dünyanın varlığına bağlı değil. Yoksul ülkeler bir yoksulluk kapanına yakalanmıştır. Onları dünya ekonomisiyle bütünleştirmek için bir yol bulmalıyız."

Ne yazık ki "birbirine bağlı bir dünya"da ve küresel kapitalizmin devreleri içinde böyle kolayca arınılamıyor. Petrol ya da bir çift eğitim için gerekli alım gücü, soyut, ilgisiz bir "yoksulluk kapanı"na takılmıyor, bunun için aynen petrol yataklarının ya da Meksika'daki ihracat bölgelerinin dünya ekonomisiyle bütünleşme yollarından geçmek gerekiyor. Batı kapitalizminin kendini sömürgecilik ve köle ticaretiyle kurduğu yolları düşünürsek (Barclay kardeşlerin, Lloyds Bank ve Royal Bank of Scotland'ı kuran ailelerin köle tacirleri, kölelerin de sermaye olduğunu anımsayalım), "yardım" dediğimiz şeyin aslında, geniş halk yığınlarına erişmesi dışında hiç bir koşul eklenmeden "tazminat" olarak adlandırılması gerekmektedir. Eğer gerçekten yoksulluk tartışmasını değil de, yoksulluğu tarihe gömmekte samimiysek, küresel bir asgari ücret isteyelim, işçilere yapılan muamelede, çalışma koşullarında

ve çevre standartlarındaki tüm eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını isteyelim. Yoksulluğu tarihe gömmenin yegane yolu, vicdanını biraz rahatlatmaktan ziyade, her insanın vazgeçilmez yaşam, özgürlük ve varlığını sürdürebilecek araçlara sahip olma hakkı için yoksulluğun tarihini anlamaktır. En iyisi eski bir köle olan Frederick Douglass'ın reform felsefesi üzerine sözlerini hatırlamak: "İktidar, talep edilmeden hiçbir şey vermez; vermedi ve veremeyecek. 99

1- "Afrika'nın yeniden bölüşülmesi", Kızılçık, Sayı 24, Mayıs-Haziran 2005, s.

44-48.

2- Kemal Derviş, Türkiye'de 2001 krizi ve sonrasında "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ve "15 günde 15 yasa" zorlamalarıyla, "küresel" politikaların ve DB/IMF programlarının sadık bir uygulayıcısı ve onlar adına iyi bir borç tahsildarı olarak Türkiye'de iyi tanınıyor. "Kalkınma sorununa yönelik hiçbir çözüm önermeyen", "daraltıcı para ve maliye politikalarına dayanan, uluslararası sermaye akımlarının serbestisini güvence altına alan, dışa açık (yabancı sermayeye bağımlı) bir iktisadi yapıyı" dayatan neo-liberal programlar, Türkiye'de tarımı tasfiye ederken, yoksulluğu ve işsizliği (büyüme ve ihracattaki artışa rağmen) perçinlerken, Afrika'ya mı derman olacak? (Bu konuda ayrıntılı değerlendirmeler, neo-liberal politikaları fütursuzca sürdüren, Derviş'e yapacak bir şey bırakmayan AKP'nin ekonomik uygulamalarının eleştirisi, Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu web sitesinden bulunabilir). Sanırız Afrika halklarının da, Fukuyama'dan övgü alan "Daha İyi Bir Küreselleşme" (2005) kitabının yazarı ve "ilk defa kalkınma yardımı alan bir ülkeden" biri olarak UNDP'nin başına geçen Derviş'ten bir beklentisi olmayacaktır. Zira Derviş, 22 yıllık Dünya Bankası memurluğu sırasında, Yoksulluk Azaltma ve Ekonomi Yönetimi başkan yardımcısı olarak, Afrika'yı "kayıp bir kıta" haline getiren "Yapısal Uyum Programları"nın (SAP), "Washington mutabakatı sonrası" doğrultusunda sürdürüldüğü "Yoksulluğu Azaltma Strateji"lerinin (PRSP) mimarlarından.

* ZNet, www.zmag.org, 5 Eylül 2005 (Priyamvada Gopal, Cambridge Üniversitesi İngilizce öğretim üyesidir.)

Almanya'da Sol Nihayet Yükselirken

Engin Erkiner ———

Kolay değil! Dünyanın en eski ve en kitlesel sosyal demokrat partisi ve aynı özelliklere sahip Yeşiller Partisi'nin olduğu bir ülkede, solun yıllarca bunlar tarafından parsellendiği ve halkın yıllarca yoğun bir anti-komünizm propagandasıyla kuşatıldığı bir ülkede, kitlesel bir sol güç olmak hiç kolay değil. Yapılan sadece iyi bir başlangıçtır!

Siz bu yazıyı okuduğunuzda Almanya'da 18 Eylül'de yapılacak olan Federal Parlamento seçimleri sonuçlanmış olacak. Bu yazı Eylül başında hazırlandığında Hristiyan Demokratların (CDU/CSU) yüzde 42 oy alarak en büyük parti konumunu sürdürmeleri, yüzde 8 oy alması beklenen Liberal Demokrat Parti (FDP) ile birlikte zayıf da olsa çoğunluğu sağlayarak yeni koalisyon hükümetini oluşturmaları bekleniyordu. SPD için yüzde 30, Yeşiller için yüzde 7, Sol Parti için yüzde 10, geri kalan partiler için ise yüzde 3 oranında oy tahmini yapılıyordu. Seçim gününe kadar bu oranlarda bazı oynamalar olacaktır.

Bu seçimleri özellikle farklı kılan, eski adıyla PDS yeni adıyla Sol Parti'nin durumudur. Almanya'da 1945 yılından beri ilk kez sol bir parti böylesi bir oy oranına ulaşıyor. PDS iki önceki genel seçimde yüzde 5,1 oy oranına ulaşabilmiş, onun da büyük bölümünü eski Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni (DAC) oluşturan doğu eyaletlerinden aldığı oylarla sağlayabilmişti.

Bu yılın başlarında PDS'in Almanya'nın nüfusunun yaklaşık yüzde 75'inin yaşadığı batı eyaletlerinde oy oranı yüzde 1,8, doğuda ise yüzde 22 idi. Şimdi bu rakamlar yüzde 6 ve 30'dur.

1945-1989 yılları arasında sosyalizme karşı kapitalizmin vitrini olan ve anti-komünist kültürün iyice yerleştirilmiş olduğu batı kesiminde yüzde 6 oy oranı az görünebilir; gerçekte ise büyük bir olaydır ve Almanya'nın 1945 sonrası tarihinde bir ilktir.

1. BU DURUMA NASIL GELİNDİ?

a) Geçmişin muhasebesi

SPD-Yeşiller hükümeti iktidarda bulundukları iki dönemde ülkede Hristiyan Demokratların ancak rüyalarında görebilecekleri bir sosyal yıkım programı uyguladılar. Benzer bir uygulamayı CDU/CSU yapmaya kalksaydı, Almanya'da sen-

dikalar başta olmak üzere birçok kitle örgütü kesin direnişe geçerdi. SPD ve Yeşiller ise "solcu"luklarına ve kitle örgütleri üzerindeki etkilerine güvenerek zenginleri daha zengin, yoksulları daha yoksul kılan bir politikayı pervasızca sürdürdüler. Sendikacılar arasında bunu eleştirenler olmadı değil, ama sonunda, "daha kötüsünden sakınmak için böyle yapılıyor" söylemiyle eleştiriciler fazla ileri gitmediler. Seslerini çıkardılar, hoşnutsuzluğa tercüman oldular ve orada kaldılar.

Hükümet politikasının artık dayanılmaz hal alması, savundukları bütün değerlere ters düşmesi üzerine Metal İşçileri Sendikası'ndan birkaç sendikacı WASG'ı (İş ve Sosyal Adalet Seçmen İnişiyatifi) kurdular. SPD'nin eski ekonomi bakanı Lafontaine'in de desteğini kazandılar. Hükümete yönelttikleri eleştirilerle PDS'in eleştirileri arasında önemli bir paralellik vardı, ama başlangıçta PDS'ten uzak durmaya ve hattâ onu sert bir dille eleştirmeye özen gösterdiler. Bunun bir nedeni, SPD'den gelen suçlamalar ise, öteki ve belirleyici olan nedeni, Batı Almanya'da yıllarca devlet politikası olarak sürdürülmüş ve neredeyse genel kültürün bir parçası durumuna gelmiş olan anti-komünizmdi.

Kısaca Batı Almanya olarak da bilinen Federal Almanya Cumhuriyeti FAC ve yine kısaca Doğu Almanya olarak bilinen DAC'nin kuruldukları yıl olan 1949'dan Berlin Duvarı'nın yıkıldığı 1989'a kadar, Avrupa'da sosyalizmle kapitalizm arasındaki mücadele bu iki devletin ilişkisinde somutlaşmıştı. FAC kapitalizmin, DAC sosyalizmin vitrini durumundaydı. FAC kapitalizmin en gelişmiş örneğini sunarken, DAC de sosyalist ülkeler arasında ekonomik gelişmesi en ileri olan ülkeldi. Her iki ülke de sistemler arasındaki Soğuk Savaş'ı bütün şiddetiyle yaşadılar. İki sistem arasındaki mücadeleyi sosyalizmin kaybetmesi, DAC'nin FAC karşısında kaybetme-

siyle simgelendi. Sosyalizmin Avrupa'da uğradığı yenilgi esasen zayıf olan FAC'deki solu ne-redeyse ezip geçti.

DAC'yi yutan ve adı yine aynı kalan FAC'nin batısında solun toparlanmasında, eski iktidar partisi SED'nin (Almanya Sosyalist Birlik Partisi) kendisini feshetmesinin ardından kurulan PDS'in kurulmasının ve doğuda önemli oy potansiyeline sahip olduğunun görülmesinin önemli etkisi oldu.

PDS'e karşı kullanılan söylem CDU/CSU'dan SPD'ye kadar aynıydı: "Siz SED'nin devamcısı-sınız." Bunun anlamı şuydu: "Bize karşı yıllarca mücadele ettiniz ve kaybettiniz. Bu sistem üstün-dür ve sizin de konuşacak sözünüz kalmamıştır!"

Doğu Almanya'daki bir yayınevi tarafından çıkarılan ve DAC'nin çöküşünü anlatan kişisel anlatılara dayalı bir kitap, "Gerçekten savaştık ve kaybettik" başlığını taşır. Gerçek buydu: kaybedilmişti. Kazanan taraf, tekeli burjuvazi ve onun partileri, müttefikleri, yandaşları, bu yenilgiyi sürekli hatırlatacaklar ve başarısızlığın da hesabını soracaklardı. "Bizi eleştiriyorsunuz ama, geçmiş-te sizin ne yapabildiğinizi gördük!"

Açıkçası, haksız da değillerdi!

PDS'in ve aslında bütün sol parti ve örgütlerin karşılarındaki öncelikli görev, yaşanmış sosyalizmin muhasebesini yapmak. Özellikle Almanya'da bu yapılmadan, az çok ciddiye alınabilecek bir güç olarak politikada var olabilmek mümkün değildi. PDS bunu aşamalı bir süreç içinde gerçekleştirdi. Zor yıllardı! Parti bir yandan Almanya'da seçim barajı olan yüzde 5'in altında kalmamaya çalışıyor, bir yandan Batı'da örgütlenmeye uğraşiyor, öte yandan da geçmişin değerlendirilmesi ve farklı bir sosyalizm ve parti anlayışı ve program üzerinde çalışıyordu. Bunların yoğun bir psikolojik baskı ve dışlama ortamında gerçekleştirildiğini de eklemek gerek. Geçmişe yönelik değerlendirmeleri beğenmeyip partiden ayrılanlar da oldu.

Yaşanan zorluklara karşın PDS'in önemli bir şansı da vardı: Parti kadrolarının büyük bölümü SED kökenliydi; yaşanmışlardı ama büyük bir tecrübeyi de birlikte getiriyorlardı. Dahası, DAC'de sosyalizmin teorik sorunlarıyla da ilgilenen — SED yönetiminin çizgisini eleştirdikleri için dışlanan — önemli kadrolar yetişmişti. Bunlardan birisi, 1960'lı yılların başında Devlet İstatistik Dairesi Başkanı olan ve, "Sosyalizmin doğru dürüst bir ekonomik teorisi yoktur; biz, ekonomisi olmayan bir sosyalizmi yürütmeye çalışıyoruz, böyle gidersek çöküş kaçınılmazdır," dediği için görevinden uzaklaştırılan Fritz Behrens'di. Behrens, DAC'nin çöküşünü görece kadar yaşamıştı. Artık hayatta değildi ama kitapları duruyordu.

Yaşanmış sosyalizmin ekonomik boyutuna inmeden yapılacak bir değerlendirme önemli eksikler içermek zorundadır. Partide demokrasi yoktu, karşı devrimci faaliyetler yoğun, sosyalist hukuk devleti kurulmamıştı gibi açıklamalar belirli doğruları içermekle birlikte, ekonomik boyut değerlendirme dışı bırakıldığında yenilginin yanlış bir analizine götürürler. FAC, üretici güçlerin geliştirilmesinde DAC'ye fark atmıştı.

DAC küçük bir ülkeydi. ABD, FAC'ye her türlü yardımı yapmış, bu nedenle savaşın yıkımı çabuk onarılabiliyordu. DAC'nin ekonomik düzeyinin geride kalmasında bu etkenlerin payı vardı, ama 1970'li yıllarda FAC'nin bilimsel teknolojik devrim olarak da adlandırılan üretim sürecinde bilgisayar kullanımı ve otomasyona geçişe yönelebilmesi, DAC'nin ise bütün çabasına rağmen bunu yapamaması sadece dış etkenlere bağlanamazdı.

PDS, nedense Marksizme yakıştırılan bir sosyalizm anlayışından uzaklaştı ve parti programını da buna göre değiştirdi. Sosyalizmin temeli üretici güçlerin kapitalizm koşullarındakinden daha hızlı geliştirilmesi değil, özgürlük ve sosyal adalet olmalıydı. Partide eski Marksistler de yer alıyordu, ama belirleyici değillerdi. Parti, komünizmin yeniden tanımlanması gerektiğini savunan İtalya Komünist Yeniden Kuruluş Partisi ile Avrupa'da yakın bir müttefik de buldu.

PDS'in yaşanmış sosyalizmle ilgili olarak yaptığı değerlendirmeye karşı çıkılabilir; bilinmesi gereken, bu muhasebenin mutlaka yapılması gerektiğidir. Yaşanmış sosyalizmin önemli özelliklerinin tümünü dikkate almadan yapılan bir muhasebe, belki gününü kurtarır, ama solun yeniden yükselme olanaklarının ortaya çıktığı bir dönemde gelişmenin önemli bir engeli durumuna gelir.

PDS örneği, aynı zamanda, geçmişin muhasebesinin yapılmasının bir örgütü yenilgi psikolojisine sürükleyeceği ve dağılmasına neden olacağı görüşünün de yanlışlığını gösterir.

Solun güçlendiği dönemde geçmişin faturası defalarca burjuvazi ve yandaşları tarafından gündeme getirilir. Bu konudaki yoğun propaganda'nın sola yönelen insanlar üzerinde etkili olmadığını söylemek mümkün değildir. Medya bombardımanı insanları sersemletir. Sizin geçmişin değerlendirilmesine yönelik açık yanıtlarınız ve buna uygun eyleminiz yoksa, parlamanız fazla sürmez, söner gidersiniz.

Sol Parti, harcanan büyük çabaya rağmen bu nedenle söndürülemedi.

b) WASG ile birliktelik

WASG bir Batı Almanya örgütüydü, Doğu'da gücü oldukça zayıftı. PDS'in yıllardan beri ya-

Tuval üzerine yağlıboya, 26x32. 1994.

şadığı sorun da ülkenin batısına açılabilirdi. Geçen 15 yılda bu alanda belirli bir örgütlenme sağlanmıştı ama batıdaki oy oranı yüzde 2'ye bile ulaşamıyordu. WASG ile birliktelik, bu nedenle "ilaç gibi" gelecekti. Ne ki, kozmopolit bir yapıya sahip olan WASG yılların anti-komünist propagandasının etkisi altındaydı. PDS'ten hiç hoşlanmayan Troçkist gruplar da WASG'a doluşmuşlardı. WASG, PDS'in görüşme teklifini reddetti.

Bu yılın ilkbaharında Almanya'nın en kalabalık eyaleti olan Kuzey Ren Vestfalya'da eyalet parlamentosu seçimleri vardı. Eyalet parlamentosunda yıllardan beri SPD çoğunlukta idi. Bu eyalet SPD'nin kalesi olarak bilinirdi. WASG de özellikle bu eyalette örgütlenmişti. Yeni kurulan bir örgüt olarak WASG, bu eyaletteki seçimlerle kendi gücünü de görmüş olacaktı. Beklentileri yüzde 5-10 arasındaydı. Böyle bir oy oranı, yüzde 5 barajını geçip eyalet parlamentosuna girebilmeleri anlamına geliyordu. Almanya'nın batısında yıllardan beri sol bir partinin eyalet parlamentosuna girebildiği görülmemişti; bu nedenle, başarıları durumunda WASG'ın patlarcasına gelişmesi kuvvetle muhtemeldi.

SPD ağır bir yenilgiye uğrayarak eyalet başbakanlığını ve hükümetini CDU'ya kaptırdı. WASG ancak yüzde 2,2 oranında oy alabildi. WASG'nin bu durumda genel seçimlerde yüzde 5 barajını aşarak federal parlamentoya girebilmesi mümkün değildi.

Genel seçimler SPD'nin isteğiyle 2006 Mart'ından 2005 Eylül'üne alındı.

Sol basında önceki aylarda tek tük görülen PDS ile WASG'ın birlikte hareket etmesini isteyen yazılar yoğunluk kazandı. Birkaç küçük Troçkist grup ve Marksist Leninist Komünist Partisi dışında Almanya'da solun tamamına ya-

kın bir bölümü — SPD solunun önemli bir bölümü de dahil — PDS ve WASG üzerinde büyük bir baskı oluşturdu: "Bu ülkede artık bir şeyler olsun! Ülke çapında sol bir güç olsun!"

Lafontaine, PDS ile WASG'ın genel seçimde ortak liste çıkarması durumunda aday olacağını açıkladı. Seçim anketleri böyle bir listeye yüzde 10-13 oranında oy verileceğini ortaya koyunca, sol kamuoyunun baskısı iyice arttı. PDS'in yüzde 4-6 oranında oyu vardı. WASG en fazla yüzde 2-3 oranına ulaşabilirdi. İki örgütün ortaklığı aritmetik toplamdan daha yüksek bir sonucu ortaya çıkarıyordu; birliği, halka ve sola karşı sorumluluğu özellikle anlamlı kılan da buydu.

Görüşmeler çetin geçti. Tehlikeyi hemen gören büyük medya grupları iki tarafı da birbirine karşı kışkırtmak için her olanağı kullandılar. WASG'ın bir grubu PDS ile her türlü işbirliğine karşı çıkarak ayrıldı.

PDS, ülkenin batısında örgütlenmesinde ciddi sıkıntı yaratan adını Sol Parti. PDS olarak değiştirdi. Ülkenin doğusunda PDS eki kullanılırken, batıda inisiyatif yerel örgütlere bırakıldı. Parti programı aynı kaldı ve tüzüğe, "Sol Parti, PDS'tir" maddesi eklendi. Ayrıca, gelecekteki iki yıl içinde WASG ile tek örgütte birleşmek için görüşme yapılması kararına varıldı. İsim değişikliği kararı büyük bir çoğunlukla kabul edilirken; Komünist Platform, birleşme için görüşmeler yapılması kararına —partinin sosyalist özelliğini zayıflatacağı gerekçesiyle— karşı çıktı.

WASG kongresi de Sol Parti (SP) ile işbirliği konusunda büyük bir çoğunlukla karar alınca, önemli bir engel, büyük basının sürekli karşı kampanyasına ve Troçkist ve anti-komünist grupların bütün karşı çabasına rağmen aşılmış oldu. Bu aşmada sol kamuoyunun psikolojik baskısı önemli rol oynadı: Kim görüşmelerin çıkmaza

girmesine neden olursa, soldaki işi bitmiştir! Bu psikoloji, özellikle WASG'ın içinde karar vermeden ortada duran çok sayıda kişinin ikna olmasında önemli rol oynadı.

c) İttifak olmayan seçim ittifakı

Almanya'nın seçim yasasına göre; genel seçimlerde partilerin ortak liste çıkarmaları, seçim ittifakı yapmaları yasaktır. Bunun anlamı şuydu: SP ve WASG ortak listeyle seçime giremezdi. SP'nin 60.000, WASG'ın 6000 üyesinin bulunması ve örgütlenmede yeni olmaktan kaynaklanan önemli eksiklerinin bulunması nedeniyle tek seçenek, WASG adaylarının SP listelerinden aday gösterilmeleri idi. Bu mümkündü, esasen PDS de önceki yıllarda "PDS-Açık Liste" adıyla parti üyesi olmayan hatta başka partilere üye olan kişileri listelerinden aday göstermişti. Ne ki, bu konuda da katı kurallar vardı:

İlk olarak: Partiler aday listelerini eyaletlere göre belirlerler. Parti üyesi olmayanların sayısı o eyalet için toplam aday sayısının yüzde 30'unu aşmamalıdır.

İkinci olarak: Seçim kampanyasının SP ve WASG adıyla yürütülmesi mümkün değildir. Kampanya sadece tek partinin adına yürütülebilir.

Üçüncüsü: Adayların belirlenmesinde partilerin eyalet kongreleri için seçilmiş delegelerin oyları belirleyicidir.

Almanya'da büyük partilere karşı küçüklerin seçim ittifaklarını önlemek için böylesine katı ve ayrıntılı kuralları olan bir seçim yasası vardı.

PS ile WASG açısından bu durum şu anlama geliyordu:

WASG üyeleri ancak SP listelerinden aday olabilirdi ve adaylıklarını onaylayacak olan da SP'nin eyalet örgütlerinin delegeleri idi. WASG üyeleri delege seçimine katılamazdı.

Seçim kampanyasının ancak tek parti adına yürütülmesi mümkündü. WASG ancak "SP'ye oy verin" çağrısı yapabiliirdi.

SP üyesi dışındaki adayların toplam sayısı (WASG üyesi olanlar, partisiz ama kamuoyunda tanınmış kişiler ya da Almanya Komünist Partisi (AKP) üyeleri) yüzde 30'u aşamazdı.

Bu durum WASG'nin bir parti olarak seçim kampanyasında kaybolmasını gündeme getiriyor ve haklı olarak, "Biz bu partiyi bu kadar uğraşıp niye kurduk?" sorusunun haklı olarak yükselmesine neden oluyordu. Yerel düzeyde birbirinden farklı çözümler üretilmiş olmakla birlikte genellikle yapılan WASG'ın ayrı bir örgüt olarak propaganda faaliyetini yürütmesi ve seçimlerde SP'nin desteklenmesi çağrısını yapmasıydı.

WASG'ın kitlesini koruması ve kimliğini kaybetmemesi Almanya'da solun genel çıkarları açısından önemlidir. Hayal kırıklığına uğrayan çok sayıda insanın WASG'den ayrılarak kişisel dünyasına dönmesi SP için de kayıptır.

Süreçte bazı gerilimler de yaşandı, WASG'nin bazı adayları SP delegeleri tarafından reddedilmekle birlikte, sonuçta SP'nin aday listeleri oluşturuldu. Başbakan Schröder'in, "SP'nin aday listelerinin seçim yasasına ne kadar uygun olduğunu bilemiyorum" açıklamasına rağmen, listeler 16 eyaletin partilerin aday listelerini incelemekle görevli kurullarının tümünden onay aldı.

2. MUHTEMEL GELİŞME NASIL OLABİLİR?

SP, muhtemelen Yeşiller ve FDP'yi geride bırakarak ve üçüncü güçlü parti olarak Federal Meclis'e girecek. SP'nin alacağı en kötü seçim sonucunda bile Meclis'te güçlü bir gruba sahip olacağına kesin gözüyle bakılıyor. WASG ve SP önümüzdeki iki yıl içinde tek örgüt olarak kaynaşmayı hedeflediklerini açıkladılar; ne ki, bu o kadar da kolay olmayacak.

Yeni parti programının belirlenmesi amacıyla bir tartışma süreci yaşanacak. WASG'nin içinde kapitalizmle değil, ama bugünkü kapitalizmle sorunu olan insanlar var; aynı zamanda genel olarak kapitalizme karşı olanlar da var. Amaçlanan, Almanya'da solun kitlesel ve değişik platformları içinde barındıran partisine ulaşmaktır. PDS'in içinde yıllardan beri "Komünist Platform", "Marksist Platform" ve daha başka adlarda platformlar bulunuyor. Partide azınlıkta olan bir platformun genel çizgiyi belirlemesi mümkün değildir; aynı zamanda parti tüzüğü bu platformların varlığını da güvence altına alır. Platformlar yayınlarını çıkarabilirler, toplantılarını yapabilirler; kimse onları "örgütü bölmekle" suçlamaz. Geçmişte şiddetli çatışma dönemlerinde bile bu platformların önde gelen kişileri "PDS'ten ayrılmayı düşünmediklerini" açıkladılar. Gerekçeleri de açıktı: "Başka yerde sizi dinleyecek bu kadar insan bulamazsınız."

Tartışma sürecinin nasıl gelişeceğini, SP ile WASG'nin birbirine ne kadar yakınlaşacağını ya da uzaklaşacağını seçimlerden sonra göreceğiz. Şimdilik kesin olan WASG'nin bütünüyle koparak ayrı yolda gitmesinin mümkün olmadığıdır. WASG içinde bunu savunanlar var; başarılı olmaları durumunda WASG'nin bölünmesinin kaçınılmaz olduğunu gittikçe daha şiddetli hissediyorlar. Böyle bir bölünmenin olmaması için sonuna kadar çaba harcanacaktır.

AKP (Alman Komünist Partisi) seçimlerde

SP'yi destekliyor ve seçim sonrasındaki birleşik solu oluşturma görüşmelerine de katılmak istiyor. Olabilir, ama zor. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından 16 yıl sonra AKP nihayet yeni bir program metni hazırladı ve tartışmaya açtı. Bu anlamda geçmişin değerlendirilmesi henüz yeni başlıyor, nasıl gelişeceği ise henüz bilinmiyor.

3. NEDEN SEÇMİYORLAR?

SPD-Yeşiller hükümeti 7 yılda Almanya'nın tarihinde görülmemiş bir sosyal yıkımı gerçekleştirdi. Sadece dar gelirli çalışanların değil, emeklilerin, gençlerin, kadınların hatta orta gelir grubunun bile yaşamı belirgin biçimde zorlaştı. Almanya'da sosyal devlet önemli oranda tasfiye edildi.

SPD-Yeşiller muhtemelen önümüzdeki seçimleri kaybedecekler, yerine gelecek CDU/CSU-FDP hükümeti ise yıllardan beri yapılan uygulamayı "yetersiz" buluyor; sosyal devletin son izlerinin de yok edilmesini ve her şeyin özelleştirilmesini istiyor.

Hayat şartlarının zorlaşması sonucunda seçmen kitlesi sola değil, daha da çok sağa kayıyor. Bu arada neo-nazi partilerin de geçmişe oranla daha fazla oy topladıklarını belirtmek gerek.

Sorun sadece Almanya ile ilgili değil, benzer durum başka ülkelerde de var. Hayat şartlarının hissedilir derecede zorlaşmasına karşın halk neden solu seçmiyor?

Almanya'da solun büyük oranda birleşmiş olarak seçimlere girmesi belirli bir kıpırdanma, heyecan ve umut yarattı, ancak yaşam koşullarının kötüleşmesi dikkate alındığında henüz oldukça azdır. Hristiyan Demokratlar yine en büyük partidir, SPD hâlen yüzde 30 civarında oy alırken, SP ancak yüzde 10 civarında dolaşmaktadır.

CDU'dan Yeşiller'e kadar bütün partilerin SP'ye karşı kullandıkları başlıca suçlamalardan biri, "konuşurlar, ama yapamazlar"dır. Bu söylem, Almanya için büyük önem taşıyan yakın geçmişin anılarıyla güçlendirilir: "Geçmişte iddialarını ne kadar gerçekleştirebildiklerini gördük!" Geçmiştekinden farklı bir sosyalizm anlayışını savunsanız bile, yenilginin faturası her yerde karşınıza çıkarılır.

Nasip İyem portresi.
Tuval üzerine yağlıboya, 60x50. 1948.

Bu söylem 16 yıldan beri sürekli kullanıldığı için etkisi azalmıştır. Dahası, PDS'in kendi geçmişiyle hesaplaşmayı bitirmiş olması da etkiyi azaltan etkenlerden bir tanesidir. Ne ki, büsbütün etkisiz olduğu da söylenemez. Halkın sola güven duyması zaman alacaktır.

İşçilerin ve emekçilerin yaşam koşulları kötüleştiğinde soldan ziyade sağa yönelmelerinin bence genel ve önemli bir nedeni vardır. Sol bir örgütün kendi geçmişiyle hesaplaşmasının önemi ülkelere göre değişebilir; ama burada sözü edilecek neden neredeyse bütün ülkeler için geçerlidir.

Sol, bir değerler bütünüdür. Sol özgürlükten, bireyin kendisini gerçekleştirebilme olanaklarının artırılmasından, çevrenin korunmasından yanadır; ırkçılığın her türüsüne, milliyetçiliğe, savaşa, silahlanma ve sömürüye karşıdır. Bu değerler bütünü'nün zorunlu bir ekonomik temeli de vardır. Kapitalizm koşullarında bu değerlerin ancak bir bölümü hayata geçebilir. Ne ki, solun değerler sistemi ekonomik altyapının son tahlilde belirleyici olduğu bir yapılanma oluşturmazlar. Sürekli olarak böyle olduğu sanılmış ve 20. yüzyılda yaşanan örnekler bunun sürekli olarak tersini göstermiştir. İşçilere ve emekçilere daha iyi yaşam koşullarının sağlanması solun değerler sisteminin ancak bir bölümünü oluşturur; sistemin geri kalanına buradan hareketle ulaşmak da her zaman mümkün değildir.

Almanya'nın 20. yüzyıl tarihi bu konuda zengin örnekler sunar. Sadece üç tanesini ele alalım: İlki, 20. yüzyılda sosyalist hareketin yaşadığı ilk büyük depremle ilgilidir: SPD'nin savaş kredilerini, dolayısıyla da I. Dünya Savaşı'nı onaylaması.

O yıllarda komünistler sosyal demokrat adını taşırlardı. SPD dünyanın bu özellikteki en büyük partisiydi. Sendikalarda ve işçi sınıfı içinde örgütlüydü, Meclis'te büyük bir grubu vardı. Bu partinin savaşı desteklemesi emperyalizm olgusuna bağlanarak açıklanır. Tekelci sermaye sömürgelerden elde ettiği kazancın bir kısmıyla sendika ve parti yöneticilerini satın alabilmekte, en azından politik tutumlarını "yumuşatabilmekteydi". Ülkemizde ne yazık ki az bilinen SPD tarihi açısından bu açıklama önemli bir eksikliği,

dolayısıyla da yanlış içermektedir.

SPD, 1907 seçimlerinde beklediği başarıyı kazanamamıştı. Bunun nedeni, "vatansız sosyal demokratlar" söyleminin işçiler arasında artan oranda yandaş bulmasıydı. 1914 yılına gelindiğinde milliyetçilik işçi sınıfı içinde oldukça yayılmıştı. Konumlarını korumak isteyen sendika önderleri, parti yöneticileri ve milletvekilleri Almanya'nın savaşa girmesini benimseyen bir tutum takındılar. Burada dikkat edilmesi gereken, SPD'nin ihanetinin önemli bir kitle temelini bulmasıdır. İşçiler, savaşa karşı çıkan Liebknecht ve Luxemburg'u izlemek yerine, üniformalarını giyerek sınıf kardeşlerini öldürmek için savaşa gittiler.

Milliyetçilik, işçilerin ekonomik koşullarının iyileştirilmesi için yıllardan beri verilen mücadelenin etkisini silip süpürmüştü.

İkinci örnek: Dünyanın en büyük çevreci hareketi Almanya'da doğdu ve başlangıçtaki muhalefleri arasında komünistler de vardı. Çevrenin korunmasını solun değerler sisteminin bir parçası olarak görmedikleri ve ekonomik bir nedene de bağlayamadıkları için karşı çıkıyorlardı.

Üçüncü örnek: Ekonomik koşullarının iyileştirilmesi için, esas olarak bu nedenle sola yönelmiş bir insan, hayat şartları zorlaştığında kolaylıkla sağa kayabilir. Nazilerin işsizliğin yoğun olduğu ve eskiden solun kalesi sayılan bazı seçim bölgelerinden yüksek oy almalarının nedeni budur. "Almanya'da 5 milyon işsiz, 5 milyon yabancı var. Yabancıları atın, işsizlik kalmaz!" Bu söylem ekonomik olarak da doğru olmamakla

birlikte, "yabancı"yı ekonomiye iyi ya da kötü etkisi olan bir faktör olarak görenler için ilk bakışta inandırıcı gibi görünür. Irkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı olmayı değerler sisteminin önemli bir parçası yapmamış olanları, ekonomik gerçekleri açıklayarak ikna etmeniz imkansız değildir, ama hayli zordur.

Sosyalizmi bir değerler bütünü olarak değil de, üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmasıyla sağlanacak hızlı ekonomik gelişmeye ve bu temelde yükselen sonuçlara indirgeyenler, koşullar değiştiğinde kolaylıkla ırkçılığa kayabiliyorlar. Almanya'da sendika üyeleri arasında ırkçılığın yaygın olması, dahası sosyalizm koşullarında doğmuş, eğitim görmüş eski DAC vatandaşları arasında yabancı düşmanlığının patlama göstermesinin nedenleri burada da aranmalıdır.

Avrupa Sol Partisi ve İtalya Komünist Yeni-den Kuruluş Partisi Başkanı Bertinotti, kaynağını şimdi hatırlamadığım bir yerde, "Ekonomik taleplerle özgürlük talebini birlikte savunmak gerekir," demişti. Basit bir örnek vermek gerekirse; cinslerin eşitliğini savunuyorsanız; eşit işe eşit ücret talebinin yanında, bütün örgütlerde kadın kotasını savunmak ve imkanınız olduğunda da uygulamak zorundasınız. SPD üyelerinin çoğunlukta olduğu WASG'de kadın sayısı oldukça azken, yıllardır yüzde 50 kadın kotası uygulayan PDS'te kadın sayısının — yeterli olmasa bile — belirgin olarak daha fazla olmasının nedeni buradan kaynaklanır. Bu anlayışı bütün alanlara yaymak gerekiyor.

Bu ise kaçınılmaz olarak sosyalist toplum teorisinde üretici güçlerin hızla geliştirilmesinin öneminin geri plana itilmesini gündeme getirir. Üretici güçlerin dünya çapında ulaşmış olduğu gelişme düzeyi açısından 30 yıl önce bunu savunmak mümkün değildi, artık mümkündür.

SONUÇ YERİNE

Kolay değil! Dünyanın en eski ve en kitlesel sosyal demokrat partisi ve aynı özelliklere sahip Yeşiller Partisi'nin olduğu bir ülkede, solun yıllarca bunlar tarafından parsellenildiği ve halkın yıllarca yoğun bir anti-komünizm propagandasıyla kuşatıldığı bir ülkede, kitlesel bir sol güç olmak hiç kolay değil.

Yapılan sadece iyi bir başlangıçtır!

Tuval üzerine yağlıboya, 40x50. 1955.

Büyü ve Din

İ. Barut

Büyü devrimcidir

Modern insan için büyü ilkel dönemlere ya da ilkel düşünen kişilere özgü geri bir şey. Ve yine modern insan için din toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası. Öyle ki, bilimden söz eden ve bilim insanı düzeyinde pek çok kişi, dinî hayatlarının bir parçası, hattâ merkezi yapılabiliyor. Politikacılar, yazarlar, gazeteciler ve daha başkaları için de din doğal, olumlu ve gerekli bir şey. Hattâ çok gerekli. Halklara da lâzım! Ve yine hepsi için büyü yalnızca gü-lünüp geçilecek, akıl ve bilim dışı, saçma bir şey!

Basil Jonston *Manitu'lar* isimli kitabında şöyle diyor: “Yeni yetmelik yıllarımda, okulda ya da İspanyolların Kızılderililer Özel Okulları’nda öğretmenlerim, tarih yazıları ve diğer bilimsel kitaplarda geçen, bizim Anishinaubae kültürüyle ilgili inançlarımızla söylencelerimizin boş, ilkel, çocukça olduğunu ve ruhlarla ilgili şeylerin varlığına ve canlandırılmasına inanmanın pantheizm olduğunu söylerlerdi. Fakat öykülerimizin ve bu öykülerde iyi varlıklar olarak gösterilen manitu’larımızın aptalca uydurma şeyler olduğunu, Hristiyanlıkla ilgisi bulunmadığını duymak (...) bizim o öykülerden esinlenmemizi ve onlardan tat almamızı hiç azaltmamıştır.”

Günlük gazeteler ve okullarda her günkü olağan nasihat ve bilgiler, politikacıların günlük konuşmaları, hepsi, şu ya da bu biçimde dinsel bölümler içerir. Büyü ne kadar akıl dışını temsil ediyorsa din de o kadar akli temsil ediyor, denilir.

Burada akıl ve din arasındaki tarihsel süreçte yaşanan karşıtlıkları tartışmayacağız. Özellikle Aydınlanma döneminde aklın dinin egemenliğine karşı mücadele vermiş olduğu doğrudur. Fransız Devrimi’nin başlangıcında kiliselerin kapatılması dinin ve dinsel önermelerin akıl dışı ilan edilmesi, dini büyü ile aynı kefeye koymuştur. Aynı Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında da yaşanmıştır. 1930’lu yıllarda bir ortaokul öğrencisi kompozisyon ödevinde, “Biz, bugünün çağdaş öğrencileri, büyü gibi, din gibi hurafele-re inanmıyoruz,” diye yazmasa olmazdı.

Ancak sonraki dönemlerde dinin akıl ile (ya da aklın din ile!) uzlaştığı ve aynı tarafta yer aldığı görülüyor. Fransa’da da, Türkiye’de de, her

ne kadar laiklik gibi bir kavram hâlâ geçerliyse de, dinin ve dinsel söylemlerin akıl dışı olduğunu savunan kimse yok.

Ama büyü hep akıl dışı!

Feodalizmden koparken dini akıl dışı ilan eden modern burjuva akli iktidarını sürdürmek için dine ihtiyaç duyunca onu akıl içine dahil etti. Dahil etti, çünkü — maksat iktidarı sürdürmek olunca — dahil edilebilir bir şeydi. Bizler için durum ne? Bu soru tuhaf gelecektir. Çünkü Marksistler için akıldan ve bilimden başka bir şey söz konusu olabilir mi? Dünyanın diyalektik materyalist çözümlemesi içinde büyüye bir alan açmak nasıl mümkün olabilir? Durup dururken nereden çıktı bu tartışmalar şimdi, denmez mi? Marksistlere, büyüye ve büyücülere sahip çıkmalarını önermek nasıl bir şeydir? Yoksa Marksizmin öldüğünün, artık yaşamadığının, işimizin Allah’a bile kalamadığının bir itirafı mı?

Büyüye sahip çıkılmasını önermeliyiz.

Çünkü büyü devrimcidir. Büyü değişimi istemektir. Din, var olanı sürdürmek ister. Bu yüzden devrimden sonra burjuvazi durumu sürdürmek için dinle uzlaştı ve onu kendi düşünce sistemi içine dahil etti. Çünkü din var olanın korunması üzerinden kendini kurar ve var olanın nasıl korunacağını, bunun da ötesinde, niçin korunması gerektiğini anlatır.

Büyüde egemen olma isteği vardır. Dinde ise tâbi olma durumu. Din var olmak için tâbi olmayı emreder. Bir düzen vardır, bir sistem vardır, bir yaratıcı vardır ve sen var olana boyun eğmek zorundasın. Ona tâbi olacaksın. Ancak o zaman mutlu, huzurlu ve güven içinde olursun. Bunlara erişmek için itaat edeceksin!

James Frazer ilkel insanın her şeyden önce pratik nedenlerden ötürü doğa süreçlerini denetim altına almaya çalıştığından söz eder. Bu denetim altına alma aracı, âyinler ve büyüdür. Dolayısıyla büyü aslında doğa üzerinde insanın “egemenliği”nin bir aracı olarak ortaya çıkmıştır denebilir. (İnsanın “doğa üzerinde egemenliği” kavramının kim önemli itirazlara açık bir yanı yok değildir; şimdilik, üzerinde ayrıca durmak gerektiğini belirtmekle yetinelim.) Yani büyü insandan yanadır. İnsana güç katan bir şeydir. İnsana olumlu yönden katkıda bulunur. İnsan âyin

ve büyü aracılığı ile rüzgârı, fırtınayı, hayvanları, bitkileri denetimi altına almak ister. Ancak çok sonra büyü, gücünün sınırlarını öğrendiği zaman, korku ya da umutla, yakararak ya da meydan okuyarak yüce varlıklara, yani kötü ruhlara, ataların ya da tanrıların ruhlarına seslenir. Frazer'e göre bir yandan bu dolaysız denetimle, öbür yandan yüce ruhlara seslenme arasındaki bu ayrışma dinle büyü arasındaki farkı oluşturur. Eğer doğayı sihirli biçimde yöneten yasalar biliniyorsa, insanın doğaya doğrudan egemen olabileceği inancına dayanan büyü, bu yönüyle, bilime akabadır.

Durkheim'e gelince, dinle ilgili olarak, dinsel olan ile toplumsal olanın özdeşliğini ilan eder o; genel olarak bir toplumun sadece insan üstündeki egemenliği ile insanda tanrı duygusunu uyardırmak için gerekli olan her şeye sahiptir der. Tapınanlar için tanrı neyse toplum da üyeleri için odur.

Aslında, burada "yüce olan" gibi bir kavramla karşı karşıyayız. Bir yerde bir "yüce" olan varsa, diğer tarafta "yüce olan-dışı" bir şey vardır. İnsan yüce olan değildir; "yüce olmayan"dır. O halde insanın, konumlanışı itibarıyla, bir hiyerarşinin alt basamağında olduğunu söylemiş oluruz. Toplum, ya da tanrı ya da devlet ya da baba, hepsi yüce olandır. Tanrı yüce olandır. (Yüce'nin Arapça karşılığı Âli' dir. Bazılarının hz. Ali'ye Tanrı demesi bir rastlantı değildir.) Her ikisinden de bir ve aynı şeyi anlıyorlar. Dindeki bu ilişki büyüde yoktur. İlk insanların av törenlerini düşünelim: İlk tiyatronun, müziğin ve dansın, heykelin, resmin, sanatın ve psikoterapinin hepsinin bir arada bulunduğu ortak alan olan av törenlerini... Ertesi gün gidilecek bir av vardır. Yenilmesi gereken bir güçtür av hayvanı. Yalnızca hayvan mı yenilecek güçler arasındadır? Hayır. Hayvana ulaşana dek karşılaşılan güçlükler vardır. Yağmur, fırtına, zorlu arazi koşulları, diğer vahşi hayvanlar, vs. Dolayısıyla karşıda bir güç vardır. Ancak bu güç "yüce olan" değildir. Ve insan kendini diğer güçlere göre alt bir kuma koymaz. Onlarla başa çıkabilecek bir kumunda görür. Savaşılması gereken bir diğer güç de insanın kendi korkularıdır. Kendi zayıflığıdır. Av törenleri insana bu yönüyle de güç katar, onu berkitir. İnsanı çaresizliğe değil, yapabilirliğe yöneltir. Ve "mucize" gerçekleşir. Büyüde mucize, doğa üstü ya da dışı bir şey değildir. İnsanın kendi iradî eylemliliğinin doğal koşullardaki ürünüdür. Korkan insan, zayıf insan, güç kazanmıştır. Ertesi gün ava gider ve avını avlayıp döner. Karnı doyacak, beslenecek, kişi olarak ve mensubu olduğu toplulukla birlikte doğa içinde var-

lığını koruyabilecektir. Büyüde bu anlamda mucize vardır. Tıpkı düşlerimiz gibi. Düşlerimizde de mucizevî şeyler olur: uçabiliriz, örneğin. Ölümler canlanır, ya da başka mucizevî şeyler olur.

Büyü yoluyla eylem gücümüz artar. Biz arttırırız gücümüzü.

Din cephesinde ise insanın yapabileceği en akıllıca şey yüce olanın boyunduruğuna girmektir. Çünkü insan âcizdir, zayıftır, yüce olmayanıdır. Yapılabilecek her şeyi yüce olan yapar. Bizler ancak onu hoşnut kılsak o bizim için bir şeyler yapabilir. Bir şeyler elde etmenin yolu yüce olanı hoşnut etmekten geçer. Ona itaat etmekten.

Aslında bu durum insana pek de yabancı bir şey değil. İnsan kişiliğinin üç parçası: İd, Ego, ve Süperego, ya da diğer bir deyişle alt benlik, benlik ve üst benlik, insanın yüce olanı kavramasını kolaylaştırmaktan da öte, zorunlu kılar. İnsanın evrimi sürecinde oluşan bu düzeyler itaatin temellerini oluşturmuştur.

İd, Freud'a göre, kişiliğin temel sistemidir. Ego ve Süperego, ondan ayrılarak gelişir. İd, kalıtsal olarak gelen, içüdüleri de kapsayan ve doğuştan varolan psikolojik gizilgüçlerin tümünü içerir. Gelişme süreci içinde İd'in bir kısmı çocuğun dış dünya ile ilişkisine bağlı olarak değişime uğrar ve Ego oluşur.

Freud, İd için "gerçek ruhsal varlık" demiştir. Ego ise kişiliğin dış dünya ile etkileşime giren, bütünleştirici veya aracı rolü oynayan bölümüdür. Organize bir yapıdır. Dış dünyanın gereklerine göre hareket eder. Dürtüsel gereksinimleri gerektiğinde erteleyerek onların uygun bir şekilde doyumunu sağlar. Süperego ise kişiliğin denetleyici bölümüdür. Ego'nun bir bölümü zaman içinde ayrılarak içsel değerler, ahlâkî değerler, toplumsal değer yargıları, inançlar, ebeveyn değer yargılarından oluşan bir bölüm oluşturur. Süperego, Ego'yu gerçekçi amaçlar yerine törel amaçlara yönelmeye inandırmaya çalışır, İd ve Ego'ya karşı çıkarak onları kendi istediği düzene yöneltme eğilimindedir. Ego gerçekçi bir doyum için erteleme sağlarken, Süperego tümünden engelleyicidir. Süperego kendini suçluluk duyguları ve kendi kendini eleştirme şeklinde gösterir.

Bu üç parça, bir başka ifade ile, kişiliğin biyolojik (İd), psikolojik (Ego) ve sosyal (Süperego) parçalarını oluşturur.

Bunların oluşumu ile ilgili olarak ve konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bebekliğe kadar gidelim ve bakalım. Spitz, biyopsikososyal düzenlemelerden söz eder. Bunlardan ilki, "birinci organizatör" ismini verdiği davranış, yeni doğan çocukta birinci ilâ üçüncü aylarda ortaya çıkan gü-

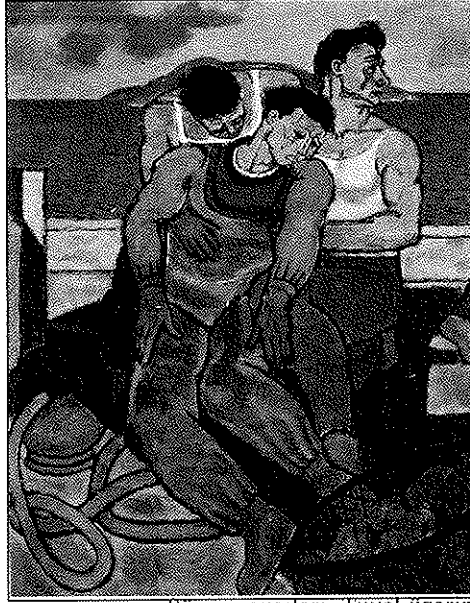
lümseme davranışdır. "İkinci organizatör", yabancı anksiyetesidir. 6. ve 7. aylarda belirlenir. 8 ilâ 10. aylarda ayrışma anksiyetesi ile binişir. İkinci organizatör, bebeğin anneyi anne olmayandan ayırt etmesi ile başlar. Ben, ben olmayan, Ego, İd, Superego sınırları oluşmaya başlar.

Süperegomuz, yani aslında ruhsal olarak içimize aldığımız yabancı güç, bize ne yapmamız gerektiğini söylemeye başlar. Çaresiz ve savunmasız çocuk, isteklerinin doyurulması için büyük ve yüce olanın isteklerini ve beklentilerini karşılaması gerektiğini düşünür ve bunu yapar. Artık bir dolayım başlamıştır. Ben doğrudan kendi isteklerimi karşılayamam. Ben muktedir değilim. Bunu yapmaya muktedir olana tâbi olarak onun istediği gibi olursam isteklerimi gerçekleştirebilirim. Ancak bu bile olmayabilir. Her istediğim şey yerine gelmez, muktedir olanın bana uygun gördüğü şeyi elde edebilirim ancak. Bu yüzden isteklerimden vazgeçmeliyim.

İşte Süperego ne kadar yer kaplarsa kişinin Egosu için alan o kadar daralır ve benlik ezilmeye başlar. Kişiliğin bu üç alanı mevcut ruhsal enerjiyi kullanır ve herhangi bir alanın fazlalığı diğer alana düşen enerjinin azlığı anlamını taşır.

Dinin varlığını sürdürdüğü alan Süperego alanıdır. Durkheim'e dönecek olursak, toplumsal olan ile dinsel olan özdeştir demişti. Kişiliğin, Süperego bölümü için kişiliğin sosyal parçasıdır demiştik biz de. Bu ikisini bir araya getirdiğimiz zaman, dinsel olanın yerinin Süperego alanı olduğunu görürüz. Dinsel olanın yoğunlaşması, yer kaplaması ben'in yerinin daralması sonucunu doğuracaktır. Dinsel olan büyüdükçe ben küçülecektir. Beni korumanın tek yolu yüce olanın karşısında itaatkâr konumda olmaktır. Yüce olanın isteğini yerine getirmeliyim düşüncesi, benim isteklerimi, benim yeteneklerimi yok sayan, giderek beni yok sayan, hiç yerine koyan bir düşüncedir. Yani din, ben'i küçültten, eksiltten, giderek hiçliğe indirgeyen bir şeydir diye de bakılabilir.

Tam bu noktada, peki büyü nerede kendisine yer buluyor diye sorulduğunda, büyüün yerinin İd olduğu söylenebilir. Orada zaman kavramı yoktur. Dolayısıyla formel bir akıldan söz etmek

Sünger avcıları. Tuval üzerine yağlıboya, 65x55. 1951

mümkün değildir. Buna karşılık, gerçek ruhsal varlığımız, dış dünya ile sağlıklı bir ilişkiye girdiği andan itibaren beni oluşturacak bölümümüz olduğu için, benim için gerçekte en uygun olanı en uygun biçimde elde etmenin yolunu gösterir. Gerçek değişimin ve dönüşümün anahtarıdır.

Tekrar çocuğun gelişimine dönecek olursak, 9 ay-1 yaş arasında nesnenin kendi dışında var olabileceğini anlamaya başlayan çocuk taklide başlar. İki yaşına doğru sembolik düşünce oluşur, çocuk olaylar ve nesnelerin sembolik tasarımlarını kullanmaya başlar. Sonraki dönemde sembol kullanımı

artmış, nesneleri adlandırmaya başlamıştır ama, yedi yaşına kadar onları sınıflandıramaz durumdadır. Tüm bu süreçte "kendisi olmayan"ı kontrol etme ve denetim altına alma çabası görmektediriz. Bu yönüyle, çocukta, istediğimi yapabiliyim, çevremi denetleyebilirim duygusu mevcuttur. Nesneleri adlandırma onları denetlemenin aracıdır. Taklit etmek de o durumu kontrol etmekle eş anlamlıdır. Taklit edebildiğim şey kontrol edebildiğim şeydir. Ben taklit ettiğim şeyden daha güçlü ve büyük bir şeyim. Taklit edebiliyorsam onu içeriyorum demektir ve ondan da fazla bir şeyim. Bir av töreninde bir hayvanın taklit edilmesi ve sonra taklit edilen hayvanın alt edilmesi hem avı taklit edende, hem de taklit edilen hayvanı alt eden kişide güçlülük duygusu uyandıracaktır. Taklit eden "senden fazlayım"ı yaşarken, taklit edileni alt eden, "seni yenebiliyorum"u yaşar. Her iki durumda da kişi güçlenir. Artık kişi av töreni öncesinden farklı bir kişidir. Bir değişim, dönüşüm yaşanmıştır ve bu büyüden gelir. Değişimi sağlayan şey büyüdür. Daha doğru bir ifadeyle, insanın kendi büyü eylemidir.

Burada çok farklı bir noktaya sıçrama yapılabilir. Büyünün bugün bile devam ettiğine ve insanların ona nasıl başvurduğuna ilginç bir örnek: Moda! Ünlü birinin giyimini kuşamını, edasını, şusunu busunu taklit etmek tıpkı av törenlerindeki gibi bir süreç yaratır. Ve bizler farkına varmadan o "ilkel" insanların yaptıklarını yaparız. Daha güçlü olanın karşısında kendimizi güçlü hissetmemizi sağlayacak bir yola başvururuz. Saçlarımızı ya da giysimizi, vb. o ünlü kişi gi-

bi yaparız. Onun gibi tavırlar takınırız ve güç duygusu yaşarız. İçinde yaşadığımız sistem de bundan çok iyi bir biçimde yararlanır. Güç imajları yaratılır, bu güç bazen güzellik, bazen zenginlik, bazen başka bir şey, ama sonuçta bizim karşısında kendimizi daha zayıf hissettiğimiz şeydir. Zayıflık duygusu yaratıldıktan sonra güçlü olmak için taklitler başlar.

Bu konu aslında bir başka araştırma konusu olarak önümüzdeki dönemde daha geniş olarak ele alınabilir.

Tekrar taklide dönelim. Güçlü olan ve zayıf olan vardır ve ben zayıf olanım; ama taklit edersem güçlenirim ve güçlenmek istiyorum. Öyleyse taklit ederim. Büyü başlar. Büyüyü ya da değişimi başlatan da büyücüdür. Bu durumda büyücüler, yani doğaya hükmetmenin gizlerini bilen kişiler mevcut durumları, halleri, güç dengelerini değiştirebilen kişilerdir. Büyük devrimcilerdir bir bakıma.

Büyü ve değişim kavramlarını kullanıp da Heraklitus'tan, diyalektiğin babası diyebileceğimiz kişiden söz etmemek olmaz. Büyü bu yönüyle Heraklitus ile akrabadır. Heraklitus "Dünya ve dünyadaki bütün şeyler sürekli değişim hâlinindedir ve değişmeyen tek şey sürekli değişim durumudur," der. Onun karşısında ise Parmenides vardır. Ona göre varlık değişmezdir ve hareketsizdir. Değişimin varlığını kabul eden büyü, aslında, tüm ruhanî görünümüne karşın, materyalisttir. İdealist olan ise dindir. Dinde mutlaklık vardır. Büyüde yoktur öyle bir şey. Bu bakımdan Marksistler için büyü anlaşılır ve yakın bir şey olmak gerekir.

Bugüne bakacak olursak, içinde yaşadığımız sermaye egemenliği düzeninin dine ihtiyacı olduğunu çok iyi görebiliyoruz. Dindeki hiyerarşiden ve "yüce olan"a tâbi olmaktan söz etmiştik. Kapitalizm mutlak ve yücedir. Sermayenin, paranın, paranın sahiplerinin dediği, istediği olur hep. Bu bağlamda özellikle ABD kapitalizmin en mutlak ve en yüce kalesidir. ABD ile işbirliği yaparsak mutlu yaşayabiliriz. Bizim görevimiz yüce ABD'ye hizmet etmektir. ABD'ye karşı gelenler kâfirler ve dinden çıkmışlardır. Bizler onun karşısında hiçiz. O her şeydir. Sonsuza dek olmasa bile şu an için

mutlak olan odur. Sonsuza dek yaşayacak olan odur. Önemli olan da, zaten şu an için onun bir ve mutlak olmasıdır. Onun bir ve mutlak olmadığı bir durum ansızın ortaya çıkacak olsa nasıl bir KAOS yaşanacak olduğunu düşünabiliyor musunuz? Değişmeyecek olan, ve değişmemesi gereken odur. Onun bir ve mutlak oluşunu ifade eden her şey ABD'nin egemenliğini ve iktidarını meşrû kılar. Yüce olanın karşısında bir başka güç daha vardır. Bu, şer'i temsil eden Şeytan'dır. Bugünkü Şeytan, Usame Bin Ladin'dir sözgelimi. Şeytanın çırağı Musa bin Zerkâvî de Irak'ta ABD'ye karşı olmayacak işler çevirmektedir!

Şeytan dün SSCB idi, biliyorsunuz.

Tanrının elçileri insanı tanrının buyruklarını yerine getirmeye, şeytana ise karşı çıkmaya çağırır.

Dinin kurgusu bugünün insanının davranışlarını şekillendirmektedir. Kapitalist sistem dinin kurgusundan yararlanıyor. Onu besliyor ve ondan beslenerek insanı eziyor, güçsüz kılıyor, güçsüz olduğuna onu inandırıyor. Güçsüzlüğünü kabul eden insan için artık yüce olana teslim olmak, itaat etmek, biyolojik varlığını, en temel varlığını korumaya çalışmaktan başka çare kalmamıştır. Psikososyal varlığı ezilmiş, geride sadece biyolojik varlığı kalmış insan onu kaybetmeyi göze alamaz ve itaat eder.

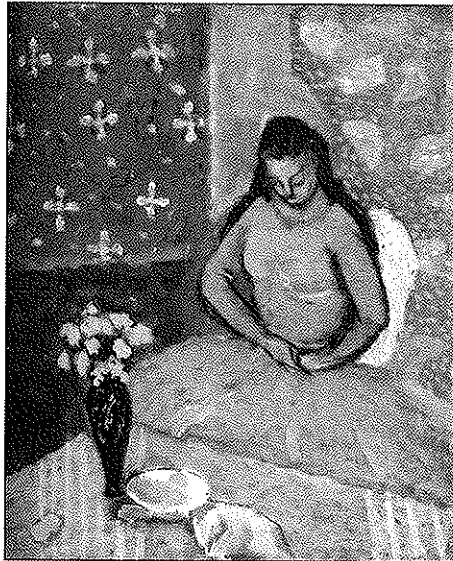
İşte buna karşı büyüü var etmek gerekir desek çok mu saçmasapan bir şey söylemiş oluruz? Hiç değilse, ne demek istediğimiz anlaşılabilir.

Büyünün yolu düşlerden geçiyor. O halde düş görmeyi sağlamak gerekir. Yeniden düşler yaratmak gerekir. İnsanın düşlere ve büyüye ihtiyacı

var. Lenin'in söylediği gibi, "Çok politika yaptık. Artık düş görmek gerek." Çok doğru ve yine doğru. Bugün de. Büyü iradedir. Tanrının ve kendilerini onun yerine koyanların iradesine meydan okuyan insan iradesi.

Kaybettiğimiz manituları, şamanları yeniden keşfetmenin, gerçek ruhsal varlığımız İdimizin ortaya çıkmasının ve dış dünya ile olumlu etkileşimle benliğimizi yeniden kurmamızın zamanıdır.

"Filozaflar şimdiye kadar dünyayı yalnızca tanımladılar. Asıl mesele, onu değiştirmektir."

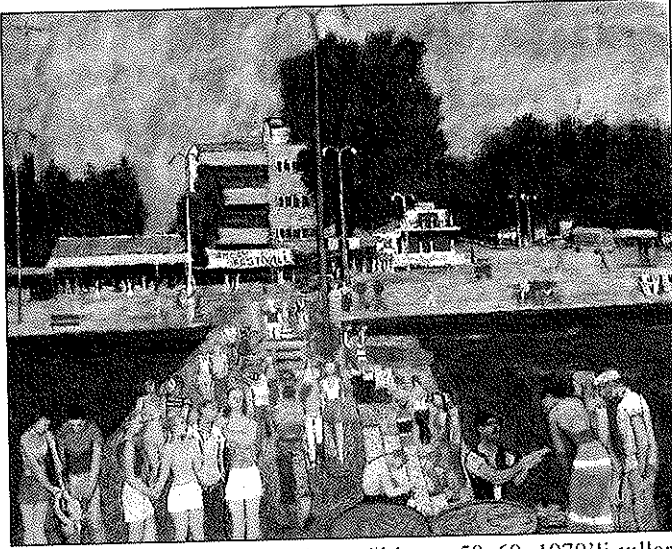

Karton üzerine yağlıboya, 23x20. 1948.

İslam Dünyasında Tıp

Prof. Dr. Erdem Aydın

Diğer bilim dallarında olduğu gibi tıpta da İslam dünyasında yaklaşık 8-12. yüzyıllar arasında yaşanan gelişme sırasında birçok ünlü hekimin ismine rastlamaktayız

Akçay. Duralit üzerine yağlıboya, 50x60. 1970'li yıllar.

İslam tıbbı dendiğinde Batı'da uzun süre Arap tıbbı anlaşılmıştır. Bunun nedeni İslam dünyasında tıbbî eserlerin Arapça olarak kaleme alınmasıdır. Oysa İslam dünyası içerisinde çok sayıda ulus bulunmaktadır. "İslam tıbbı" çok sayıda ulus tarafından meydana getirilmiştir. İslam dünyası içerisinde, Arapça'nın ortak dil olması böyle bir yanlışlığa neden olmaktadır. Söz konusu tıp Ortaçağ'da İslam uygarlığı içerisindeki Arap, Türk, İran, Hint gibi çok sayıda ulusun ortak ürünüdür.

İslam dininin ortaya çıkmasından sonra Arapların komşu ülkelerde yayılmaları, bilim ve felsefe alanında özellikle 8-12. yüzyıllar arasında çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Yaklaşık 400 yıl süresince bilim ve düşünce meşalesi Atlas Okyanusu'ndan, Kuzey Hindistan ve Orta Asya'ya kadar İslam dünyası içerisinde taşınır.

İslam Devleti'nin genişlemesi ve özellikle eski Yunan ve Roma topraklarını da hâkimiyet alanına katmasıyla Müslümanlar bu yerler-

deki bilimsel ve kültürel mirasla karşı karşıya geldiler. Elde edebildikleri bilimsel ve kültürel zenginlikleri kendilerine katma yoluna girdiler. İslam dünyası özellikle o güne kadar yazılmış olan bilgileri derleme ve toparlama yönüne gitti. Eski Yunan ve Roma uygarlıklarına ait tarihsel bilgi zenginliğinin, Arapça'ya çevrilmiş eserlerle korunarak gelecek kuşaklara aktarılması sağlandı.

İslam tıbbının temelinde Yunan tıbbı ile İslam dünyasındaki ulusların geleneksel tıbbî uygulamaları yer alır. Yunan tıbbının İslam dünyasına girişindeki en önemli olay Hristiyanlığın bir mezhebi olarak Nasturilerin İstanbul'dan sürülmeleridir. 428 yılında İstanbul'da patriklik yapan Nastorius anlaşmazlık nedeniyle din çevresinin tepkisiyle karşı karşıya gelmiştir. Bunun

üzerine alınan bir kararla, Nastorius ile kendisine inananlar İstanbul'dan sürülmüşlerdir. Bugün Süryaniler olarak da bildiğimiz bu dini grup gittikleri yerlere inançlarını taşımışlar ve tıp alanında hizmette bulunmuşlardır. Nasturiler önce Urfa'ya (Edessa) yerleşmişler ve buradaki bir okulun idaresini üstlenmişlerdir. Bu okulda hastaların tedavisine mahsus bir bölüm tıp eğitiminin yapıldığı önemli bir yer haline gelmiştir.

Nasturiler, 489 tarihinde Urfa'dan da kovulunca İran'ın güneyinde Şahabad Kasabası yakınlarında Cundişapur okulunu kurmuşlardır. İşte İslam tıbbının Yunan tıbbı ile teması bu okulla başlamıştır. Cundişapur okulundaki hekimler aracılığıyla Yunan tıbbı İslam dünyasına kazandırılmıştır. Hipokrat, Galen, Dioskorides gibi yazarların eserleri önce Süryanice'ye, daha sonra İslam dünyasının ortak dili olan Arapça'ya çevrilmiştir. Özellikle Abbasi döneminde çok ciddi bir şekilde bir çeviri dalgası yaşanmıştır.

İSLAM TIBBININ ÖZELLİKLERİ

İslamiyet'ten önce Araplar, dış kültürlerden fazla etkilenmeden kendilerine özgü kimlikleri ile tarihte yer alıyorlardı. Kuran'ın dinsel ve ahlâkî genel niteliği göz önüne alındığında kuşkusuz onda geniş kapsamlı tıbbî bilgiler aramak gereksizdir. Bununla birlikte bazı tıbbî bilgilerin varlığını da görüyoruz. Kuran hıfzıssıhha ve tıp ile ilgili bilgilere yer verir. Ayrıca yine sağlığı da ilgilendiren konularda bazı kurallara ilişkin hükümler yer almaktadır. Kuran'da adı geçen hastalık cüzzamdır.

İslamiyet'in doğuş yıllarında İslam dünyasında tıbbî bilgi ve uygulamalar daha çok Peygamberin yaptığı açıklamalar çerçevesinde yer almıştır. Bu açıklamalar, bilindiği gibi, daha çok koruyucu sağlıkla ilgilidir. Peygamberin yenmemesi gereken gıdaları ve içecekleri belirtmesinin yanı sıra tıbbî destekleyen ve sağlığın önemini vurgulayan hadislerine rastlanmaktadır. İlerleyen yıllarda tıp alanındaki gelişmelerin devlet adamları tarafından desteklendikleri söylenebilir. Bunun en somut örneği aşağıda söz edecek olduğumuz hastanelerdir

HASTANELER

İslam dünyasındaki hastanelerin kuruluşunda, İran'da 5. Yüzyıl'da Cundişapur'da kurulan hastane ve tıp okulu modeli önemli yer tutar. Nasturiler tarafından burada kurulan hastane modeli, Müslümanlarca benimsenerek çeşitli şehirlerde hastaneler kurulmuştur. İslam dünyasının ilk hastanesinin 707 yılında Şam'da kurulan hastane olduğu belirtilse de, burası cüzzamlı ve körlerin barınması için kurulan bir yerdir. Tam teşkilatlı ilk İslam hastanesi Abbasiler devrinde yaklaşık 800 yılında Harun er-Reşid tarafından Bağdat'da kurulmuştur. Bu hastanenin yönetimi Cundişapur hekimlerinden Cebrail b. Bahtışu'ya verilmiştir. Bu hastane Bağdat ve diğer İslam şehirlerinde kurulacak hastaneler için iyi bir örnek teşkil etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu da dahil olmak üzere 9.—17. Yüzyıllar arasında Endülüs'ten Hindistan'a kadar çok geniş topraklar üzerinde İslam hastaneleri (Darüşşifalar) kurulmuştur.

Türk-İslam dünyasında bu hastaneler vakıf sistemi içerisinde devlete yük olmayan işlevlerini sürdürmüşlerdir. Orijinal yapısıyla günümüze kadar ulaşan İslam dünyasının ilk dönem hastanelerinden Şam'daki Nureddin Bimaristan'ı ve bunun yanında yıkık olarak bulunan Kalavun Bimaristanı'dır. İslam dünyasındaki Adudi, (982, Bağdat) Nureddin (Şam) ve Kalavun

(1284, Kahire) hastaneleri Ortaçağın en tanınmış hastanelerindendir. İlk devir İslam dünyası hastanelerinin bir kısmı Türk asıllı kişiler tarafından kurulmuştur.

İslam dünyasındaki tıp pratiğinde idrar incelemesi önemli yer tutmaktadır. Kuşkusuz diğer kültürlerde de yer alan idrar muayenesi İslam tıbbında da sık başvurulmuş bir yöntemdir. İdrarın rengi, kıvamı, kokusu, içinde çökelti bulunup bulunmadığı gibi beş duyu aracılığıyla öğrenilebilecek özellikler araştırılır, normale göre bir sapmanın varlığı aranır.

İslam dünyasında büyük hastaneler erkek ve kadınlar bölümlerinden meydana geliyordu. Bazılarında ruh hastalıkları için ayrı bir bölüm vardı. Hastane baştabibine "saur" deniyordu. Eczacılar da "saydeli" veya "saydelani" gibi isimler veriliyordu. Eczacının idaresinde bir ilaç deposu bulunuyordu. Hekimlerin reçetelerine göre bu eczaneden hastalara ilaç verilirdi. Şarabhane de denilen bu eczane yerlerini, sultanlar kendilerine mahsus olarak da kuruyorlardı. Hastanelerde hastaların bakımı, yemek ve ilaçların hazırlanması; yatakların bakımı, temizlik gibi işler için görevliler çalışıyorlardı. Hastanenin asıl yöneticisi, "nazır", "mütevelli" veya "şedd" denen kişiydi. Bu yönetici, halife ya da sultan tarafından tayin edilirdi. Reisületibbanın da menşurla tayin edildiği bilinmektedir. Göz hekimlerinin (kehhal) ve cerrahların da reisleri vardı.

Hazreti Muhammed sağlık konusuyla yakından ilgilenmiş ve bu konudaki hadisleri yol gösterici olmuştur. "Tıbbî Nebevi" adı verilen eserler, Peygamberin tıp ve sağlık üzerine söylediği sözleri bir araya getiren eserlerdir. Hadislerinin konulara göre toplanmasının bir örneği olan Tıbbî Nebeviler, MÖ. 10. yüzyılda Arap kaynaklarında görülmeye başlamış daha sonra Türk dünyasında da yer bulmuştur. Türkçe olarak yazılmış Tıbbî Nebevi yazma sayısı 6 olup bunlardan 3'ü tercümedir.

Söz etmek istediğimiz bir diğer konu, "Müfred Devâ"lardır. Eski tıpta tedavilerin özünü, genelde, çoğunlukla bitkisel, bunun yanında hayvansal ve maddesel kaynaklı da olabilen basit yapıdaki ilaçlar meydana getiriyordu. İslam dünyasında bu şekildeki basit yapıda ilaçlara Müfred Devâ (basit droglar) adı verilmiştir. Hekimlerin tedavi konularındaki başarıları ilaç olarak kullanılan bu maddeleri iyi bilmelerine bağlıydı. Ortaçağda İslam dünyasında bu konu üzerinde çokça çalışmalar yapılmıştır. Tarihin ilk çağlarından beri çalışan bu konu üzerinde İslam tıbbının çok önemli katkıları olmuştur

Ressamın atölyesinden Şile. Tuval üzerine yağlıboya, 45x50. 1998.

HEKİMLER

Diğer bilim dallarında olduğu gibi tıpta da İslam dünyasında yaklaşık 8-12. yüzyıllar arasında yaşanan gelişme sırasında birçok ünlü hekimin ismine rastlamaktayız. Bu hekimler eski Yunan tıbbını temel alarak uygulamalarda bulunmuşlar ve öğrendikleri bilgileri yeniden derleyerek gelecek kuşaklara bırakmışlardır. Söz konusu hekimlerin başında İbn Sina gelmektedir.

İbn Sina (980-1037) Buhara'da doğmuş ve orada eğitim almıştır. Dünya tıp tarihinde Hipokrat ve Galen'den sonra geldiği kabul edilen bir hekimdir. Onun tıpta gerçekleştirdikleri arasında şunlardan söz edilmektedir: Teorik olarak öğrendiği tıbbî bilgileri hastalar üzerindeki deneyimleri ile tamamlamış ve hasta başında klinik dersler vermiştir. Tıp ve kimya alanındaki çalışmalarında deney ve gözleme sürekli yer vermiştir. Cerrahide bazı yeni bilgilere erişmiştir. Örneğin urların beyinde olabileceğini, mide ülseri ve pilor tıkanıklığı semptomları gibi. Küçük cerrahide kullanılacak bıçağın kesinlikle alevden geçirilmesini tavsiye etmiştir. Larenks entübasyonunu ilk kez uygulayan kişidir. Cıva buharını insanlarda ilaç olarak kullanmıştır. İbn Sina'nın en ünlü eseri "Kanun" adını taşımak-

tadır. Eser 5 bölümden oluşmaktadır. 1542'de Latince'ye çevrilmiştir. Bu eser Türkçe'ye ise 18. Yüzyıl'da Tokatlı Mustafa Efendi tarafından "Tabhiz al-Mathun" adıyla çevrilmiştir.

İbn Sina'nın öğrencisi Ebu Ubeyd el-Cuzcani tarafından kaleme alınan ona ait bilgiler günümüze kadar gelmiştir. Öğrenildiğine göre "Mütaleayı sever. Fakat eline aldığı kitaplardan hiç birisini başından sonuna kadar tamamiyle okumaz, her kitabın en güç yerlerini ve en mühim meselelerini tetkik eder ve bu suretle eserin müellifini ve mahiyetini anlamakta gecikmezmiş".

Ortaçağ İslam dünyasında İbn Sina kadar ünlü bir diğer isim Zekariya Razi'dir (854-932). Horasan'da Rey şehrinde doğmuştur. Galen üzerine çalışmaları nedeniyle ona İslamın "Calihos"u ismi de takılmıştır. Tıbbî eserlerinin sayısı 50'den fazladır. Eserlerinde Hipokrat'ın pratiği ile Galen'in teorilerini birleştirmiştir. Üzerinde dikkatle durduğu tıp konularından ikisi çiçek ve kızamıkla ilgilidir. Al-Mansuri adlı eseri 15. Yüzyıl'da Latince'ye çevrilmiştir. En büyük eseri al-Havi'dir. Eserlerinden altısı tıbbî deontolojiye aittir. Sülfürik asiti keşfetmiş ve farmakolojiye birçok yeni ilaçlar katmıştır. Distilasyon yöntemini uygulamıştır. Vebalı ev-

lerde kızgın çakıllar üzerine sirke döktürerek formaldehit gazının oluşmasını sağlayarak dezenfeksiyon sağlamıştır. Dikiş için operasyonlarda koyun barsağı kullanmış ve yaraları alkolle temizlemiştir. Ateşin düşürülmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun için yüksek ateşli hastaları ılık suya batırılmış çarşaflara sarardı. Civanın ilaç olarak kullanılabileceğini ortaya koymuştur.

İspanya'da, Kordoba'da doğan Abül Kasım Zehravi (936-1013) İslam dünyasının en büyük cerrah ve anatomistidir. Dönemi için modern sayılacak cerrahi esasları tıbbı kazandırmıştır. Çalışmalardan bazıları olarak şunlardan söz edebiliriz: İlk kez cerrahî aletlerin çizimlerini yapmıştır. Sünnet konusuna değinmiş; dağlama ve amputasyon yöntemlerini uygulamıştır. Cerrahide anestezi olarak afyonu kullanmış, kırık çıkık, felç konularında çalışmalar yapmıştır. Onun ünlü cerrahi eseri "Al-Tasrif fit Tıp" adını taşımaktadır.

Yine İslam dünyasının sınırları içerisinde İspanya'da doğan İbn Baytar (1197-1248) botanik alanındaki çalışmaları ile ünlüdür. Al-Cami al Müfredat al-Edviye vel-Agdiye adını taşıyan eserinde 1400 kadar drog tarifi verilmektedir. Bunlardan 300 kadarını daha önceki kaynaklardan aldığını söyler. Her ilacın Arapça ve Yunanca adlı özellikleri, etkisi, kullanılış yerleri ve o ilaçlar hakkında daha önceki yazarların görüşleri kitap içerisinde yer almıştır. Kitap 1291 yılında Kahire'de dört cild olarak basılmış, 1840 yılında Almanca'ya, 1877 yılında da Fransızca'ya tercümesi yapılmıştır. Kitap iki kere Türkçe'ye çevrilmiştir. Bunlardan ikincisi 1681 yılında Mehmet Rindani tarafından yapılmıştır. İbn Baytar'ın Anadolu'yu da gezmiş olması Türkiye bitkileri açısından önemli bir kaynaktır.

İslam dünyasında isminden söz edilmesi gereken hekimlerden biri de İbn Nefis'tir. 13. Yüzyıl'ın ünlü bir hekimi olan Nefis, Şam'daki Nurettin Zengi hastanesinde ve daha sonra Kahire'de çalışmıştır. "İbn Sina Kanunu'nun Anatomi Kısımına şerh" adlı eserinde Galen'in dolaşım sistemine itiraz etmiştir. Galen'in ileri sürdüğü kalbin sağ ve sol karıncığı arasındaki duvarda deliklerin bulunduğu görüşünü reddetmiştir. Nefis'e göre söz konusu yerde herhangi bir delik bulunmamaktadır. Bu da kalbin sağ tarafına gelen kanın akciğerlere gidip oradan sol karıncığa geçmesi demektir. Yani, günümüzde bildiğimiz küçük kan dolaşımı dediğimiz olaydır. Zamanında İslam ve Osmanlı dün-

yasında biliniyor olmasına rağmen Avrupa tarafından fark edilmemiştir.

Kuşkusuz, İslam dünyasında daha birçok hekimden söz edilebilir. Bunlar arasında Taberi (9. yüzyıl), Alib. İsa, (9. yüzyıl), Mecusi Ali b. Abbas ((?-994), Farabi (870-950), Abu Hanife Dinaver (895-992), Biruni (973-1051) İbn Ebi Usaybia (1203-1270), İbn Nefis, (1210-1288), Ebül Farac (1233-1286), İbn Rüşd (1126-1198), İbn Zühr (1094-1162) İbn Meymun (1135-1204) yer almaktadır. (Erdemir, 1996:211-7.)

İSLAM DÜNYASINDA SİMYACILIK

İslam dünyasının erken tarihlerinden itibaren bazı bilim adamları simya ile ilgilenmişlerdir. Canlının beden ve ruh ikilisinden meydana geldiğini düşünen simyagerler bunların ayrı olmaktan çok bir bütün oluşturdıklarına inanıyorlardı. Evren (Makrokozmos) ile İnsan (mikrokozmos) arasındaki ilişkiden yola çıkarak canlı ve cansız tüm varlıkların aynı esasa dayandığını düşünüyorlardı. Sonuçta canlının doğma, büyüme ve ölme süreçleriyle metallerin kimyasal ilişkileri arasında bağ kurmuşlardı. Bu görüşler doğrultusunda metaller bazı mistik vasıflar yüklemişlerdi. Simya, Batıda ve Doğuda bir tür doğa felsefesi gibi düşünülmüştür. İskenderiye'de dinî, mitolojik ve kozmolojik bilgilerin bir örgüsü gibidir. İlk simya bilgileri genellikle Mısır'da Hermes Trigemistus'a, İslam dünyasında ise yukarıda değindiğimiz, İdris Peygamber'e atfedilmiştir. İslam dünyasında simya ile ilgilenenler arasında rastlanan ilk isimlerden biri İmam Cafer Muhammed el-Sadık'tır (690/700-765). Bu kişi aynı zamanda bu alanda en tanınmış isim olan Câbir b. Hayyan'ın hocasıdır. Câbir, yüzlerce yıl Doğu'da ve Batı'da bu alanda en büyük otorite olarak kabul edilmiştir.

Câbir diğer simyacılar gibi metallerin minerallerin oluşumundan meydana geldiğini düşünmektedir. Gezegenlerin etkisi altında metaller civa ve kükürtün değişik oranlardaki karışımından meydana gelmektedir. Metaller arasındaki farklılık kükürtün, yani toprağın farklı olmasından meydana gelmektedir. Onun farklı olmasının sebebi ise güneş ışınlarıdır. Daha ince ve saf olan kükürt civa ile öylesine bir muameleden geçirilebilir ki altın ortaya çıkar. Yani gerekli olan karışımlarda belli bir "denge"yi tutturmak gerekmektedir.

Câbir'in şekillendirdiği denge teorisi daha sonrakiler tarafından da izlenmiştir. İslam dün-

Fadime ve İdris'in evi. Tuval üzerine yağlıboya, 45x50. 2000.

yasında simya çalışmaları 19. Yüzyıl'a kadar devam etmiştir. Hatta 20. Yüzyıl'da bile görülmüştür. Câbir'in eserleri 13-14. Yüzyıllar'da Latince'ye çevrilmiştir. Çalışma biçimi, element sınıflandırması ve anlayışına getirdiği bakış açısı, denge teorisi ve uygulaması, geliştirdiği âletler nedeniyle bazılarınca ona kimyanın kurucusu unvanı bile verilmektedir. Onun simya alanındaki çeşitli çalışmaları köklü değerler ortaya koymuş ve daha sonraları, hattâ modern kimyanın doğuşu için zemin hazırlamıştır denilebilir.

İSLAM TIBBININ TARİHSEL ROLÜ

Yukarıda da belirttiğimiz gibi İslam tıbbı hem Yunan eserlerinden hem de İslamiyet içindeki ulusların geleneksel tıplarından da yararlanmıştır. Kuşkusuz İslam tıbbını tarihte önemli hale getiren şey Yunan Tıbbının Arapça'ya çevrilmesidir. Bu yalnızca basit bir çeviri olayı değil, bilim ve tıpta tarihsel sürekliliği sağlayan çok önemli bir olaydır. Tercümeler sonucu Arapça, bilim dili hâline gelmiştir. İlginç olarak, tercümeleri yapanlar genelde Arap olmadıkları gibi bu kişiler Müslüman da değildir.

İslam tıbbının Avrupa'da etkisinin görülme-ye başlaması yaklaşık 11. Yüzyıl'dan itibaren olmuştur. Bunda en önemli rolü Salerno Tıp Okulu oynamıştır. İslam tıbbının, üzerinde etkisini gösterdiği ilk bilim insanı Afrikalı Kostantin'dir (1015-1087). Kostantin, Kartaca'da doğmuş, Arapça öğrenmiş ve birçok yere seyahatler etmiştir. Arapça bildiği için birçok Arapça tıp eserini Latince'ye çevirmiştir. Avrupa, birçok tıbbî bilgiyi, Hipokrat ve Galen'in eserlerini söz konusu Arapça çeviriler aracılığıyla öğrenmiştir. Tıbbî bilginin gelişimi içerisinde İslam Dünyasının tıba katkısı eski Yunan tıbbının Arapça'ya çevrilerek bu şekilde Ortaçağ'dan sonra Avrupa'ya aktarılması şeklinde olmuştur. İslam hekimlerinin bu süreçteki katkılarının, daha çok, derleme ve toparlama şeklinde olduğu söylenebilir. Tıbbın tarihsel sürecinin devam etmesi açısından Ortaçağ İslam dünyasının katkısı son derece belirleyici olmuştur. Klasik çağ bilgilerinin Batıya aktarılması İslam dünyasındaki söz konusu bilimsel aktivitenin bir sonucudur. Böyle bir bilimsel aktivitenin yokluğu hâlinde tıbbi bilginin geleceğe aktarılmasında muhtemelen önemli sıkıntılar yaşanacaktı.

Çocuk Eğitimi Üzerine

Yeşim Özakınsel —

*Devlet okulları yoksullaştıkça özel okullar sarıyor ortalığı.
Kamu yararı kavramı artık eğitimde de söz konusu değil*

Bu yazıda, kısaca, çocuk ve eğitim, dolayısıyla eğitim sistemi ve bu sistemin kapitalist toplumlarda varlık nedeni ile, Türkiye'deki uygulamalar üzerinde duracağız.

Bir çocuğun eğitim süreci doğumuyla birlikte aile içerisinde başlar, okulla ve/veya toplumla devam eder, ancak yaşamı tamamlandığı zaman son bulur. Bu anlamda çok uzun bir süreç olan eğitimi aile içi ve okul eğitimi olarak ele alıp değerlendirelim.

Günümüzde eğitim, toplumun her kesiminden kişiler tarafından farklı bir şekilde ele alınmakta ve herkes kendi dünya görüşü ve eğitim anlayışı doğrultusunda eğitim faaliyetlerini değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeler yapılırken genellikle içinde bulunulan sistemden bağımsız hareket edilmemekte ve bu yüzden de çoğu zaman yanılgıya düşülmektedir. Bunun somut bir örneği okulların açıldığı son günlerde yaşandı.

Okul yönetimi ile öğrenci velilerinin birbirlerine karşı almış oldukları karşıt pozisyona bir bakalım. Öğrenci velilerinden öğrenci kaydı sırasında "bağış" olarak istenen paralar, velilerin gözünde okul yönetimini cellat durumuna düşürürken, bu işin gerçek sorumlusu olan devlet göz ardı edilmektedir. Okullar siyasî iktidarlar eliyle yürütülen politikaların bir sonucu olarak yoksullaştırılmakta, okul yöneticileri buna çare ararken öğrenci velisi ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bu somut örnek herkesin kendi dar çerçevesinden sorunu algıladığını ve çözüm arayışına girdiğini, oysa başka yerlere bakılması gerektiğini göstermesi açısından yeterli. Şimdi biraz daha genele ve gerilere gidip çocuk eğitiminin ele alınış biçimine girelim.

Çocuk eğitiminin bir disiplin olarak ele alınması Rönesans sonrası ve aydınlanma dönemi ile birlikte gündeme gelmiş ve pedagoji alanında daha bilimsel yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bundan önce çocuğun eğitimi, onun gelişimsel süreçlerine denk düşmeyen, bu süreçlerin bir yetişkinin gelişimsel düzeyinden farklı olarak algılanmadığı bir yaklaşımla ele alınmakta ve bu bakımdan çok önemli yanılgılara düşülmekte idi. En genel anlamı ile çocuğun eğitim bilimi diye tanımlanan Pedagoji, çocuğun gelişim süreçlerinin ve ruhsal süreçlerinin ayrı

bir yöntem, yaklaşım ve anlayışı zorunlu kıldığı düşüncesinden yola çıkarak, psikiyatri ile işbirliği içerisinde, önemli veriler elde etmiştir. Bu veriler çocuğun gelişimsel süreçlerini dikkate alırken fakat yine de onu temelde uyumlu bir birey kimliğine taşımayı öngörür. Uygulamalardaki yerini de bu yönde bulur. Elbette ki uyumlu kelimesiyle anlatılmak istenen şey çocuğun kendi özgür iradesini kullanmasından çok, var olan düzen içerisinde, o düzene ters düşmeden, mümkün olduğunca az çatışarak ve belki de hiç çatışmadan varlığını oluşturmastır. Eğitim fakültelerinde ve çeşitli kaynaklarda eğitim, "kişide kalıcı ve istendik davranış değişikliği meydana getirilmesidir" diye tarif edilir. Burada dikkat etmemiz gereken şey, sanırım, "istendik" davranış değişikliği ifadesidir ki bu, kimin için istendik sorusunu da beraberinde getiriyor.

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren hep uymaya çalışır. Önceleri ailenin düzenine, sonra okulun düzenine, sonra toplumun. Her zaman belli roller alır ve bu rolleri başarıyla sürdürebildiği oranda takdir edilir. Takdir edilmek, aferin almak! Çocuk neleri yaptığı zaman takdir alır? Neleri yapmadığı zaman aferin denilir ona? Çocuk eğitiminin ilk sürecini üstlenen aile nele-ri referans alarak takdir eder, aferin der? Devletin eğitim misyonu aile içi eğitimde de yer almakta mıdır? Yani temel hedef, çocuğun özgür düşünen, inisiyatif kullanabilen, farklı olabilen, kendiyile bir bütünlük içerisinde kişilik gelişimini sürdüren mutlu bir birey olmasından çok, aile dolayısıyla toplumun beklentilerinin ön plana çıktığı bir eğitim anlayışı mı sürdürülüyor? Bu eğitim misyonu çocukların mı, yoksa sistemin mi varlık misyonu?

Her geçen gün eğitimin de bütün diğer alanlarda olduğu gibi ekonomik alan içerisine çekilerek sermayeleştirildiğini (bunun adına özelleştirme denilerek biraz daha kabul edilebilir bir ifade oluşturulmaya çalışılıyor) ve bunun alternatif eğitim anlayışlarının oluşması ve ailelere çocukları için daha özgür alternatifler sağlanması olarak sunulmak istendiğini görüyoruz. Aslında bu safsanın altında yatan gerçeklik, eşitsiz ilişkilerin oluşturulmakta olduğudur. Eğitimin sermayeleştirilmesi ile birlikte kısa sürede bireyle-

rin, daha uzun erimde ise toplumun uğradığı tahribat ile karşı karşıya gelmektedir. "Tahrip sürecinin anlaşılması için belirtilebilecek önemli bir vurgu aslında devletin almış olduğu pozisyon ile anlaşılabilir. Sermaye karşısında devletin gerilemesi değil, devletin yeniden tanımlanarak sermayenin yeni ihtiyaçlarına uygun bir dizi işlevi üstlenmesidir." Kamusal hizmet olarak sunulan eğitimin bir meta olarak yeniden tanımlanmasında sermaye ile devlet arasında mücadele değil, stratejik bir işbirliği söz konusudur.

Çocuk eğitiminin ailede başladığı ve daha sonra okulda devam ettiği gerçeği ile aileler okul yaşına gelmiş çocukları için okul arayışına girerler. Önlerinde iki alternatif vardır. Bunlardan birincisi, bir devlet okuluna gönderip daha ekonomik davranmak, diğeri ise özel okula vermek. Son yıllarda eğitimin sekiz yıllık olmasıyla daha da varlık bulan özel okullar devlet teşvikleriyle kapladıkları alanı büyütme ve devlet okullarının daha da yoksullaşması sonucunu doğurmaktadır. Eğitim fakültelerinde okutulan ders kitaplarında özel okulların gerekliliği ve bu okullarda daha nitelikli eğitim yapma zorunluluğu anlatılır öğretmen adaylarına. Yani devlet, öğretmeni de sermayenin var olma ve rant elde etme aracı olarak görmekte ve "özenle" o doğrultuda yetiştirmektedir.

Çocuğun eğitimi için alternatif eğitim programları içeren birçok eğitim yaklaşımı geliştiriliyor günümüzde. Bu, eğitimin sermayenin ekonomik alanına daha çok çekilmesi ile ilgili bir olgu. Kapitalizmde çocuğa verilen sözde önemin

aslında iki önemli nedeni vardır. Birincisi, çocukların kapitalist sistem için düzenin devamını sağlamak üzere işlenecek en önemli kesim olması, ikincisi ise, sermayenin çocuğu ve çocukla ilgili alanları kendine rant alanları olarak seçmesidir. Sermayenin ihtiyaçlarına yanıt vermede devletle işbirliği bir taşla iki kuş vurmaya yarar. Hem zaten kapitalist sistemin devamı önemlidir; sermaye buna uygun kişiler yetiştirirken bundan rant da elde eder. Önceleri çaktırmadan, yavaş yavaş, sonralarda ise açıktan açığa eğitim alanından büyük paylar almaya başlar. Hep "daha nitelikli eğitim" adına yapar bunları! Devlet okulları yoksullaştıkça özel okullar sarar ortalığı. Kamu yararı kavramı artık eğitimde de söz konusu değildir.

Bir arkadaşımın birlikte gittiğim İstanbul'un gözde özel okullarından birinin broşürlerinde, olumsuz karikatürize edilmiş eğitim tutumlarından yola çıkılarak kendi eğitim anlayışlarının bunların dışında olduğunu vurguluyorlardı. Okul kayıt ve tanıtım işlerinden sorumlu müdür yardımcısı bayan bize okulları ile ilgili bilgi verirken, sanatsal ve sportif etkinliklere verdikleri önemden bahsetti. Ama bu etkinliklerden daha verimli sonuç almak için evimizde de piyano olması gerektiğini söyleyince arkadaşım, "Buz hokeyi dersleriniz için de evimizde buz hokeyi sahamızın olması gerekiyor mu?" diye sordu esprili bir dille. Müdür yardımcısının belli ki onu dinlemeden verdiği yanıt hayli ilginçti: "Hayır, ona gerek yok." demişti!

Bu yıl ilk öğretim müfredatında değişiklikler yapıldığını yazıyor gazeteler. Sanat ve spora ağırlık verilmiş, Seçmeli ders sayısı ve İngilizce ders saatleri arttırılmış, satranç gibi zihinsel aktiviteler ağırlık kazanmış.

Hep kâğıt üstünde kalan safsatalar... 60-70 kişilik sınıflarda, kırık dökük sıralarda, yetersiz materyallerle mi yapılacak bütün bunlar?

Toplumsal değişim ve gelişim, kamu yararına var olabilecek düzenlemelerin yapılması ancak bütün alanlarda örgütlenmeden geçer. En önemlisi ve öncelikli olanı da aile içi örgütlenmedir. Bu sayede çocuklarımızın özgür düşünen, dili iyi kullanabilen, kendi duygu ve düşüncelerini rahat ifade eden, diğer insanları dinleyen ve işittiğini anlayan, herkesle tartışabilen esnek ve yaratıcı bireyler olarak yetişmelerinin öncülleri olmak gibi bir misyonu da anne babalar olarak üstlenmiş oluruz.

Üç Güzeller. Duralit üzerine yağlıboya, 45x50. 1970'li yıllar.

Kapitalizmde Sosyal Güven(siz)lik

Osman Şengül —

*Kapitalizm yalnız insanların sosyal güvenliğini
yok etmekle kalmıyor, tüm insanları,
canlıları ve doğayı da tüketiyor*

Sosyal güvenlik, bir toplumda yaşayan bireylerin yaşamları boyunca karşılaşacağı risklerin ve temel hak ve özgürlüklerinin o toplum tarafından güvence altına alınmasıdır. Bu güvenceyi toplum adına hareket ettiğini iddia eden fakat egemen sınıfın çıkarlarını savunan devlet “sağlar”. Temel hak ve özgürlükler, her bireyin kendisi ve ailesinin sağlıklı yaşama, çalışma, kültürel ve siyasal etkinliklerde bulunabilme olanaklarına sahip olması demektir.

Sağlıklı yaşama hakkı, her bireyin beslenebilmesi, giyinebilmesi, sağlıklı bir konutta barınabilmesi, sağlığını bozacak etkenlerden korunabilmesi, bozulan sağlığını iyileştirecek tıbbî bakım ve malzemenin herhangi bir bedel ödenmeden sağlanması demektir.

Çalışma hakkı ve özgürlüğü, bilindiği gibi “insanı” insan yapan emeğin en etkin bir biçimde kullanılması, dolayısıyla, hem insanın kendini yeniden üretebilmesi hem de içinde yaşadığı toplumun yeniden üretilmesine katkıda bulunma olanağına sahip olmasıdır.

Kültürel etkinliklerde bulunma hak ve özgürlüğü ise bedel ödemededen eğitim görmeyi, kültürel hayata katılmayı, zihinsel ve entelektüel olarak kendini geliştirmeyi kapsar.

Nihayet, siyasal etkinlikte bulunabilme hakkı, bireyin kendisinin ya da ait olduğu sınıf, zümre veya toplumsal tabakanın çıkarlarını savunma, bu sınıf, zümre veya tabakanın iktidarı ele geçirebilmesi için mücadele edebilme olanağına sahip olması demektir.

İLKEL KOMÜNAL TOPLUMDA

Sosyal güvenlik, bir kavram olarak 1930’larda literatüre girmiş olmakla birlikte içeriğine en uygun biçimde ilkel komünal toplumlarda uygulanmıştır. İkel komünal toplumlarda yaşlılar, yaralıları, çalışamayacak durumda olanlar ve çocuklar toplumun ortaklaşa koruması ve güvencesi altındaydı. Bu sosyal güvenlik uygulaması sadece ilkel komünal toplumlar için geçerli değil, günümüzün çağdaş komünal toplumları için de geçerlidir. Örneğin, “Pueblo Kızılderilileri”nde... bir çaba sonucu elde edilen ürün toplumun ortak malıdır. Böyle bir toplumda bireylerin tek tek güvenliği toplumun ortak sorumluluğundadır.”

(*Günümüz Nevrotik İnsanı*, Karen Horney, Yaprak Yayınları, 1986, sf. 142.) “Güney Afrika yerlilerinin sefalete düşme olasılığı yoktur, yardım isteyen herkese sorgusuz sualsiz yardım edilir. Kwakiutl Kızılderilileri’nden hiç biri yaşamı boyunca aç kalma tehlikesiyle karşılaşmamıştır. Hint köy topluluğu içinde de, muhtaç duruma düşmeme ilkesi aynı durumda geçerlidir.” (Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm*, İletişim, 1. Baskı, sf. 232.)

“Bir Hotanto tek başına yemek yiyemez ve ne kadar aç olursa olsun, yiyeceğini paylaşmak için yanından geçen herkesi çağırır... Bu ‘vahşiler’ arasında neredeyse genel bir alışkanlıktır.” (*Karşılıklı Yardımlaşma*, Pyotr Kropotkin, Kaos 2001, sf. 90.) “Ateş Adalılar, Papualarla aynı ilkel komünizmi uyguladılar; her şeyi paylaşırlar ve yaşlılarına çok iyi davranırlar. Bu kabileler arasında barış hüküm sürer.” (aynı, sf. 9.)

Günümüzde bu örnekler uzayıp gider... Bu örnekler için başka ülkelere gitmeye de gerek yoktur. Anadolu’nun “imece” usulü dayanışması bu tür örneklerin en güzellerindendir.

Bu tür sosyal dayanışmalar özel mülkiyetin ortaya çıkışı ve sınıflı topluma geçişle birlikte giderek yok olmaya başlamıştır. Nihayet, sınıflı toplumun en “ileri” ve “uygar” olanı, kapitalizmde tamamen yok olma sürecine girmiştir; günümüzün neo-liberalizminde ise tamamen yok olmaktadır.

Sosyal güvenlik ve onun “uygulayıcısı” sosyal devlet kavramlarının 1930’lu yıllarda gündeme girmiş olmasının nedeni, kapitalizmin bu döneminde, kitlelerin — sosyal güvenliği bir yana — yaşamının sivil tehlikelerle dolu oluşundandır. Kavramlar onların içerdiği şeye en çok ihtiyaç duyulan zamanda ortaya çıkarlar. Kapitalizmin ürünü olan “demokrasi” kavramı da, “eşitlik-özgürlük-kardeşlik” kavramları da böyle ortaya çıkmıştır.

KAPİTALİZMDE

Kapitalizmde, bırakalım sosyal güvenliği, tüm insanların, canlıların ve hatta doğanın yaşamı tehdit altındadır. Çünkü, bilindiği gibi, sadece ve sadece insan emeği, kendini yeniden üretirken, içinde yaşadığı toplumu ve doğayı da yeniden

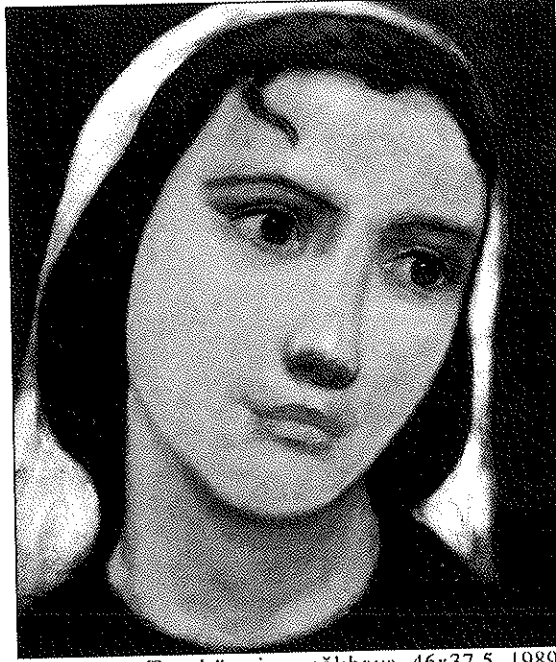
üretebilme yeteneğine sahiptir. Emek dışındaki diğer her şey kendini yeniden üretirken kendisi dışındaki şeyleri tüketmek zorundadır. Kapitalizmde egemen konumda olan sermaye de, bırakalım kendini yeniden üretmeyi, sıradan günlük mekanik dönüşümünü gerçekleştirebilmek için bile önüne gelen ve bu dönüşümüne konu olan her şeyi (tüm insanları, canlıları, doğayı) tüketmek zorundadır. Sermayenin bu dönüşümünü gerçekleştirebilmek için kapitalist toplum, ulusal ve uluslararası bütün kurumlarını — devletiyle, askeriyle, polisiyle, Birleşmiş Milletler'iyle, NATO'suyla, Dünya Bankası'yla, Dünya Ticaret Örgütü'yle, Uluslararası Para Fonu'yla, Uluslararası Çalışma Örgütü'yle, vb... — sermayenin emrine sunmuştur. Dolayısıyla, böyle bir ortamda, ancak sermaye için sosyal güvenlik söz konusudur; insanlar, canlılar ve tüm doğa için sosyal olan güvenlik değil, güvensizliktir.

Kapitalizmde üretimin sosyalleşmesi ve günümüzde tefeci sermayenin küreselleşmesi ile birlikte, insan hayatını ve toplumu tehdit eden riskler de hem sosyalleşmiş hem de artmıştır. Emekçiler tamamen serbest piyasanın emrinde olup serbest piyasa dışındaki karşılıklı bağımlılıklardan "âzâde" oldukları için açlık, sefalet ve kapitalizmin her türlü belasıyla baş başa kalma "özgürlüğüne" sahiptirler.

Kapitalizmin beş yüz yıllık tarihi, insanlık tarihinin hiç bir döneminde görülmedik kitlesel sefalet, açlık, işsizlik ve toplu kıyımların tarihidir.

Kapitalizm öncesi toplumların hiç birinde kapitalizmdeki kadar kitlesel sefalet, açlık ve toplu kıyımlara rastlanmamıştır. Örneğin, köleciler toplumlarda köleler ve çocukları açlık ve salgın hastalıklarda ölüme terk edilmezdi; çünkü köleler hem kendileri üretim aracıydı, hem de yeni üretim araçları (çocuklar) üretirlerdi. Aynı şeyi feodal toplumlarda serflerle toprak sahipleri arasındaki ilişkiler için de söyleyebiliriz.

Kapitalizmde ise emekçilerin elde ettiği en küçük kazanımlar bile çok yoğun kanlı mücadeleler sonucudur ve iktidarlar tarafından belli bir süre sonra şu ya da bu biçimde derhal geri

Tuval üzerine yağlıboya, 46x37.5. 1989.

alınmıştır. Örneğin, 1789 Burjuva Devrimi'nin yaptığı ilk yasal icraatlardan birisi, işçilerin her türlü yardımlaşma ve dayanışma derneği kurmalarını yasaklamak olmuştur. Ayrıca, Avrupa'daki 1848 Burjuva Devrimleri ile kitleler bazı kazanımlar elde etmişse de ve genel olarak bütün anayasalarda "devletin görevi her vatandaşın insanca yaşamasını sağlamaktır" diye yazmışsa da, birkaç yıl sonraki karşı-devrimlerle kitlelerin tüm hakları ellerinden alınmıştır.

Sınıflı toplumlarda devlet, egemen sınıfın sahip olduğu "özel" mülkiyetin en kutsal olanıdır; devletin bu

kutsiyeti kapitalizmde doruğa ulaşır. Bu nedenle devlet, sermayenin sahip olduğu "özel" mülkler içinde en dokunulmaz olanıdır da... Sermaye her ne şart altında olursa olsun, devleti "gözbebeği" gibi korur. O kutsal "özel" mülke ortak olmaya yeltenen herkesi ezip yok etmek zorundadır. Bütün yasalar bu kutsal "özel" mülkiyeti korumayı amaçlar ve "mülkiyete dayalı düzeni altüst etmeye yönelik kolektif teşebbüsler — şiddetle bile olsa — bastırılır." (*Sosyal Güvensizlik*, Robert Castel, İletişim Y. Sf.22.)

Dolayısıyla, sermayenin "icazetini" almadan devletin "sunduğu" hizmetlerden kimse yararlanamaz. Adı ne olursa olsun, ister "sosyal devlet", ister "refah devleti", ister "hukuk devleti" olsun, onun hangi amaçla nasıl kullanılacağına sermaye karar verir.

1930'lu yıllarda gündeme gelen "sosyal devlet" de sermayenin devleti kullanma biçimlerinden biridir. Her ne kadar emekçilerin refahını artırmaya, sosyal güvenliklerini güçlendirmeye, işsizliği yok etmeye yönelik "sosyal politikalar" güttüğü söylene de, asıl amaç, prestiji hızla yok olan klasik liberal devleti ayakta tutmaktır.

Kapitalizm, 1. Dünya Savaşı'nın yol açtığı sefaletle 1929 bunalımı eklenince başta Batı Avrupa işçi sınıfı olmak üzere halkların sert tepkisiyle karşılaştı. Bir de buna Ekim Devrimi ile gelen sosyalizmin çekiciliği eklenince, sermaye "kutsal mülk"ünü — devleti — kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Halkın satın alma gücünü yükselterek pazarları genişletmek ve kapi-

talizmin de “yaşanılabilir bir dünya” olduğunu kanıtlayarak “elden gitmekte” olan devleti kurtarıp yeniden tahkim etmek amaçlanmıştı. “Sosyal devlet” ve onun güttüğü “sosyal politikalar” asla kapitalizmin “halka sunduğu gönüllü politikalar” değildi. “İngilizlerin önde gelen siyasetçi ve işadamları 1930’lu yıllarda, daha sonra Keynesçilik olarak adlandırılacak olan politikaları uygulamakta gönülsüz olsalar da — ABD’de onlar gibi düşünenlerin yaptığı gibi — olayların gelişimi onları ister istemez bu politikaları uygulamak zorunda bıraktı.” (*Kapitalizmle Derdim Var*, Harry Shuut, Kitap Yayınevi, 2003, sf. 23.)

“Kapitalizmin altın yılları”nın başlangıcı olan bu dönem, kapitalist vahşeti kamufle etmeyi görev addetmiş “iktisatçılar”ın söylediği gibi “emekle sermayenin barış yılları” değil, sermayenin en kanlı saldırılarının olduğu yıllardır. Bazı devletlerde (Almanya, İtalya gibi) açık faşizmin bu dönemde resmî politika haline gelmesi rastlantı değildir. “...hızlı büyüme bir sermaye-emek uzlaşmasına değil, emeğin baskı altında tutulmasına ve böylece düşük ve (üretim artışına oranla) yavaş artan ücretleri kabul etmesine dayanır.” (*Emeğin Yeni Dünyası*, Ronaldo Munck, Kitap Yayınevi, 2003, sf.47.)

Yine o dönemlerde ortaya çıkan “refah devleti” kavramı da kapitalist devletin baskı, zulüm ve sömürsünü kamufle etmeye yönelikti. “Refah devleti ... ordu, polis ve benzerlerinin oluşturduğu devletin baskıcı aygıtlarına karşılık gelen devletin ideolojik aygıtı olarak algılandı. Uygulamalar, isyankar işçi sınıfını terbiye etmek üzere, bir nevi ‘kadife eldiven içinde demir yumruk’ gibi görülüyordu.” (Aynı, sf.50.)

Kapitalizmin günümüzdeki “yeni” diye yutturulmaya çalışılan stratejisi, özünde, “eski”nin devamından başka bir şey değildir. “Yeni” olan şeyler, saldırıların boyutu ve çeşitlerinin yanında, yeni kamuflej araçlarıdır. Sömürü ve baskının derinleştirilmesini kamufle etmek için yeni terimler ve kavramlar üretiliyor; iş bulma garantili ekonomi, sürdürülebilir kalkınma, esnek üretim, vb... Oysa biliyoruz ki, kapitalizmde emekçiler yararına hiçbir yenilik olmaz; yenilik diye yutturulan şeyler, pazarı genişleten, maliyetleri düşüren, artı-değeri (sömürüyü) arttıran değişim-dönüşimlerdir. Örneğin, “iş bulma garantili ekonomi” den kasıt, işverenlerin canlarının istediği zaman emekçileri işten atmasını meşrulaştırmak için uydurulmuş bir söylemdir. Güya kapitalizm, artık bireyleri çok iyi yetiştirmekte, dolayısıyla işten atılsa bile hemen iş bulabilecek yetenekte... “Esnek üretim”le emekçilerin “zaman kısıtlamasını ortadan kaldırma” ironisinin asıl amacı, emekçileri belirsiz zamanlı, sendikası, sigortasız çalışmak zorunda bırakmak...

Bu “yeniliklere” kapitalizmin “en gelişkin” ve “en uygar” iki devletinden — özellikle sosyal güvenlik ve sağlık sistemlerinden — örnekler verirken durum açıklık kazanır. “...Thatcher hükümetinin uyguladığı ekonomik politikalar sonucu, kamunun sunduğu sosyal hizmetlerde yapılan kısıtlamalardan en fazla nasibini Ulusal Sağlık Hizmetleri (NHS) almıştır.” (*Kapitalizm Sosyalizm ve Sağlık*, Ata Soyer, Özgür Üniversite Kitaplığı, sf.26.) Ücretliler için “...ilaç giderlerine katılım % 40 artırılmıştır... sigorta kesintileri % 9 artırılmıştır.” (Aynı, sf.28.) İngiltere’de bir başka “reform” da, başta İngiliz Tabipler Birliği olmak üzere, tüm kamuoyundan gizli olarak hazırlanan, “...sağlık hizmetlerini sunan kurumlar arasında rekabet olmasının, hizmet kalitesini artıracağı” gerekçesiyle NHS’ye bağlı hastanelerin özelleştirilmesi “reformu”dur.

ABD Ulusal Sağlık Bakım Kampanyası adlı bir kuruluş, “ABD sağlık sistemi, ileri kapitalist ülkeler arasında en az yararlı ve en kötü kalitede olanıdır. Ama en pahalı, en karmaşık, en bürokratik ve en etkisiz olanıdır da...” diyor. (Aynı, sf.18.)

Kapitalizmin bu yenilikleri ilaç sektöründe de görülmektedir. İlaç tekelleri, pazarlarını genişletmek için koruyucu ilaç ve aşılara pek rağbet etmemektedirler. Buna karşılık, sağaltıcı ilaçların her türlü yan etkileri gizlenerek her gün bir yenisini piyasaya sürülmekte, bu ilaçların pazarlanmasında da “yepyeni teknikler” geliştirilmektedir. Bu “teknikler”den biri de ilaç firmalarının, kendi ilaçlarını reçetelendirebilmek için yaptıkları uygulamadır. “Çok uluslu ilaç firmaları, ilaçların... pazarlama faaliyetleri için yaptıkları 3 milyar dolarlık harcamaya ek olarak doktorlara tanıtım için 15 milyar dolar harcamaktadırlar.” (Özgür Üniversite Forumu, Sayı 26-27.)

Bunların amacı bellidir: Sermaye, “sürdürülebilir bir gelişme” sağlayabilmek için her gün daha yaygın ve daha derin bir sömürüye ihtiyaç duyar. Onun için, ilkönce ve özellikle yapacağı şey, emekçilerin her türlü kazanımlarına saldırmaktır. Tüm bu saldırıları da “reform” diye yutturmak yolunu seçer. Bugün kamuoyunu kendi amacı doğrultusunda manipüle etmek için başvurduğu en yaygın söylemlerden biri de şudur: “1950 ve 60’ların “aktüerya” (sigorta riskleri, süreleri ve primleri arasındaki ilişkilerin hesaplanmasında kullanılan matematiksel yöntem) hesaplarıyla 2000’lerin sosyal sigorta sistemleri yönetilemez” diyerek sosyal güvenlik sistemlerinin “reform” ihtiyacı içinde oldukları demagojisine sarılıyorlar. Bu söylem demagojidir, çünkü, aktüerya hesaplamaları zaten — özellikle hayat ve emeklilik sigortalarında — 40, 50 yıl sonrasının toplu ödemelerinin hesaplanmasını sağlar. Aktü-

erya hesabı bu işe yarar ama sermayenin saldırılarına meşruiyet sağlamak için sermayenin yönetimindeki medya ve diğer kurumlar aracılığıyla diğer her şeyde olduğu gibi, bir demagoji ve manipülasyon aracı hâline gelmektedir.

TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK

Özellikle antropolog ve evrim bilimcilerin kullandığı bir deyim vardır: "Birey oluş soy oluşu özetler". Yani bir canlının hayatı o canlının soyunun evrim sürecinin özetidir. Kapitalizmin Türkiye'deki yüzyıllık tarihi de kendi soyunun beş yüz yıllık özeti gibidir.

Türkiye'de, kamu alanında SSK işçilerin, Emekli Sandığı sivil ve askerî memurların, Bağkur serbest çalışanların sosyal güvenlik kurumlarıdır. Bunların dışında bazı holding ve finans kuruluşlarının da "Emekli ve Yardım Sandıkları" vardır: Koç Holding Çalışanları Emekli ve Yardım Sandığı, İş Bankası Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı gibi...

Bir de "ek sosyal güvenlik kurumları" olan 1961'de kurulan Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), 1970 yılında kurulan Memur Yardımlaşma Kurumu (MEYAK) ile İşçi Yardımlaşma Kurumu (İYAK) var. Bu kurumlardan sadece OYAK'a kapitalizmin tanrısı "yürü ya kulum" dedi; OYAK da tanrının bu "emrini" kıramadı, yürüdü... O gün bu gündür yürümeye devam ediyor. Tanrı, MEYAK ile İYAK'ın suratına bile bakmadı; şu anda akıbetleri hakkında çeşitli rivayetler olmakla birlikte kesin bir bilgiye rastlanmıyor.

Sermayenin sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine yaptığı saldırılardan Türkiye de nasibini fazlasıyla almaktadır. Örneğin, hükümet, TBMM'nin açılışıyla birlikte Meclis'e getireceği yasa teklifiyle tüm sosyal güvenlik kurumlarını "daha etkin hizmet verme" amacıyla tek çatı altında toplama hazırlığındadır. Özellikle büyük holding ve bankaların emekli ve yardım sandıklarının SSK'ya devredilecek olması bu saldırıların en bârizidir. İğneden ipliğe her şeyin özelleştirildiği bir dönemde bu "kamulaştırma" aşkı neyin nesi...? Bu "ka-

mulaştırma" aşkı büyük banka ve holdingleri, kendilerine "yük" olmaya başlayan bu kurumlardan kurtarma operasyonudur.

Öte yandan aynı banka ve kurumlar, her gün yeni bir "özel emeklilik şirketi" kurarak "halkımıza güvence sağlamaya" devam etmektedirler. Bu "özel emeklilik şirketleri"nin, kamuoyundan gizlemeye çalışılan asıl görevleri, ait oldukları sermaye grubuna yeni, ucuz ve uzun vadeli finans kaynağı sağlamaktır.

Bu saldırılara bir başka örnek de, SSK'ya bağlı hastanelerin "devletleştirilmesi"dir. Önümüzdeki yıllarda bu hastaneler özelleştirilip serbest rekabete açılarak İngiltere'de olduğu gibi, "hizmet kalitelerinin yükseltilmesi" hedeflenmektedir.

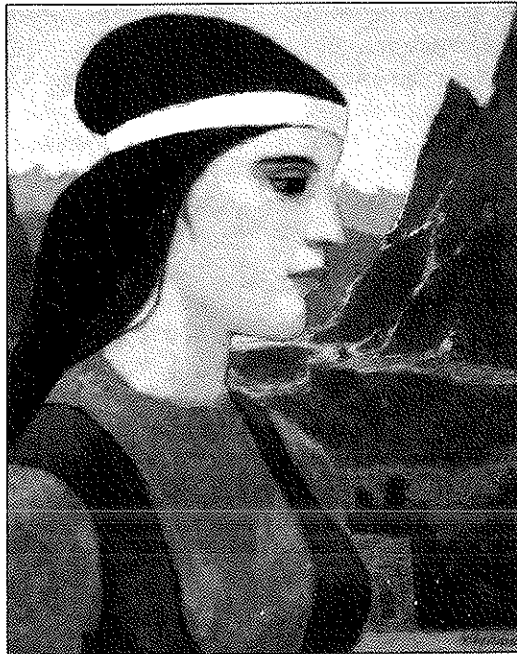
SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL DEVLET

Yukarıda gördüğümüz gibi, 1930'lerde kapitalist sistemin "küresel" planda karşısına çıkan "sırat köprüsü"nü geçebilmek için razı olmak zorunda kaldığı "sosyal güvenlik" politikaları ve bu politikaların uygulayıcısı "sosyal devlet" in aslında sosyallikle hiç bir ilgisi yoktur. Gerçek anlamda sosyal politika ancak ve ancak sosyalist devletle uygulanır; kapitalist sistemin "sosyal devlet" i kapitalist sistemi tahkim etmeye hizmet eder; dolayısıyla sistemin güçlenmesi, sistemle çatışma hâlinde olan sınıf ve katmanların güçsüzleşmesi, ezilmesi anlamına gelir.

Görüleceği gibi, kapitalizm yalnız insanların sosyal güvenliğini yok etmekle kalmıyor, tüm insanları, canlıları ve doğayı da tüketiyor; bu durumda gerçek anlamıyla sosyal güvenlik, kapitalizme karşı verilen kurtuluş mücadeleleridir.

Bu durum, sosyal haklar ve özgürlükler için mücadele verilmemeli anlamına gelmez; tam tersine, en küçük hak ve özgürlük için bile çok büyük mücadeleler verilmesi gerektiği anlamına gelir.

Tüm insanlarla birlikte canlılar ve doğanın güvenliğinin sağlanmasının tek yolu kapitalizmin yıkılması ve sınıfsız topluma geçiştir.

Duralit üzerine yağlıboya, 46x38. 1993.

Türban, Şimdi de Don

Ömer Bedri Canatan —

Tartışmanın arka planı toplumun entelektüel potansiyelindeki çöküntüye, daralmaya tekabül ediyor. Kabzımalların "toplumun kanaat önderleri" olduğu hâli gösteriyor

Türkiye hiç yoktan, türban tartışmasına benzer bir don-fistan tartışmasının kenarından geçti. Niye? Mine Kırıkkanat Kentin Marmara sahil bandındaki açık alanlarda piknik yapan ve denize don fistan giren "halk"ın sergilediği çirkin manzarayı, *Radikal*'deki köşesinde, gördüğünü aynen tasvir eden bir üslûpla eleştirdi. İslamî yazarlar bunu, halkı aşağılayan, seçkin bir tavır olarak niteleyip tepki gösterdiler, kumsalda mangal çevirip tavuk kızartanları ve denize don fistan girenleri savundular. Baş, "temsilen" *Hürriyet* gazetesinde köşe yazdırılan biri, Ahmet Hakan çekti. Kırıkkanat'a "faşist" dedi. "Tamam ama bu üslûpla söylenmez," demeye getirdi.

Bu anlaşılır bir şeydir, İslamî kesim yazarları bundan kendi kimliklerine saldırıldığı sonucunu çıkarmış olabilirler. Sadece belki İsmet Özel alınmamış, hattâ Mine Kırıkkanat'a, bu karşılıklı bir savaş olduğu ve kendisi de savaştığı için, tersinden hak vermiş bile olabilir! İslamî politik hareketin yazarı-çizeri "primitif" bir kültürü temsil ettiklerini bilerek temsil ettikleri şeyin hâkimiyetini savundukları için kendilerinden beklenen tavrı göstermişlerdir.

Ama hemen bütün köşe yazarları, görüşü sorulan liberal kılıklı aydın takımının tümü ve bu arada laik Kemalistlerle aynı kefedede tartışmamak için sol bilinç ve tavırla ilişkisini gevşetmiş veya koparmış olan kimliksizler, İslamî kesim sözcülerinin tepkisini desteklediler. Kemalist yazarlar ise, sorun böyle oportünizme alan bırakmayacak kadar akla-kara konulunca, söylenmesi caiz olanın binde birini bile söylemeyen Mine Kırıkkanat'ı savunma cesaretini — tek tük istisna dışında — gösteremediler. Yazar Mine Kırıkkanat radikallik yaptığı gerekçesiyle "*Radikal*"(!)'den kovuldu, konu kapandı.

Oysa "mühim" bir olaydı. "Sorun" Türkiye'nin kendisiydi, tartışma derinleştirilerek sürdürülmeliydi.

Bu bir kılık kıyafet tartışması değildir. Bi-

raz derinleştirilse, entelektüel potansiyelimizin harabiyetini gösterecek bir fırsattı. Nasıl çarpık bir bilinçle çarpıldığımız ve bunun da bütün toplum hayatını nasıl çarpıttığı anlaşılmış olacaktı. İslamî kesim yazarlarının savunduğu "halk" mıdır? Değildir. "Halk"ı savunanları savunanların savunduğu da demokrasi değildir. Bunlar açığa çıkacaktı.

Kırıkkanat'ın resmettiği çirkin manzara Türkiye'de toplumsal deformasyonun nerelere vardığıyla ilgili değildir. Ya nedir?

Mesele çünkü "göç"ebe bir toplumun "piknik" merakı olsa halledilmesi kolaydır. Avrupa'ya ilk giden Türkiyeli işçiler olur olmaz yerlere bir kilim serip yayılmaya başlayınca Avrupalılar ilk şaşkınlığı üzerlerinden çabuk atıp tedbir aldılar. İlgili yerel idareler uygun piknik yerleri düzenlediler. Uygun olmayan yerlere "Piknik yapılamaz" levhaları astılar. Piknik yapacakların bir gün önceden başvurup izin kağıdı alması kuralını koydular. Sonra da kendileri Türk piknikçilere katılıp başka kültürlerden insanlarla birlikte olabilmenin insanî tadını çıkarırlar. Bunda da bir "Avrupalı dehası" yok, insan aklının pratik çözümü vardır. Bizdeki mesele farklı. Modernitenin sunduğu bütün fırsatları da sonuna kadar kullanan, cami-çarşı eksenli bir ekonomik örgütlenmeyi ve sermaye birikim tipini temsil ediyor. Soyutlaması ideoloji, kültür ve sanat düzleminde İslamî kesimin yazarlarına, müziğine, resmine, piyesine, şiirine, siyasette de AKP'ye gidiyor. Bu somut toplumsal bağlamı ıskalayarak, geçtik geleceği olan maddi ve estetik değerden, folklorik bir değeri dahi bulunmayan bu mezbeleğe karşı tolerans, hattâ sahiplenmeye varan ikiyüzlülük, Toplumun entelektüel potansiyelindeki çöküntüye, daralmaya tekabül ediyor, demokratlıkla, çoğulculukla, "öteki"ne saygıyla bir ilgisi yok. Kabzımalların "toplumun kanaat önderleri" olduğu hâli gösteriyor. Rasyonel ölçülerini yitirmiş, çıldırmış bir toplumu haber veriyor. Geleceğini tartışmaktan korkan bir topluma denk geliyor.

Kim bu, bizim de karşı olmadığımız tür-
banda direnen, şimdi de buna don fistan, man-
gal ekleyen?

AKP'nin beslediği ve beslendiği kaynaktır
bu. Kırıkkanat bunu görüp göstermiştir. Bes-
belli ki sert üslûp, aşağılayıcı üslûp piknikte-
ki veya plajdaki figürlerin oransız bir erkek
hâkimiyeti veya dışı köleliği arzetmesi hariç
tutulursa, bu insanların siyasî bilincinedir, ki
bu bilincin ters dönmüş ve AKP'de somutlan-
mış sonucu, sadece göze dokunan bir şey de-
ğil, milyonlarca hayatın, bilimin, sanatın, kül-
türün, ahlakın temellerine saldıran, bir toplu-
mun geleceğini karartan ve fakat gene o top-
lunun basiretsizliği demek olan somut gerçek-
likten dolaydır. Kırıkkanat'ın üslûbu fazla mı
sertti? Milletin çoluğunun çocuğunun, kızının,
eşinin önüne paçalı donla ve kıllı bacaklarla
çıkmağdaki üslûp nedir, peki? Kim kime say-
gısızlık etmektedir. İslamcı yazarların ve onla-
rı savunan liberal yazarların arka çıktığı, hal-
kın kendisi veya pikniği veya donu fistanı de-
ğil, bu yamukludur. Hattâ daha ileri gidip
gönül rahatlığıyla söylemek gerekir; bunların
yaptığı, — bekçiliği veya sözcülüğü daha ma-
kul olurdu — sermaye uşaklığıdır. Çünkü ser-

maye toplumdaki her türden hegemonyasının
gerçek temelini halktaki bu yamukluğun üzeri-
ne tesis edegelmektedir. Halkı mı savunmuş-
lar? Halkın kendi doğrusu için doğrulduğu en-
der zamanlarda bunlar nerdeydi? Bunlardan
düzene eleştiri hiç gelmiş midir? Hadi Tanrı-
ya itiraz edemezler, peki Tanrının bu çapaçul
düzenin hâmisî rolüne ne demişlerdir? Demez-
ler. Hiç bir şey dememişlerdir. Eşitlikçilikleri
fitre, sadaka, zekattan ileri gitmez. Bu İslam-
cı yazarların son bir kaç yılda, iğneyi kendi
sistemlerine batırdıklarına, dinde reform istek-
lerine, “dindar, inançlı ama aydın” pozuna gir-
melerine de aldanmamalı. Bunu da, 11 Ey-
lül'le birlikte içine girdikleri kompleksten
kurtulmak için yapmakta, bir korku ve yozlaş-
ma olarak yaşamakta, Bush'a yaranmanın bir
yolu olarak görmektedirler. Yani bir tür el Ka-
ide'ye — o ters bir yöne savrulduğu için —
cephe almaktadırlar.

Elleri fakir fukaranın cebinden çıkmadığı
halde, halk, hakkını mülkiyet tartışmasına gö-
türmeyegörsün, bunların feryadı başlar: “Hara-
ma el uzatmayın!”

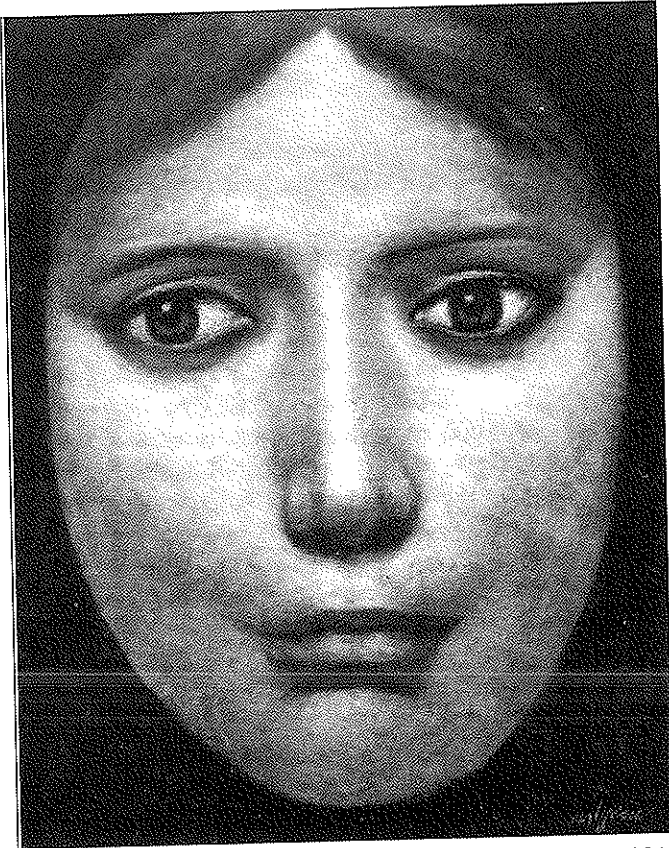
Gidi haramiler!

Halkçıymışlar! Halkı savunmak onlara dü-
şermiş!

“Halk” diyoruz da, içini açmıyoruz. Ge-
nel bir halk davranışı var, bir de bunun
içinde, her biri milyonlarca sayıda zümre
ve katman var. Bunların bazıları, bazan,
ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu ko-
şullara ve hâkim eğilime bağlı olarak eko-
nomik, kültürel ve siyasî ilişkilere öylesi-
ne egemen konuma gelirler ki, “halk” de-
diğinizde görünen odur. Türkiye'de bu şim-
di, kimdir?

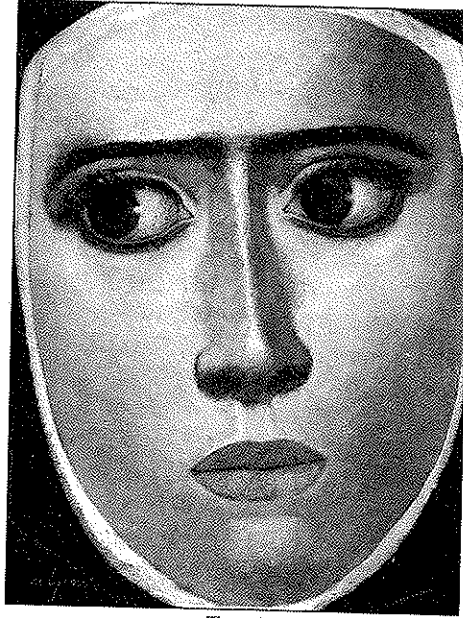
Gözümüze metropollerde görünmekte-
dir. Buna dikkatli bakmak lazım. Uygun-
suz yerde ve uygunsuz vaziyette mangal
yakarken, denize don atlet girerken, ora-
da, göz önünde bile “helâl”ini helâlinden
köle gibi kullanırken gördüğümüz,
“halk”-tandır da “halk” değildir. Bunlar ne
moderniteye tepki duyan pleplerdir, ne de
içinde kendilerini insan olarak algıladıkları
bir kırsal kültürü temsil etmektedirler.
Ayrıca siz onları bir de evlerinde, işlerin-
de, mahallelerinde görün. Ne kendilerine
saygıları vardır, ne de başka insana. Ma-
raşlı, Sivaslı, Rizeli, vb. göç menşei ola-
rak belli bir tanım içine alınabilselerde
geldikleri kaynağı asla temsil etmezler.

Oturdukları, kuruluşuna ön ayak olduk-

Tuval üzerine yağlıboya, 30x23. 1984.

ları, rantını dağıttıkları, ekonomik hayatını kontrolünde tuttıkları gettoları bilinen insanî yerleşkelerden değildir ya da öyle olmaktan çıkmıştır. İlk icraatları, komşu gettonunkinden bir balta sapı daha geniş, mimariye ziyan ve günah bir cami kondurarak ilk iktidar çekirdeğini kurmaktır. Camiden çıkmazlar, çünkü işyerleridir. Ticari, sosyal ve siyasal ilişkilerini, nüfuz değiş tokuşunu, parti, vb. tercihlerini, tehditi, şantajı burada kurar ve işletirler. Irz düşmanı tüccarların evine girerken kameraya yakalananlar, "Oy istemek için gittim," demişlerdir.

Tuval üzerine yağlıboya, 81x65. 1960'lı yıllar.

cinayet kültürünü sıradanlaştıran bir insan piyasasıdır bu. Buraya kadar halk gene halktır.

Sonuçta bu "bozulma" da bir yaşamaktır, örgütlü olur. Varoş piyasasında bütün örgüt biçimleri, rantın üleşilmesi üzerinedir. İş bulan işçi, bulamayan kapkaççı, dolandırıcı, işportacı, mafya olmuştur. Siyasî partiler, belediyeler, muhtarlıklar varoşlarda bu insan bozulmasına dayanır.

Zaman içinde kent altyapısı kurulmuş olsa bile orada herkes birbirinin üzerine çıktığı için insani gelişme gerçekleşmez. Kuşaktan kuşağa giyim kuşam, çocukların isimleri değişir ama öz

değişmez. Sermaye varoşa yukardan, ama yapıyı bozmadan girer. Bir alt piyasa imkânı olarak girer. Kendini ora kalitesine uydurup girer. Değiştiren devrimci bir dinamik olarak değil, pekiştiren bir çıkar olarak işler.

Bundan sonrası "halk" değildir. Üç kaçak kat, bir minibüs veya taksi, belki de bir halk otobüsüdür bozulan adam. Fırıncıdır, bakkal irisi markettir, tefeci, üfürükçü veya kadın tüccarıdır. Ya da kooperatifçi veya belediyenin kaldırım-kanal taşeronudur. Hattâ belediye başkanıdır! Bunların siyaseti de vardır: Alevi ise CHP, değilse AKP'dir. Artık bu fotoğrafta halk yoktur.

İslami yazar-çizer zevat ile bunları ve bunların kaynaklarını savunmayı "demokratlık" sayan liberal zevat Mine Kırıkkanat'a "seçkinci-faşist" derken güya halkın devlete ve Kemalizme geleneksel öfkesini de sahiplenip savunur pozundadırlar. Tamamen sahtekârlıktır. Kemalizmle bir alıp veremedikleri yoktur. Siz hiç bunlardan bir tekini, bu öfkenin gereğini yaparken ve bedelini öderken görmüş müsünüz? İnsanı kavramamışlardır. İnsanı tanrıdan yukarı çıkardı diyerek yargıtay başkanı İmran Ökten'in cenazesine saldıran nefesi çorap kokusu hergele takımının to-runlarıdır. Halk sınıflarının somut sınıf dertleriyle ve sınıf mücadelesindeki konumlarıyla ilgili tek cümle kurdukları görülmemiştir.

Kimin adamı oldukları, dış gösterdikleri yazar Mine Kırıkkanat'ın "Radikal"den kovulup tartışmanın kesilmesinden belli değil mi?

Dinle imanla alakaları

var mıdır sanırsınız? Demokrasi de dahil, "kent"i kent yapan hiç bir şeyle ilgilenmezler, ama kentin nimetlerini kapışmakta birbirlerini yemekteler. AKP iktidarı suretinde karşımıza gelen şey budur. İncelip, yazar olmuşu da Ahmet Hakan'dır. Bu, "halk" mıdır?

Bunu başlangıcından almak, Özal'dan başlatmak lazım. İslamî modernitenin papazıydı. Faşist bir askerî rejimin başbakanı, demokratlık taslayan bir rejimin faşist cumhurbaşkanıydı. İdeolojiyi, inancı, ahlâkî şort ve tişort gibi giyerdi. Bütün ideolojileri yeri geldi giydi. Bir tatil yerinde askeri şortla — şortluydu — selâmladı diye ondan demokrasinin talihini değiştiren bir ikon yaratmaya kalkışanlar da halkın donunu-atletini demokrasiye işaret sayan bugünkü medya mezbelesi "aydın"lardı. Aralarından Özal'ın resmî, gayriresmî el çabukluğu marifet yoluyla derlediği oylardan sağladığı iktidarı "anasının ak sütü gibi" helâl sayan kıdemli solcular bile çıkmıştı!

Savundukları "halk" değilse kimdir?

Metropollere bin bir türlü ekonomik ya da sair nedenden zorâki ya da "gönüllü" göçmüştür. Varoşlara oturmuş, tutunmuştur. "Tutunma" süreçlerinde — her zaman her yerde olduğu gibi — hayat hayat olmaktan, o da "halk" olmaktan çıkmıştır. Bu bir insan bozulmasıdır. İnsanın çürüyüp kokuşmasıdır. Bozulma başlı başına bir piyasadır. Din, aşiret, hemşeri, kadın, çocuk, her şey ticarîleşme ve metalaşma basıncı altındadır. Fahişelik, hırsızlık,

Demokratikleşmiş miydik?

*Ar sınırının aşıldığı yerde
arsızlığa dur demenin zamanıdır*

Hükümetin siyasal demokrasiyle ilişkileri konusunda büyük yanlış içinde olan demokrasiden yana kesimleri uyarıcı nitelikte sayısız olguya bu kez "aklını başına getirici" bir yenisi daha ekleniyor: Terörle Mücadele Yasası'nın yeniden ihyası.

Bu hükümet, yani AKP'nin Tayyip hükümeti, hak ve özgürlüklerin, yasalarda olduğu şekliyle bile kullanılmasına izin vermedi. Basın özgürlüğünü yasayla budadı, kuşa çevirdi, yeni ceza yasasının içine tehlikeli hükümler yerleştirdi. (Hatırlamak için, 24. sayımızda T. Kazan'ın yazısına bakın.) Tarihçilerin Ermeni meselesini tartışmasına aynen Hitler diliyle "hainlik" dedi. Gösterileri bastırmak için ülkenin biber gazı stoklarını son damlasına kadar eritti. Grevleri, mitingleri ertelemekte asla tereddüt göstermedi. Yargısız infazlar gereken yerde ve zamanda yine yapıldı. Bütün bunlara rağmen bu hükümet, Cumhuriyet tarihimizin "en demokratik" hükümeti sayıldı. Alabildiğine somut olunması gereken bu konuda basit bir mantık yürütüldü: AKP, Cumhuriyet'le birlikte devlet ve siyasetin sistem dışına ittiği toplumsal kesimleri temsilen merkezi ele geçirmeye doğru gelişen bir harekettir. Bu nedenle merkeze gelip iktidar olması ve "kabul görmesi" bile başlı başına muhteşem bir demokrasi olayıdır. Kendileri "demokrasi olayı" olduklarına göre, Türkiye'nin daracık demokrasisi onları kapsayarak genişleyecekti. Genişledi mi?

Kendi kendilerine, cinliklerinden ya da safiyetlerinden gelin güvey olanlar dışında kim, evet, genişledi diyebilir? Öyle olacak olsaydı, kim AKP'ye iktidar verirdi? AB'nin Türkiye'ye dönük işleyen bir protokolü vardır, oradan tutunup iktidar siyasetine başladılar. Dil ve üslup bakımından AB'nin kine benzetilmek zorunlu olduğu için yasal düzenlemeler yaptılar. Ne ne yaptıklarını biliyorlardı, ne de yaptıklarının "demokratikleşme" olup olmadığını. Öyle olduğunu onlara başkaları, holding sözcüleri, liberaller ve çoğu solcu, eski solcu sorumlular yakıştırdı.

Türkiye'nin bu "en demokratik" partisi ve hükümeti kendisi hakkındaki yaygın yanlışlığı, hakkını yememek lazım, iyi değerlendirdi. Peşpeşe "demokratikleşme paketleri"ni AB ambalajına sarıp toplumun önüne attı ve kendisi "iş" ne gitti. İşinin ne olduğu besbelliydi. O iş çok iyi görüldüğü için holding sözcülerince nasıl övüldüğünü herkes her gün görüyor.

Yaptıkları demokratikleşme değil gözboyamadır, bunlardan demokrat, liberal falan olmaz diye...

Söylediklerine değil, temsil ettikleri ve dayandıkları güçlerin sınıfsal niteliğine bakmak lazım diye...

AB'ye dönük yapılanları demokrasiye katkı saymak demokrasi konusunda kafaları karıştırmaktır diye...

Kızılçık'ın yıllardır uyardığı kadar varmış!

Söyledikleri ve yaptıklarının içinde, kenarında, aradan 23 yıl geçtiği halde hâlâ faşist askerî cunta anayasası ile çizilmiş dar sınırlar içinde duran işçi hak ve özgürlüklerinden tek kelimelik bir bahis bile bulunmuyorsa, bireysel hak ve özgürlüklerin hiç biri kullanılamıyor, buna da "uygulama problemi" deniyorsa, hakikaten kafa karışır, biri çıkıp bunlar için demokrat derse!

Ama şimdi kazın ayağı başka. İşler tersine dönüyor. "Demokratikleşme", sanki varmış gibi, "geri isteniyor"! Nitekim bizi üç yıl boyunca uğraştıran, "demokratikleşme" mi, değil mi diye tartıştıran, "Uygulamaya ne zaman geçer?" merakı içine sokan gidişattan vazgeçmek için bahane arayan hükümet istediğini bulmuştur. Asker ve polis ve jandarma şeflerinden gelen, Baykal CHP'sinin de bayraktarlığını üstlenmeye çalıştığı Terörle Mücadele Yasası'nın yeniden ihyası bunu gösteriyor.

"Yasaya ne gerek var?" deniliyor.

AB'ye dönük yaptıklarına "tarihî önemde bir demokratikleşme" diyenler şimdi hükümete akıl vermeye başladılar: "Böyle bir yasaya ne gerek var?"

Ne demek istiyorlar? Sen istediğini mevcut yasalarla da yaparsın! Yapıyorsun da... Sana gözünün üstünde kaşın var diyen mi oldu? Farkında olmadan AB'yi incitebilirsin. Demokrasiyi derinleştirmekten ve Avrupa'ya yaklaştırmaktan vazgeçtiğiniz imajı doğabilir. Yasa'yı yeniden ihya ile yapmak istediklerinizi gene yapın ama böyle bir yasayı aman ha! zinhar çıkarmayın!

Böyle böyle, demokratinin da, liberalliğin de, solculuğun da cılgı çıktı. Siz hükümetten daha mı akıllısınız? Bir bildiği ve yapmak zorunda olduğu var ki yasayı çıkaracak. Ayrıca yasanın AB'ye dokunan bir özelliği de olmayacak, çünkü İngilizlerin öteden beri IRA'ya, şimdilerde de Müslüman "teröristler"e karşı mücadelede kullandıkları hukuk esas alınacak.

Niteliği hakkında yanlışların kabul edilebilir olduğu dönem kapanmıştır, toplumun yavaş yavaş

bu hükümetten nasıl kurtulacağını düşünüp konuşmaya başlaması lâzım. Aklı eren herkesin bu konuda topluma destek olması lazım. İş çok kötüye gidebilir.

Hükümet gereğini farketmiştir. AB'cilik Avrupa'da bile sökmekten Türkiye'de siyasetin yelkenini hiç şişirmez oldu. Bu nedenle Hükümet ve TUSİAD, AB'ciliği ve demokrasicilik oynamayı "makul" düzeylere çekmeyi deneyecekler. Yani Türkiye'nin gerçekliğine dönecekler. İşler hükümet ve halk için ciddi bir noktaya gelip dayanacak. Tedbirini almak lazım. Kürtler için Türkiye'de yasaya mehel yoktur. O "başka" ıstır. Burdan çıkarak, Türkiye'de şimdilik yok ama olacağı — ve yükseleceği — kesin muhalefet için tahkimat lâzım. Bunun için Türkiye'yi susturmak lâzım. Yeni bir ekonomik kriz devleti ve hükümeti silip süpürmesin diye uyanık olmak lâzım.

Devlet ve hükümet ne yapacağını biliyor, biz ne yapacağız?

İşçilerin, emekçilerin, topraklarından sökülüp kent kenarlarına fırlatılan milyonlarca yoksul köylünün, linç saldırısı altında can güvenliğini yitiren Kürtlerin demokratik hakları yokken, bütün bunların suçlusu olmaktan başka, kamu mallarının, kurumlarının tasfiyesini özelleştirmeyi açıktan ganimete dönüştüren, daha baştan meşruiyet özüllü %25'lik AKP'yi ve hükümetini savunmak "demokrat"lık olup çıktı.

Bu ar sınırının aşıldığı yerde arsızlığa dur demenin artık zamanıdır. Demokratikleşmek ve özgürleşmek için Kopenhag dayatmasından başka bu ülkede ve bu toplumda umut bağlayabilecekleri hiç bir şey göremeyenler — hayal dahi edemeyenler — yine bu ülkenin ve bu toplumun has ürünü AKP gibi bir partiye ve onun hükümetine "mecbur" kalmanın kefaretinin ödeme durumuyla bir gün karşı karşıya geleceklerinin farkında değiller de, acaba neden değiller? Gerçek ve kalıcı çözümü iç dinamiklerde yatan sorunlarda dış dinamığa bunca bel bağlama, bizatihi, demokrasi ve özgürlüğün geleceği için en büyük tehlikedir. O tehlikenin vâdesi de, üstelik, çok uzun olmayabilir!

İşe, demokrasiyle ilgili unuttuklarımızı hatırlamaktan başlamak gerekir. Şu, varsayım bile değil, "düşsayım" iflas etmiştir: Hükümetle (AKP ile) devlet (ordu) arasında ihtilaf var, demokrasi çıkarsa burdan çıkacak, hükümeti desteklemeli. Önce bundan kurtulmak gerekir. Türkiye'ye AB ufkunda hayali bir yer yakıştırmaktan vazgeçip, ayaklarını bastığı ve üstünde Batı'nın BOP, vb. hayaletlerle dolaştığı "kendi bölgesi"ne yerleştirip öyle kavramak gerekir.

Türkiye'de bir sol — ve demokratik — muhalefet yoksa, bu ancak devletten ve hükümetten bağımsızlaştırılmış bir çizgi üzerinde oluşacaktır. Devleti at, hükümeti al! Burdan ne çıktı ki şim-

diye kadar? Ne çıkar ki? İşçi-köylü düşmanı, sermaye ve teknoloji aşığı İkinci Cumhuriyetçi (hemen hepsi bir vakitler Boyner'ci!) allâmelerin sözde "özgürlükçü" hezeyanlarından başka? Şimdi de gerçek temelinde gelişemediği için, "Hükümeti at, devleti al!" muhalefeti geliyor: Vatansever, yurtsever, devletsever, vb... Bu "muhalefet" in ülkeyi ve toplumu nereye götüreceği, hattâ götürmekte olduğu, bugünden belli değil midir?

Bu durumda, toplumun çalışan emekçi sınıf ve katmanları arasında, dayanılmaz hayat şartları bağlamında yeşermekte olan gerçek talep ve ihtiyaçları bütünleştiren bir siyasal-toplumsal demokrasi mücadelesini AKP'den başlayarak bütün burjuva referanslarından bağımsızlaştırmak, dünkünden de daha önemli olacak.

Bu olabilemez değildir.

Olmazsa olmazdır!

Kültürün Küreselleşmesi

MUSA'DAN MARADONA'YA

Yalçın Yusufoğlu

• Küreselleşme Fetişizmi • Bilgi/Enformasyon.. High-Tech • Avrupa Merkezci Kültür • Semavi Dinler • Hristiyanlık, Haçlı Seferleri, Amerika'da Soykarım, Sömürgecilik, Köle Ticareti • Ataerkil Toplumda Erkek Kültü • Markanın Kültürleşmesi/Kültürün Metalaşması • Futbol, Pop Müziği • Oyunlar •

İSTANBUL: 0212 291 52 77
troya.istanbul@superonline.com
internetten sipariş:
yenisayfa.com.tr

TROYA

Gültekin Gazioğlu: Öğretmenlerin ve Sosyalistlerin kaybı

Gültekin Gazioğlu Eğitim Emekçileri hareketinin, bu hareketi CHP güdümünde bir hareket olmaktan çıkarıp sınıfsal bir harekete dönüştüren ve sosyalist mücadelenin güçlü bir unsuru hâline getiren ilk kuşak önderlerinden biriydi. TÖS'ün, 68'in solcu kuşağını da büyük oranda şekillendiren devrimci mücadelesinin her safhasında ve her aşamasında, hareketin yönlendiricisi kadrolar arasındaydı. 12 Mart mahkemelerinden de geçtikten sonraki yeni koşullarda eğitim emekçileri hareketinin tek çatı altında ve sınıf hedeflerine dönük yeniden yapılanması için çalıştı ve TÖB-DER'in kurucularından, 1975'teki 2. Kongresi'nde de Genel Başkanı oldu. TÖB-DER fiilen kapatılıncaya kadar sürdürdüğü bu görevini 12 Eylül Askeri darbesinden sonra, partisi tarafından gönderildiği yurtdışında da, dünya öğretmenleri nezdinde ve faşist Evren cuntasına karşı bir mücadele anlayışıyla 1990'lı yıllara kadar götürdü.

Gültekin Gazioğlu 1974'te kurulan Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'ne üye oldu ve sosyalizm mücadelesine bu partinin saflarında devam etti. Onun önderliği döneminde TÖB-DER, bir dernek olmasına rağmen bir sınıf sendikası gibi mücadele etti ve DİSK mertebesinde dışı ve etkili bir örgüt hâline geldi. TÖB-DER'i bir siyasî parti olarak görmeyen basiretli yönetimiyle örgütü, siyaseten kırk parçaya bölünmüş olmasına rağmen birlik içinde tutmayı başardı. Bundaki başarısı, Türkiye sosyalist solunun tümü tarafından sevilen ve saygı gören bir kimlik kazanmasını da sağladı.

Mesleğinin — ve diyelim ki sınıfının — sorunlarını çözmekte de yol gösterici olanlardandı. Köy Enstitüleri'nin en son kuşağının uzantısı olarak Millî Eğitim'in bilimselleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi için en üst düzey platformlarda çalıştı. O kadar ki, Mustafa Üstündağ ve Necdet Uğur

gibi Millî Eğitim bakanları, "TÖB-DER ve Gazi-oğlu olmasaydı Millî Eğitimi idare edemezdik" diyorlardı. Bütün bunlar, bilimsel sosyalizm temeline dayalı bir çizgi sayesinde gerçekleşiyordu.

Gültekin Gazioğlu dünya öğretmen hareketinin de bilinen simalarındandı. TÖB-DER'in saygınlığını Küba'dan Avustralya'ya, Rusya'dan, Norveç'ten Gana'ya kadar taşımasını bilmişti. Faşist 12 Eylül yönetimi altında Türkiye'de on binlerce öğretmen mağdur edildi. Bunlara ve çocuklarına ve genel olarak öğretmenlere bir yerlerden, bir miktar bir yardım ve dayanışma eli değdiyse, bu Gazioğlu'nun uluslararası gayretleri sayesinde oluyordu. İyi bir briç oyuncusuydu.

Ölüme gülümseyen bir emekçi: Salih Özkan

Haziran ayı başında kaybettiğimiz yoldaşımız Salih ÖZKAN, her zaman ve her koşulda, örgütlü siyasal, sendikal mücadele içindeydi. TÖS, TÖB-DER, EĞİTİM-SEN...

Dayanışma, yardımlaşma ve paylaşma yönü çok güçlüydü. Son derece zeki ve espriliydi. Sosyal ve girişkendi. İnsan ilişkileri çok sağlıklı ve mükemmeldi. Bulunduğu çevreyi kısa sürede etkilerdi. Konukseverliği eşsizdi. Her zaman yeni dostluklar, yeni arkadaşlıklar üretir, onları örgütlü mücadeleye katardı. Yaşama bakış açısı, çok olumlu ve gerçekçiydi. Anlayışında hayalciliğe, moralsizliğe yer yoktu. İçinde bulunduğu toplumsal gerçekleri doğru yorumlar, yaşamı olumlu yönde değiştirme, dönüştürme kavgasında üzerine düşeni yapmaya çalışırdı. En zor koşullar altında bile, yaşama gülümsemeyi, ölüm korkusuyla alay etmeyi, hayatı tı'ye almayı çok iyi beceriyordu. Ağzı dolusu gülerdi Salih arkadaş. Nazım Hikmet'in şiirindeki adamdı: "O, ne önde / ne arkada / sırada sıramızdaydı / Başladı işe/Bitirdi işi./Başlarken avaz avaz bağırmadı / -Gelin seyrederin, diye dört yanı çağırmadı./ O milyonların milyonda biridir/ O bir sıra neferidir/"

12 Eylül 1980 zindanlarına birlikte düştük. Onun yarattığı moral ortamda sanki biz gardiyan, tutsak Kenan Evren'di. Salih ÖZKAN, hiç bir dönemde, siyasî duruşunu değiştirmede. Dimdik durdu hep.

Geçmişte, halkımızın bahtını karartacak, yüzümüzü kızartacak bir olumsuzluğumuz olmadı. Şu dizeleri hep birlikte okuduk: "İnancı uğruna ölümlü yenen / Öğretti ki yeniden / Bazen eylem / yaşam adına verilen son nefestir/ Ve bu son nefes / Anlamsız geçirilen/ on yıllara bedeldir/

Bizlere sessizce veda ederken, içinden şöyle dediğini biliyorum: "Hoşça kalın / dostlarım benim /hoşça kalın/ Sizi canımda/ canımın içinde / kavgamı kafamda götürüyorum/ Hoşça kalın dostlarım benim/

Ahmet İNCE

Onun Kadın Yüzleri...

Ayfer Coşkun —

... bizleri hep tedirgin edecek. İster başları örtülü olsun, ister bir tarlanın ortasında çalışır ya da bir divanda çıplak uzanmış olsunlar, bize aynı soruyu sorduracaklar: "Neden böyle mahzun, ürkek, ezikler?" Ve hemen ardından bir "başkaldırı", bir "Ben de varım!" duruşu aratacaklar

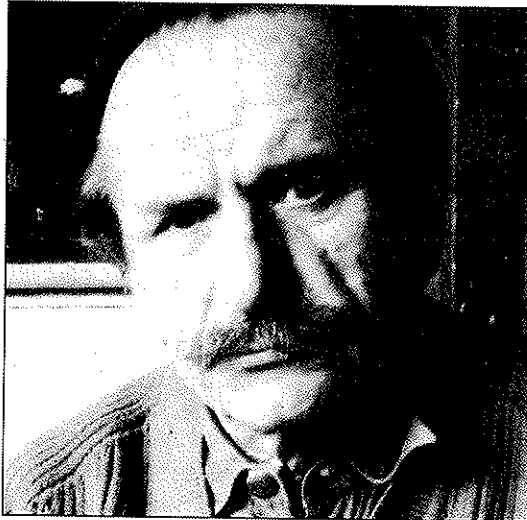
On binlercesini bir yüze sığdırdığı Anadolu kadınlarıyla, izleyenleri bu arayışlara iten ressam Nuri İyem'i kısa bir süre önce, 90 yaşında yitirdik.

D Grubundan bir hayli sonra, 1940 başlarında kurulan "Yeniler"in etkin üyelerinden biri olan İyem, 1946 yılında iki arkadaşıyla Asmalımescit'de açtığı atölye ile de bir ilke imza atmıştı. Bu atölye hem dönemin sanatçıların uğrak yeri olmuş, hem de öğrencilere yönelik faaliyet göstermişti.

40'lı yıllar, özellikle resim alanında, yeni arayışların peşinde olunan yıllardır. Toplumsal çelişkilerin resmedilmesi gereği üzerinde kafa yormaktadır bazı genç ressam. "Toplumsal gerçekçilik" e yönelinmektedir. "Toplum yaşamını sergileyecek gerçekçi insan manzaralı..." resim yapmak üzere yola çıkarlar. İnsandır odak noktaları ve insanlık halleri. Avni Arbaş, Turgut Atalay, Kemal Sönmezler, Ferruh Başağa, Mümtaz Yener gibi ressamlarla açılan "Liman Sergisi" bir hayli ses getirir. Ses getirmek zorundadır da, çünkü bu kuşağın resmini nereye oturtmak istediği ve bu yoldaki arayışları artık tuvale yansımaktadır. Sonra "Yeniler"in ilk sergisi açılır, getirdiği yeniliklerle dikkatlerin odağına oturtur bu ressam. Hepsi büyük gözaltındadırlar artık. İyem'in de önüne engeller dikilmek gecikmez. Üniversite-

ye öğretim üyesi olarak giremez, pasaport alamaz. Ardından solcu öğrenci olaylarına karıştığı gerekçesiyle gözaltına alınır, 1.5 yıl kadar hapis yatar. Bu dönem onun için en çok resim yapamıyor olmanın acısıyla geçer. Hapisten çıktığında, koptuğu grup yeniden toplanır, birkaç sergi daha açılır, sonra dağılırlar.

Nuri İyem adının çağrıştırdığı ilk görüntüler yukarıda sözünü ettiğimiz kadınlar olmakla birlikte, o hem biçem, hem de konu olarak arayışını hep sürdürmüştür. Onun için, "kendimize özgü" resim, "kendine özgü" resim kadar önemlidir. "Tabii ki pentürün âdeta olmazsa olmaz kuralları ve kuramları vardır. Vardır ama, bunlara uyarak tıpkı diğer ülke ressamı gibi kendimize özgü resimler yapmalıyız," diyordu bir görüşmede. Gerçekçilik, "toplumsal gerçekçilik" ise asla uzak duramadığı bir başlangıç ve varış çizgisiydi.

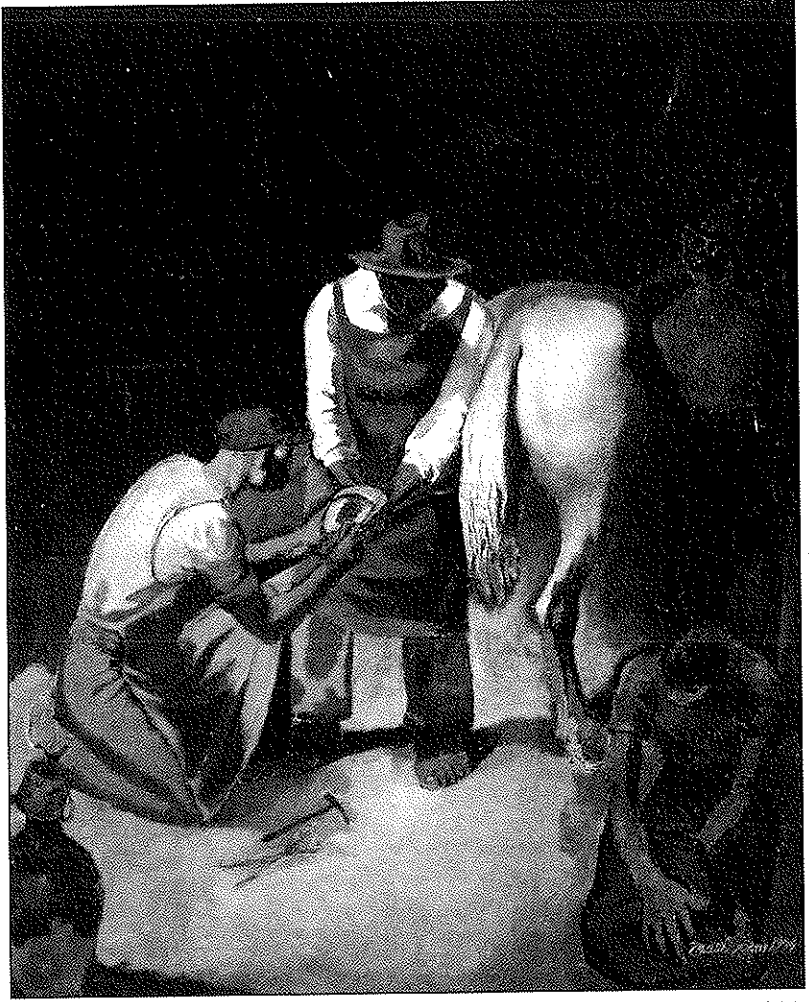

"Her resimde biçim sorununu öne alıyorum. Ancak hiç bir zaman biçimsel ilişkilerden yola çıkarak bir resim bitirmedim. Mutlaka bir içeriği vardır," derken, "biz" çıkar ortaya. Mühürlü ağızların o anlam yüklü gözlerle gönderme yapışı... "Ah! Bir konuşsa!.. Bir anlatsa içinden geçenleri..." dedirtileri... Tüm bu resimlerdeki kadınların dertlerini anlamamıza bir davet vardır. Konu-

şamazlar. Yalnızca bazen çığlık atarlar. Bu duruş, bıraktığı etki, salt köylü olarak tanımladığımız başörtülü kadınlar için söz konusu değildir sadece. Onun çıplaklarında da neredeyse aynı yüzlerle karşılaşırız, tüm o rahat duruşlarına karşın. Neden kadınlar bu denli önemlidir Nuri İyem’de ve neden gözler bizi derinden sarsar? Bu soruyu bir söyleşide şöyle yanıtıyor:

“...Benim hayatımda bir kadının çok büyük rolü var. Bu annem değil, ablam.” Ablası ona bakmış, yakından ilgilenmiş onunla ve İyem genç yaşta yitirmiş onu. Çok üzülmüş. Öyle ki kendisini suçlamaya kadar vardırmış bunu. Başlangıç noktası ablasına olan sevgisi olsa da, tek etken bu değil kuşkusuz. “İkinci neden ise, kadının sahip olduğu, doğanın ona sunduğu doğurganlık özelliği... Her kadın, saygı duyulması gereken bir varlıktır. Kimi zaman kusurları olsa da yaşamdaki yanlışları yetişmelerindeki toplumsal koşullardan kaynaklanıyor,” diyerek kadın konusunda geldiği yeri de belirtiyor. Zaman içinde “göz” tablolarına giriş için bir anahtar olmaya başlamış. “...Ama bu demek değil ki, ben başka konularla uğraşmadım. Hemen her konuya değindim,” diye sürdürüyor konuşmasını. Gerçekten de değişik bir çok konuyu işlemekten geri kalmamıştır. “Sünger Avcıları”, “Nalbant”, “Grev Gözcüleri”, “Dededen Toruna Ata Türküleri” ve bol bol peyzaj, onun binlerce tablosu içinde yerlerini almışlardır.

Nuri İyem resminde insan manzaralarına baktığımızda, en çok kadın yüzlerinde gördüğümüz o hüznün etkiler bizi. Ama bu yalnızca bu tablolara özgü bir şey değildir. Sakallı, sakalsız, güneşin kararttığı yorgun erkekler de öyledir. İşin ilginç, 70’lerde, 80’lerde, hatta 90’larda yaptığı “Sıradan Sevdalar” adlı bir dizi tablodaki kadın ve

Nalbant, tuval üzerine yağlıboya. 120x99, 1944.

erkekler de farklı değiller. Gövdelere seveda pozları verdirilmiş ama yüzler yine çekimsiz, yine hüznü.

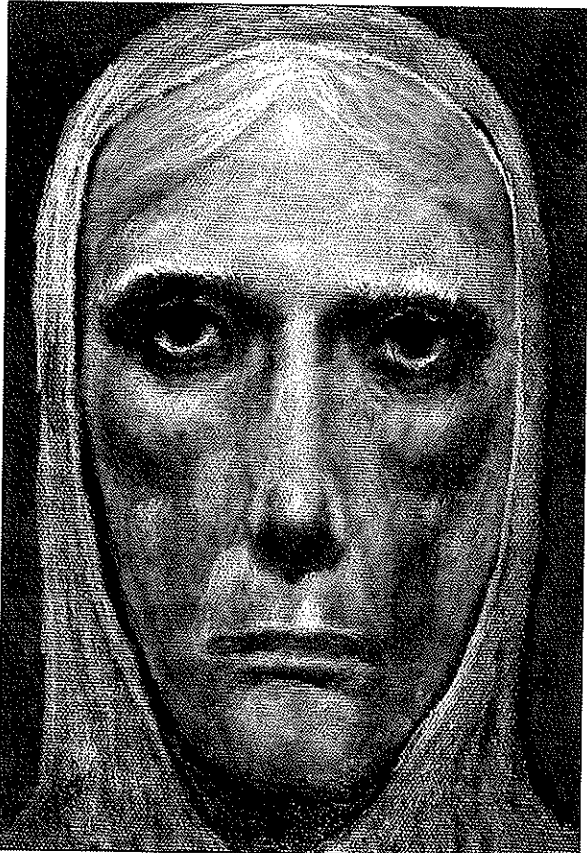
“Zühre Beşir’i Seviyor” adlı tablo bunun en güzel örneklerinden biri. Zühre iki eliyle Beşir’i sarmış sarmasına ama ikisinin de öylesine düşünceli ve üzgün bir halleri var ki, hemen ayrılıverecekler gibi... “Galiba bize özgünlük, duyguların mühürlü dudakların arasına gizlenmesi,” diyesi geliyor insanın. Ama neyse ki “Çığlık” var, “Ağıt Yakan Kadınlar”, “Grev gözcüleri” var.

Nuri İyem, sanatıyla ilgili araştırmalarını sürdürürken, değişik akımlarla, özellikle de soyut anlayışla ilgilenmiş ve yapıtlar da vermiştir. 60’lı yıllara doğru başladığı soyut çalışmaları uzunca sayılabilecek bir zaman devam etmiştir. Bir kısmında geometrik lekelerle donattığı yumuşak geçişli renkler

kullanmıştır ki o bunu “trasparan renkler” olarak tanımlıyordu.. “Kavramdan hareket ederek soyut geometrik biçimler aramakta olduğum için çoğunlukla üçgenlerden oluşan kompozisyonları tercih ettim,” diyerek şöyle devam ediyordu: “...Benim etkilendiğim sanatçılar: Cezanne’ın yeni renk kompozisyonları, Paul Klee’nin soyut sanatı bilimsel düşünceden ayırmayan ilkesi, George Braque’ın kübizmi şeklinde özetlenebilir...”

1959’da *Yeditepe* dergisindeki yazısında ise, sonra figüratif resme dönecek olan sanatçı, şunları yazıyordu: “...Evet, ağzı açık bir hayranlıkla, doğa formlarını kopya ettiğimiz zaman, alelaide bir figürasyona düşeriz. Ama salt soyut da bir kaçaktan başka nedir? Halbuki doğayı kopya etmeden sübjektif bir doğayı çizerek yaratmaya yönelebiliriz. Öyle ki, her formda görüp tanıdığımız doğa olmayıp, bir duygu, daha doğrusu, kendi varlığımızın objesi olabilmelidir.”

Evet, Nuri İyem’i yitirdik ama bıraktığı kadınlar, sünger avcılar, nalbantlar, kaynaklar, eltiler, sıradan sevdalılar ve otoportreleri bize sonsuzca bakacaklar.

Tuval üzerine yağlıboya, 33x27. 1995.

Asırlık Hayat Emekçisi

Resmin — tuvalin, üstübeçin, tozboya, haşhaşyağı, terebantının, çivinin, çamtahtasının, beziryağının ve yelken bezinin... — ustasıydı. Çalışmanın, sevmenin, mesleğe ve ahde ve aşka vefanın, dostluğun ustası.

Asırlık hayat emekçisi!

Türk resmi baştanberi, yüz şu kadar küsur yıllık tarihinde, resmin resmi’ni yaparak varolageldi, gelişti. Picasso’nun “O ağaç değil ki, resim!” menkıbesi ister istemez fazla ciddiye alındı. Bu yüzden Türkiye’de resim hep “akademik” oldu. Karşıda duran ağacın dokusuna gözünü, yüreğini takmasına vakit kalmadan Türkiyeli ressam Batı resminin ekollerinden ekol beğenmenin derdine düştü. Doğa karşısında âriyet akıl öne çıkınca ağacın ve ağaca duyarlılığın hakkı yendi.

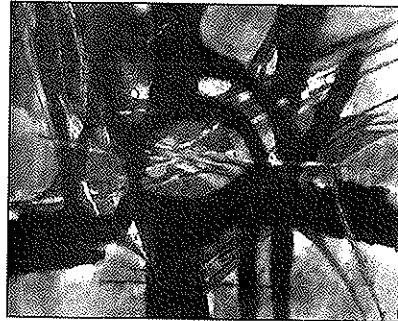
Yok mudur istisnası, istisnaları?

Vardır...

İyem onlardan biri, en başta gelenidir.

Doğadaki Ağacı — kara gözlü, başörtülü Anadolu Kadını suretinde — görmekte gecikmezken, günü ermeden gördüğüyle de yetinmemiştir: görmenin her hâliyle uğraşmıştır.

Non-figüratif döneminin eserleri — form, renk, doku, kompozisyon, malzeme sorumluluğuyla yüklü üstün bir inadın ürünüdür her biri — Türk resminde hakkı yenen doğanın sayısız hallerini sergiler. Anadolu Kadını gökten zembille düşmedi İyem’in tuvaline, ne de her bir gözbebeğinde yansıyan dünya ömrünün en bereketli demlerinden birine başkaldıran gençlik hâtırasıdır. O kadar ki, non-figüratif dönemi için İyem, “Bizi aldattılar!” derken en büyük haksızlığı kendine ediyordu. T.A.

Nuri İyem

Cemil Eren —

"Nuri İyem Ankara'ya gelmediği zamanlarda mektup yazmayı severdi. O yıllarda resim satışı yok denecek kadar azdı. Ressamların hemen hepsi bir işte çalışıp bir yandan da resim yaparlardı. Ben askerliği bırakıp resim yapmaya soyunmuştum. Nuri İyem'e ise resim öğretmenliği bile vermiyorlardı."

Dokuz yüz elli beş yılında Şadi Çalık götürmüştü beni Nuri İyem'in atölyesine.

Nuri İyem bir arkadaşı ile satranç oynamaktaydı. Şadi, işi vardı, beni bırakıp gitti.

Satrançın bitmesini bekledim.

Resimlerini gösterdi. Birisi beni özellikle etkiledi; ama ben kararsız kalınca daha büyük bir resmi aldım. Resim Ankara'da, Yeni mahalledeki evimizde birkaç ay asılı kaldı. O sıra Milli Kütüphane'ye, Nabi Sami Özerdim resim alıyordu. Nuri İyem'den de isteyince bendeki resmi verip Nuri'den ilk beğendiğim resmi aldım.

1957'de İstanbul, Ertem galeride sergi açınca eşi Nasip'le de tanıştım.

Birkaç ay sonra, Adil Han'daki atölyemde çalışıyordum, kapı vuruldu, gelen Nuri İyem'di.

"Bana ucuz bir otel bulalım," dedi. Ankara'daki dostları bir pano yapması için çağırılmışlar. Yeni-mahalle'de oturuyorduk. Eve gittik. İki odanın birini Nuri'ye hazırladı eşim. Ertesi yıl sergi için İstanbul'a gittiğimde, otelden bavulumu aldırıtı ve Kasımpaşa'daki, kapısı tavana doğru açılan küçük evine gittik.

Böyle başlayan dostluğumuz hep sürdü. Son kez, telefonla aradı. Ankara Film Festivalinin bana Sanat Çınarı ödülü verdiğini gazetede görmüş, sevdiğini söyledi. "Çok önemli," dedi, kutladı. Sağlığının iyi olmadığını ekledi. "Vücudum gerekli kanı üretemiyor," diye yakındı. İkide bir kan vermek gerekiyormuş. Son konuşmamız olduğunu ne yazık ki bilemedim. O da bilemezdi.

Nuri İyem Ankara'da kalmayı sevmezdi. Sergi açmışsa iki gün sonra, bir iş için gelmişse işi bitir bitmez Ankara'yı terk ederdi. Üç beş resim satar umuduyla Ankara'da da sergi açardı; sergi açacağı galeriyi ben bulurdum.

Eşimden ayrıldıktan sonra Adil Han'da yatar kalker olmuştum. Atölyede bir sedir bir de portatif karyola vardı. Nuri Ankara'ya geldiğinde atölyedeki sedirde yatar; varlıklı dostları vardı ama gidip onların evinde kalmazdı. Gündüz işine giderdi, döndüğünde yakın bir lokantada yemek yer,

sonra atölyede akşam sohbetlerine devam ederdik.

Bir akşam Can Yücel ve Vüs'at O. Bener'le Ulus'ta Üç Nal meyhanesine gidip, arkasından da Gar gazinosu'na gittiğimizin sabahı Vüs'atı gördüğümde, gece sabaha karşı eve gelip, pencereden içeri girerek nasıl sandalyeleri kırıp geçirdiğini anlatmıştı. Raziye, Vüs'at'ın, damarlarında Kızılderili kanı dolaştığı rivayet edilen karısı, kapıyı açmamış olmalı.

Nuri İyem Ankara'ya gelmediği zamanlarda mektup yazmayı severdi. O yıllarda resim satışı yok denecek kadar azdı. Ressamların hemen hepsi bir işte çalışıp bir yandan da resim yaparlardı. Ben askerliği bırakıp resim yapmaya soyunmuştum, başka bir işe girmem anlamsız olurdu; Nuri İyem'e ise resim öğretmenliği bile vermiyorlardı. Resimden başka bir şey yapamazdı oysa. Resim satışı çok az olduğu gibi, sipariş panolar da nadirdi.

Mektuplarında genellikle tarih bulunmaz. Öyle bir mektubunda, iki ay önce sözleşmesi yapılmış olan işten haber çıkmayınca şöyle yazıyordu bana:

"Parasızlığım en son haddini buldu. Canımın sıkıntısı nerdeyse beynimi sulandıracak. Göz açıp kapasıya, bankaya 500 lirayı faiz parası olarak tosluyoruz. Ne hal kaldı ne de mecal. Uçan kuşa borçlunun örneği oldum." Sözüünü ettiği, evi geçindirmek için bankadan aldığı kredinin aylık faizi.

Başka bir mektubunda:

"Cemilciğim, sana bir iki angaryam var, Lüt-fen:

1- Haluk Özberki'yi gör ya da telefonla konuş, bizim T.P.A.O.'dan durumumuz nicedir öğren ve bana bildir.

2- Haluk Muradoğlu'na da bir telefonla hem bu işi hem de kendilerinin apartmanlarındaki durumu öğren. Duvarlar hazır mı."

T.P.A.O.'nın Gölbaşındaki Konuk evine bir pano yapmasını istemişlerdi. Aylardır bekliyor, haber yok. Diğeri de, bir apartmanın girişine iki pano yaptıracaktı, ondan da haber yok, Nuri sağdan soldan borç alıp bekliyor. Canına tak deyince de

ne olur sor diye, bana yazıyor. Aynı sıkıntılar benim başıma da hep gelmiştir, bunun nasıl bir işkence olduğunu çok iyi bilirim.

Nuri İyem'in işi resim yapmaktı. Başına ne gelse gelsin her durumda resim yapmak zorundaydı.

Güzel Sanatlar Akademisi'ni birincilikle bitirmişti. Benimsediği sol düşünce, insanların hakça yaşamasını sağlama yolunda yürümesini gerektiriyordu. Akademi'yi bitirirken yaptığı "Nalbantlar" tablosu onun resminin ne yolda olacağının bir göstergesi gibi gelir bana.

Demokrat Parti 1946 seçimlerini kazanamamıştı ama, Köy Enstitüleri'ne iyice takmıştı. Köy Enstitüleri Türkiye'nin eğitimle kalkınmasını sağlamak yolunda atılmış çok değerli bir adımdı. Türkiye'nin kalkınmasını kim istiyordu ki?

Köy Enstitüleri'nde komünist öğretim yapılıyor vâveylâsı ile her yerde komünizm izleri aranmaya başlandı. Türkiye'nin çok yararlı ve başarılı Millî Eğitim bakanı olan Hasan Ali Yücel, komünist suçlaması ile gözden düşürülmeye çalışıldı, aylarca mahkemelerle uğraştırıldı. İsmet İnönü Hasan Ali Yücel'i ve Köy Enstitülerini feda etmek durumunda kaldı. Arkasından komünist tutuklamalar başladı. Bu furyadan Nuri İyem de nasibini aldı.

Demokrat Parti, demokrat görünümü ile sosyal düşünceli kimselerin bile oyunu alarak 1950'de iktidara geldi. Gelir gelmez yaptığı ilk icraat ise, Türkiye'nin her yerinde Türkçe olarak okunan ezanı bir çırpıda, yeniden, Arapça'ya çevirmek oldu. Atatürk inkılaplarından biri yok edilmişti. Bunun üzerine büyük umutlarla Demokrat Parti'ye giren aydın kişiler istifalarını verdiler. Ezanın arkasından gericiilere tavizler vermek yolunda Amerika'dan gelen yardımı da çarçur ettiler. Komünist avı ve yaygın tutuklamalar aydınları yıldırma amaçlıydı.

Figüratif resim yapan ressamların resimleri taranıyor, resimlerin şurasında burasında orak çekik aranıyordu. Bazı ressamların başı bu yüzden belaya girmişti. Nuri İyem de bu uygulamadan çekinir olmuştü. Başından beri dikkat çeken bir ressam olarak, polisin büyütecinin altındaydı.

Soyut resim yeni bir soluktu. Entelektüel bir eylemdi. Polis ilgilenmedi. Soyut resim yapanların peşine düşülmedi.

Soyut resmin içindeki özgürlük çekiciydi ve suçlanma riski de yoktu. Aynı zamanda bütün dünyada devrimci bir eylem olarak değerlendiriliyordu. Nuri İyem ve bu özgürlüğü arayan ressamlar polisle uğraşmak yerine, soyut resmin sonsuz olanakları içinde fırça sallamayı yeğlediler.

Adil Han'daki daracık atölyede yaptığımız sohbetlerin birinde Non-figüratif resme gelmesinin nedenini polisten gördükleri başkırıya bağlamıştı. Yine Nuri İyem'in bana yazdığı mektuplardan pasajlar aktaracağım:

"Orada iken, (yaptıklarından bir süre için vazgeç) demiştim, hatırlıyorsan. İnan ki sana olan

karşı koyuşun bir başka çeşidi de benim başımda. Sana biraz teselli bulasın diye yazmıyorum bunları, böyle şey aklımdan geçmez. Ortak bir dayanışmaya zorunluyuz da onun için sana yazıyorum düşüncelerimi.

Uzun bir süre ve elime geçen her fırsatta, Ankara'daki çevreyi izledim. Sana yakın (hem de çok yakın olanılardan) uzak ve karşı olanlarına dek, bir çoğunu konuşurabildim:

Dostum, senin resmine karşı, çok şiddetli bir tepki var, (Bu tepkiyi P. Meslektaşlarımız da körüklüyorlar tabii). Resminin sana özgü oluşu ve yalnız senin tarafından yapılmakta bulunuşu, (hoş en güzel yanı bu, ama anlayan kim?), çevreyi bir garip güvensizliğe sürüklüyor. (Söz gelişi Turgut Uyar senden daha şanslı, çünkü onu izleyen birkaç kişi, onun gibi şiirlere özenen birkaç şair var.)

İşte bu güvensizlikten doğan tepkiyi yenmen lazım. Ne var ki bunu artık karşı koyma ile yapamazsın (istersen Picasso'nun hayatını izle, göreceksin ki, kuvvetli tepki karşısında, tutumunu değiştirir görünmüştür).

Ukalalık olmasın, akıl vermek olmasın ama, senin için de yol, galiba bu. Bir mola vereceksin adeta. Ve çevreyi dinler göreneceksin. Eski inançlarını daha renkli kılmış, daha değişik kompozisyonlara sürmüş resimler yap, (şimdilerde yaptığın gibi) ve bunları, onun bunun görebileceği yerlere koy. Evinde saklama. Bu değişikliği fark etsinler. (sözümüzü, isteklerimizi dikkatle dinliyor) diye, hissedilir şekilde hareketleneceklerdir.

İnan ki çevre de suçsuz bu direnişte. Kendi aralarında yetişmiş bir insanın, birden bu kadar aykırılığa gitmesini hoş karşılayabilmek onların elinde değil. Bu bir yaşama sevk i tabiisi dostum. Öyle bil bunu."

Nuri İyem devam ediyor:

"Belki, (şu başına gelen ağrılardan sonra) daha iyi anlıyorsundur; Picasso'nun hayatı boyunca altı-yedi çeşit resmi hep birlikte götürüşünü ve bir kızın portresinden, 13 ayrı sonuçla biten 13 portre yapmasını.

Pratik, cin gibi zeki adam, şu yedi türlü çeşni ile, her çeşit insana hayat boyunca seslenebilmek olanağını buldu.

Geçmiş, gitmiş devrelerini sen de kapatma. Onları şimdiki genişlemiş, derinlik kazanmış anlayışınla, bir kez daha ele al. Nasıl olsa bunlar senin damganı taşıyor.

Hatta kolaj'larını, bugünkü vardığın kattan nice yaparsın? Bence çok ilginç bir çaba bu. Bütün müzisyenlerin yaptıklarını, Picasso resimde yaptı."

Bu mektuptan aktardığım pasajlar Nuri İyem'in figüre döndükten sonra birbirine benzer sanılan Anadolu'lu kadın portrelerini neden yaptığını açıklamıyor mu? Aynı konuyu tekrar tekrar yapan başka ressam da var, H. Matisse gibi.

Soyut resme geçiş nedenleri arasında, özgürlük ortamından başka, soyut resmin İkinci Dünya Sa-

yaşı sonrası Avrupa ve Birleşik Amerika'daki yaygınlığını ve mimarların yeni yapılarda soyut resim ve heykellere yer verişinin de etkili olduğunu göz ardı etmemek gerekir, diyorum.

Figüratif resim yapanlarla, soyut resim yapanlar arasında da açık, gizli savaşım sürüyordu. Birbirlerini küçümsemeler eksik olmuyordu. Eşref Üren kendi resimlerinden birinin fonundaki bir küçük alanı işaretleyerek, "İşte size soyut resim!" demişti.

Soyut resim sayesinde ki bazı ressamalar, seramikçiler ve yontucular büyük yapılarda yapıtlarını uygulama olanağı bulmuşlardı.

Nuri İyem soyut döneme geçtikten sonra, soyut dönemde kazandığı kaliteleri kaldırıp bir yana atmış değildir. Soyutta vardı ki renk olgunluğunu figürlü çalışmalarında da sürdürmüştür.

1960 ihtilali, ihtilale hedef olanların ve onların takımlarının dışında yurt genelinde büyük bir coşku getirmişti. İnsanlar sokaklara dökülmüş, bayram ediyorlardı. Yasaklanmış kitaplar ortaya dökülmüş, gizli gizli okunan Nazım Hikmet şiirleri yerli basımlara kavuşmuştu. Polis silahsızlandırılmış, olur olmaz aramalar ve tutuklamalar yapılmaz olmuştu. Ordu el üstündeydi.

En seçkin kişilerin hazırladığı 1961 Anayasası kabul edilmiş, özgürlükler meşrulaşmıştı.

Bu entelektüel ortamda Nuri İyem kendisinin olan ve yedekte tuttuğu figüratif resme yeniden döndü. İstanbul İstiklal Caddesi'ndeki Belediye Resim Galerisi'nde açtığı soyut resimlerin arasına birkaç tane de portre koymuştu; bunlardan biri kara sakallı bir yobazın portresiydi.

Figüratif çalışmalarına yeniden döndükten sonra yaptığı kadın portrelerinde, soyut çalışmalarının

renk olgunluğu yanında, bir zamanlar yaptığı seramiklerden gelen, ateşte pişmiş renklerin yanıklığı ile birlikte, tarlada çalışan, güneşte, yüzleri susuz kalmış topraklar gibi çatlak kadın portrelerinin yüzlerindeki olgunluk ve derin anlamla, bir çeşit Toprak Ana Tanrıçasını anımsatan başlar çok etkileyiciydi. O yoğunlukta portreleri sürekli yapmanın ne denli yıpratıcı olduğunu düşünüyorum. O gerilimi sürekli yaşayarak yüzlerce portre yapmak, o sancıyı yüzlerce kez çekmek dayanılır gibi olmasa gerek. Onca portre arasında, başlangıçta yaptığı toprak çehreli kadınların başka bir yeri olmalı.

Resim alıcıları hep Anadolu kadını portreleri beklediler Nuri İyem'den. O da bunları yapmak zorundaydı; kendini sevenleri yüz üstü bırakamazdı. İstekler sel gibi büyüyünce, İyem'deki inanılmaz enerji bunları karşılamaya yetiyordu. Onda bitip tükenmez bir üretme coşkusu vardı.

Sevilmek çok insanca bir şeydir; hiç kimse artık beni sevmeyin diyemez bu durumda. Sevmek ve sevilmek, yaratmanın en itici gücüdür.

Düşünüyorum da, sanatın her döneminde resim alıcısının istekleri göz önüne alınmıştır. Rönesans resmi baştan sona sipariştir. Modern çağın ünlü ressamları da, en azından sayısız müzelerin taleplerine yanıt verebilmek için resimlerini değişik kompozisyon ve armonilerde yinelemişlerdir.

Kaybetmekten çok büyük bir üzüntü duyduğum değerli dostum, büyük ressam ve büyük insan Nuri İyem'in bir dönem çalışmalarına ve düşüncelerine ışık tutmaya çalıştım. Kendi kaleminden dökülmüş düşünceleri bilinmeden onun için yazılanlar sadece yorumdan ibaret kalır, diye de düşünmekteyim.

Yirminci Yüzyıl'dan Aklımızda Ne Kaldı?

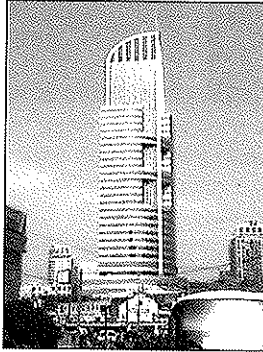
Ersen Gürsel

Yasal ve etik olarak mimarların sorumluluğunun sürekliliği, bu mesleğe sahip kişilere çok ağır yükümlülükler getirir. Türkiye'de ne toplumun, ne yöneticilerin, ne de maalesef mimarların çoğunun bu sorumluluğun farkında olduklarını sanmıyorum

Türkiye için Yirminci Yüzyıl'ın ilk yarısı, savaşlar ve İmparatorluk'tan topraklarını yitirerek doğan Cumhuriyet'in toplum projesini gerçekleştirme çabası anlamına gelmektedir. Cumhuriyetin kuruluş döneminde devletin varlığını ve toplum üzerindeki otoritesini simgeleyen kamu binaları, sadece bu dönemin devlet toplum ilişkilerini değil, aynı zamanda mimarlık mesleğinin konumunu da yansıtır. Cumhuriyetin kuruluş döneminde yapılan, yönetim, sağlık, eğitim binaları, istasyonlar, köprüler ve özellikle yeni kent planları, özel sermayenin olmadığı ve tüm yatırımların devlet tarafından yönetildiği bu dönemin özelliklerini yansıtır. Modern mimarlık tarihçileri, bu dönemdeki mimari yapılarıdaki cidiyet ve tutarlılığı, devletin mimarlık mesleğine bakışını ve kurulan yeni Cumhuriyetin toplum projesinin fizikî çevreye dönüşümünü betimleyen örnekler olarak kabul etmektedirler.

1950'de ve daha önce çok partili demokrasiye geçişle birlikte başlayan imar hareketlerinde de yönlendirici, gene devlet politikası olmuştur. Bu dönemde büyük kentlerde başlayan imar hareketleri, geleneksel kent dokularını altüst etmiş, eski kent merkezleri geniş yollar ve bulvarlarla başlayan operasyonlarla yıkılmıştır. Geleneksel sivil mimari örnekleri hiç tanımlanmadığı gibi, önemsenmemiş ve hattâ, modernleşme adına, yıkılmaları neredeyse teşvik görmüştür. Bu yeni imar politikalarıyla kent arazilerinin değeri artmaya başlamış ve spekülâtif sermayenin gelişimi hızlanmıştır. Hızla büyüyen spekülâtif sermaye, daha sonraki dönemlerde devlet yönetiminde de etkin konuma gelecektir. Bu dönemde, dikkat çekici olanı, modern mimari hareketinin başlamış olmasıdır.

1960 sonrası planlı kalkınma politikaları, savurganlığı önlemeye çalışmıştır. Sayıları az da olsa 1950'lerde başlayan modern mimarinin iyi örneklerine rastlamak mümkündür. Önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de mimarlar sorumluluk sahibidir ve yapı-

bildiklerinin hesabını verebilmişlerdir. Üç büyük kent dışındaki kent ve kasabalarda imar planları yapılmaya başlanmıştır. Devlet gene en büyük işveren olma ve fizikî çevrenin yönlendiricisi olma konumunu sürdürmüştür. Yatırım kararları yıllık programlara bağlı olarak sürdürülmeye çalışılmış, ancak, yatırım kaynaklarının yetersizliği nedeniyle, yapı üretiminin rasyonelleştirilmesi, devlet politikası hâline gelmiş, kimliksiz, anonimleşen mimari tasarım örnekleri, demokratik sol politikaların benimsediği ana yaklaşım olmuştur. Bana kalırsa 1960-70 döneminde

yapılan "planlı-plansız" yapılaşmalar ile tartışmalar, modern mimarlık tarihimiz için kayıp yılların oluşmasına neden olmuştur.

Geriye baktığımızda, Cumhuriyetimizin ilk on yılı içinde üretilen yapılar dışında, bugün aklımızda hangi yapılar kaldı? "Tekil örnekler hariç, yaklaşık yarım asırdır, bu ülkede akılda kalabilecek hiçbir şey yapılmadı!" dersem, çok mu yanılıyorum, veya haksızlık etmiş olurum? Bugün geriye baktığımda, 1950'de başlayan modern mimari hareketi söndürülmüş, geliştirilmemiş bir umut gibidir.

Bütün bu geçen dönem içinde, politikacılar mimarlık mesleğini, mimarlarla iş yapmayı ve daha da önemlisi mimarca bir ürünü hep lüks olarak algılamışlardır. Bu durumda ekonomik yetersizlik kadar, üretken olmayan politikaların da etkileri olduğu kanısındayım. Ülkedeki, üretken olmayan politikalar ve iç siyasetteki çekişmeler, mimarlık ve planlama çevrelerine de aynen yansımıştır. Sonuçta, bu ülkede yaşayan insanın yaşam kalitesi hiç önemsenmemiştir. Artan nüfusun ve büyük kentlere göç edenlerin en önemli sorunu, sadece, "barınma" olarak tanımlanmıştır. Bütün bu dönemde üretilen konutlar, asgarî insanî ihtiyaçların karşılandığı sığınma yerleridir. Bu tanım, maalesef, bugün için de aynen geçerliliğini sürdürmektedir.

Oysa, bugün korumaya çalıştığımız tüm geleneksel

sivil binalara baktığımızda, bunların farklı yaşam biçimlerini gösteren, iklim özelliklerine göre değişen, kişilikli ve özgün binalar olduklarını görüyoruz. Bu binalar bizlere, sosyal ve kültürel yaşam çevresinin ne olduğunu anlatan kent ve mimarlık örnekleridir.

Bu örnekler, 1980'lere kadar, hem büyük kentlerde, hem de diğer yerleşmelerde, planlama uygulamalarıyla, bir dereceye kadar, tahrip edilmeden korunabildi. Bu tarihlerde, Anadolu kentleri, kimliklerinden oluşan farklılıkları henüz yitirmemişti.

Ancak, 1980 den sonra devletin yapısındaki siyasal değişim, kültür ve sosyal politikalarında yeni yaklaşımları getirmiştir. Daha sonra, bu yaklaşım hukuk sistemimizde yapılan değişikliklerle yasalık kazanmıştır.

Özal döneminin 1983'te başlayan politikaları, özel sermayenin etkisinin Anadolu kentlerine yayılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde her türlü sermaye sahibi girişimci olarak tanımlanmış ve tüketim ekonomisinin belirlediği kurallara yapılaşmaya da hâkim olmuştur. Kentlerimiz, gelir geçer değerlerin "özellik" olarak tanımlandığı değişime sahne olmuştur.

Özel sermayenin bu eğilimleri, devlet politikaları ve dolayısıyla kamu yatırım alanlarına da hâkim olmuştur. Bir anlamda, bu dönemde "kamu yararı" kavramı gündemden düşmüştür.

Tüketim ekonomisinin gösterişçi yapıları kentlerin yerleşik alanlarına ve kent merkezlerine damgasını vurmaya başlamıştır. Girişimcilerin, yurt dışı gezilerinden edindikleri görsel etkiler ve kendi hayallerinin birleşimi yeni konut alanlarını, büyük çarşıları, iş merkezlerini ve kentlerde yükselen çok katlı binaları oluşturmuştur. Bu akım sadece büyük kentleri değil, bütün kentleri etkilemiştir. Bir bakıma, 1950'lerdeki her köşe başında bir milyoner yaratma politikası, şimdilerde her mahallede bir iş merkezi yapma sembolüne dönüşmüştür.

Bu süreçte oluşan değişimler, kentlerimizin arasındaki kültürel farklılıkları ortadan kaldırmış, niteliksiz yapılaşmanın oluşturduğu kişisizlik ve tek düzelik bütün kentlere hâkim olmuştur. Büyük kentlerin çevrelerindeki alanlar da alt yapısız ve kimliksiz yeni yerleşme alanlarına dönüşmüştür. Örneğin, İstanbul'daki Sultanbeyli ilçesini gezdiğimizde, diğer kentlerdeki değişimi de anlayabiliriz. Artık, bütün kentler birbirine benzer duruma gelmiştir.

Bu değişimde, göçün kent yönetimlerine olan etkisinin de payı vardır. Kente göçle gelenler, kendi geçmişlerine ait olmayan, yerleşik kent tarihi ve kültürüne yabancı yeni yerel politikacıları yönetime getirmiştir. Bu yerel politikacı türü için sermaye ile bütünleşerek kimlik kazanmak, önemli

bir politika olmuştur. Göçle kentlere yeni yerleşenlerden, kendilerine ait olmayan bir kültürü korumalarını beklemek bir hayal olurdu, öyle de oldu.

YIRMİNCİ YÜZYIL'DA ÇOK KATLI BİNALAR VE MİMARLARIN ROLÜ

Çekişmelerle geçen bu elli yıl sonrasında kentlerimize tüketim ekonomisinin etkileri hâkim oldu. Ülkeyi yöneten politikacıların ABD'ye özenmeleri ve kendi kimlik sorunlarını kentlerdeki yeni yapılaşmalarla aşma çabalarının sonuçları da görülmektedir.

Ancak, bu değişimde şehircilerin ve mimarların etkisi yok muydu? Bu süreçte modernleşmeyi sadece çağdaş yapı teknolojisinin transferi olarak gören, yaratıcılıktan çok hazır modelleri benimseyen, değerli olmak yerine, önemli olmayı tercih eden, güçlü olmayı sermayeye hizmette gören bir anlayış ile uluslararası sermayenin metropol kentler için öngördüğü yeni iş merkezleri yaratma hayallerini benimseyen ve destekleyen mimar, şehircilik uzmanları ve akademisyenlerin rolü bu hızlı gelişimde etkili olmuştur.

Bugün kentlerimizde inşa edilmiş yeni iş yerleri kule binalarının nerede ise tamamı (istisnalar hariç) üst üste oturtulmuş yapı katlarından oluşmuş maket benzeri, karton binalar, tepelerindeki külahları ile acaba bizlere nereyi hatırlatıyor? İstisnalar hariç çoğu, Miami'nin kötü bina örneklerinin benzerleridir.

Bir kentteki çok katlı kule binalar acaba neyi simgelerler?

Σ Bunlar yeni kent veya alternatif kent merkezleri yaratmanın habercisi midirler?

Σ Bunlar, küreselleşmenin oluşturduğu yeni kent merkezlerinin ifadesi olabilirler mi?

Σ Bunlar acaba, küreselleşmenin, uluslararası sermayenin eylem alanlarının fiziksel tanımları içinde değerlendirilebilirler mi?

Σ Acaba bu yapılar 21. Yüzyıl'a geçişin sonucu olarak ortaya çıkan bir kader midir?

Acaba 1980 sonrası siyasî politikalar uygulanmasaydı bu durumla yine karşılaşır mıydık?

Türkiye'de bugüne kadar, çok katlı binaların yapılmaması üzerine çok tartışma yaptık. Fakat, galiba, bütün bunların nerede yapılması ve nerede kesinlikle yapılmaması konusunu hiç konuşmadık. Demokrasi, demokrasinin sınırları, kamu yararı, hukuk devleti, ekonomi ve politika ilişkileri tartışılacaksa, bunların da tartışılması gerekir diye düşünüyorum.

Bu çerçevede, planlama kararları, inşaat hakları ve toplumsal yarar konuları tartışılmalıydı. Özel yapılanma hakları, istisnai durumlar ve kamu yararı ilkesinin sınırları ve şehir plancıları ve mimarların yatırımcılar ve politikacılarla

ilişkilerinin sınırları gibi konular tartışılmalıydı. Bunlar açık olarak tartışılmıyorsa, demokrasi de tartışılmıyor demektir.

Burada özellikle, yatırımcı, kamu yönetimi ve mimarın oluşturduğu üçgende, mimarlara çok önemli görevler düştüğü kanısındayım. Bugün mimarlık mesleğinin geleceğinin tartışılması, yasal yetkisi ile kamusal sorumluluğu üzerinde odaklanmalıdır. Bu konu, henüz kim olduğu sorusunun cevabını verememiş bir mimarlar topluluğu için çok önemlidir. Mimarların yapılanlardan sorumluluğu vardır ve ayrıca, bu konuda hesap verme zorunluluğu da olmalıdır diye düşünüyorum.

Politikanın ve politikacıların, planlama, mimarî ve kent kültürüne egemen olduğu toplumlarda, yer seçiminde yanlış yapma olasılığı her zaman vardır. Kent planlarında yapılan yanlışlar zaman içinde düzeltilebilirler, ya da uygulama sürecinde ortadan kaldırılabirler. Ancak, mimarlık eylemi çok daha kalıcıdır. Bir yapı yapıldı mı yıllarca ayakta kalır. Bugün Türkiye’de kamuoyu desteği ile yıkılan tek bir örnek İstanbul’daki Park Otel olmuştur. Başka bir örnek var mı?

MİMARLIK MESLEĞİNİN KAMUSAL SORUMLULUĞU NEDİR? NASIL OLUŞUR?

Yasal ve etik olarak mimarların sorumluluğunun sürekliliği, bu mesleğe sahip kişilere çok ağır yükümlülükler getirir. Bu tür bir toplumsal sorumluluk yükü çok az meslek sınıfında vardır. Bu toplumsal sorumluluk, bu meslek sınıfına mensup kişilerin hem kimliklerini hem de otoritelerini oluşturur. Ancak, Türkiye’de ne toplumun, ne yöneticilerin ne de malesef mimarların çoğunun da bu sorumluluğun farkında olduklarını sanmıyorum.

Yüksek yapılarla semboller yaratma kışkırtıcılığının cazibesi, kendini toplumun önünde gören mimarlar için bulunmaz bir fırsat yaratmıştır. Bu çerçevede, yerel yönetimler/yatırımcı/mimar ilişkisi içinde mimarın toplumsal sorumluluğu çoğu zaman göz ardı edilebilmektedir.

Bazı mimarlar, Ortadoğu ve Balkanların en yüksek binasını yapmakla, diğerleri de dorukta olmakla övünüyor ise, bu mimarların egolarını yenmek mümkün müdür? Kendilerini, kent kültürünün üzerinde gören bu tip mimarların binaları, kent üzerindeki olumsuz etkileri silinemeyecek yapılardır. Mimarlar Odası genellikle bu tartışmalarda daha çok yatırımcıyı gündeme getirmektedir. Oysa kamuoyu bu yapıların mimarlarını da tanımalıdır. Bu yapılar, mimari yönleriyle kamuoyunun gündemine gelmektedir. Öyleyse, tartışmaya mimarlardan başlamak gerekir. Mimarlar, aydın kimlikleriyle ve toplumsal sorumluluklarıyla tartışmaya katılmalı ve neyi, niçin yaptıklarını açıklamalıdır.

Mimarların yaptıkları yapılar ayakta kaldıkça yanlışları da, doğruları da her zaman görebiliriz. Bu yapılanların sadece düşünce üretilerek haklı ya da haksız çıkmaları mümkün değildir. Mimarları unutulsa bile, kent tarihçilerinin malzemesini oluşturan kartpostallara geçen mimari örneklerin gölgeleri kentler üzerine daima düşecektir.

Bugün bir magazin yazarının görüşlerinin daha fazla önemsendiği bir toplumda yaşıyoruz. Acaba, mimarlık tarihçileri gelecekte, Ortadoğu ve Balkanların en yüksek beton binası ile İstanbul’da, doruklarda yükselen binaları nasıl yazacaklar? Bunu çok merak ediyorum.

Bütün bunları söyledikten sonra, acaba çok katlı yüksek yapılar hiç mi yapılmamalı? Ben kendi adıma

bu görüşe hiç bir zaman katılmadığımı söyleyebilirim. Bence sorun, çok katlı yapıların, gökdelenlerin yanlış yerde inşa edilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Kentlerin gelişimini, sosyal ve kültürel yapı değişimi içinde ele almalıyız. Kentte yaşama, kentli olma koşullarını, kentsel sorunların içinde değerlendirmeliyiz.

Tarihi kentlerin korunmasını, sadece göze çarpan anıtların korunması veya sadece yapısal boyutta ele alınmanın yanlışlığı bilinmektedir. Tarihi alanların onarım ve yeniden hayata dönüşümleri, katılmaları isteniyor ise ekonomi ve kentsel yaşamla örtüşmelerini belirleyecek yöntemlerin bulunması gerekir.

Kentlerin büyümesinin hangi noktalardan sonra gereksiz, yararsız ve zararlı olduğunun ölçüsünü bulmak hiç de kolay değildir. Bugüne kadar yaşananlar, büyümeyi durdurmaya hiç bir politik gücün yeterli olmadığını göstermektedir. Bu da kaçınılmaz olarak, yeni merkezler oluşturmayı ve çağdaş teknolojiyi mimariye yansıtmayı gündeme getirmektedir. İdeal kent büyüklüğünün ölçüsü, kent eşiği, optimal kent büyüklüğü kavramları gibi optimal kent büyüklüğünü sağlayacak politika araçlarının yeterliliği sadece plancılara değil, siyasal politikaların da sorunu olmalıdır.

Doğa ile insan arasındaki ekolojik dengeyi bozan fiziksel çevrenin hızla değişimi olgusu, tüm çelişkileri ve olumsuzluklarına karşın doğal olarak karşılanmalıdır. Bu değişim sürecinde mesleklerini bağımsız olarak gerçekleştirmeleri mümkün olmayan mimarlar da etkileneceklerdir.

Bu çerçevede, mimarlar neyle, ne kadar uzlaşacaktır? Uzlaşma hangi noktada, uzmanlaşma hangi noktada yer alacaktır? Ne ölçüde etkin konumda olabiliriz? Mimarlar olarak bizler, hem doğayı hem tarihi koruyacağız, hem de inşa edeceğiz. Korumayı yeni çağdaş bir olgu olarak ele aldığımızda, bunu geçici bir etki olarak da algılayabilir miyiz? Geçmiş referans olarak gösterdiğimizde, geçmişle kurulacak ilişkinin entelektüel tavrının ne olduğunun belirlenmesi gerekir.

“Demirel ve Demokrasi”

Tan Oral

Demirel Türk siyasal yaşamında, inanılması zor iniş çıkışlarla dolu, kırk yılı aşkın uzun bir süre varolmuş, etkili olmuş ve gündemde kalmış ilginç bir siyasetçidir. Kendisi iktidarda olmak, muhalefette olmak, askeri darbelere maruz kalmak, yasaklı ya da tarafsız olmak gibi politik mücadelenin birbirinden çok farklı bölgelerinde, umut ve inançla ayakta durmasını bilmiştir. Onu defalarca iktidara taşıyan yandaşları olduğu kadar, kendisiyle kıyasıya ve acımasızca mücadele eden muhalifleri de hiç eksik olmamıştır. Her zaman çok şiddetle eleştirilmiş ama muhalifleriyle ve herkesle, kafa karıştırıcı zeka olunlarıyla dolu polemiklere girmekten hiç bir zaman geri kalmamış ve bu tavrından da hiç ödün vermemiştir. Onun siyaset felsefesi kadar, bunun bir yansıması olan söylemleri de her zaman ilgi çekmiş ve birer özdeyiş gibi akıllarda yer etmiştir. Böylesine renkli bir politik kişiliğin mizahın ve onun çizgilisi olan karikatürün baş konularından biri olması da kaçınılmazdı ve de öyle oldu. Onun icraat ve sözleri kadar, hâli tavrı, şapkası, tombul çehresi ve kilolu bedeni de, çizicilere bitmez tükenmez zenginlikte esin kaynağı olmuştur. Bir dönem geldi, bir çizgi amatörü için bile Demirel portresi çizilebilir, neredeyse karikatür sanatıyla eş anlamlı sayılmaya başlıyordu.

Bana gelince.. Sayın Demirel'in ve onun politik icraatının, herkeste olduğu gibi, kuşkusuz benim yaşamım üzerinde de olumlu ve olumsuz önemli etkileri olmuştur. Bu da bana, politik çizgi çizdiğim yıllar boyunca onu eleştirme hakkı verdi. Onun gürültülü siyasal mücadeleleri kadar ona ve icraatına duyduğum kızgınlıklarım, sıkıntıları, karşı oluşları ve yeri geldiğinde kendisinin demokratik haklarını savunuşum da çizdiklerime bol bol yansıdı ve belgelendi. Bugün aktif siyasetin dışında olmak gibi yeni bir konuma gelen bu duayen politikacı ile ilgili, bugüne kadar çizdiklerimi bir sergi ve kitapta bir araya getirmek de bir gereklilik oldu.

Tan Oral'ın "Demirel ve Demokrasi" sergisi*

İŞADAMLARI
SİYASETE
BUYURSUNLAR
DİYORUM...

İŞÇİLER
SİYASETE
BUYURSUN,
DİYECEK
DEĞİLİM
HERHALDE...

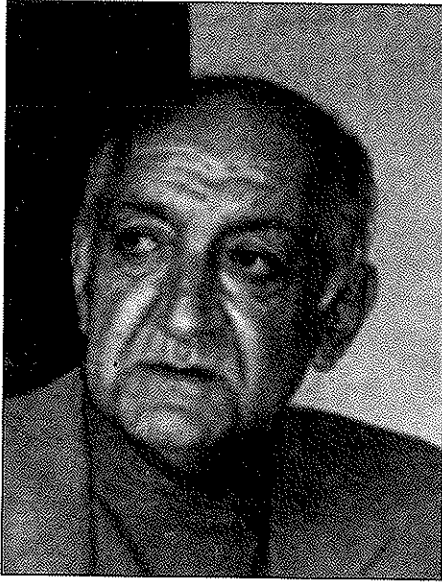
TAN

*Doku Sanat Galerileri, Cinnah Cad. Enis Behiç
Koryürek sk. 11/A-B Çankaya/Ankara

Felsefe ve Edebiyat Arasında Selahattin Hilav (1928-2005)

Kenan Somer —

'Ey acı, ey acı, zaman ömrü yiyor;
Ve kalbimizi kemiren sinsi düşman,
Kaybettiğimiz kanla şişip büyüyor.
Baudelaire-Dıranas

Selahattin Hilav'ın düşünce dünyasının temellerini Marx, Engels, Lenin, Nietzsche, Lukacs, Lefebvre, Antonio Labriola, Lucien Goldman, Freud, Sartre, Heidegger Ve Breton oluştuyordu. İttihat Terakki'nin ve onun uzantısı ve daha radikal biçimi olan Cumhuriyet devrinin resmî ideolojisi, onun için bir eleştiri konusundan başka şey değildi. Onu asıl ilgilendiren, resmî ideolojinin bir ürünü olduğu ekonomik-toplumsal yapıyı kavramaya çalışmak; birlikte yaşadığı insanların duygu ve düşünce dünyasını, davranışlarını temelde yatan ve belirleyen bu yapı açısından irdelemektir (Felsefe Yazıları, s. 359).

Yapı Kredi Yayınları'nın 1993'te yayımladığı *Felsefe Yazıları*'nı (FY), ardından *Edebiyat Yazıları*'nı (EY) okurken, bunun gerçekten böyle olduğunu görüyoruz. Kendinin — doğru — bilincine sahip bir düşündü Selahattin Hilav.

Örneğin, "Sartre'ın düşünce dönemleri ve Sartre felsefesinin ana çizgileri" başlıklı yazısında

şöyle diyordu: "Sartre'ın felsefesi gerçekten özümlemiş olsaydı, çoğunlukla görüldüğü gibi, daha sonraki yılların kaba ve dogmatik marksizm anlayışına düşülmezdi. ... Sartre'ın felsefesi, marksizme göre konumlanmış, belirlenmiştir; ancak onun aracılığı ile gerçek anlamı içinde kavranabilir ve değerlendirilebilir. ... Ama buna karşılık, Sartre'ın felsefesinin genel gelişimine baktığımız zaman, bu felsefenin marksizme yönelttiği olumlu eleştiriler dolayısıyla, Sartre felsefesine göre, yani ona oranla marksizmden söz etmemiz de zorunlu oluyor. Başka bir deyişle, Sartre'dan önceki marksizmle, Sartre'dan sonraki marksizm birbirinden hayli farklıdır." (FY, s. 203 ve 204.)

[Jean Paul-Sartre 1957'de, marksizmin "çağımızın felsefesi", "her tikel düşüncenin funda toprağı ve tüm kültürün çevreni" olduğunu yazarken, "marksizm aşılamaz" diyordu; "çünkü onun dünyaya gelmesi olanağını sağlayan koşullar henüz aşılmamıştır. Düşüncelerimiz, ne olursa olsunlar, ancak bu funda toprağı, bu humus üzerinde oluşabilirler; onlar ya marksizmin kendilerine sağladığı çerçevede kalacak, ya da boşlukta yitip gidecek ve gerileyeceklerdir" (*Question de methode in Critique de la Raison dialectique*, p. 29 ve 17; *Yöntem araştırmaları*, Yazko, İstanbul, 1981, s. 38 ve 18)].

FELSEFE YAZILARI

Kitap üç bölüme ayrılıyor ve 1) *Marxçılık ve Sosyalizm* bölümünde (s. 9-121) 17 yazı; 2) *Asya tipi üretim tarzı* bölümünde (s. 125-180) 4 yazı ve 3) *Felsefe ve Sanat* bölümünde (s. 183-377) 26 yazı olmak üzere toplam 47 yazıdan oluşuyordu.

Bu yazılar, kitabın arka kapağında da belirtildiği gibi, marxçılığı bir dogma olarak değil, bir yöntem olarak ele almak isteyen bir düşünce çabasının ürünleriydiler. Amaç, Osmanlı-Türk toplumunun gerçeklerini, resmî tarih ve ideolojinin ötesine geçerek ve bunların iç yüzlerini ortaya dö-

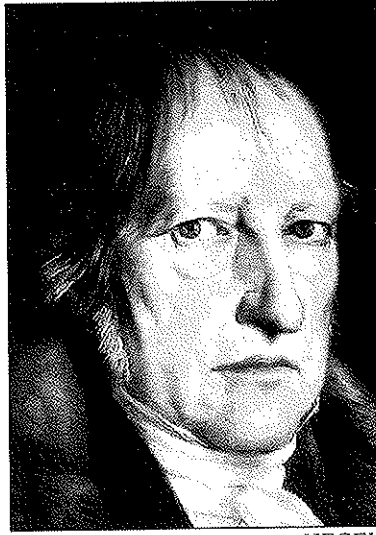
kerek açıklamaktı. Dolayısıyla, bu yazılarda, "yabancılaşma", "Asya-tipi üretim tarzı" gibi kavramlara gönderimler vardı. Bunların yanı sıra ve bunlara bağlı olarak bizde "birey" in Batı'daki bireyden nasıl ve neden farklı olduğu üzerinde duruluyordu. Ayrıca, çeşitli Batı düşünce akımları, bunların felsefesiz bir toplumla ilişkileri ve nasıl özümledikleri ya da özümlemedikleri de bu yazıların ele aldığı sorunlar arasında yer alıyordu. Bir başka önemli sorun, insanların ancak felsefeyle insan olabileceği sorunu idi. Eğer insanlığın temel varlığı düşünceyse, felsefenin edindiği formlar insanın hangi aşamada olduğunu ortaya dökmek zorundaydı. Bundan ötürü, ancak düşünce ve kültürle belli bir aşamaya varılabileceği ve tepeden inme şekilsel politik reformlarla insansal içeriğin köklü bir değişikliğe değil (Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerinde görüldüğü gibi), ancak gülünç bir kılık değişikliğine uğratılabileceği de bu yazılarda ileri sürülen tezler arasında yer alıyordu.

Artık kitabın arka kapağındaki bu sunuş ışığında kitabı bir göz atabiliriz.

Marxçılık ve Sosyalizm Üzerine: Hilav'a göre "Marx ve Engels, sosyalizmi, şimdilik düşünebileceğimiz en yüce toplumsal organizasyona göre yönelmiş hareket ve bu hareketin bilinci olarak" tanımlıyorlardı (FY, s. 13).

Gerçekten de Marx ve Engels, teorik ve pratik praxisleri içinde, sosyalizmi (ya da komünizmi) bir ilk gelişme dönemleri boyunca, yaratılması gereken bir durum ya da gerçekliğin kendini uydurması gereken bir ülkü olarak değil ama güncel durumu "kaldıran" bir gerçek devinim; ikinci bir gelişme dönemleri boyunca daha çok bir "toplum biçimi" olarak tanımlıyorlardı. Buna bağlı olarak marksizmin, Marx ve Engels'in sağlıklarındaki gelişmesinin birinci döneminde (1843/47'den Paris Komünü'ne, 1871'e kadar götürebiliriz bu dönemi) daha çok sınıf bilinci sorunsalı, ikinci dönemde ise devrimci strateji ve taktikler sorunsalı öncelik kazanıyordu.

Düşünce yöntemi olarak Marksizm üzerinde sık sık duran Selahattin Hilav, örneğin "yabancılaşma" kavramını irdelediği bir yazıda şöyle diyor: "Marksizm, kendisine aykırı olan bütün düşünceleri, açıklar ve aşar. Bundan ötürü, gerçek marksist felsefede mutlak karşıtlıklar değil, bir açıklama ve aşma (*aufhebung*) söz konusudur. İnsanlığın, bugüne kadar ortaya koymuş olduğu (kendi şartları içinde) her doğru düşünce ve at-

HEGEL

mış olduğu her ileri adım marksizm içinde, kaynaşmış ve daha yüksek bir plana (bir senteze) ulaşmış halde ele alınır. Bundan ötürü, marksizmin, dünyayı tabiat üstü ve manevi bir ilkeye açıklayan idealizme sadece karşıt olmadığı ama idealizmi ve başka düşünceleri bu dünya görüşlerini en yararlı taraflarını içine alıp kaynaştırarak aştığını söylememiz gerekir. Bundan ötürü, marksizm sadece işçi sınıfının ideolojisi olarak kabul edilemez. Çünkü marksizmi sadece işçi sınıfının felsefesi ve dünya görüşü olarak kabul etmek, onu, önceki felsefelerden ve dünya görüşlerinden biri olarak ele almak demektir. Oysa, marksizm bütün felsefeleri ve dünya görüşlerini içinde taşıyan ve aşan bir düşünce metodudur."

(FY, s. 46-47.)

"ATÜT ve Türkiye sosyalist hareketi" üzerindeki yazıda aynı konuyu bir kez daha ele alan Hilav'a göre, "... marksist düşünce sadece politik teori ve politik pratik değildir. Marksist düşünce, insan bilgisinin ve yaratışının bütün alanlarını kapsamak, kendisinden önce ortaya konulan bütün ürünleri özümleyerek aşmak, her alanda bilimsel açıklamalar getirmek zorunda olan bir düşüncedir." (FY, s. 154.)

Oysa, "Düşünce ve felsefe tarihimize ilişkin saptamalar" da da belirtildiği gibi, "Doğruluğun (hakikatin) bir yerde bulunduğu ve oradan alınabileceği, devşirilebileceği ve özümlelenebileceği (kullanılabileceği) inancı dinsel kökenlidir ve düşünce dünyamıza her zaman egemen olmuştur." (FY, s. 281.)

Buradan, kültür üzerine gelebiliriz. "Evrensel kültür" (tırnaklar Hilav'dan) başlıklı yazıya bir göz atalım: "Kültür, insanlığın, doğaya dayanarak doğadan sıyrılma, kendi dünyasını ve dolayısıyla kendisini kurma, yaratma çabasıdır. ... Tek başına kalan kültürler var, çağlarındaki bilinen dünyayı egemenlik altına alan, ama sonra içlerine kapanan, etkileri dışlayan, direnen kültürler var, çelişen, çatışan ve etkileşen kültürler var ve bütün önceki kültürleri özümlemeye yönelen ya da en azından etkileyen ve yıkan bir kültür de var.

Bu sonuncusu, modern çağların bir olgusudur; yani Batı kültürüdür; kapitalizm üzerinde temellenen burjuva kültürüdür... "evrensel kültür" deyişle... bu kültürün belirtilmek (imlenmek) istendiğini sanıyorum. Eğer böyleyse, bu kültür ile ulusal kültür (burada bizim ulusal kültürümüz üzerinde durmamız gerekiyor) arasında ne gibi bir ilişki vardır sorusuna şöyle cevap verebiliriz:

Batı kültürü, akılsal düşünceye, eleştiriye, araştırmaya, keşfe, icada dayanan açık bir kültürdür; zamansallık bilincini içinde taşır, insanlığın tüm verimlerini saptamaya, özümlemeye yönelir; bireye ve özgürlüğe önem verir (en azından kendi alanı içinde). Bizim kültürümüz ise, inanca dayanır; her şeye bir çözüm getirilmiş olduğu, doğruların sadece öğrenilmesi gerektiği ilkesine dayanan ve dolayısıyla eleştiriye, araştırmaya, keşfe, icada gereksinim duymayan; zamandışılık içinde devinip duran; bireylerden çok topluluğa, özgürlükten çok dinsel, töresel ve siyasal buyruklara uymaya önem veren daha geniş bir kültür çevresi içinde yer alır ve dolayısıyla genelde, kapalı bir kültürdür.” (FY, s. 299-300.) “Felsefeyi tanımamış toplumlar” a özgü bir kültür diyebiliriz buna. Oysa, “Demokratik ve laik kültür sürecinden geçmemiş, özgür düşünceyi ve eleştiriye (dolayısıyla felsefeyi) tanımamış toplumların tümünde, şiddet ve buyurganlık egemendir. Üstelik buyurganlık, toplumun yalnızca yönetici sınıf ve zümreleri değil, halkın çeşitli katları tarafından da benimsenmiştir.” (FY, s. 303.)

ATÜT ve Batılılaşma üzerine: Bir araştırma varsayımı olarak ele alınacak olan Asya-tipi üretim tarzının 60’lı yıllarda marksist metod ve araştırma açısından taşıdığı önem sorununu irdeleyen Hilav’a göre bizde ATÜT’e karşı duyulan ilgi, “aslında Türkiye sosyalist akımının pratikteki aksaklıklarının gözlenmesinden ve Türkiye gerçekleri ile klasik şemaların uzlaştırılması konusunda güçlük çekilmesinden doğmuştur. Türkiye toplumunun geçmişini ve bugünü marksist teorinin kaynaklarına inerek ve marksist metodu kullanarak bilimsel açıdan incelemek konusunda ATÜT’ün yararlı bir varsayım olabileceği düşünülmüştür.” (FY, s. 154.)

Batılılaşma sorunsalına da bu varsayım açısından yaklaşan Hilav, “Tarihsel gerçeklerimiz ve felsefe” konusunu irdelerken şöyle diyor: “Batılılaşma hareketinin, Osmanlı İmparatorluğu’nu hem paylaşmak hem de belli bir biçimde ayakta tutmak isteyen kapitalist Avrupa devletleri ile onlara boyun eğen içerdeki yönetici ve sömürücü zümre ve kadroların etkilerini ve egemenliklerini sürdürmek amacıyla giriştikleri bir hareket olduğu, bilimsel araştırmalarla iyice gösterilmiştir ve bizde ancak son yıllarda açıkça söylenebilmektedir. Batılılaşma; bizde, egemenliklerini yeni ekonomik ve tarihsel koşullara uydurmak ve pekiştirmek isteyen sınıf ve zümrelerin ideolojik silahıdır. Bu akımın nesnel ve ayırt edici özelliği, gerçek ve köklü ıslahat hareketlerine (reformlara) girişmeden ‘ıslahat yapmak’, ‘devrimci’ hareketin gereklerini yerine getirmeden ‘devrimler’ yapmaktır. Başka bir deyişle Batılılaşma, olmayan şeyi oluyormuş gibi gösteren, örten, başka kılığa sokan ideolojik ve aldatıcı bir görüştür. Türkiye’nin

Batılılaşma ile kalkınacağına gerçekten inanan ve içtenlikle çaba harcayan kimselerin bulunması, bu gerçeği değiştirmez. Herhangi bir ülkenin kalkınması, insanların sadece iyi niyetleriyle gerçekleştirilebilecek bir şey değildir.

Kapitalizm çağında bir ülkenin kalkınması, ancak, gerçek kapitalist düzene geçilmesi ya da sosyalizme yönelmesiyle gerçekleşebilir.” (FY, s. 291-292.)

Selahattin Hilav’a göre Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Batılılaşma hareketinin altındaki gerçek ekonomik anlam, kapitalistleşme çabalarıydı. (FY, s. 294.)

Ancak “Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti, bir burjuva sınıfı yaratarak kapitalistleşme konusunda,” — Hilav’ın belirttiği başka şeyler yanında — “zaman bakımından da geç kalmıştı. Çünkü kesin ıslahat hareketlerine girildiği zaman (on dokuzuncu yüzyıl) ve daha sonra kapitalizm, bir yeni ortak kabul etmeyecek kadar yaygınlaşma ve güçlenme yoluna girmiş bulunuyordu. Türkiye’de ancak, yabancı kapitalistlerle işbirliği yapabilecek kökü dışarda ve derme çatma bir ticaret burjuvazisinin oluşmasına izin verilebilirdi.” (FY, s. 293.) (Hilav’ın belirttiği başka şeyler arasında, burada, “geç kalmış da olsa Japonya’nın on dokuzuncu yüzyıl sonlarında ve yirminci yüzyıl başında otuz-kırk yıl içinde kesinlikle kapitalistleşmesini olanaklı kılan belirlenimler” e de işaret ediliyordu.)

“Batılılaşma” ve “Batılaşma” sözcüklerini Selahattin Hilav, yazılarında ayırım gözetmeden kullanıyordu. Oysa *Düzenin yabancılaştırması* adlı ünlü yapıtında İdris Küçükömer, özellikle “Batılaşma” sözcüğünü kullanıyor ve “Türkiye Batılaşamaz!” derken, gerçeklikte Türkiye’nin Batı Avrupa ülkeleri, ABD ve Japonya’nın kapitalistleştikleri gibi kapitalistleşemeyeceğini, sömürgeleşmeden kapitalist sisteme eklemlenemeyeceğini, Türkiye’nin önünde sosyalistleşmeden başka gerçek bir kalkınma seçeneğinin olmadığını anlatmaya çalışıyordu.

“Batılılaşma” terimini ise, Doğulu bir toplumun, özünde “sivil toplumsuz” denebilecek bir toplum olmaktan çıkıp, derece derece “sivil toplumlu” bir toplum durumuna dönüşmesi anlamında kullanmak doğru olurdu. Nitekim İdris Küçükömer de “Batılaşma” dediği “yabancılaştırma”ya ve bu yabancılaştırmayı simgeleyen CHP devletçiliğine, sivil toplumun oluşma ve gelişmesinin önündeki engeller olarak karşı çıkıyordu. Bu açıdan o, tam bir “Batılılaşma”cıydı. Küçükömer’in “Batılaşma” dediği “yabancılaştırma”, kendi terimleriyle söylemek gerekirse, “Batısal politik kavramlar ya da tarihî kategorileri, oradaki gelişim ve vargılarından soyutlayarak form diye alıp, reform diye tamamen başka tarih ve yapıdaki bir topluma ve üstelik o yapıyı yok sayarak üstten monte etmek” girişimiydi. (SHP’nin temsil ettiği politik miras, “İktisat” dergisi, Eylül 1987, sayı 274, s. 41.)

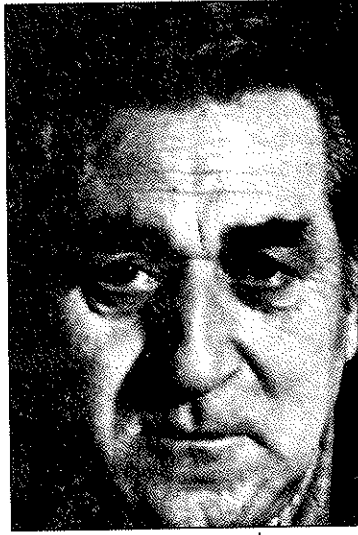
Yabancılaşma üzerine: Bu konuyu içeren parça, Selahattin Bağdatlı'nın "Selahattin Hilav'la konuşma"sından alındı. İlk kez *Türkiye Defteri* dergisinin Nisan 1975 tarihli 18. sayısında yayımlanan bu konuşmanın tam metni, *Felsefe Yazıları*'nin 156-180. sayfalarında yer alıyor. *Yabancılaşma*'yla ilgili soru ve yanıt şöyle:

Selahattin Bağdatlı: Marksist literatürdeki yabancılaşma (alienation) kavramı karşısında, toplumumuzun, bu kavramın dile getirdiği somut durumu nedir? Tanzimat sonrası Batılaşma hareketlerinin, bu kavram karşısında somut bir gerçekliği var mı? Yoksa hareketlerin sonuçları, daha başka bir kavramla mı dile getirilmelidir?

Selahattin Hilav: Bence çok önemli bir soru... Gerçekten de, bu kavram, ilk ortaya atıldığından bu yana, tamamen yanlış anlaşılmış ve marksist olduğunu söyleyenler tarafından bile tamamen yanlış kullanılmıştır. Aslında, bu yanlışlıktan hareket edilerek, bizde genel olarak düşüncenin ve özel olarak marksist teorisinin bir tasvirini, bir fenomenolojisini yapmak ve bir gerçeğin köküne inmeden (burada bir kavramın gerçek anlamı söz konusu) ortada dolaşan yalapaşap düşüncelere, sanılara nasıl kapıldığımızı göstermek kolaydır. Bu bizim iki yüzyıllık üstünkörü ve hazırlopçu tutumumuzun ilgi çekici bir sergilenmesi olabilir. Ama bu sorun ele aldığımız konuyu doğrudan doğruya ilgilendirmiyor.

Evet... yıllarca önce bir çeviride (sanıyorum, Garaudy'nin *Marksizm ve Jean Pual-Sartre* başlığı altında çevirdiğim bir kitabında) bu kavramı *yabancılaşma* diye Türkçeleştirmiştım. Bu terim zamanla moda hâline geldi, "ilerici" fıkra yazarlarından, gazetecilerden, sanatçılara ve teorisyenlere kadar herkes bu kelimeyi kullanmaya başladı. Hiç kimse bu terimin nereden geldiğini, gerçek anlamının ne olduğunu düşünmedi.

Sorunuzun ikinci bölümüne (ağırlık noktasına) geçmek için bu kavramın anlamı üzerinde fazla durmayacağım. Çünkü bir çok yazımda, terimin gerçek anlamını boş yere defalarca açıkladım. Yalnız şunu söylemek isterim: Yabancılaşma Hegel'den gelen ve Marx'ın gençlik yazılarında sık sık kullandığı, olgunluk yazılarında ise değişik bir anlam içinde ele aldığı temel bir kavramı dile getirir; marksizmin anlaşılması için kavranması gereken ana açıklama-ilkelerinden biridir. Kısaca ve bir iki örnek vererek bu kavrama yaklaşılmaya çalışalım: Platon felsefesinde duyulur ve maddî dünyanın üstünde bir ruh ilkesi vardır; bu ruh za-

CAHİT IRGAT

manla maddî dünyanın içine düşmüş, kendisinden başka bir şeye dönüşmüş, alçalmıştır. Rousseau, insanoğlunun önceleri bir doğa varlığı olduğunu, zamanla, bilimlerin ve uygarlığın etkisiyle doğadan ayrıldığını, yozlaştığını, kendi gerçek özünü yitirdiğini söyler. Hegel, bütün varlığın temeli olarak gördüğü *Geist*'in, yani zihnin ya da ruhun (bunu kişisel olmayan bir tanrı hâlinde de düşünebiliriz) doğa olarak kendisinden başka bir biçime büründüğünü, kendisine yabancılaştığını, sonra insanoğlunun dünyasında ve bilincinde yeniden kendine döndüğünü, kendini bulduğunu ileri sürer. Tasavvufta tüm ve biricik varlık olan tanrı, görünür ve duyulur dünya olarak parçalanmış tek tek

varlıklar hâline dönüşür; ete kemiğe bürünmüştür; kendinden başka bir şey olmuştur ve yeniden ana kaynağına dönecektir...

Bu örnekler, yabancılaşma kavramının temel felsefe anlamını veriyor bize. Bu farklı görüşlerde ortaklaşa olan, başlangıçtaki ilkenin bir başka varlık hâline dönüşmesi, bir başka biçime bürünmesidir; alçalması ve yozlaşmasıdır.

Marx'ta, bu felsefe kavramı, ekonomik ve sosyal bir içerik (muhteva) kazanır, doğa-üstü ilkelere değil, insanın ve toplumun başından geçen bir serüven ele alınır. Marx, özellikle gençlik yazılarında (1844 *Elyazmaları* bunun en belirgin örneğidir) emeğin yabancılaşmasından söz eder. Ne demektir bu? Emeğin yabancılaşması, emekçinin yarattığı ürünün emekçinin elinden kaçması, ondan bağımsız bir varlık hâline girmesi, onun karşısına dikilmesi, onu egemenliği altına alması, insanı insanlığından çıkarması, tutsak etmesi, yozlaştırmasıdır. Marx, daha sonra, *Alman İdeolojisi*'nde ve *Kapital*'de bu kavramı daha da işleyecek ve bilimselleştirecek, ekonomi, toplum ve tarih olaylarını açıklayabilmesini sağlayan işlevsel (yani bilimsel açıklamayı sağlayacak) bir temel kavram hâline getirecektir. Yabancılaşma, son zamanlarda özellikle Fransız düşünürü Althusser'in etkisinin sonucu olarak bizde sanıldığı gibi Marx'ın bilimsel görüşü ile bağdaşmayan bir kavram değildir. Marx, *Kapital*'in 1. cildinde *Meta'nın Fetisizmi* diye ayrı bir bölüm yazmış ve burada yabancılaşmanın özel bir biçimini, yani ekonomik yabancılaşmayı, kapitalist üretim içinde işçinin yarattığı meta'nın, kendisine yabancı bir gerçek hâline gelip onu egemenliği altına almasını; *insanların yerine insanların ürünlerinin geçmesini*, eşyanın yaratıcı insanı egemenliği altına almasını hayranlık verici bir biçimde açıklamıştır. Bu arada,

dinin de bir yabancılaşma biçimi olduğunu, insanın kendi yaratma gücünü tanrıya yansıttığını; elle tutulur gerçeklerin hayalî varlığın egemenliğine girdiğini belirtmiştir. (Bu açıklamaların daha sonra, İtalyan düşünürü Labriola ve Lukacs'tan başlayarak bir çok marksist düşünür tarafından geliştirildiğini biliyoruz.) Yine *Kapital*'de, Marx şöyle der: "Kapitalist sistemin temelinde, üreticinin, üretim araçlarından köklü bir ayrı düşmesi yatar (vardır)". (*Capital*, 1, 3, s. 154, Ed. Sociales.) Burada, Marx'ın daha önceki yazılarında belirttiği (özellikle, bizde, *Kapitalizm Öncesi Ekonomi Şekilleri* adıyla bir bölümü çevrilen *Grundrisse*'de) daha geniş bir yabancılaşma kavramını dile getirdiği görülür. Demek ki, Marx, Althusser'in bilimsel dönemi diye adlandırdığı döneminde de bu kavramı, değişik bir biçimde de olsa, kullanmaya devam etmiştir...

Bizde bu kavramın başına neler geldi? Söylediğim gibi, kavram bu ilk ve temel anlamından kaydırıldı, her konuda yabancılaşmadan söz edildi. Herhangi bir birliğin bozulması, bir organik bütündeki herhangi bir işlev (fonksiyon) bozukluğu; herhangi bir şeyden ayrılmak, uzaklaşmak; sevmemek ilgilenmemek; bir kişi ya da grubun eski görevini yerine getirmemesi yabancılaşma diye adlandırıldı. Giderek "halka yabancılaşma", "çoluğuna çocuğuna yabancılaşma" gibi acayip sözler ortaya atıldı. Oysa yukarıda kısaca belirtmeye çalıştığım gibi, Marksizmdeki yabancılaşma kavramı, sadece, *toplum içindeki insanın fikir ya da nesne karşısında bir eşya hâline gelmesini; onlara boyun eğmesini; cansız bir varlık derekesine düşmesini; onları kendisinin değil, onların kendisini yarattığını sanmasını; özgürlüğünü yitirmesini* dile getirir. Başka bir anlamı yoktur. Bu olgunun çeşitli yarıları Marksist literatürde, yabancılaşma, şeyleşme terimleriyle belirtilir.

Bundan ötürü, *Batılaşma ya da tanzimat hareketinin bir yabancılaşma olduğu* söylenemez. Bunlar, herhangi bir başka sosyal ya da tarihsel olay gibi, sadece sosyal ve tarihsel özellikler taşıyan olaylardır. *Tanzimat ya da Batılaşma hareketi içindeki Türk toplumunda ortaya çıkan yabancılaşmadan söz edilebilir ancak.* Ayrıca genel olarak, Türk toplumundaki yabancılaşma biçiminin, kapitalist toplumlardaki ekonomik yabancılaşmadan (meta fetişizminden) ne gibi farkları olduğu; ya da daha derine inilerek böyle bir yabancılaşmanın söz konusu edilip edilemeyeceği araştırılabilir. Örneğin, klasik Anadolu Türk toplumunda meta üretimi göremiyoruz. Öyleyse, yabancılaşmayı daha çok din olgusunda, törelerde, politik yabancılaşmada (bizde çok yaygın olarak görüldüğü gibi, devlete tapınmada; devlet-baba, devlet-kapısı, devlet-malı mitoslarında) arayabiliriz. Ama bu, somut ve bilimsel araştırmaların yapılmasını gerektirir. *Batılaşma, iki ayrı toplum yapısının karşılaşması ve bizdeki ege-*

men sınıf ve zümrelerin orjinal bir çözüm getiremeden durumu idare etmek için buldukları taklitçi, yüzeysel ve aldatıcı bir çıkış yoludur sadece. Yani bir tarih olayıdır. Oysa yabancılaşma sosyolojik bir olgudur; bütün gelişmiş insan topluluklarının yapısal bir özelliğidir, bir boyutudur. (Tanzimat için de Batılaşma için söylediklerimizi tekrarlayabiliriz.) Bir kavramın işlevinin (fonksiyonunun) ne olduğunu, hangi özel alanda kullanılması gerektiğini iyice bilmek zorunludur. Ayrıca bütün bu garip durum bizde marksizmin temel kavramlarının gerçek anlamları içinde kavranmadığını, kavranmadığını ya da kavranmak istenmediğini gösteriyor. Bu, belki de, marksizmin bilimsel bir görüş olmasından ötürüdür..."

Birey ve Bireyselleşme Üzerine: Memleketimizden insan manzaralarının sergilendiği "Felsefenin başlangıcı, Doğu, Korku, Birey" başlıklı saptamaların bir yerinde şöyle yazıyordu Selahattin Hilav:

"Herhangi yeni bir bilimsel akımın hemen moda olması da, taklit ve yaratışsızlık üzerinde temellenen insan tekinin tipik davranışlarından biri olarak görülebilir. Nitekim Batı'da yaygınlaşan bir bilimsel yöntemin (örneğin edebiyat bilimi konusunda) bütün edebiyat fakülteleri öğretim üyeleri tarafından hep birlikte kabul edilip bir çeşit 'toplum din değiştirme' görünümü edinmesi de, düşünceyi kendinden başlatamayan ve hazır konmak isteyen insan teklerinin ayırdedici özelliğini göz önüne seren bir davranıştır," (FY, s. 269.) Burada "birey" diyemediği için "insan teki" dediğini anlıyoruz Hilav'ın. Doğuda "birey" in töze, mutlağa, dinsel gerçekliğe oranla ilineksel olduğunu söyleyen Hegel'e gönderimde bulunan ve bu töze devleti ve onun toplumsal yaşam içindeki form kazanmalarından biri olan resmîliği, otoriteyi, bürokrasiyi de katan Hilav, şöyle diyordu:

"İlineksel insan teki söz konusu olduğu zaman, kadın/erkek, birey olarak değil, kadınlık/erkeklik tözünün ilineklere olarak davranacaklardır. Burada cinselliğin, içselleşmemesi ve bireyselleşmemesi, töz olarak insan tekinin dışında kalması, insanı yönetmesi ve kendisinin bir geçici temsilcisi olarak kullanması söz konusu olacaktır. Bireyselleşmeden yoksun kadın/erkek, birbirine hiç bir zaman "kişi" olarak yaklaşamayacaktır. Yalnızca, tözün bir parçası olarak, bir "kişilik-dışı" varlık olarak yaklaşabilecektir. Teke tek bir yaklaşma ve birleşme (gerçekleşse bile) söz konusu değildir burada. Yalnızca tözlerin birleşmesi söz konusudur.

Nitekim, erkeklerin kadınlarla olan serüvenlerini yine erkeklerle anlatmaları ve bu anlatmalarında yaşadıkları serüvenlerden daha fazla tat almaları, kadınların kendilerine en yakın erkekten çok, yine kadınlara açılmaları, sırlarını dökmeleri bunun olgusal bir kanıtı olarak görülebilir." (FY, s. 270.)

EDEBİYAT YAZILARI

Kitap altı bölüme ayrılıyor ve 1) *Gerçeküstücülük* bölümünde (s. 9-22) üç yazı; 2) *Nazım Hikmet* bölümünde (s. 25-72) dört yazı; 3) *Kemal Tahir* bölümünde (s. 75-102) beş yazı; 4) *Ahmet Hamdi Tanpınar* bölümünde (s. 105-131) iki yazı; 5) *Şairler ve şiir* bölümünde (s. 135-159) altı yazı ve 6) *Denemeler-İncelemeler-Eleştiriler-Soruşturma Cevapları* bölümünde (s. 163-207) on yazı olmak üzere toplam otuz yazıdan oluşuyordu.

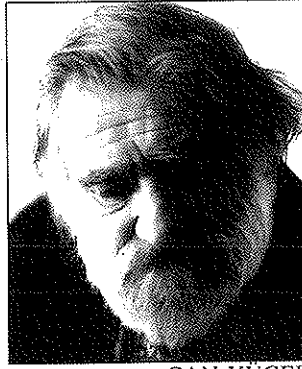
N.Hikmet'e, K.Tahir'e, A.H.Tanpınar'a, çeşitli şairlere ve edebiyat sorunlarına ilişkin bu yazılar, kitabın arka kapağında da belirtildiği gibi gerçek anlamıyla edebiyat eleştirileri değil. Hilav'ın *Felsefe Yazıları*'nda dile getirmeye çalıştığı görüşleri, edebiyat alanında ve somut bir malzeme üzerinde örnek-lendirme çalışmasının ürünleri. Edebiyat, hem bireyin yeteneğinin, hem de toplumsal geleneğin bir ürünü olduğuna göre, Asya-tipi bir toplumdan ve Doğu despotluğundan gelen bir toplumda, ondan çok farklı ve hatta onun tam tersi olan bir Batı toplumu edebiyat geleneği nasıl başarılı ürünler verebiliyor?

Bu yazılarda ele alınan temel sorun buydu. Batı kültür darbesi altındaki Doğulu toplumun bireyleri olarak yazarlar ne gibi formel ve içeriksel çözümler bulmuşlardı? Bu da birinci soruya bağlı olarak *Edebiyat Yazıları*'nın ikinci sorununu oluşturunuyordu. Kısacası bu yazılardaki yaklaşım, felsefe geleneğinden yoksun olan edebiyat eleştirimizin ötesine geçmek ve kavramsal düşünce çabasına dayanmak isteyen bir iyi niyetin ürünleri olarak görülebilirdi. Bir kaç örnek üzerinde duralım.

Sanat ve Marksizm Üzerine: "Açıkça söylemeler de Marksist felsefenin "sanat"a önem vermediğini işmar etmeye çalışıp gizlice dudak bükenler; marksist olduklarını ileri sürüp, marksist felsefenin "sanat"a önem vermediğini söyleyen dogmatiklerle birleşiyorlar. Varılmış olan bu ortak sonucun altında, marksist felsefenin *bilinmeyişi* yatmaktadır; marksizmin bir hazırlop kurallar topluluğu değil, kendi-içinde-yeniden-kendine-dönerek-kendini-durmadan-aşan bir metod ve düşünce olduğunun anlaşılmamış oluşu yatmaktadır." (EY, s. 62.)

Şiir Üzerine: "Felsefe gibi şiir de hem içinde bulunduğumuz gerçekliğin yansıması ve sonucu, hem de özgürlüğe doğru atılmış bir adımdır; daha doğrusu, bir adım olmak zorundadır... Şiir, insanî olmayan'ın ve yabancılaşmışın maddî temelini değişime uğratabilirse de, bu değişimin manevî şartlarını hazırlar. Çağdaş şiirin, verilmiş-dünya'yı yansıtan ya da bu dünya ile birey arasındaki bir-

leşmeyi sağlayan eski şiire karşılık, kişiyi verilmişden koparan, onun ötesine ileten bir serüven, bir keşif bir yaşama biçimi niteliği taşıması bundan ötürüdür. Çağdaş Batı şiiri herşeyden önce bir aşma, keşif, bir yaşama biçimi olarak görülmezse kavranamaz... Çağdaş Batı şiiri, özü gereği, dile karşı bir baş kaldırma, dilin alışlagelmiş kullanılışını bozma biçiminde ortaya çıkmıştır. Dadacıların ve Gerçeküstücülerin, geleneksel dünyanın taşıyıcısı olarak gördükleri dile karşı özel bir tavır takınmaları bu davranışın önemli görüntülerinden biridir (EY, s. 135-136). *Blaise Cendrars-Seçmeler* kitabına "Giriş"ten yaptığı bu alıntıya, "Can Yücel üzerine"den bir ikinci alıntıyı ekleyecek ve Can Yücel'e geçeceğim.

CAN YÜCEL

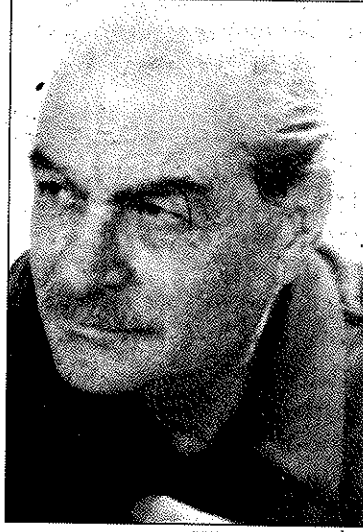
"Hegel'e göre şiir, evrenin temelinde bulunan ve onunla özdeş olan Akıl'ın, İde'nin ya da Tin'in (Geist'in) kendini en somut ve en yetkin biçimde dile getirdiği bir alan; insanoğlunda bilincine ulaşan Mutlak'ın önemli bir konaklama yeri ya da uğrağı. Bu açıdan şiirin, insanoğlunu insan olmaya çağrı, insanoğlunun İnsan'a kavuşma, kendini daha iyi tanıyıp bilme ve kendini yaratma çabalarından biri olduğu söylenebilir. Bu ileri sürüş, *insanolum* ile şiir arasındaki derin ilişkiyi irdelemeye çalışan felsefî bakışın sonucudur... Yalnızca edebiyat çerçevesi içinde kalan ve beylik kavramlarla iş gören bir şiir irdelemesinin, soyut ve teknik düzeyi aşamaması ve yararlı olmasına rağmen yetersiz kalması, belki de, yukarıda sözü geçen felsefî boyuttan yoksun olmasının sonucudur." (EY, s. 150.)

Can yücel üzerine: "Kendisinden başkasına göndermeyen imgenin ya da nesne/sözcük'ün kullanılması, "dil simyası", töresel/resmi dil anlayışının çarpıttığı sözsel dünyaya karşı çıkış ve şiirsel sözcük dağarcığının pervasızca genişletilmesi; mizah, alay, yergi, öfke, sevecenlik, lirizm ve bunlara altyapılık eden kapsayıcı bir kültür ve bilgi, her an işleyen bir eleştirel dünya görüşü, siyasal bilinç ve kendini durmadan sorgulayıp değişen bir öz-nellik, Can'ın şiirinin temel öğeleri... Can, Breton'un dediği gibi "sözcüğü köpürtmek"le, şiiri sözcükten fıskırtmakla, en uzak ve karşıt imgele-ri çarpıştırmakla ya da yan yana getirmekle kalmıyor. Çağrışımsal olanaklarını sonuna kadar kullandığı ve kimi zaman "kelime oyunları"yla, cinaslarla bir başka yaşama kavuşturduğu sözcüğü, fiziksel olarak değişime, de uğrattıyor; hece ve harf düzenini altüst ediyor; bildiklerimize benzeyen ama bir bakıma yepyeni ve etkileyici sözcükler yaratıyor. Dilin ve sözcüğün bu biçimde kullanılması, kurulu düzenin taşıyıcısı ve koruyucusu olan belli bir söylemin yıkıma uğratılmasıdır ve

şairini devrimci olabilmesi için, dilde ve deyişte kendi şiir devrimini gerçekleştirme zorunluluğunu hem ortaya koyar, hem de zorunluluğun nasıl aşıldığını gösterir.” (EY, s. 151 ve 153.)

Cahit Irgat üzerine yazarken, resmî ideoloji ve bunun edebiyattaki uzantıları üzerinde de bir kez daha durmak olanağını buluyordu Selahattin Hilav. Şöyle:

“Cumhuriyet dönemi resmi ideolojisinin ittihat Terakki’den devraldığı ve kökü çok daha gerilere giden tepeden imcecilik, buyurganlık, doğu faşizmi, evrensel yasaklama eğilimi, kitap korkusu ve fikir düşmanlığı, 40’lı ve 50’li yılların temel özellikleridir ve kasvetli bir gelenek olarak günümüze kadar sürmüştür. Genellikle toplumsal, siyasal ve kültürel alanda, özellikle de edebiyat ve şiirde kendini gösteren bu inanılmaz baskılar, Nazım Hikmet gibi bir büyük şairin “yaşamdan ve edebiyattan sürülmesi” sonucunu vermişti. Böylece, “küçük insan” şairlerine bir alan açılmış oldu. “Anlayana sıvrısinek saz” düşüncesi-ne dayanan ve “tedbil gezen” bir şiir yaygınlaştı. Batı şiiri örnek alınıyordu ama bu şiirin geçirmiş ve geçirmekte olduğu evrim pek bilinmiyor ya da gerektiği gibi kavranamıyordu. Geleneksel Türk şiirindeki besleyici öğeler, resmi ideolojinin aldatıcı “ilericilik” yorumu dolayısıyla küçümseyen ve algılanamıyordu. Nitekim bu gelenek içinde önemli bir yenileştirme deneyi gerçekleştiren Yahya Kemal de, sağcılar tarafından “vatan-millet edebiyatı” çerçevesi içinde değerlendiriliyor ve “solcular” tarafından gözardı ediliyordu. Bu kopukluklar, 40’lı ve 50’li yılların Türk şiirinde bir “çölleşme” dönemine yol açmıştır. Vezin ve kafiye’nin atılması, lirizmden yüz çevirme, imge kullanılmaması, günlük dilin olduğu gibi devşirilmesi ve “eda”, bu yıllarda, şiirde yenilik sayılıyordu. Garip akımının poetikası, bilindiği gibi “eda”ya dayanır. Ne var ki eda sözcüğü, “tarz”, “üslup” ve “deyiş”ten başka bir anlam taşımaz ve dolayısıyla herhangi bir şiir yeniliğinin temeli de olamaz. Çünkü “eda”, her gerçek şiir ürününde gördüğümüz evrensel bir belirlenimdir. Nitekim Nef’i, “Var mı bir bencileyin şair-i pâkize edâ” diyordu. Ama 40’lı ve 50’li yılların toplumcu şairleri (Cahit de bunların arasındadır), şiirsel geleneğin ve kaynakların hem Doğu hem Batı yönünde bu biçimde kurutulmuş olduğunun pek farkında değillerdi ya da ister istemez bu hava içinde yazmak zorunda kalmışlardı. Hattâ bu küçültme ve kurutmayı, bir “başkaldırı” ve “ilerici davranış” olarak benimsedikleri bile söylenebilir. Bu şairlerin içine düştüğü çelişki, kendi toplumcu dünya görüşlerini, bunun tam ter-

KEMAL TAHİR

si olan ve şiirde egemenlik kuran bir poetika içinde vermek zorunda kalmalarından kaynaklanmıştır. Toplumcu bir görüş, insanı bütün yanlarıyla (düşünce, hayal, özlem, bilinçdışı, başkaldırı, eleştiri) ele almak zorundadır. Oysa bu şairler, kuşa döndürülmüş bir şiirsel araçla bu işi yapmaya çalıştılar. Bundan ötürü, yetenekleri ne olursa olsun, amaçları ile araçları arasındaki oransızlık, onları kısıtladı ve şiirlerinde yansıdı.” (EY, s. 146-147.)

Ve... Kemal Tahir. “Kemal Tahir ve tarihi kavramak” başlıklı yazıda Selahattin Hilav, şöyle diyor:

“Olguların her gün olumsuzlaştığı (cerh ettiği, inkâr ettiği) soyut klasik şemalar, marksist teorisinin kendi içinde yeniden kendine dönmesini; yaratıcı bir metod olarak kullanılıp bir kılavuz hâline gelmesini; aldatmacalardan kurtulup etkin bir devrimci aksiyona yol açılmasını gerektiriyordu. K. Tahir’in tarihe yönelmesi, toplumumuzun ve kehndisinin geçirdiği acı deneylerden ders almasından ötürüdür. Batılaşmayı ve onun bir ürünü olan Cumhuriyet devri ideolojisini; ‘Ebedî Şef’ ve ‘Millî Şef’ mitoslarını ve bizde ‘devrimler’ diye adlandırılan ama sınıf muhtevası hiç bir zaman açıkça ortaya konmayan hareketleri kıyasıya eleştirmesi de bundan ötürüdür. Aynı neden, K. Tahir’in, bu aldatmacaları ve bu hareketleri gerektiği gibi eleştirip kendi felsefesini ve sentezini getiremeyen klasik Türk marksist düşüncesinin de karşısına çıkması sonucu doğurmuştur. Cumhuriyet devri ideolojisinin bilerek ya da bilmeyerek temsilcileri olan ‘ilericiler’in K. Tahir’e dış bilemeleri kolayca anlaşılacak bir olaydır. Çünkü Batılaşma hayranı olan, ekonomik temelden yoksun, yani millî burjuvazisiz bir milliyetçilik ve bunun sonucu olarak ırkçılık görüşünü benimseyen ve bundan ötürü geleneksel Anadolu toplumu halklarına hayat hakkı tanımayan; bütün sorunları laiklik-teokratik yönetim, dindarlık-yobazlık, eğitim-eğitimsizlik gibi ideolojik karşıtlar açısından gören; ekonomik sorunlardan söz edilince “komünistlik” yaftasını yapıştıran (Selahattin Hilav bu satırları 1974 yılında yayımlıyordu) kapıkulu aydınların iç yüzünü en iyi ortaya vuran kimse K. Tahir’dir.” (EY, s. 88.)

Burada *Edebiyat yazıları*’nın “gerçek anlamıyla edebiyat eleştirileri olmadıkları”nı unutmamak gerekiyor. Kemal Tahir elbette romancı olması dolayısıyla ele alınıyor bu kitapta, ancak romancı olmaktan çok sarsıcı bir düşünür olarak ya da, eğer isterseniz, “romancı-düşünür” olarak değerlendiriliyor.

70 Yıldır Durmadan Şiir Yazan, Değişmeler Arasında Hep Aynı Kalan İlhan Berk

Konur Ertop

Şimdi belki Bodrum'da dünya şiirinin en yeni örneklerini gözden geçiriyor, kolkanat gerdiği en genç ozanlarımızın şiirlerini okuyordur, yepyeni şiirler yazıyordu...

"Cumhuriyetin ilk günleri gibiydi yüzün"
— İlhan Berk —

Bu yıl son şiir kitabı "Kuşların Doğum Gününde Olacağım"ı okuduğumuz İlhan Berk, 1918 doğumlu. Anımsamaktan hoşlanmadığı ilk şiir kitabı "Güneşi Yakanların Selamı", 1935 tarihini taşıyor. Demek ki ozan, tam 70 yıldır şiir dünyamızın içinde. Bu uzun süre boyunca şiirini hep geliştirdi, yenileştirdi. Batı şiirini, eski uygarlıkların şiirlerini, bizim eski şiirimizi uzun uzadıya incelediği görülmektedir.

Yayınlanmış elyazısı karalamalarından, şiirlerini yazarken ne çok eklemek, çıkarmak, değiştirmek yaptığı anlaşılıyor. Şiir onun bütün yaşamını dolduran bir uğraş. Şiirle ilgili görüşlerini de uzun uzadıya yazmış, kendi şiirleriyle ilgili ilginç açıklamalarda bulunmuştur.

İnsanlara, kentlere, sokaklara, eşyaya ilişkin bütün söylediklerinde kendisi yansır.

Şu sözler onun:

"Yazılarımın bana benzemesini, beni ortaya koymasını istedim. Bu, insanlara, doğaya, acılara, sevinçlere, kısaca yeryüzüne bakarken de olmalı: Ben vurmalyım, ben çıkmalyım. Bana, bir bana tanıklık etmeli. İlhan Berk adlı bir bireyi koymalıdır ortaya."

Bu söyledikleri onun eskilerde de yenilerde de yazdıklarını pek iyi açıklamaktadır.

Örneğin 1947'de yayınlanan "İstanbul" kitabı taşradan gelmiş genç ozanın gözünden büyük kentin karmaşasını, kaynaşan insanları, sürüp giden yaşam kavgasını yansıtır:

*İşte kubbeler şehri İstanbul'dasın
Yağmur altında bir adam sallanır durur sehpa
Bir damla mavi gök damlası gözlerinin üzerindedir
Karnını taşlara vermiş biri yatar camilerin önünde
Denize ağaçlara karşı
Bir bahriyeli bu şehrin parkında gördüğü rüyalarından
utanıp kaçtı*

*Köprü başında yağlı ekmeklerini camekâna sıralayan
İhtiyar satıcı memnun
Kocaman gemi direkleriyle dolu gökyüzü için şiirler
yazıldı*

Yazdıklarının baştan başa kendisini yansıtmasını amaçlayan ozan, "Genç orospular ölü padişahlar şehri rezil İstanbul"u gözler önüne sererken elbette sözü kendi yaşam öyküsüne getirecektir:

*Ben dünyaya bir idare lambası altında geldim
Yeryüzü Birinci Dünya Savaşı'nı yaşıyordu
Başımın üstünde mendil boyunda bulutlar vardı.*

*Yunan harbinde yanan şehirlerimizi bir dağdan
seyrettim*

*O çadır çadır insanları askerleri esirleri
Arkalarında bir gömlekle açan halkımızı
İlk topu ilk teyyareyi gördüm
Anam kardeşim ve ben ayaktaydık
Kapanık dükkânlarıyla çarşılarımıza yağmur yağıyordu*

1940 KUŞAĞI

"İstanbul" kitabıyla onu izleyen "Günaydın Yeryüzü", "Türkiye Şarkısı", "Koroğlu" gibi yapıtları ona

1940 kuşağının toplumcu kanadı içinde seçkin bir yer kazandırmakta gecikmemiştir. Yetişme ve öğretenlik yıllarının gözlemleri, izlenimleriyle ülkesinin ormanlarından, akarsularından, ayırkotlarından söz eder. Yurt gerçekleri insanlık sevgiyle bütünleştir:

*Sabahın içinde bir Sivas kilimi
Pembe pembe güllüyordu*

...

*Dünya güzelim mavisini karışmalıydı bütün kilimlere
Bütün kilimlerde yaşamalıydı*

*Yaşamayı daha haklı gösteremezdi
Sivas üzerinde başka hiç bir şey
Bir Sivas kilimi sabahın içinde
Bilinsin istiyordu bütün kıtalarda
Bahtiyar rengi*

Haksızlığa başkaldırmış yerel bir halk kahramanını konu edinen “Sebenli Halil” şiirinin kısa sürede daha geniş, kapsamlı bir benzerini, “Köroğlu” kitabını hazırladığı gözlenir:

*Zulmün her türlü
Kötü kardeşler
Hiç biri
İnsana göre değil
Ağaç dikmek sabahları uyanmak iyi
İyi hayvanlara bakmak çiçekleri sulamak
Rahatsızlar uyuyan insanların soluğunu dinlemek iyi
İyi hürlüğü düşünmek
Yaşamak onun için
Bütün gün çalışmak onun için iyi
Bütün çocukların uyuşu uyanışı iyi
Zulmün her türlü kötü*

Şiirinde toplumsal kaygının önde geldiği dönemle ilgili özeleştirisi şöyledir:

“Türkiye’nin birçok yerini dolaştım öğretmen olarak ve hep toplumun acıları, toplumun sorunlarıyla ilgilendim. Bunları da ben değil sanki toplum istiyormuş da onun için yazmışım gibi gelir bana. Bundan şikayetçi değildim ama o zamana kadarki evrede nasıl yazacağımdan çok ne yazacağımı, konuyu merak etmişim hep. Ondan sonra değiştiğimi hissediyorum, boyuna değişen bir çizgi yakalıyorum, bana öyle geliyor.”

Gözlemciliğin, öykülemenin egemen olduğu, açık, aydınlık örnekler böylece birden bire yerini bambaşka bir şiire bırakacaktır.

İKİNCİ YENİ

1955-1956’nın genç ozanları yepyeni bir şiir geliştirirken Oktay Rifat, İlhan Berk gibi usta ozanların da şiirde açıklık-kapalılık, anlam, imge sorunlarını eskisinden çok farklı bir biçimde yorumlayıp uyguladıkları görülür. “Garip” şiirinin getirdiği ilkelerin yerini “İkinci Yeni”nin ilkeleri almıştır.

Kendimle Konuşmalar

— Sen ki İlhan Berk yaşadın iyi kötü

Tamdın otları böcekleri

Acıyı uzun

Gördün ihtiyar Avrupa’yı, çölü

Yürüdün aşkların üstüne

Aldın dersini

İnce uzun biri

Ağaçlara tutuna tutuna yürürdü rüzgârda

— Öptüm mü

Eğilir dinlerdim durdu diye soluğu

Sonra sen çayırlarla ormanlarla karıştırdığım

Beyazım benim

Hâlâ düşer yüzüm

Ya sen ey kâğıt gibim

Seninle dururdum ben zamanları

Geçtim seninle

Büyüdü seninle sessizce şiirim

Yani aşklar ki bir çocuğun yüzü gibidir ve hiç
büyümemiş

Çifte intiharlar kurar O çokgüzel için
Hep başarısız

Yani biraz daha uzar boyu ve önüne bakar
bütün resimlerde

Bütün resimler de dünyaya yeni gelmek
istiyor gibidir

Oysa gök boşanıyordur dışarda
Dışarda ısısal ölümü başlamıştır yeryüzünün
Ve ağıştır dışardaki yeryüzü

Yani yavaş, sessiz bir ihtiyarlık şiirine

çalışıyordu

Bütün kalemlerin uçları açık

Ve sıvalı kolları

İlhan Berk yaşanan büyük değişimi açıklarken iki yenilik hareketini şöyle karşılaştırır:

“Garip” şiiri (Birinci Yeni) konuşma dilini kullanır. Şiirde bütünlük anlayışına, biçimde serbestliğe, somutluğa, yalınluğa bağlıdır. Günlük yaşamı, kentsel çevreyi, küçük adamın sorunlarını konu edinir. Anlatımı apaçıktır.

İkinci Yeni ise konuşma dilinden ayrılarak şiire özgü bir dil kullanmaya koyulmuştur. Dizeci anlayışına bağlıdır. Geleneksel biçimlerden yararlanır. Soyut, şiirsel bir dünyayı yansıtır. Tarihten, Kutsal Kitap’tan, yaban doğadan beslenir.

Sıkıntıyı, bunalımı konu edinir. Anlatımı kapalıdır...

İlhan Berk bu ayrılıklar üzerinde dururken Orhan Veli'nin "Kuyruklu Şiir"ine karşılık kendi şiirinden şu örneği gösterir:

Atımı İstedim Evin Göğü Gerindi
(Rondo)

*Atımı istedim evin göğü gerindi
Çin gülleri bir yerden ordan geliyordum
Öyle sular dağların üstüydü isminiz
Yeşil, o solukları gibi rüzgârların
Bir bin yıl rüzgâr değirmeninizde kaldım
Tep kralları gibiydim öyle yalnızım
Bir çağda seni bu beyazlığımın tuttum
Ak, sabah kalyonları hep gökyüzündeydi.
Ben bin yıl rüzgâr değirmeninizde kaldım*

*İşte ellerin o dünya kadar Akdeniz
Hanstı, gecenin pancurunda Berk kuşların
Ey benim sığığım eskim karanlığım siz
Yitik güllüşünün açtığı sular şimdi
Ben o gecelerde saçıydim çocukların
Bir bin yıl rüzgâr değirmeninizde kaldım*

1960'ta yayınlanmış "Çiviyazısı" kitabında yer alan bu şiir için uzun yıllar sonra ozan, "Şimdi otuz yıla yaklaştı, Rondo şiirim ne anlattığını anlamış değilim hâlâ" diyecektir. İkinci Yeni şiirinin, anlama yaklaşımı farklıdır:

"Ahmet Hamdi Tanpınar bu şiiri sevdiğini söylemişti, sanırım ne anladığını o da söyleyemezdi. Şunu demek istiyorum: Şiirden ille de bir şey anlamamız gerekmez. Sezdiklerimiz, bize duyurdukları yetmeli. Usun ulaşamayacağı bir yerler olmalı. (Us canavardır.)"

**BERK'İN USTALARINDAN BİRİ:
AHMET HAŞİM**

Şiirde anlamın yerinin böyle değerlendirildiği, İlhan Berk'ten çok önce de görülmüştür. Örneğin Berk'in şiire yaklaşımını sık sık övdüğü Ahmet Haşim¹, anlamın yerinin ancak düzyazı olduğunu, bizde ilk kez ileri sürmüştü. *Piyale* ozanı, şiirden, anlatmasını değil yalnızca sezdirmekle yetinmesini bekliyordu. *Piyale* önsözünde konuyla ilgili görüşünü açıklayan ozan, örneğin 'düzyazı kitabı *Gurabahan-e-i Laklakan*'da, daha başka ayrıntılar üzerinde de durur. Şiirde "sözcüğün yalnız renginden, cümlelerin yalnız titreşiminden ve sesinden" nasıl yararlanılabileceğini gösterir. Şu değerlendirme onundur:

"Büyük bir üstadın dediği gibi, yarının insanları, fikrin, felsefenin, mantık ve belagatin nesirle daha iyi ifade edildiğini anlayacaklar ve musikinin

¹ "Ahmet Haşim'e baktığımda onunla paylaşacağım yığınla neden buluyorum. Önümde Ahmet Haşim olmasaydı belki de buna dayanamazdım. (...) ben kendime Ahmet Haşim'i ta baştan örnek bir şair diye seçtim, bu bugün de böyle."

kardeşi olan şiiri, havanın dönmüş renklerini ve ruhun kaçak titreşimlerini anlatmak için kullanacaktır."

İlhan Berk de bu değerlendirmeden 40 yıl sonra şiirde anlamın işlevini yeniden gözden geçirmiş, şiire bu yoldan yeni olanaklar kazandırmıştır.

İLHAN BERK ŞİİRİNİN İÇERİĞİ

Anlamın geleneksel konumunu sarsan İlhan Berk şiirinde neler anlatılır?

"Niçin yazıyorsunuz" sorusunu yanıtlarken, "yaşadığı dayanılmaz sıkıntıya karşı koymak için" yazdığını söylemiştir.

"Sıkıntı"nın yanı sıra izlekleri arasında "sevi-cinsellik, yalnızlık" da yer alır.

Bu şiiri besleyen kaynakların başında doğa, bitkiler, kent, insanlar, yaşam, tarih gelir.

Gördüklerini ayrıntılarla anlatmaktan hoşlanır. Sokaklar, yapılar, ressamların tabloları, minyatürler, sanatçı dostları, halktan adamlar, bitkiler, elinin altındaki eşya şiirlerinde canlandırılır.

Şiirin konusunu genişletmiştir. "Gördüğüm herşeyi yazmak istiyorum. Bu da elbet anlaşılır bir şey değildir. Bundan kurtulamıyorum..." diye yakınır.

İstanbul kitabının ozanı, İstanbul'u, daha sonra yeniden yazmıştır. *Galata*, *Pera* kitapları kentin tarihinden sesler getirir, mimarî dokusunu gözler önüne serer.

Bodrum'da yaşamaya başladıktan sonra yeni bir doğal çevre içinde yöre insanına, yerel yaşama tanıklık eder:

"Günlük İşlerdenmiş Gibi Ölüm

Dönüp duruyor yol. Sonunda orda durduk.

Açık kapıdan gördük,

oturmuş yün eğiriyordu

Elinde kirmeni.

Kocaman bir yumak kapının orda yuvarlanıp kalmıştı.

Eşikten başımızı uzatıp:

"Nasılsın?" dedik. Sanki

bir sandalyenin yerini değiştiriyormuş gibi

“Ölüp gidiyoruz işte!” dedi,
kaldırmadan başını,
Günlük işlerdenmiş gibi ölüm.”

“Bir rüzgâr dövüp duruyordu önündeki denizi
Arada bir başını kaldırıp baktığı.”

ŞİİR DİLİ

Şiirine farklı kimliğini kazandıran özellik, dili kullanış biçimidir:

“Konular, özler pek değişmez bende. Yıllardır seviles, kent yaşamları, doğa, insan görüleri olmuştur konularım. Değişkenlik hep dili kullanımından...”

Şiiri, “*dilin tarihi*” diye tanımlar. Dilin olanaklarını uç noktalara giderek kullanma çabasındadır.

Şiirin özgün yapılar kurma sanatı olduğunun da bilincindedir. Uğraşı, dille tekniğin uyumunu sağlamaktır:

“Şiir yine dilin tarihi olduğu kadar, tekniğin de tarihidir. Her iyi şiir bize, şiirin bu gizli tarihini de yansıtır. Bir yapı sanatıdır çünkü şiir. Her şey şiirin yapısında görülür. Dille teknik uyum içindeyse, şiirin varlığından söz edilebilir. Bir şiirin yeniliği, eşsizliği, dahası devrimciliği yapısına vurma-
mış, yapısının gereği olmamışsa, o şiir söyledikleriyle var olamaz. Daha başından ölü doğmuştur, yoktur o.”

NESNELER

İlhan Berk’in şiirine kimliği kazandıran özelliklerden biri de nesnelerle alışverişidir. Nesnelerle içli dışlı yaşadığımızı vurgular. Nesnelerin “*herhangi bir şey*” olmadıklarını gösterir. Onların anlamlarını kavramak ister:

“Bir sandalyeye, bir çiviye, bir tabağa, bir bardağa bakarken de anlam yakamızı bırakmaz; onların da bir anlamı vardır çünkü. Bunun için de onları okumak yeter.”

Nesnelerin ondan “*Bizden birisi*” diye söz etmelerini istediğini söyler. Bu, *Şeyler Kitabı* okurlarına hiç de şaşırtıcı gelmez. *Şeyler Kitabı*, İlhan Berk’in nesnelerle alışverişinin anıttır.

O yapıtta su, taşlar, başına oturduğu masa, kalemler, defterler, giysiler (eldiven, sutyen), hiç sevilmeyen, en çok horlanan nesneler (çöp, çamur), böcekler (sümüksükböcek), kuşlar (sarıasmakuşu, serçe), ağaçlar yerlerini bulur. Onlarla haşır neşir olur. Şeyleri/şeyayı anlamaya, anlamlandırmaya girişir:

Şeyler

*Şeyleri okudum, konuşkan açık bahçeleri
Onmazlığını tanıdım sözcüklerin, kurşunkalemlerin.*

Bir gün gördümdü yer değiştiriyordu
Bir böcek,
bir bildiği varmışçasma.

Düşündüm konumunu ölümün,
Küpün, piramitin, silindirin

Yanlış olan nesne yok.

Şeylerin en iyisi sudur.
Bir akşam gördüğü yerleri anlattı bana

İNSAN YÜZLERİ

Yeni kitaplarından birinde ozanlar (Şeyh Galip, Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Oktay Rifat, Behçet Necatigil...), ressamalar (Şeker Ahmet Paşa, Cihat Burak, Pablo Picasso...) /minyatür ustaları (Nigarî) ve başkaları için yazdıklarını derlemiştir. Homeros’u anlatırken söyledikleri sanki kendisini de tanımlar:

I

Dünyanın bütün iyi şairleri gibi
inceledi kurdu kuşu, azgın denizi
Günün ilk yalazlarını

II

Biliyoruz uzun şiir ustasıydı Homeros
Ve uzun acının.

Şimdi belki Bodrum’da dünya şiirinin en yeni örneklerini gözden geçiriyordur, kolcanat gerdığı en genç ozanlarımızın şiirlerini okuyordur, yepyeni şiirler yazıyordu...

aylık

TARİHTEN BİLİMKURGUYA
ŞİİRDEN ARKEOLOJİYE

ONEMLI VAZARLARIN ONEMLI KITAPLARA BAKIŞI

ZENCİN BİR DÜŞÜNCE FORUMU

UNUTULMUŞ KITAPLAR

YENİ VAZARLAR, YENİ KITAPLAR

dergisi,

VİRGÜL 7 YILDAN BU YANA HER AY GAZETE BAYİLERİNDE...

İNÖNÜ CAD. EMEKLER SOKAK NO: 24/8 GÜMÜŞSUVU-BEYOĞLU/İST. TEL: 0212 252 42 80
FAXS: 0212 259 15 44 • E-POSTA: pusula@pusula.com • WEB: www.pusula.com

1855'ten 2005'e Jules Verne

Doğa dostu, barışsever, ütöpik sosyalistti

Jules Verne 100. ölüm yıldönümünde özellikle Fransa'da edebiyat, üniversite, fen dünyası ve medyada değişik etkinliklerle anılıyor. Televizyon kanallarının kültür veya edebiyat saatlerinden çocuk programlarına kadar çeşitli toplantılar, tartışmalar, söyleşiler yapılıyor. Fransa'da bir televizyon kanalı "Jules Verne ve Biz" adını taşıyan programda çocuklarla Verne'i konuşuyor.

İlk eserlerini yazdığından bu yana aşağı yukarı bir buçuk asır geçmiş. Kitapları 200 dile çevrilmiş, dünyada en çok bilinen Fransız yazarı Victor Hugo'dan bile daha fazla okunmuş. 64 roman, 30 piyes, 20 hikaye ve çok sayıda makale yayınlamış. Diğer bir özelliği, yapıtları beyaz perdeye aktarılan romancılar arasında filmlerinin sayısı (20'ye yakın) ve izlenmesi bakımından birinci gelmesi.

Onu "bilim kurgunun babası" olarak görenler vardır. Kimileri ise böyle bir saptamaya katılmazlar, bilim kurgu denilecek türdeki romanlarının bütün yapıtlarının olsa olsa bir bölümünü oluşturduğunu söylerler; ayrıca bilim kurgu türünün Jules Verne'den önce başladığını belirtirler.

İLERİYİ GÖREN BİR BİLGİ, ZEKÂ VE İMGE GÜCÜ

Jules Verne'in hem kendi çağında, hem de hemen hemen tüm 20. yy. boyunca dünya çapında o denli popüler olması nedendi?

* Sanayi çağının yazarı olmayı seçecek kadar akıllı olduğu,

* edebi yaratı gücünü zengin bir teknolojik hayal gücüyle birleştirdiği,

* eskiden "icatlar ve keşifler çağı" da denilen 19. yy.ın teknik buluşlarının yanı sıra, Avrupa sömürgeciliğinin yeni yeni ülkelere ulaşmasının da etkisiyle gizemli diyarlara giden seyyahların gezi notları ya da fiksiyon olarak yazılan gezi ve serüven romanlarının gördüğü ilgiyi göz önüne almış olduğu söylenebilir.

Örneğin, "Balonla Beş Hafta"da hiç görmediği Nil'i anlatır, "Kaptan Hatteras'ın Seyahat ve Serüvenleri"nde Kuzey Kutbuna giden bir İngiliz kaptan vardır. "80 Günde Devriðlem" eğlenceli bir

dünya turu macerasıdır ve ABD'li gezginci George Francis Train'in gerçek dünya turundan esinlenilerek yazılmıştır.

"Deniz Altında Yirmi Bin Fersah" denizaltı aracını (Nautilus) yapmış Kaptan Nemo'nun ihtirasından ibaret değildir, insanların hayalindeki ebedî yaşam ülkesi Atlantis'e benzer bir güneş ülkesi orada denizin dibindedir. Ne ki, denizaltı fikri daha önce Robert Fulton'un buharlı denizaltısında vardır. Ama Nautilus ünlülmüştür, İngilizler elektrikli denizaltıyı yaptıklarında ona Nautilus adını vermişler, daha da ilginç, 1955'teki ilk nükleer denizaltıya da aynı ad takılmıştır.

Kaldı ki, olumsuz tiplere Kaptan Nemo'nun ölüm döşeginde söyledikleri, Britanya'ya karşı anti-kolonyalist görüşlerdir.

"Michel Strogoff" Çar'ın kuryesidir, hükümdardan aldığı görevi yerine getirmek için Moskova-İtrousk arasında Sibiry'a'yı katederken başından bin bir macera geçer. "Kaptan Grant'ın Çocukları" Castaway ülkesini aramaktadırlar, "İdeal Şehir"de geleceğin hayalî kentinin temizliği, insanlığı anlatılır. Teknoloji insana karşı değildir orada, tümüyle insanın mutluluğunun, esenliğinin hizmetindedir.

"Aya Yolculuk"ta Aya gidecek aracı kocaman bir top mermi gibi fırlatarak yörüngesine sokar. Yazarın bu öngörüsü bilime uygun değildi, çünkü top mermisiyle atılacak bir uzay aracının içindekiler öldü. Verne'den iki asır önce Cyrano de Bergerac'ın "Aya ve Güneşe Yolculuklar" kitabındaki hikâyelerden birisinde araç roketle atılıyordu (1655.) Buna karşılık ilk bilim kurgu yazarlarından İngiliz H.G. Wells "First Man in the Moon" (Ayda İlk İnsan) adlı eserinde, insanı aya, yerçekimini yok eden "cavourite" adlı bir maddeyle yollamıştı. Verne bununla ilgili olarak, "Ben roman karakterlerimi aya, her gün bulabileceğimiz barutla gönderdim, peki, Mr. Wells "cavourite"i nereden bulmuş, gösterebilir misiniz?" diye sorar.

"Aya Yolculuk" yazarın sağlığında, sinemanın ilk yönetmenlerinden Georges Meliès tarafından biraz da komedi öğeleriyle beyaz perdeye aktarılmıştır.

Verne'de insanlar sadece aya gitmezler, "Arzın Merkezine Seyahat" da ederler. Gelgelelim, eser

imgelem bakımından iyidir ama, yerbilimi yönünden yetersiz bilgiyle yazılmıştır. Kitapta geçen Yer kabuğunu teşkil eden tabakalar gerçek Stratigrafi verilerine uymadığı gibi, Arzın en merkezinde bulunduğu varsayılan boşluk da yoktur; Çekirdek adı verilen kısım bir boşluk olmayıp, NiFe diye anılan Nikel ve Demir yoğunluklu közden oluşmuştur.

"Hector Salvadac" romanında (1877) Hector ve hizmetkârı, bir kuyruklu yıldızla Güneş Sisteminin etrafında dolaşırlar.

DOĞA DOSTU, BARIŞSEVER, ÜTOPIK SOSYALİST

Jules Verne, sadece sanayi çağından ve seyyah serüvenciliğinden esinlenmiş denizaltı, uzay gemisi gibi teknik buluşları görebilmiş değildi, tüketim toplumunun ve tüm insanlığın ancak 20. yy.ın son çeyreğinde farkına varabileceği çevre felaketini de, hattâ çeşitli canlı türlerinin insan bencilliği yüzünden yok olacağını da yüz yıl önce görmüştü.

Dahası da, bir romanında (*Sans dessus dessous*) (Altüst Olmuş) insanların kutuplardaki yer altı madenlerini on binlerce tonluk buzlar altından çıkarmak için giriştikleri faaliyetin Yerküre'nin eksenini kaydıracağını, büyük iklim altüstlüklerine neden olduğunu da yazmıştı. Aynı nedenden olmasa bile, günümüzdeki küresel ısınmanın buzul kütlelerini eritmeye başlamasıyla doğan tehlikeyi daha o zamandan gördüğünü düşünebiliriz. Gene, yenilenebilir enerji üzerinde de düşünmüş, denizin içinde suyun en soğuk olduğu tabakalardan en sıcak kesimlere doğru döşediği kablolarla elektrik enerjisi üretmeyi hayal etmişti. Keza, denizin altında kentler, çiftlikler, labratuvarlar, araştırma merkezleri kurmuştu.

"Esrarengiz Ada" sanayi toplumu insanının (ABD iç savaşından kaçan beş kişinin) bâkir bir adada dört kıl kalmalarını öyküler. Fakat o tarihten çok önce Daniel Defoe'nun ünlü Robinson Crusoe'su ıssız adaya gidip yaşamış bir roman kahramanıdır, Defoe da o tipi kendi karihasından çıkarmamıştı, 1705'te Alexandre Silkkirk adlı bir İskoçyalı götürülüp adaya bırakılıp beş yıl sonra alınmasını istemişti. Silkkirk'ün bu deneyimle ilgili yayınladıklarına ilaveten, gezgincilerin yazdıkları, kaptanların günlükleri, seyir defterleri, hattâ kazazedelerin anlattıkları, ilk basımı 1719'da yapılan Robinson Crusoe'nun esin kaynağıdır. Verne'in romanı bir buçuk asır sonraya, ABD iç savaşını izleyen yıllara tekabül eder. Aradan geçen o uzun sürenin Verne'e sağladığı önemli avantaj, yazarın gerek teknolojik ilerlemeden, gerekse iletişim olanaklarından yararlanması ve bu sayede günümüzde çevre duyarlılığı dediğimiz öğelere yapıtta rastlayabilmemizdir. Ama onlar bulunmasaydı bile, sayısız kitabında gördüğümüz gibi, Jules Verne dört

dörtlük bir doğa dostuydu.

Sömürgeciliğin günün birinde çökeceğini, Amerikan Devi'nin yükseleceğini, Çin'in bir sanayi ülkesi haline geleceğini, büyük iş adamları ve azmanlaşmış finans spekülâtorlerinin asker-sanayi kompleksiyle birlikte oluşturdukları yeni iktidar elitinin, bilimi kötüye kullanacaklarını da görmüştü. [Not: Jules Verne uzmanı Walter Miller, dünyada bu olgunun başını çeken ABD'de çocuklar için resimlenmiş Jules Verne yapıtlarında, yazarın sömürgeciliğe, emperyalizme, militarizme karşı ve feminizmden yana olan öğelerin ayıklandığını belirtiyor.]

Bizde pek bilinmeyen, Batı'da öne çıkarılmayan, hattâ Britanya'da 2002'ye kadar yayınlanmayan "*le Superbe Orénoque*" (Muhteşem Orinoko) romanı kuvvetli bir anti-kolonyalist yapıt olduğu gibi, feminizm yanlısıdır, hattâ erkek karşıtıdır.

Verne'in bugünkü adlandırmayla bilim kurgu türüne girecek yapıtlarını iki gruba ayırmak mümkündür. Başlangıç evrelerinde yazar teknolojik ilerleme nedeniyle insanlığın geleceğinden umutluydu, bu yaklaşımı kitaplarına iyimserlik olarak yansıyordu. 1880'lerden sonra yazdıklarında ise iyimserlik yerini karamsarlığa bırakmıştır.

"Ebedî Âdem" adlı romanında, çok ileriki devirlerde yaşayan bir tarihçi, yaptığı araştırmalar sonucunda, yeryüzünde eskiden bir uygarlığın yaşadığını, ama 20. yy.'da jeolojik bir altüstlük sonucu yok olduğunu, çok sonra Âdem ve Havva ile birlikte hayatın yeniden başladığını keşfeder. Böylece Âdem ile Havva efsanesi hem gerçek olmuştur, hem de devrî (tekrarlanır) hâle gelmiştir.

Veya, "*Fatih Robur*"da (1886) Robur isimli dâhi, dev bir uçak yapar; sonra, "*Dünyanın Efendisi*"nde (1904) tekrar karşımıza çıkar, içinde bulunduğu megalomani yüzünden yöneticilerle kedi-fare oyunu oynar.

Yazarın bir başka özelliği, bir çeşit uluslararası kimlik taşımasıydı. roman kahramanları Britanyalı, ABD'li, Rus, Çin'li... bazen de Fransızdı,

1870 Fransa-Prusya savaşı Jules Verne'in savaş ve militarizm karşıtı fikirlerini daha da güçlendirmiştir. Esasen, ilk romanlarından olan "*De la Terre à la lune*" (Aya Seyahat) (1864) sadece gerçek bir uzay romanı değildi, aynı zamanda belki de Aristophanes'in ünlü klasiği "Lysistrata" kadar savaş karşıtı bir romandı.

Verne sosyalist fikirlere olan eğilimini "*Mathias Sandors*" (1885) romanına yansıtmıştır. Anarşizmin öncü kuramcılardan Prens Kropotkin'le tanışmış, ona büyük bir saygı, hattâ hayranlık duymuştu. Ölümünden sonra oğlunun yayınladığı "*Les Neufagés du Jonathan*" ('Jonathan'dan Sağ Kurtulanlar) romanındaki baş karakter, büyük ihtimalle Kropotkin'in kişiliğinin etkisiyle çizilmiştir.

KISA YAŞAM ÖYKÜSÜ

Bir liman kenti olan Nantes'da 1828'de doğdu. Orta öğreniminden sonra Paris'e gelip, baba mesleği olan hukuk öğrenimi yaptı. Amcası onu Victor Hugo ve oğul Alexander Dumas'yla tanıştırdı. İlk oyunu sahnelendiği zaman henüz 22 yaşındaydı. 28 yaşındayken Honorine de Vian'la evlendi.

Charles Baudlaire tanınmış ABD'li yazar Edgar Allen Poe'nun şiirlerini Fransızca'ya çevirdiğinde (1854) Jules Verne Poe'dan çok etkilendi. Denilebilir ki, yazarlıkta bilim kurguya yönelmesinde Poe'nun eserleri rol oynamıştır.

1863'te "*Cinq semaines en ballon*" (Balonla Beş Hafta) adlı ilk romanını yayınladı. Romanı, kendisi de bir çocuk kitapları yazarı olan Pierre Jules Hetzel basmıştı ve yazarla yayıncı arasındaki birliktelik Verne'in ölümüne kadar sürdü. Aynı yayıncı, Balzac ve George Sand'la da birlikte çalışmıştı. Verne'in yazdıklarını dikkatle okuyor, eleştirilerini getiriyor, yapıtlar üzerinde yazarın çeşitli değişiklikler yapmasını sağlıyor, bazı kitapları da reddediyordu. Örneğin, yazarın 1863'te yazdığı tahmin edilen, ama Hetzel'in yayınlamadığı "*XX. Yüzyılda Paris*" adlı elyazması yüz yılı aşkın zaman sonra yazarın torunu tarafından tesadüfen bir kasada bulunacak ve 1994'te yayınlanacaktı. Hetzel'in, "Kehanetlerinize şu anda inanmamız mümkün değil," notuyla reddettiği kitapta, 20. Yüzyıl'ın Paris'i, üzerindeki bir civa ağı sayesinde elektrik ile ısıtılmış, ulaşım havadan geçen metroyla sağlanıyordu, yerde atsız (yanıcı gazla işleyen motorlu) arabalar vardı, insanlar "téléphonoscope" denilen faks cihazını, mekanik hesap makinelerini kullanıyorlardı ve Paris ile Atlas Okyanusu arasına açılmış geniş, ferah bir kanalda şık gemiler Paris'lileri taşıyorlardı. Buna rağmen, roman teknolojik olmaktan çok, sosyal ağırlıklı bir yapıtı.

Jules Verne, 1860'ların başından itibaren sakin bir burjuva hayatı yaşamaya başlamıştı. 1867'de kardeşi Paul'le birlikte ABD'yi gezdi, ünlü Niagara Şelalesi'nden çok etkilendi. Daha sonra gemiyle Akdeniz turuna çıktı, Cebeli Tarık'ta, Kuzey Afrika da kabul gördü, Papa XIII Leo

kendisini kabul ederek kitaplarını kutsadı.

1871'de Amiens'e yerleşti, 1886'da akıl hastası olan yeğeni Gaston'un silahlı saldırısı sonucu bacağından sakat kaldı. 1888'de Amiens Belediye Meclisi'ne seçildi. İlk kitabından sonra 40 yıl boyunca her yıl en az bir kitap yazdı.

Verne, 24 Mart 1905'te öldü. Kitaplarının bir bölümü ölümünden sonra yayınlandı.

BELLİ BAŞLI YAPITLARI

Jules Verne'in bibliyografyasında yer alan yapıtların bir çoğunu içeren listeyi aşağıda bulacaksınız. Parantez içindeki sözcükler içeriği hakkında bir fikir verebilmek için bizim eklediğimiz küçük açıklamalardır. [F] işaretliiler sinemaya veya televizyona aktarılmıştır.

* *Cinq semaines en ballon* – Balonla Beş Hafta, 1863 [F]

* *Voyages et aventures du capitane Hatteras* – Kaptan Hettaras'ın Seyahat ve Maceraları, 1864

* *Voyage au centre de la Terre* – Arzın Merkezine Seyahat, 1864 [F]

* *De la Terre à la Lune* – (Arzdan) Aya Seyahat, 1865 [F]

* *Les Enfants du capitaine Grant*—Kaptan Grant'ın Çocukları, 1865 [F]

* *Vingt mille lieues sous les mers* – Deniz Altında Yirmi Bin Fersah, 1869 [F]

* *Autour de la Lune* – Ayın Etrafında, 1869

* *Une ville flottante* – Yüzen Şehir (1870)

* *Aventures de trois Russes et de trois Anglais dans l'Afrique Australe* – Güney

Afrika'da Üç Rus ve Üç İngiliz, 1871

* *Le Docteur Ox*, 1872 [F]

* *Le Tour du Monde en quatre-vingt jours* – Seksen Günde Devriâlem, 1873 [F]

* *Le pays des fourrures* – Kürkler Ülkesi, 1873

* *l'Île mystérieuse* – Esrarlı Ada, 1874 [F]

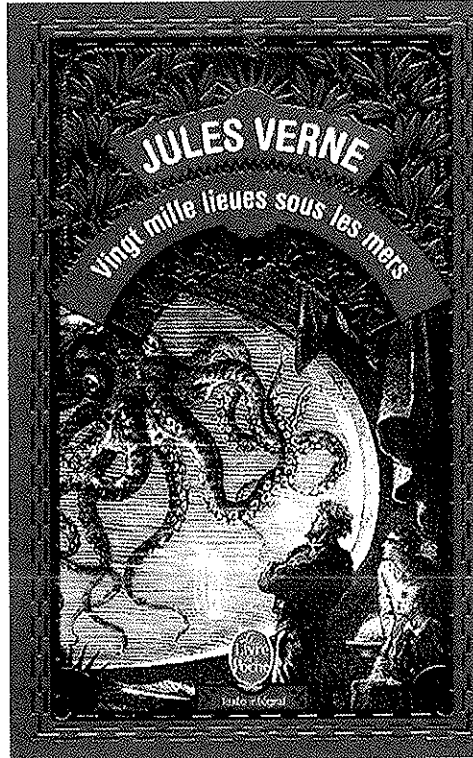
* *Le Chancelier* – (Chancellor'dan Sağ Kurtulanlar), 1875

* *Michel Strogoff* – (Çarın Kuryesi) Michel Strogoff, 1876 [F]

* *Hector Servadac*, 1877

* *Un Capitaine de Quinze ans* – Onbeş Yaşında Bir Kaptan, 1878

* *500 Millions de la Béguine* – Begüm'ün 500 Milyonu, 1879

Twenty Thousand Leagues Under the Sea

BY JULES VERNE

*The English version made from the French
by Maria Leitch, with a new introduction by
Hester Pean, and with hand-colored
illustrations by Edward A. Wilson*

FOR ANCESTRY
PRINTED FOR THE MEMBERS OF
THE LIMITED EDITIONS CLUB
AT THE PLANTIN PRESS
1916

- * La Jangada – (Dev Sal) Jangada, 1881
- * Le Rayon vert – Yeşil Işık, 1882
- * l'Ecole de Robinson – Robinson'un Okulu, 1882
- * Le Kéraban le tétu – İnatçı (Türk) Kera-ban, 1883
- * l'Etoile du Sud – Güney Yıldızı, (Kaybolan Elmas), 1884 [F]
- * l'Archipel en Feu – Takımadalarda Yangın, 1884
- * Mathias Sandorf, 1885 [F]
- * Robur le Conquerant – Fatih Robur, 1886 [F]
- * Un billet de loterie – Bir Piyango Bileti, 1886 [F]
- * Nord contre Sud – (Amerika'da) Kuzey Güney'e Karşı, 1887
- * Le Chemin de France – (Havadan) Fransa Yolunda, 1887
- * Deux ans de vacances – (Öğrencilerin Pas-sifikte çıktığı) İki Yıllık Tatil, 1888 [F]
- * Famille sans nom – Adsız Aile, 1889
- * Sans dessus dessous – Alt-üst Olmus, 1889
- * César Cascabel, 1890
- * Le Château des Carpathes – Karpatlardaki Şato, 1892 [F]
- * P'tit Bonhomme – Ufak-tefek Adam, 1893
- * Maître Antifer – Kaptan Antifer, 1894
- * l'Île à Hélice – Yüzen Ada, 1895
- * Face au Drapeau – Bayrağın Önünde, 1896

- * Les Sphinx des Glaces – (Antarktika'daki) Buzdan Aslanlar, 1897
- * Le Superbe Orénoque – Muhteşem Orino-ko, 1897
- * Le Testament d'un excentrique – Egzantrik Bir Adamın Vasiyeti, 1899
- * Seconde patrie – İkinci Vatan (Ada), 1900
- * Le Village aérien – Gökyüzündeki Köy, 1902
- * Maître du monde – Dünyanın Efendisi, 1904 [F]
- * l'Invasion de la mer – Denizin İstilas, 1905
- * Le Phare du bout de monde – Dünyanın Öte Ucundaki Fener (Deniz Feneri) [F]
- * Le Volcan d'Or – Altın Volkanı, 1906
- * l'Agence Thompson & Co. – Thompson (Seyahat) Acentası, 1907
- * La Chasse au Météore – (Altın) Göktaşı Pe-şinde, 1908
- * Le Pilote de Danube – Tuna Pilotu, 1908
- * Les Neufragés du Jonathan – 'Jonathan'dan Sağ Kurtulanlar, 1909
- * Le Secret de William Storitz – William Sto-ritz'in Sırrı, 1910
- * Hier et Demain – Dün ve Yarın, 1910
- * l'Etonnante Aventure de la mission (Barsac Keşif Gezisinin Harikûlade Macerası), 1919
- * Paris au XXème siècle – 20. Yüzyıl'da Pa-ris, 1996

Sokak Adı Değiştirme Tutkusu Üzerine

Ankara Belediye Meclisi'nde on küsur kişilik CHP'li grubun içler acısı hâline — dilimize ârız yeni ağızla — bakar mısınız? AKP'liler şu Abdullah Cevdet'i yok varsayalım deyince ya, sahiden, Çankaya'nın tepesinde onun ne işi var (hem allahsız, hem de Kürt!) diyerek ismini silmeye hemen oy vermişler.

Belediye meclisleri, sözde belediye meclisi olduklarından beri, ona buna büyük rantlar bahşeden şehir planı kaydırmacası, yürütmecesi, vb. faaliyeti arasında vakit buldukça böyle sokak/cadde ismi değiştirmeye bayılıyorlar. Yeni değil, oldum olası. İstanbul'da — hem de en güzelleri ve anlam yüklü olanları bilhassa seçilip ayıklanarak — adı değiştirilmedik sokak, cadde mi kaldı? Cihangir'in tarihe şenlik *Tavukuşmazları*, *Sormagirleri* filan ne oldu? Nerelere gittiler, kimler aldı götürdü? (Nasıl kalmış biri geçende gözüme ilişti: Çift Vav sokağı! Her gören anlamaz ama yakında dabılyu dabılyu diye değiştirileceği kesindir!)

Biri var ki yıllar yılı hep yanarım. Beyoğlu'nda, Bugün İstanbul Barosu'nun olduğu sokağın adı Orhan Apaydın sokağıdır. Orhan Apaydın, bilinci/vicdanı/ahlâkı bütün, değerli bir avukattı. Bir ara İstanbul Baro Başkanı oldu. Öldükten sonra adını Baro'nun önünden geçen sokağa verdiler. O sokağın eski adının ne olduğunu bileniniz var mı? Ya da hatırlayanınız?

Peremeci!

Pereme, vaktiyle İstanbul'da bazen yolcu, daha çok da yük taşıyan, burnu ve arkası yüksek bir kayıktı. Peremeci sokak da, Kasımpaşa sahil yöresini Tepebaşı üzerinden Beyoğlu/Pe-

ra'ya bağlayan güzergâhda en azından bir kaç yüz yıllık bir yolun bir o kadar eski adı. Peremeciler yokuşu diye de biliniyormuş olabilir eskiden. Belki de, mesleği yöneten Peremeciler Kethudâsı'nın ikâmet ettiği sokaktı da, ondan.

İstanbul'un o köşesinde böyle bir isme nasıl kıyılır? Bana sorarsanız, Peremeci'yi silip yerine O. Apaydın yazdıran sâik, O. Apaydın'ı yüceltme değil, Peremeci'ye boş verme içgüdüsü olmuştur. Orhan Apaydın'ın adını İstanbul'da da, Türkiye'nin her bir yanında da yaşatacak, gelecek kuşaklara hatırlatacak bir yer her zaman bulunabilirdi. Bulunmasa ayıp olurdu. Beyoğlu'nun bir garip yamacında nasılsa takılı kalmış peremeyle, peremeciyle, peremecilikle alıp veremediğiniz neydi? İstanbul Barosu günün birinde gelip o sokakta kendine yer buldu diye, nedeni ne olursa olsun, sokağın yıllanmış adını değiştirip hiç olmamışa çevirme hakkı kime, kimlere, nereden verilmiştir?

Öyle ya, Pereme de neymiş?

Peremeci'nin canı cehennem!

Şehirlerimizin büyük küçük, önemli önemsiz işleri — her biri bizim, hepimizin işi, sorunu, derdi — İstanbul'da olsun, Ankara'da olsun, nerde olursa olsun, sözde seçim kazanmaktan başka bir şey bilmeyen zuhurâtın eline emanet edilince olacağı budur. Sokaklarımızın adını da değiştirirler, parklarımıza cami de kondururlar, sahillerimizi yok edip 25 katlı otellere yer de açarlar, göğümüzü, havamızı betonla sivar, AKM'yi yıkıp yerine Mehter Takımı tâlimgâhı kurmaya da kalkarlar, beş bin yıllık şehrinizi "21. Yüzyıl Harikası Marka!" yapıp parsel parsel satarlar da...

Oh olsun!

Ne hâliniz varsa görün! T.A.

Abdullah Cevdet'in Rüyası

“P adîşahın bir tek karısı var, câriyesi hiç yok. Şehzâdeler harem ağalarının ellerinden alınmış, doğru dürüst, Avrupaî eğitim görüyor, herkes gibi askere gidiyorlar. Fes yasak. Yeni bir serpuş giyiliyor. Ülkede mevcut bez fabrikaları büyütülmüş, yenileri kurulmuş. Padişah, şehzâdeler, sultanlar, mebuslar, âyân üyeleri, subaylar, devlet memurları, askerler hepsi yerli malı giyiniyor. Kadınların giyim kuşamına kimse — mollalar, polis, sokak kabadayıları, vb. — karışamıyor, diledikleri erkeklerle evlenebiliyorlar. Görücü usûlüne resmen son verilmiş. Tekkeler ve zaviyeler kapatılmış, gelirleri eğitim bütçesine katılmış. Medreseler yerine modern edebiyat ve fen enstitüleri açılmış. Din adamlarından başkasının sarık, cüppe gibi şeyler giymesi yasak. Yatırlara adak adamak yasak, adak harcamaları savunma bütçesine aktarılıyor. Büyücülere, üfürükçülere göz açtırılmıyor. İlaçla sıtma tedavisi zorunlu. Yabancı kelimelerden arındırılmış Osmanlı Türkçesi lûgat ve gramerinin hazırlanması için edebiyatçılar ve dil uzmanlarından oluşan bir kurul atanmış. Osmanlı yurttaşları hükümetten ya da yabancılardan katkı beklemeksizin kendi girişim ve gayretleriyle yollar, köprüler, limanlar, demiryolları, kanallar, gemiler ve fabrikalar yapıyorlar. Başta toprak ve vakıf yasaları olmak üzere bütün hukuk sistemi yeniden düzenlenmiş...”

(1912’de *İctihat* Dergisi’nde yayınlanan bir yazısından, günümüz Türkçesiyle, mealen.)

Büyülenmiş Adam!

Cemaatin iç dinamikleri CIA'lara, Soroslara moroslara rahmet okutacak kadar bereketlidir

Her oturduğu koltukta rehavete kapılıp uyuklaması ya da uyuklamasına ramak kalmış görünmesi bir şey değil, asıl, iki eli pantolon ceplerinde, gözleri felfecri okuyarak, paytak paytak salına salına üzerinize nasıl geldiğine bakın siz... bu ülkede ne gibi bir yönetim/yönetici (ya da yeni moda terminolojiyle "yönetişim") sorunuyla karşı karşıya olduğunuzu anlarsınız!

Devlet Tiyatroları genel müdürünün işine son verilmesi üzerine patlak veren mâlum protesto ve istifa dalgasının tam ortasında, "Bizim için bu iş bitmiş, kapanmıştır," demesi, ardından da her ağzını açtığı anda sanatçılara hakaretler yağdırması devlet tiyatroları kadar devletin de ("Ülkesi ve Milletiyle...") ne biçim insanların eline düşmüş olduğunun göstergesi oldu bir kere daha. İliştiği koltukta uyumaya değil, babasının malı gibi kurulduğu makamda kelle kopartmaya geldiği çok açık. O ve benzerleri. Bir değil, iki değil, üç değil... alayı!

Nerden geldiler, peki? Geldikleri yere nereden, nasıl gelmişler? Asıl merak edilecek sorular bunlardır. Tanık olduğumuz davranışlar karşısında irkilmenin, o davranışları doğuran kafa ve ruh yapısını — ne olduğuna tam nüfuz etmeye vakit bulamadan — yadırgamanın zamanı geçmiştir.

Kim bunlar?

Bu konuda bir fikir sahibi olacak olursak 28 Şubat harekâtının daha tozu dumanı yatışmamışken, siyasette ve hayatta, bluğa erdikleri yaşlardan itibaren doğru bilip doğrudur diye geldikleri hemen her şeyden niçin ve nasıl dönebilmiş olduklarını da, bundan sonra da daha ne gibi istikametlere dönebileceklerini de kavramamız belki daha kolay olacaktır... ya da, daha doğrusu,

çizdikleri zikzakların izlediği müstakim hattın temel içgüdülerine pekâlâ uyduğunu...

"Kim bunlar?" dediğimiz bu insanları kimler yetiştirdi? Ya da doğrudan — kendi sevdikleri bir deyişle, "damardan" — soralım: Erbakan ve hâlâ ona yakın kalmış çevresi, kendilerine de, bu ülkeye ve topluma da mâliyeti şimdiden arşa eren bu "dönüş potansiyeli"ni nasıl öyle ellerinin altında yıllar yılı tutup beslediler? Erbakan, bir ara, "Bunlar büyülendiler!" derken — kastına kattığı onca anlam katmanıyla — güzel konuşuyordu ama, tarihi kandıramayacaktır. Soracaktır tarih: Dizinin dibinde, rahleyi tedrisinde otururlarken ne yaptın, nasıl eyledin de böylesine *büyülenebilir* oldular? Evet, Erbakan kendisi ve 1969 Odalar Birliği başkanlık seçimi olayından bu yana ellerinden tutup yanısıra siyasetin ve siyasî fikriyâtın içine saldırdığı en yakın müritleri — Asiltürkler, Kutanlar, Hatipoğulları, vb... ve daha niceleri — değil miydi hiç bıkmadan ağızlarının içine baktıkları ağabeyleri ve hocaları, mürşitleri? "Sümerbank"ı sildik bitirdik," diye konuşabilen birisi gibi, "Bu iş bitti, kapandı," ya da, "Bankamatik sanatçı bunlar!" diyeni de besbelli onlar, günü geldiğinde *büyülenmek üzere* büyütmüş, yetiştirmişlerdi.

Kimse bu söylenenlerden şöyle ya da böyle bir "emperyalist komplo" teorisi îması çıkarmasın. Dedğimiz çok basit, sade, yalın. Bu cemaatin iç dinamikleri CIA'lara da, Soroslara moroslara da rahmet okutacak kadar bereketlidir. Yazılım malzemesi ve teknikleri serâpâ yerli malıdır. Uyuklar gibi görünüp göz dindendirirken beyinlerinin içinde koşturdukları kırk tilkinin kırk kuyruğu da birbirine dolansa bana mısın demeyen bu uyanıklarla daha çok işimiz var!

Haziran ayında Türkiye Sosyal Forumu ilan edildi, Eylül ayında toplanıyor. Gelecek yıl Nisan ayında Atina'da düzenlenecek Avrupa Sosyal Forumu'nun 4. Hazırlık Toplantısı 23-25 Eylül'de İstanbul'da yapılıyor. Biz de Dünya Sosyal Forumu sitesine uğradık. Oradan, çarpıcı bilgilerin yer aldığı (ör. her üç kadından biri aile içinde şiddete maruz kalıyor, yaklaşık beş kadından biri okuma-yazma bilmiyor, 3216 belediye başkanından yalnız 19'u kadın -CEDAW Gölge Raporu, Kasım 2004-) bir kadın haber sitesine geçtik

www.forumsocialmundial.org.br

(Dünya Sosyal Forumu, Portekizce, İngilizce, Fransızca, İspanyolca)

Dünya Sosyal Forumu (DSF), „neoliberalizme, sermayenin ya da her biçimdeki emperyalizmin hükmettiği bir dünyaya muhalif“ toplumsal hareketlerin ve sivil toplum örgütlerinin (STÖ) „görüşlerini savunmak, demokratik biçimde tartışmak, öneriler oluşturmak, deneyimlerini serbestçe paylaşmak ve etkin eylemler için buluşmak üzere bir araya geldiği açık bir toplantı alanı“. DSF kendini „çoğulculuk, farklılık, din, parti ve devletten bağımsızlıkla“ niteliyor, farklılıkları korumak için kampanya düzenlemiyor, bir „örgüt değil“, ancak „başka bir dünya için“ somut eylemlilik içindeki örgütler arasında her düzeyde koordinasyon ve ilişki kurulmasını destekliyor, işbirlikleri için iletişim ortamı sağlıyor. DSF ilkeleri doğrultusunda Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu ile aynı tarihlerde onbinlerce delege, katılımcı, gazeteci, binin üzerinde etkinlikte yüzlerce konuşmacı ve örgüt 2001'den beri her yıl neoliberal politikalara alternatif oluşturmak üzere bir araya geliyor (2004 Mumbai dışında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde). Gelecek yıl çok merkezli (24-29 Ocak 2006'da Mali, Venezuela ve Pakistan'da) yapılacak DSF, 2007'de Kenya'da düzenlenecek. Bunun yanı sıra bölgesel ve ulusal forumlar da DSF sürecini destekliyor (ör. Avrupa, Akdeniz, Asya, Afrika, Pan-Amazon, Filistin).

Sitede DSF'nin niteliği, organizasyonu, ilkeleri, etkinliklerle ilgili haberler, programlar, katılım süreci, geçmiş forumlar hakkında bir çok bilgi bulmak mümkün. Ayrıca iletişim adresleri, bağlantılar ve site haritası da mevcut. İlk Porto Alegre ile Mumbai forumlarını düzenleyen örgütlerden oluşan DSF sekreteryası Brezilya'nın Sao Paula kentinde. Genel politikalar, forum süreci, yöntemler, etkinlikler ise 129 örgütün oluşturduğu Uluslararası Konsey'de ele alınıyor. Forumlarda farklı konularda çalışma grupları kuruluyor. Kendini DSF sürecinin bir parçası gören Türkiye Sosyal Forumu'nun (TSF) ilkeleri ve örgütlenme şekli hakkında bilgi ise, kurucu örgütlerin sitelerinde (ör. TMMOB) bulunabilir.

www.ucansupurge.org

(Uçan Süpürge kadın haber sitesi)

Uçan Süpürge, 1996 yılında kurulan ve „kadın örgütleri arasındaki iletişim, eşgüdüm ve işbirliğinin gelişmesi“ni, „toplumda kadın konusunda duyarlılık yaratmayı ve bilinci artırmayı“ hedefleyen bir „iletişim merkezi“. Kadın örgütleriyle, yerel yönetimlerle bölge toplantıları düzenleyen, TRT ile radyo ve televizyon programları hazırlayan, üç yıldır „Yerel Kadın Muhabirler Ağı“ ile „kadınların yerel gündemini“ 12 kentte izleyen Uçan Süpürge, iki ayda bir „Uçan Haber“ kadın dergisini yayımlıyor. Ayrıca iki yıldır „Köprüler Kuruyoruz“, „Patikalardan Yollara“ gibi projelerle 55 ilde kadınları yerel yönetim ve örgütlerle buluşturarak „kendilerini ve yaşama dair beklentilerini“ dile getirmelerine aracılık ediyor. Uluslararası alanda bilgi paylaşımına da önem veren Uçan Süpürge, „BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi“ (CEDAW) bağlamında toplantılar yapıyor, raporlar hazırlıyor, ayrıca 1998'den bu yana „Uluslararası Kadın Filmleri Festivali“ düzenliyor.

Uçan Süpürge sitesinde (2002'de açılmış) haberler, araştırmalar, yazılar ve arşiv, „Muhabirlerden“, „Yazarlarımız“, „Adalet Kazanı“ (kadınları etkileyen yasal mevzuatla ilgili iç ve dış haberler), „Siyaset“ (siyasi haberler, KADER çalışmaları), „Demir leblebi“ (kadına karşı şiddet), „İnsan hakları“ (ayrımcılık, haklar), „Eğitim“ (özellikle kız çocuklarının eğitimi, kampanyalar), „İş&Çalışma“ (çalışan kadınlar, „ev-eksenli çalışma“, çocuk işçiliği), „Sivil toplum“, „Yaşam“ (sağlık, cinsellik, vb.), „Kültür&Sanat“, „Medya“, „Avrupa Birliği“ başlıkları altında toplanmış. „Projelerimiz“ başlığından, AB tarafından da desteklenen proje sunumlarına, yayınlarına erişiliyor. Sitede, 8 Mart, TCK, CEDAW, namus cinayetleri üzerine „Dosyalar“ ile devlet, medya kuruluşları ya da STÖ'lerle birlikte girilen kampanya bilgileri de bulunuyor. Türkiye'deki kadın kuruluşlarının amaçları, etkinlik alanları ve iletişim bilgilerini içeren bir veri tabanının (2003) yanı sıra sitede, İngilizce sayfalar ve arama olanağı var.

“ Alis Harikalar Diyarında

Ragıp Zarakolu

Başbakanımız Diyarbakır'a gitmeden önce, şehit ailelerine, Mehmet Akif'in "Çanakkale Şehitlerine" şiirini okudu. Ben de ilkokul 5. sınıftayken, Taksim Meydanı'ndaki 23 Nisan töreninde okumuştum. Ezbere bilirdim ve bundan dolayı da hayli hava atmış, aferinler almıştım.

Başbakanımız, Diyarbakır'da da, Adalet hanımın isteği üzerine, Diyarbakır'ın şair evladı Cahit Sıtkı'nın (Yeğenini Susurluk çeteleri öldürdü 90'ların dehşet yıllarında), herkesin hayal ettiği barış, eşitlik ve dinginlik içinde bir yurt özlemini yansıtan şiirini okudu, kendini dinlemeye gelen bin kişiye.

Öz yönetime biraz olsun daha saygılı bir tavırla, bir milyon insan da onu dinlemek için koşturabilirdi oysa...

Birden Şeytan, nereden çıktıysa, "Alis Harikalar Diyarında" diye fısıldadı kulağıma. Hemen aklıma, bu harika kitabı yazan Lewis Carroll'un, "Aynanın İçinden Bakınca, Alis Neler Gördü" adlı devamındaki bir şiir geldi. Bir şiir de ben patlatayım dedim.

Vallahi, eğer biraz farklı şeyler çağırırsa, benim bunda bir vebalim yok, bütün sorumluluk şeytanın (İnşallah ben bu alıntıyı yaptım diye, Küçük Prens'ten sonra Alis de Maarif Nezareti'nin sakıncalılar listesine girmez):

Deniz olabildiğince ıslaktı
Kumlar da olabildiğince kuru
Tek bir bulut göremezsiniz
Çünkü gökyüzünde bulut yoktu
Çünkü uçuracak kuş yoktu

Ey istiridyeler gelin ve
Bizimle yürüyün diye yalvardı
Ayı balığı
Bu tuzlu plajda hoş bir yürüyüş
Ve hoş bir sohbet yapalım

En yaşlı istiridyeye ona baktı
Fakat tek bir kelime etmedi
En yaşlı istiridyeye gözünü kırptı
Ve başını salladı sadece
Yatağından ayrılmak istemediğini
Belli ederek

Fakat birkaç genç istiridyeye
Peşlerinden geldi
Hepsi bir merak içinde
Ne olacak diye

Ayı balığı ve marangoz
Bir buçuk km yürüdükten sonra
Ayı balığı zaman geldi dedi
Konuşacağımız çok şey var
Ayakkabılardan gemilerden

Ve balmumundan
Lahanalardan ve krallardan
Ve denizin niye kaydığını
Domuzların kanatlı olup olmadıklarını...

Hele bir dur diye bağırdı istiridyeler
Sohbete başlamadan
Bazılarımızın nefesi daraldı
Hepimiz de şişmanız

Acelesi yok dedi marangoz
Bunun için ona teşekkür ettiler
En temel ihtiyacımız şu anda
Bir ekmek dedi ayı balığı
Biber ve sirke ile daha da güzel
Ve eğer hazırsanız sevgili istiridyeler
Yemeğe başlayabiliriz

Fakat bizi değil dedi istiridyeler
Renkleri mavileşerek
Bu nezaketinizden sonra
Bu yapacağınız hiç de hoş değil

Gayet hoş bir gece dedi ayı balığı
Manzarayı beğendiniz mi
Buraya gelmeniz çok nazik bir jest
Hepiniz de çok hoşsunuz

Bize bir dilim daha kesin
Haricinde marangoz hiçbir şey söylemedi
Keşke bu kadar sağır olmasaydınız
Sizden bunu iki kez istemek zorunda kaldım

Çok yazık dedi ayı balığı
Onlara böyle bir numara çekmek
Onları sudan uzaklaştırdık
Ve çok hızlı koşturduk

Marangoz tereyağını fazla sürmüşsünüzd dışında
Hiçbir şey söylemedi
Sizin için yas tutuyorum dedi ayı balığı
Ve acınızı paylaşıyorum...

Hiçkırıklar ve göz yaşları arasında
İstiridyeleri ayıkladı
Yaşlar dökülen gözlerine
Mendilini tutarken
Ey istiridyeler dedi marangoz
Bu noktaya kadar iyi geçindiniz bizimle
Bundan sonra eve koşacak mıyız?

Fakat cevap gelmedi
Ve bu hiç şaşırtıcı değildi
Çünkü her birini yemişlerdi... ”

(Türkçesi: Şeref Holle)

Utanılacak bir tarih sayfası

6-7 Eylül 1955

Her ulusun tarihinde onurlu sayfalar bulunduğu gibi utanç verici olaylar da vardır. Bundan yarım yüzyıl önce meydana gelen 6-7 Eylül olayları Türkiye açısından işte böyle utanılacak bir tarih sayfasıdır.

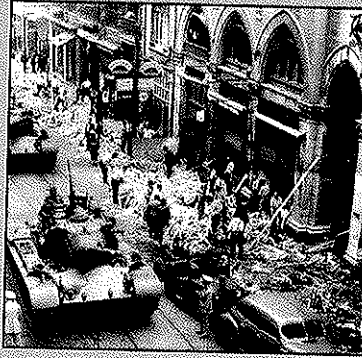
Olay, hükümetin emriyle yapılmış bir gizli servis operasyonuydu. Yakın aylara kadar bizim Kıbrıs diye bir meselemiz yoktur, Kıbrıs İngiltere'nin iç işidir, diyen Türkiye, Britanya ve ABD'nin teşvikiyle masaya otururken, iktidar Türk halkının konuyla ilgili hassasiyetini göstermek istemişti.

Önce basında millî heyecan yaratacak yayın yapılmış, sonra 6 Eylül sabahı Selanik'te müze olan Atatürk'ün evine bomba konulduğu haberi Radyonun 13.00 bülteninde yayınlanmıştır.

Aynı saatlerde *İstanbul Ekspres* gazetesi sansasyonel 2. ve 3. baskılarla "Yunanlının Aziz Atamıza yaptığı küstahlığı" İstanbul halkına duyurmuştur.

Gazetenin sahibi Mithat Perin istihbarat teşkilatının herkesçe bilinen adamıdır. Daha da ilginç, tirajı 25.000 civarında olan gazetenin olağanüstü nüshaları 300.000 civarında basılmıştır. O zamanki "düz baskı tekniği"ne göre, bu miktarda gazete ancak 3-4 gün içinde basılabiliirdi. Yani, gazete gizli merkezlerde daha önceden basılmıştır.

Yassıada mahkemelerinde ortaya çıktığına göre, bombayı diplomatik çanta içinde Temmuzda Başkonsolos yardımcısı Ali Tekinalp götürmüştür. Bombayı koyanlar, oradaki bir Türk milletvekili'nin oğlu Oktay Egin ile onun konsolosluğa kavas soktuğu Hasan Uçar'dır. Atatürk'ün evi ve konsolosluk binası aynı bahçe içindedir. Her iki şahıs da Yunan makamları tarafından tutuklanmış, Hasan Uçamer hapis cezasını çekmiş, Engin ise tahliye-den sonra Türkiye'ye iltica etmiş, zamanla valiliğe, Emniyet Genel Müdürlüğü'nde Planlama Dairesi Başkanlığı'na kadar yükseltilmiştir. Olaylarda başı çekenler arasında Kıbrıs Türkütür Cemiyeti yöneticilerinden biri de Orhan Birgit idi. Sonraları Ecevit hükümetlerinde turizm bakanı oldu. Aynı Orhan Birgit'in, bir

on yıl kadar önceki ünlü *Tan* gazetesi olayının tertipçilerinden olduğu da bilinmektedir.

6 Eylül öğleden sonra Tak-sim'de biriken kalabalık, gene istihbaratçıları tarafından yönetilen Kıbrıs Türkütür Cemiyeti (KTC) ve İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği (İYOTB) adlı kukla kuruluşların başı çekmesiyle İstiklal Caddesi'ne doğru yürüyüşe geçer. İstanbul'un 52 yerinde aynı anda yangınlar çıkar. Kalabalığın elindeki sopalar, baltalar, kanırta çubukları, manivelalar hep birörnektir, aynı tornadan çıkmıştır. Saldırılacak dükkân ve evlere daha önceden işaret konulmuştur, saldırıların başını çeken kimselere gayrimüslimlerin ev ve işyerlerine ait ad ve adres listeleri verilmiştir. Binlerce kişi yağma ve çapula başlar. Gayri müslimlerin dükkânlarındaki kumaşlar, beyaz eşyalar dışarı çıkarılır, mücevherler ve kol saatleri başta olmak üzere götürülebilenler gaspedilir, götürülür, diğerleri tahrip edilir. Çapul sadece Beyoğlu'nda değil, azınlıkların yaşadığı başka semtlerde de, bütün gece sürer, ertesi gün de devam eder. 7 Eylül'de İzmir'de benzer olaylar meydana gelir.

Olayların İstanbul'daki bilançosu şöyledir: 3 kişi ölmüş, 30'u yaralanmıştır, 200 kadına tecavüz edilmiştir, 3584'ü Rumlara, diğerleri Ermeni ve Musevilere ait 5563 işyeri, ev talan edilmiş, 74 kiliseden 70'i, ayrıca 8 ayazma, 2 manastır, 1 sinagog, 32 Rum ve 8 Ermeni okulu tahrip edilmiştir. Rumca üç gazetenin Tünel'deki matbaa ve idarehaneleri yakılıp, yıkılmıştır. İzmir'de zarar ziyan azdır, ama Enternasyonal Fuar'daki Yunan pavyonu ateşe verilmiştir.

Kadıköy sahillerinden motorlarla Büyük Ada'ya giden saldırganlar orada da zarar ziyan vermiştir. Ermenilerin yaşadığı Kınalıada'ya teknelerle varan kalabalığı ise, oranın muhtarı "Burası tamam" diye geri geri göndererek, saldırıyı önlemiştir.

Örfi İdare (sıkıyönetim) ilan edilir, basına sansür getirilir. Olayı komünistlerin yaptığı söylenecek 45 "müseccel komünist" gözaltına alınır. Aralarında, Aziz Nesin, Dr. Hulusi Dosdoğru, Hasan İzzettin Dinamo, Hamdi Şamilof, Kemal Tahir, Dr. Can ve Dr. Müyyet Boratav (Pertev N. Boratav'ın kardeşleri, Korkut Boratav'ın amcaları), Muzaffer Faik Amaç, Arslan Kaynardağ, Emin Sekün, Asım Bezirci (1993'te Madımak'ta yakıldı), İlhan Berktaş (Ayşe ve Ali Berktaş'ın babası, Halil Berktaş'ın amcası), Hadi Malkoç, Dr. Nihat Sargın, İsmet Selimoğlu, Recep Yelkenkaya... bulunuyordu. Fail diye arananlardan birisi ölüdür, bir diğeri Doğu'da askerlik görevindedir. Örfi İdare Komutanı Nurettin Aknoz, örfi idare hâkimlerine, "Komünistleri Eminönü Meydanında salkım salkım asılmış görmek istiyorum!" der. İçeri alınanlar aylarca Harbiye zindanlarında kaldıktan sonra, beraat ederek çıkarlar; yedikleri içtikleri yanlarına kâr kalır, zira örfi idare komutanının emrine rağmen, devlet onları asmayıp, beslemiştir.

Yassıada mahkemelerinde olayla ilgili 11 sanık hakkında dava açıldı. Adnan Menderes, "Efkârı umumiye bu olaya hazır, bir mürettep (tertipçi) aramak gerekmez," diyecekti, Bayar "gizli bir kuvvetin işi" olabileceğini buyuracaktı, Zorlu o sırada Londra'da bulunduğunu belirtmek, başvekil yardımcısı Köprülü ise olayla ilgisi bulunmadığını söyleyecekti. Bu davadan Menderes ve Zorlu'ya hapis cezası verildi.

Yıllar sonra, Em. Org. Sabri Yirmibeşoğlu kendisiyle röportaj yapan Fatih Güllapoğlu'na "6-7 Eylül bir Özel Harp işiydi ve muhteşem bir örgütlenmeydi. Amacına ulaştı," diyecek ve kendini tutamayıp, "Sorum size, bu muhteşem bir örgütlenme değil miydi?" diye ekleyecektir. (Tem-po, 9.6.1991.)